

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

ISSN 2616-650X
DOI: 10.31110/2616-650X

ОСВІТА ІННОВАТИКА ПРАКТИКА

Науковий журнал

Том 12 № 5

Суми - 2024

Рекомендовано до видання вченою радою
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
(протокол № 10 від 20.05.2024 р.)

Редакційна рада:

Боряк Оксана Володимирівна,
доктор педагогічних наук, професор (Україна)

Воскоглу Майкл,
доктор філософії, професор (Греція)

Лукашова Тетяна Дмитрівна,
доктор фізико-математичних наук,
професор (Україна)

Петриченко Лариса Олексіївна,
доктор педагогічних наук, професор (Україна)

Пріма Раїса Миколаївна,
доктор педагогічних наук, професор (Україна)

Рибалко Петро Федорович,
доктор педагогічних наук, професор (Україна)

Сарфо Джейкоб Овусу,
доктор здоров'язбереження (Гана)

Семеніхіна Олена Володимирівна,
доктор педагогічних наук, професор (Україна)

Харченко Інна Іванівна,
доктор педагогічних наук, професор (Україна)

Шукатка Оксана Василівна,
доктор педагогічних наук, професор (Україна)

Лазоренко Сергій Анатолійович,
доктор педагогічних наук, доцент (Україна)

Шищенко Інна Володимирівна,
доктор педагогічних наук, доцент (Україна)

Акімова Олена Михайлівна,
кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)

Васько Ольга Олександрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)

Дегтярьова Неля Валентинівна,
кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)

Олійник Наталія Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)

Руденко Юлія Олександрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)

Удовиченко Ольга Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)

Юрченко Артем Олександрович,
кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)

045 Освіта. Інноватика. Практика : науковий журнал. Том 12, № 5 / Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, редкол.: О. В. Семеніхіна (гол. ред.) [та ін.]. Суми : [СумДПУ ім. А. С. Макаренка], 2024. 112 с.

Наказом МОН України №894 від 10.10.2022 р.
журнал «Освіта. Інноватика. Практика» затверджено як
ФАХОВЕ НАУКОВЕ ВИДАННЯ категорії «Б»
за спеціальностями 011 Освітні, педагогічні науки;
013 Початкова освіта; 014 Середня освіта; 015 Професійна
освіта; 016 Спеціальна освіта; 017 Фізична культура і спорт.

Автори статей несуть відповідальність за достовірність наведеної інформації (точність наведених у статті даних, цитат, статистичних матеріалів тощо) та за порушення прав інтелектуальної власності інших осіб.

Висловлені авторами думки можуть не співпадати з точкою зору редакції.

УДК 371

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
Makarenko Sumy State Pedagogical University

ISSN 2616-650X
DOI: 10.31110/2616-650X

EDUCATION INNOVATION PRACTICE

Scientific Journal

Vol. 12, No 5

Sumy – 2024

Editorial Board:

Boriak Oksana,

Dr. of Pedagogical Sciences, PhD, Professor (Ukraine)

Voskoglou Michael,

Ph.D., Professor (Greece)

Lukashova Tetyana,

Dr. of Physical and Mathematical Sciences, PhD,
Professor (Ukraine)

Petrychenko Larysa,

Dr. of Pedagogical Sciences, PhD, Professor (Ukraine)

Prima Raisa,

Dr. of Pedagogical Sciences, PhD, Professor (Ukraine)

Rybalko Petro,

Dr. of Pedagogical Sciences, PhD, Professor (Ukraine)

Sarfo Jacob,

Dr. of Health Promotion (Ghana)

Semenikhina Olena,

Dr. of Pedagogical Sciences, PhD, Professor (Ukraine)

Kharchenko Inna,

Dr. of Pedagogical Sciences, PhD, Professor (Ukraine)

Shukatka Oksana,

Dr. of Pedagogical Sciences, PhD, Professor (Ukraine)

Lazorenko Serhii,

Dr. of Pedagogical Sciences, PhD,
Associate Professor (Ukraine)

Shishenko Inna,

Dr. of Pedagogical Sciences, PhD,
Associate Professor (Ukraine)

Akimova Olena,

PhD (pedagogical sciences), Associate Professor, (Ukraine)

Vasko Olha,

PhD (pedagogical sciences), Associate Professor, (Ukraine)

Dehtiarova Nelia,

PhD (pedagogical sciences), Associate Professor, (Ukraine)

Oliinyk Nataliia,

PhD (pedagogical sciences), Associate Professor, (Ukraine)

Rudenko Yuliya,

PhD (pedagogical sciences), Associate Professor, (Ukraine)

Udovychenko Olga,

PhD (pedagogical sciences), Associate Professor, (Ukraine)

Yurchenko Artem,

PhD (pedagogical sciences), Associate Professor, (Ukraine)

E45 Education. Innovation. Practice : Scientific Journal. Vol. 12, No 5 / Makarenko Sumy State Pedagogical University, O. Semenikhina (chief editor). Sumy : [Makarenko Sumy State Pedagogical University], 2024. 112 p.

The Ministry of Education and Science of Ukraine has conferred a **category "B"** to the professional edition "Education. Innovation. Practice" in the **specialties** – 011 Educational, pedagogical sciences; 013 Primary education; 014 Secondary education; 015 Professional education; 016 Special education; 017 Physical culture and sports (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine №894, October 10, 2022).

The authors of the articles are responsible for the authenticity of the information (the accuracy of the presented information in the article, quotations, statistical materials, etc.) and for the violation of the intellectual property rights of others.

Opinions expressed by the authors may not reflect the views of the editors.

UDC 371

ЗМІСТ

Леся БОРИСЕВИЧ, Оксана ШУКАТКА, Олег МАРТИНІВ	7
ЗАСТОСУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ВПРАВ ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ У ЗВО	7
LESIA BORYSEVYCH, OKSANA SHUKATKA, OLEH MARTYNIV	7
USING PHYSICAL EXERCISES AS A FACTOR OF INFLUENCE ON THE FORMATION OF STUDENTS' HEALTH CULTURE IN THE UNIVERSITY	7
Інна ВАРНАВСЬКА, Роман ЧЕПОК	12
ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВИТИ: ДИСТАНЦІЙНА ФОРМА В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ 2022-2024 РОКІВ	12
INNA VARNAVSKA, ROMAN CHEROK	12
DIGITAL PLATFORMS FOR PROFESSIONAL EDUCATION: DISTANCE LEARNING IN THE CONTEXT OF FULL-SCALE AGGRESSION IN 2022-2024	12
Петро ГРАБОВСЬКИЙ	19
АЛГОРИТМ ДОБОРУ ЦИФРОВОГО ЗАСОБУ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕРАКТИВНОГО РОБОЧОГО АРКУШУ ПЕДАГОГІЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВИТИ	19
PETRO HRABOVSKYI	19
ALGORITHM FOR THE SELECTION OF A DIGITAL APPLICATION FOR THE CONSTRUCTION AN INTERACTIVE WORKSHEET BY A SECONDARY SCHOOL TEACHER	19
Марія ГУДЗ	26
МЕДІАЗАСІБ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У 5-6 КЛАСАХ	26
MARIA HUDZ	26
MEDIA TOOL AS A TOOL FOR THE FORMATION OF MEDIA LITERACY OF STUDENTS IN THE LESSONS OF UKRAINIAN LITERATURE IN THE 5 TH – 6 TH CLASSES	26
Оксана ІВАЩЕНКО, Юлія НЕНЬКО	31
ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВИТИ ДСНС УКРАЇНИ	31
OKSANA IVASHCHENKO, YULIA NENKO	31
WAYS OF FORMING MOTIVATION FOR LEARNING A FOREIGN LANGUAGE IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF SES OF UKRAINE	31
Павло МІНАЄВ, Інна ШИШЕНКО	37
РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВИТИ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ	37
PAVLO MINAIEV, INNA SHYSHENKO	37
DEVELOPMENT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE OF FUTURE BACHELOR OF SECONDARY EDUCATION USING DIGITAL TECHNOLOGIES	37
Олена НАЗАРЕНКО	43
РУСИФІКАЦІЯ ОСВИТИ В УКРАЇНІ ТА РОЗВИТОК НАУКОВИХ ПОШУКІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ	43
OLENA NAZARENKO	43
RUSSIFICATION OF UKRAINE'S EDUCATION AND THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL RESEARCH IN THE XX – AT THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY	43
Оксана ОРЛОВА	50
ФОРМУВАННЯ УМІНЬ І НАВИЧОК ГОВОРІННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ У ПРОЦЕСІ ПУБЛІЧНОГО МОВЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВИТИ	50
OKSANA ORLOVA	50
FORMATION OF ABILITIES AND SKILLS OF SPEAKING IN UKRAINIAN IN THE PROCESS OF PUBLIC BROADCASTING RECIPIENTS OF HIGHER EDUCATION	50
Леонід ПОДРІГАЛО, Олександр ВОЛОДЧЕНКО, Ші КЕ	58
ОБГРУНТУВАННЯ АЛГОРИТМУ МОНІТОРИНГУ СТАНУ СПОРТСМЕНІВ КІКБОКСИНГУ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ПІДГОТОВКИ	58
LEONID PODRIGALO, OLEXANDR VOLODCHENKO, SHI KE	58
JUSTIFICATION OF THE ALGORITHM FOR MONITORING THE CONDITION OF KICKBOXING ATHLETES AT THE INITIAL STAGE OF TRAINING	58

Світлана ПЯТИСОЦЬКА, Андрій ЄФРЕМЕНКО, Леонід ПОДРІГАЛО, Юлія ПЕТРЕНКО	65
ОБГРУНТУВАННЯ МОНИТОРИНГУ У КІБЕРСПОРТІ	65
SVITLANA PIATYSOTSKA, ANDRII YEFREMENKO, LEONID PODRIGALO, YULIIA PETRENKO	65
JUSTIFICATION OF THE MONITORING IN CYBERSPORTS	65
Ярослава СІКОРА, Світлана ІВАНОВА, Алла КІЛЬЧЕНКО	73
РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НАУКОВИХ І НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАСОБАМИ	
ВІДКРИТИХ ОСВІТНЬО-НАУКОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД	73
YAROSLAVA SIKORA, SVITLANA IVANOVA, ALLA KILCHENKO	73
DEVELOPMENT OF DIGITAL COMPETENCE OF RESEARCHERS' USING OPEN EDUCATION AND SCIENTIFIC	
INFORMATION SYSTEMS: DOMESTIC EXPERIENCE	73
Лілія СОРОЧАН	80
ПЕРЕДУМОВИ РОЗРОБКИ ІНТЕГРАТИВНОГО ЕЛЕКТИВНОГО КУРСУ «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ АНГЛІЙСЬКОЮ	
МОВОЮ»: РЕЗУЛЬТАТИ АНКЕТУВАННЯ СТУДЕНТІВ 1 КУРСУ	80
LILIIA SOROCHAN	80
PREREQUISITES FOR THE DEVELOPMENT OF THE INTEGRATIVE ELECTIVE COURSE "HISTORY OF UKRAINE	
IN ENGLISH": RESULTS OF A SURVEY OF THE 1ST YEAR STUDENTS	80
Наталія СТЕПАНОВА	87
РОЛЬ ЗАСОБІВ НАРОДОЗНАВСТВА У ЗБЕРЕЖЕННІ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ	87
NATALIIA STEPANOVA	87
THE ROLE OF ETHNOGRAPHIC TOOLS IN PRESERVING STUDENTS' MENTAL HEALTH	87
Христина ХІМЕНЕС, Юрій БРІСКІН, Мар'ян ПІТИН, Олександр ЕДЕЛЄВ, Лідія КОВАЛЬЧУК	92
СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЗМАГАНЬ З БАСКЕТБОЛУ В ІТАЛІЇ	92
KHRYSTYNA KHIMENES, YURIY BRISKIN, MARYAN PITYN, OLEKSANDR EDELIEV, LIDIIA KOVALCHUK	93
ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF BASKETBALL COMPETITIONS IN ITALY	93
Ірина ЧИСТЯКОВА	99
ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА	
У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ЕФЕКТИВНІ ПРАКТИКИ	99
IRYNA CHYSTIAKOVA	99
PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE MUSIC TEACHERS IN THE EUROPEAN UNION:	
EFFECTIVE PRACTICE	99
Андріана ШИШАК, Ірина ЖАРКОВА	104
РЕАЛІЗАЦІЯ ЗМІСТОВОЇ ЛІНІЇ «ГЕОМЕТРИЧНІ ФІГУРИ» ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ЗАСОБІВ	
НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ У 1 КЛАСІ	104
ANDRIANA SHYSHAK, IRYNA ZHARKOVA	104
IMPLEMENTATION OF THE CONTENT LINE «GEOMETRIC FIGURES» THROUGH THE USE	
OF DIGITAL TOOLS IN MATHEMATICS LESSONS IN 1ST GRADE	104
АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК	111

” Борисевич Л., Шукатка О., Мартинів О. Застосування фізичних вправ як чинник впливу на формування культури здоров'я студентів у ЗВО. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2024. Том 12, № 5. С. 7-11. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-001>.

Borysevych L., Shukatka O., Martyniv O. Zastosuvannia fizychnykh vprav yak chynnyk vplyvu na formuvannia kultury zdorovia studentiv u ZVO [Using physical exercises as a factor of influence on the formation of students' health culture in the university]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2024. Vol. 12, No 5. S. 7-11. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-001>.

УДК 796.012.6

DOI: 10.31110/2616-650X-vol12i5-001

Леся БОРИСЕВИЧ

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-7103-1611>

borysevychlesia@gmail.com

Оксана ШУКАТКА

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-2297-4709>

shukatka1973@ukr.net

Олег МАРТИНІВ

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-2509-0677>

martuniv67@ukr.net

ЗАСТОСУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ВПРАВ ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ У ЗВО

Анотація. Фізична активність має вирішальне значення для здоров'я кісток, так само, як звичайна їжа живить наше тіло. Важливо включити фізичну активність у свій спосіб життя, і найкраще починати розвивати здорову культуру з дитинства. Заохочення фізичної активності серед молоді в навчальних закладах є ефективним способом досягнення цієї мети. Щоб цей процес був успішним, необхідно мотивувати молодь до свідомого вибору здорового способу життя. Оскільки мотивація виникає через розуміння важливості виховання здорової культури серед студентів, вищі навчальні заклади відповідають за донесення до студентів цінностей здоров'я та методів його збереження. Створення потреби у фізичній активності має важливе значення для успішної реалізації. Цього можна досягти за допомогою уроків фізичної культури, побудованих на принципах здорового способу життя. Різноманітні фізичні навантаження, захоплюючі тренування та спортивні змагання можуть допомогти молодим людям розвинути любов до руху та зробити його невід'ємною частиною свого життя. Вибір активного способу життя – це інвестиція у своє здоров'я та майбутнє. Чим раніше людина починає включати фізичні навантаження, тим міцнішими будуть її кістки, і тим легше буде підтримувати хорошу фізичну форму протягом усього життя. У статті аргументовано користь фізичних вправ для організму людини: автори обґрунтовують тезу про те, що фізичні вправи покращують фізичне здоров'я шляхом зміцнення м'язів тіла, підвищення загальної витривалості, покращення настрою та зниження стресу, позитивного впливу на якість сну, підтримки нормальної ваги та підвищення загального рівня енергії в організмі. Автори доводять актуальність і значущість щоденної фізичної активності для формування культури здоров'я у студентів.

Ключові слова: фізична культура; культура здоров'я; фізичні вправи; здоровий спосіб життя; фізична активність; студентів.

Lesia BORYSEVYCH

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-7103-1611>

borysevychlesia@gmail.com

Oksana SHUKATKA

Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-2297-4709>

shukatka1973@ukr.net

Oleh MARTYNIIV

Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-2509-0677>

martuniv67@ukr.net

USING PHYSICAL EXERCISES AS A FACTOR OF INFLUENCE ON THE FORMATION OF STUDENTS' HEALTH CULTURE IN THE UNIVERSITY

Abstracts. Physical activity is crucial for bone health, just as regular food nourishes our bodies. Incorporating physical activity into one's lifestyle is essential, and it's best to start cultivating a healthy culture from a young age. Encouraging physical activity among young people in educational settings is an effective way to achieve this. For this process to be successful, young people need to be motivated to make conscious choices toward a healthy lifestyle. Since motivation arises from understanding the importance of fostering a healthy culture among students, higher education institutions are responsible for conveying the health values and methods for its preservation to students. Creating a need for physical activity is essential for successful implementation. It can be achieved through physical education classes designed with

healthy lifestyle principles. Diverse physical activities, engaging workouts, and sporting competitions can help young people develop a love for movement and make it an integral part of their lives. Choosing an active lifestyle is an investment in one's health and future. The earlier one starts incorporating physical activity, the stronger their bones will be, and the easier it will be to maintain good physical shape throughout life. The article argues for the benefits of exercise for the human body: the authors substantiate the thesis that exercise improves physical health by strengthening the body's muscles, increasing overall endurance, enhancing mood and reducing stress, positively affecting sleep quality, maintaining a healthy weight, and improving the overall energy level in the body. The authors prove daily physical activity's urgent and significant impact on forming a culture of health among students.

Keywords: physical culture; health culture; physical exercises; healthy lifestyle; physical activity; students.

Постановка проблеми. Здоров'я – це не тільки відсутність хвороб чи будь-яких фізичних вад, це стан, при якому людина почувається добре у всіх сферах свого життя, тобто і психологічна, і фізична складова здоров'я перебувають у гармонії [6]. В сучасних умовах абсолютно здорової людини немає і це стало справжньою проблемою. Все більше людей замість «здорового» ведуть «споживацький спосіб життя», більше часу приділяється споживанню їжі та «благам цивілізації», забуваючи про рухову активність. Рух для нашого організму є дуже важливим. Оскільки він, так само, як фізична їжа для організму являється їжею для наших кісток. Фізична активність є надзвичайно корисною тому, що під час виконання фізичних вправ в організмі виділяються «гормони щастя», що проявляються в доброму самопочутті, фізичному здоров'ї та відмінному настрої. Одним із засобів досягнення душевної і фізичної рівноваги являється турбота про своє здоров'я і покращення фізичної форми. Помірні фізичні навантаження мають позитивний вплив не лише на опорно-руховий апарат, а й на психо-емоційний стан людини [8, 10]. Вчені стверджують, що фізичні вправи впливають на кожного індивідуально. У кожного організму свої внутрішні резерви, свій стан м'язової системи і своя реакція серцево-судинної системи, тому слід вибрати свій темп і стежити за самопочуттям. Тому підбір фізичних вправ повинен бути індивідуальним. Вид вправ, частота, інтенсивність та тривалість вправи є важливими моментами. Що стосується самого комплексу вправ, то він повинен розроблятися з урахуванням мети їх застосування. На кожному етапі вирішуються різні завдання, з урахуванням особливостей організму, проте всі вони взаємопов'язані та направлені на збереження здоров'я того хто займається. Потрібно пам'ятати, що перед виконанням будь-яких вправ м'язи потрібно розігріти, щоби запобігти травмуванню. Рекомендовано розпочати з нескладних вправ та повторювати їх не велику кількість, але робити це систематично, повільно нарощуючи навантаження [1]. Впродовж цілого життя потрібно не тільки дотримуватися режиму харчування, розпорядку дня, слідкувати за гігієною тіла, але й значну увагу необхідно приділяти виконанню фізичних вправ. Крім загальної фізичної активності та загально-розвиваючих вправ необхідно займатися оздоровчою гімнастикою, більше гуляти на свіжому повітрі, вживати з їжею вітаміни, тому, що від способу життя, залежить якість здоров'я людини. Наведені аргументи актуалізують проблему формування культури здоров'я студентів у ЗВО шляхом застосування фізичних вправ.

Аналіз наукових досліджень щодо формування культури здоров'я студентської молоді свідчить про постійну увагу до цієї теми вчених багатьох галузей на різних рівнях. У сучасній психолого-педагогічній літературі розглядають проблему становлення і розвитку особистості сучасної молоді в аспекті формування здорового способу життя. Деякі науковці (Л. Вовк, Ю. Бойчук, Г. Карпенко, О. Файчук) стверджують, що основною причиною недотримання більшості правил здорового способу життя є відсутність сформованої уяви «культури здоров'я» як основного чинника його зміцнення і збереження впродовж усього життя [2, 3]. Інші вчені (М. Гончаренко, С. Страшко, Г. Давидюк) вважають, що необхідно формувати навички здорового способу життя студентів шляхом формування культури їх здоров'я [4]. Наукові розробки Л. Ізбаш свідчать про те, що основну роль у процесі формування культури здоров'я відіграє система фізичного виховання. Автором обґрунтовано організаційно – педагогічні умови формування у студентської молоді позитивної мотивації через активну участь до збереження здоров'я шляхом самовиховання, самоосвіти та самооздоровлення [7].

За твердженням фахівців ВООЗ, здоров'я на 50 % залежить від способу життя людини, на 20 % – від спадковості, на 20 % – від стану навколишнього середовища і, лише, на 10 % – від медичних послуг [5]. І, саме тому, фізична активність є одним з головних факторів зміцнення здоров'я оскільки, вона підвищує тонус та активізує діяльність організму, мобілізуючи всі його захисні реакції, попереджаючи ускладнення, покращує морально-вольові якості, які сприяють подоланню будь-яких труднощів [1]. Досліджуючи вплив фізичних вправ на організм людини нами було проаналізовано літературу не тільки зі спортивної тематики, а й літературу з лікувальної фізичної культури та фізичної реабілітації. Адже, фізичними вправами можна не лише підтримувати організм у відмінній формі, але й відновлювати його після травм чи захворювань. Помірна фізична активність показана усім. При систематичному виконанні фізичні вправи не тільки безпечні, але й корисні, як для людського організму у будь-якому віці. Правильно підібраний комплекс фізичних вправ, які використовуються щоденно може попередити багато ускладнень, які можуть виникати після захворювань. Фізична активність сприяє правильному функціонуванню усіх систем (зокрема нервової), починаючи з

раннього віку, коли організм, ще починає рости та формуватися. Застосування фізичних вправ, також, допомагає підтримувати в тонусі уже сформований організм [9].

Мета роботи: показати, що застосування фізичних вправ є чинником впливу на формування культури здоров'я студентів у ЗВО.

Методи дослідження: узагальнення літературних джерел з даної проблеми, порівняльний аналіз, метод опитування, анкетування, бесіди.

Результати дослідження. Нами було проведено дослідження рівня фізичної підготовки студентів першого курсу, які за станом здоров'я були зараховані до основної групи. Дослідження проводилося в два етапи. На першому етапі була запропонована анкета з питаннями про здоров'я та фізичну активність. Метою анкетування було отримання інформації щодо знань про культуру здоров'я. Другий етап відбувався шляхом проведення тестів, на початку експерименту, завдяки чому ми змогли дізнатися про рівень фізичної підготовки. Та виконанням, в подальшому, спеціального комплексу. Серед студентів, які приймали участь у дослідженні були і хлопці, і дівчата. Загалом їх було 45 осіб. І жоден з них на момент проведення дослідження не займався ані спортом, ані додатковою фізичною активністю окрім урочних занять з фізичного виховання. Усіх студентів було поділено на три групи по 15 студентів.

Нами було запропоновано комплекс вправ з урахуванням індивідуальних особливостей та рівня фізичної підготовки. Студенти першої групи займалися в групі оздоровчої фізичної культури і займалися з тренером, три рази на тиждень, і відвідували заняття з фізичного виховання, друга група студентів окрім навчальних занять щоденно виконувала комплекс спеціальних вправ в домашніх умовах – займалися самостійно, а студенти, які входили до третьої групи – не займалися самостійно, а лише відвідували навчальні заняття, які відбувалися два рази на тиждень. Кожне заняття складалося з трьох частин: підготовча, основна і заключна. Основними засобами підготовчої частини є динамічні дихальні вправи та вправи загально-розвиваючого характеру. Завданням підготовчої частини заняття була підготовка організму до виконання вправ більшої інтенсивності; в основній частині застосовують вправи, що зміцнюють великі групи м'язів тулуба, м'язи тазового дна, збільшують рухливість суглобів. Фізична активність спрямована на покращення фізичної форми та здоров'я, а також вона сприяла формуванню дисципліни та виховувала у студентів цінність систематичної фізичної активності. В заключній частині використовувалися дихальні вправи та вправи на розслаблення і розтягнення, вони сприяли зниженню інтенсивності та поверненню організму до стану спокою.

Через деякий час у студентів першої групи значно покращилося самопочуття, зменшилась задишка, випрямилася постава, за рахунок зміцнення м'язів, покращились зовнішні показники – з'явилися рум'яніці на щоках, позитивний настрій і т.д. Окрім того, рівень фізичної підготовки у студентів першої групи значно зріс. Друга група студентів – відзначилась хорошим самопочуттям та покращенням рівня фізичної підготовки, проте деяких із них періодично турбували болі в спині та ногах. Це свідчить про те, що можливо деякі з-поміж них неякісно або не правильно, або можливо не систематично, виконували запропоновані їм фізичні вправи. Зовнішні показники дещо відрізнялися від показників учасників першої групи. У студентів, які не займалися додатково фізичною діяльністю, а лише відвідували навчальні заняття при чергових тестах не було відмічено жодної динаміки. У декого, навіть, була виявлена надмірна вага та часто спостерігалися перепади настрою. Це вказує на те, що деякі студенти або пропускали заняття, або ж не надто старалися виконуючи завдання. Окрім цього, два заняття на тиждень це замало для досягнення помітного результату.

Таким чином, найкращі результати були відмічені у студентів, які займалися у групі з тренером. Дещо гірші, та все ж позитивні результати були і у студентів другої групи. Це свідчить про те, що заняття фізичними вправами є надзвичайно важливими, вони сприяють доброму самопочуттю, фізичному здоров'ю і відмінному настрою.

Обговорення. Фізична активність має вирішальне значення для здоров'я кісток, так само, як звичайна їжа живить наше тіло. Важливо включити фізичну активність у свій спосіб життя, і найкраще починати розвивати здорову культуру з дитинства. Заохочення фізичної активності серед молоді в навчальних закладах є ефективним способом досягнення цієї мети. Щоб цей процес був успішним, необхідно мотивувати молодь до свідомого вибору здорового способу життя. Оскільки мотивація виникає через розуміння важливості виховання здорової культури серед студентів, вищі навчальні заклади відповідають за донесення до студентів цінностей здоров'я та методів його збереження.

Створення потреби у фізичній активності має важливе значення для успішної самореалізації. Цього можна досягти за допомогою занять фізичною культурою, в які закладено принципи здорового способу життя. Різноманітні фізичні навантаження, захоплюючі тренування та спортивні змагання можуть допомогти молодим людям розвинути любов до руху та зробити його невід'ємною частиною свого життя.

Вибір активного способу життя – це інвестиція у своє здоров'я та майбутнє. Чим раніше людина починає включати фізичні навантаження, тим міцнішими будуть її кістки, і тим легше буде

підтримувати хорошу фізичну форму протягом усього життя. Під час занять фізичними вправами, крім користі у вигляді підтягнутих м'язів: виділяються гормони радості і задоволення, що і є необхідною умовою хорошого настрою; студент провадить активний спосіб життя, що є дуже важливим впродовж усього життя; студенти, що займаються фізичними вправами значно рідше і не так довго хворіють

Ми рекомендуємо загальних правила для того, щоб фізичні вправи принесли максимум користі:

1. Перш ніж розпочати виконувати вправи, слід проконсультуватися із лікарем.
2. Заняття повинні бути систематичними – мінімум 3 рази на тиждень тривалістю не менше 45хв.
3. Необхідно вибрати комплекс, що складається із вправ підібраних з урахуванням фізичної підготовки та індивідуальних особливостей та вподобань.
4. Навантаження має наростати поступово – це дозволяє розвинути навички управління власним тілом, вміння зберігати рівновагу.
5. Під час виконання вправ необхідно постійно контролювати своє самопочуття.
6. Необхідно приділяти достатньо часу розминці.

Висновки. Аналіз літературних джерел та власні спостереження свідчать про те, що використання фізичних вправ позитивно впливає на організм людини, а систематичне та якісне їх виконання значно підвищують рівень фізичної підготовки. Люди, які є фізично активними являються психологічно стійкішими, на відміну від тих хто замість фізичних вправ обрав лінощі. Вони, практично, не хворіють, а якщо і хворіють, то хвороби протікають швидше і легше. Позитивно фізичні вправи впливають на організм ще й тому, що вони сприяють зміцненню нервової системи, а також покращують роботу серця та дихальної системи. Фізичні вправи покращують і фізичне, і психологічне здоров'я, зміцнюють м'язи, підвищують витривалість, покращують настрій та знижують стрес. Також вони сприяють покращенню сну, підтриманню здорової ваги та підвищують загальний рівень енергії. Встановлено, що підбираючи комплекс вправ слід враховувати стан фізичної підготовки та індивідуальні особливості. Під час занять необхідно стежити за реакцією організму на фізичне навантаження за суб'єктивними і об'єктивними показниками. Отримані дані свідчать про позитивний вплив фізичних вправ на організм студента, що проявляється у підвищенні загальної працездатності, виникненні бадьорості, життєрадісності, покращенні сну та апетиту, що значною мірою допомагає відновити втрачену рівновагу між різними органами і системами, які бувають порушені під час навчання.

Отже, фізичні вправи мають значний вплив на організм людини, особливо у контексті формування культури здоров'я серед студентів. У подальшій роботі планується провести дослідження у напрямку формування знань про здоровий спосіб життя та впровадження засад здорового способу життя у режим студента.

Список використаних джерел

1. Ашиток Н. Освітній аспект проблеми формування здорового способу життя. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2013. 3 (23). С. 4-6.
2. Бойчук Ю.Д., Авдеєнко І.М., Турчинов А.В. Педагогічні умови розвитку культури здоров'я студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. №9. С. 127-139.
3. Вовк Л.В. Культура здорового способу життя особистості. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2012. Вип. 1. С. 24-30.
4. Гончаренко М.С., Лупаренко С.Є. Поняття «валеопедagogіка» та « педагогічна валеологія» у психолого-педагогічній літературі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2010. № 1(3). С. 30-38.
5. Грибан Г.П. Життєдіяльність та рухова активність студентів. Житомир: Рута, 2009. 594 с.
6. Завидівська Н.Н. Основи фізичного виховання у системі збереження здоров'я студентської молоді: навч. посібн. з фізичного виховання для студентів ВНЗ. Львів: Українські технології, 2010. 216 с.
7. Ізбаш Л.М. Формування культури здоров'я студентів у процесі фізичного виховання студентів політехнічного коледжу: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук. 13.00.07 – теорія і методика виховання. Умань, 2017. 20 с.
8. Іщенко М.В. Здоров'я людини: фізична культура та здоровий спосіб життя. Одеса: Букаєв Вадим Вікторович, 2013. 132 с.
9. Лазорко В. Визначення потреби до занять фізичними вправами студентів технологічного вузу. *Молода спортивна наука України: зб. наук. ст. з галузі фк та с. Вип. 5. Т.2. Л. [б.в.], 2001. С. 140-144.*
10. Марченко О.Ю., Приходько В.В., Малий В.В. Креативна валеологія. Концепція і педагогічна технологія формування студентів як будівничих власного здоров'я : навч. посібник. Полтава: РВВ ПУЕТ, 2011. 251 с.

Reference

1. Ashytok N. Osvitnii aspekt problemy formuvannia zdorovoho spocobu zhyttia. *Fizychno vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilctvi*. 2013. 3 (23). С. 4-6.
2. Boichuk Yu.D., Avdieienko I.M., Turchynov A.V. Pedahohichni umovy rozvytku kultury zdorovia studentiv v osvithomu seredovyshchi vyshchoho navchalnogo zakladu. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii*. 2015. №9. S. 127-139.
3. Vovk L.V. Kultura zdorovoho sposobu zhyttia osobystosti. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*. 2012. Vyp. 1. S. 24-30.
4. Honcharenko M.S., Luparenko S.Ie. Poniattia «valeopedahohika» ta « pedahohichna valeolohiia» u psykholoho-pedahohichnii literaturi. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii*. Sumy, 2010. № 1(3). S. 30-38.
5. Hryban H.P. Zhyttiediiialnist ta rukhova aktyvnist studentiv. Zhytomyr: Ruta, 2009. 594 s.
6. Zavydivska N.N. Osnovy fizychnoho vykhovannia u systemi zberezhennia zdorovia studentskoi molodi: navch. posibn. z fizychnoho vykhovannia dlia studentiv VNZ. Lviv: Ukrainski tekhnologii, 2010. 216 s.
7. Izbash L.M. Formuvannia kultury zdorovia studentiv u protsesi fizychnoho vykhovannia studentiv politekhnichnogo koledzhu: avtoref. dys. na zdobuttia naukovooho stupenia kand. ped. nauk. 13.00.07 – teoriia i metodyka vykhovannia. Uman, 2017. 20 s.
8. Ishchenko M.V. Zdorovia liudyny: fizychna kultura ta zdorovyi sposib zhyttia. Odesa: Bukaiev Vadym Viktorovych, 2013. 132 s.
9. Lazorko V. Vyznachennia potreby do zaniat fizychnymy vpravamy studentiv tekhnolohichnogo vuzu. *Moloda sportyvna nauka Ukrainy: zb. nauk. st. z haluzi fk ta s*. Vyp. 5. T. 2. L. [b.v.], 2001. S. 140-144.
10. Marchenko O. Yu., Prykhodko V. V., Malyi V. V. Kreatyvna valeolohiia. Kontseptsiiia i pedahohichna tekhnolohiia formuvannia studentiv yak budivnychykh vlasnoho zdorovia : navch. posibnyk. Poltava: RVV PUET, 2011. 251 s.

” Варнавська І., Чепок Р. Цифрові платформи професійної освіти: дистанційна форма в умовах повномасштабної агресії 2022-2024 років. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2024. Том 12, № 5. С. 12-18. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-002>.

Varnavska I., Chepok R. Tsyfrovi platformy profesiinoi osvity: dystantsiina forma v umovakh povnomasshtabnoi ahresii 2022-2024 rokiv [Digital platforms for professional education: distance learning in the context of full-scale aggression in 2022-2024]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2024. Vol. 12, No 5. S. 12-18. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-002>.

УДК 357 (4.077)

DOI: 10.31110/2616-650X-vol12i5-002

Інна ВАРНАВСЬКА

Херсонський державний аграрно-економічний університет, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-3061-0665>

varnavska_i@ksaeu.kherson.ua

Роман ЧЕПОК

Херсонський державний аграрно-економічний університет, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-9063-3244>

chepok_r@ksaeu.kherson.ua

ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ: ДИСТАНЦІЙНА ФОРМА В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ 2022-2024 РОКІВ

Анотація. Стаття присвячена важливій сучасній темі розвитку цифрових платформ у професійній сфері в умовах повномасштабного вторгнення на українську державу. Актуальність теми дослідження не викликає сумніву, оскільки сучасні виклики висувають на порядок денний пошук та запровадження новітніх цифрових платформ. У першу чергу, це пов'язано з тим, що багато закладів вищої освіти виявились переміченими, а науково-педагогічний склад та здобувачі вищої освіти розпорошені не тільки по території підконтрольної України, а й багато хто знаходиться за кордоном. Це надає значний поштовх до пошуку оптимальних моделей управління освітнім процесом та запровадження цифрових платформ у педагогічний процес. Метою статті є узагальнення, систематизація наявних інноваційних цифрових платформ і розкриття їх сутності крізь призму досвіду переміщеного закладу вищої освіти. Методами дослідження виступають аналіз, систематизація, узагальнення поглядів різних науковців педагогічної сфери на проблему перспектив розвитку цифрових платформ у професійній освіті. У статті аналізуються сучасні умови, в яких опинились заклади вищої освіти в Україні, особливо увага звертається на переміщені університети, в яких дистанційна форма навчання стала ключовою, адже саме ці заклади відірвані від власної матеріально-технічної і для них притаманна розпорошеність як студентів, так і науково-педагогічних працівників. Окрім цього, звернена увага й на інших викликах сучасності: швидкі євроінтеграційні процеси, глобалізація науки, мобільність викладацького і студентського середовища тощо. Зроблено акцент на тому, що потрібно постійно знаходитись у пошуку найбільш ефективних моделей дистанційної освіти. Оцінюються ефективність та адекватність управлінських процесів у переміщених вищих навчальних закладах. Характеризуються основні види платформ дистанційної освіти і зроблені рекомендації, які з них найбільш оптимально використовувати у навчальному процесі інших ЗВО, які мають можливості проводити змішаний формат занять. Зроблені висновки і рекомендації про найбільш перспективні цифрові платформи у онлайн-освіті.

Ключові слова: цифрові платформи; професійна освіта; онлайн-навчання; дистанційна освіта; воєнний стан; повномасштабне вторгнення.

Inna VARNAVSKA

Kherson State Agrarian and Economic University, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-3061-0665>

varnavska_i@ksaeu.kherson.ua

Roman CHEPOK

Kherson State Agrarian and Economic University, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-9063-3244>

chepok_r@ksaeu.kherson.ua

DIGITAL PLATFORMS FOR PROFESSIONAL EDUCATION: DISTANCE LEARNING IN THE CONTEXT OF FULL-SCALE AGGRESSION IN 2022-2024

Abstract. The article is devoted to the critical contemporary topic of developing digital platforms in education in the context of a full-scale invasion of the Ukrainian state. The relevance of the research topic is undeniable, as modern challenges put the search for and implementation of the latest digital platforms on the agenda. First, many higher education institutions have been displaced, and the academic staff and students are scattered across the territory controlled by Ukraine and abroad. It gives significant impetus to searching for optimal models of educational process management and introducing digital platforms into education. The article's purpose is to summarise and systematize the existing innovative digital platforms and to characterize their essence through the prism of the experience of a displaced higher education institution. The research methods used are analysis, systematization, and generalization of various pedagogical scholars' views on the prospects for developing digital platforms in vocational education. The article analyses the current conditions in which higher education institutions in Ukraine find themselves, with particular attention paid to displaced universities, where distance learning has become an essential form of education because these institutions are cut off from their own material and technical facilities. The scattering of both students and academic staff characterizes them. In addition, attention is drawn to other challenges of our time: rapid European integration processes, globalization of science, mobility of the teaching and student environment, etc. The emphasis is on constantly searching for the most influential distance education models. The efficiency and adequacy of management processes in displaced higher education institutions are assessed. The main types of distance education platforms are characterized, and recommendations are made as to which of them are most optimally used in

the educational process of other higher education institutions that have the opportunity to conduct a mixed format of classes. Conclusions and recommendations are made about online education's most promising digital platforms.

Keywords: digital platforms; professional education; online learning; distance education; martial law; full-scale invasion

Постановка проблеми. Питання розвитку цифрових платформ в дистанційному форматі педагогічної діяльності в умовах повномасштабного вторгнення надзвичайно актуальним, оскільки в умовах агресії росії проти України ставиться на порядок денний пошук та запровадження ефективних освітніх ресурсів. У першу чергу, це пов'язано з тим, що багато закладів вищої освіти виявились переміщеними, а науково-педагогічний склад та здобувачі вищої освіти розпорошені не тільки по території підконтрольної України, а й багато знаходиться за кордоном. Це надає значний поштовх до пошуку оптимальних моделей управління освітнім процесом та удосконалення роботи з цифровими платформами у педагогічному процесі.

Сучасні заклади вищої освіти не можуть не звертати уваги й на інші виклики сучасності: швидкі євроінтеграційні процеси, глобалізація науки, мобільність викладацького і студентського середовища. Тому у професійній сфері необхідно шукати ефективні й адекватні педагогічні технології, які б здатні були не тільки підтримати освітній процес переміщених ЗВО, а й розробити плани на майбутнє.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема організації навчального процесу за допомогою цифрових платформ не є новою у сучасній педагогічній науці. Ці питання розглядалися попередниками. Ще до початку пандемії коронавірусу та повномасштабного вторгнення Г.М. Романова, М.В. Артюшина, О.А. Слатвінська [11] досліджували проблеми розвитку онлайн-навчання і визначили сутність педагогічних технологій. У власному дослідженні вони широко розкрили багато існуючих педагогічних технологій, поділивши їх на декілька груп: педагогічні технології у професійній освіті; предметно-орієнтовані технології навчання; особистісно-орієнтовані технології; інформаційно-комунікативні. Їх дослідження являло собою систематизований опис наявних педагогічних технологій, які рекомендовано використовувати у педагогічній практиці. Автори розкривали сутність кожної технології, оцінювали переваги і недоліки та визначали, за яких умов слід використовувати той або інший вид технології у навчанні. В цілому, представлені педагогічні технології орієнтувались на використання лише під час традиційного або змішаного навчання.

Коронавірусна епідемія, а згодом і повномасштабне вторгнення поставили на порядок денний вимоги розвитку інноваційних цифрових платформ, особливо для переміщених та релокованих закладів вищої освіти. За цих умов, корисним видається дослідження Н.М. Маланюка [9], який у своїй роботі звертав увагу саме на їх розвиток. Він аналізував погляди різних науковців на тлумачення поняття «педагогічна технологія», досліджував ознаки педагогічних технологій та критерії технологічності. Звертав увагу на з'ясування відмінностей між поняттями «педагогічна технологія» та «технологія навчання». Робив спробу виокремити ті педагогічні технології, які гуртуються на принципах особистісно-орієнтованого навчання. Але, здебільшого, його розробки стосувалися циклу математичної підготовки.

С. Сисоєва [15] у власному дослідженні педагогічних технологій звертала основну увагу на їхній вплив на професійний розвиток особистості. Її розробки вказували на те, що технологізація навчального процесу має значний вплив на результати професійно-творчої підготовки здобувачів вищої освіти, оскільки мають можливість впливати на педагогічне управління і самоуправління. На основі власних розробок авторка звернула увагу на те, що психолого-педагогічна структура педагогічної діяльності враховує умотивованість, ентузіазм студентів до навчання. За результатами дослідження доходить до висновку, що розвиток творчого потенціалу накладає вимоги на технологію викладання за умов дистанційного навчання і розробку структури навчальної дисципліни.

У свою чергу, Т.А. Васильєва та С.І. Котенко [13] у власній монографії аналізували проблеми розвитку онлайн-освіти. У роботі розглянуто основні методичні і теоретико-методологічні підходи щодо вирішення проблем, пов'язаних із переходом до онлайн-освіти. Аналізуються особливості розвитку дистанційного навчання, враховані соціальні та економічні аспекти дистанційної освіти. Характеризуються переваги, маркетингова складова дистанційної освіти. У цілому, автори монографії позитивно оцінюють онлайн-навчання, оскільки це дало змогу багатьом не бути відірваними від отримання якісної освіти незалежно від місця перебування викладачів і студентів.

Слід звернути увагу на те, що історіографія проблеми досить насичена в педагогічній думці України і зорієнтована в першу чергу на те, що інноваційні цифрові платформи навчання виступають цікавим доповненням традиційної освіти, але при цьому не враховується становище і розвиток переміщених і релокованих закладів вищої освіти, які втратили доступ до власної матеріальної бази, адже знаходяться або на території тимчасової окупації, або на лінії розмежування і часто перебувають під ворожими обстрілами. Тому для такої категорії вищих навчальних закладів цифрові платформи стали засобом виживання не тільки в педагогічному процесі, але й у формі управлінських функцій.

Мета статті – узагальнити, систематизувати наявні цифрові платформи, зорієнтовані на здобуття дистанційної освіти.

Наукова новизна полягає в тому, що здійснюється осмислення ефективності використання цифрових платформ в педагогічній діяльності в умовах воєнного стану 2022–2024 рр. Аналіз провадиться з урахуванням досвідів дистанційного навчання в умовах переміщеного закладу вищої освіти.

Методи дослідження: аналіз, систематизація, узагальнення поглядів різних науковців педагогічної сфери на проблему перспектив розвитку цифрових платформ у професійній освіті.

Виклад основного матеріалу. З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну в нашої державі постали нові виклики для закладів вищої освіти, оскільки багатьом довелося повністю перебудувувати освітній процес, прискорено орієнтуватися на цифровізацію навчання, адже очне навчання стало небезпечним або неможливим у зв'язку з тимчасовою окупацією частини українських територій, постійними бомбардуваннями, в результаті яких багатьом вищим навчальним закладам нанесено значні пошкодження. Університетам, які опинились в зоні тимчасової окупації довелося переміщатись в інші регіони, що призвело до відірваності від власної матеріально-технічної бази, а науково-педагогічні працівники та здобувачі вищої освіти у зв'язку з виїздом до більш безпечних регіонів опинились розпорошеними як по території України, так і країнам світу. Не обійшлося і без втрат викладацького і студентського складу але цифра не значна і особливо не вплинула на навчальний процес і управління закладами вищої освіти [10, с. 12-16]. Наприклад, втрати від переміщення Херсонського державного університету та Херсонського державного аграрно-економічного університету не сягнули вище 5 %.

Термін «цифрова платформа» нами використовується в розумінні головного інструменту педагогічної діяльності для організації дистанційного навчання, що дає можливість провадити інформаційний обмін і транзакцію між значною кількістю студентів і науково-педагогічними працівниками.

На самому початку повномасштабного вторгнення з метою забезпечення життя та здоров'я учасників освітнього процесу на короткочасний термін були введені канікули, а частина студентів і викладачів відправились до лав Збройних сил України і продовжили навчання та викладання вже з окопів.

Але зрештою, після канікулярного періоду постало завдання відновлювати навчальний процес і в цьому дуже сильно допомогли цифрові платформи і програмні компоненти, що забезпечили перехід до дистанційного навчання. Переміщені університети перейшли на онлайн-навчання. Це був значний виклик для всіх. До початку повномасштабного вторгнення наша система освіти знала досвід дистанційного навчання у зв'язку з поширенням епідемії Covid-19, але він не носив абсолютного характеру, оскільки дистанційно відбувався тільки навчальний процес і то періодично, але викладачі ходили на роботу і управління навчальними закладами здійснювалось в традиційній формі. У нових реаліях потрібно було повністю перейти в цифровий формат. Тобто переміщеним університетам довелося переходити не тільки на онлайн-навчальний процес, але й перевести в цифрову форму всю документацію: рапорти, накази, залікові книжки, підписи, відомості, журнали тощо.

Багато закладів вищої освіти були релоковані до інших міст перебування. Так, наприклад, Мелітопольський державний педагогічний університет було переміщено у Запоріжжя [5], Херсонський державний аграрно-економічний університет – у Кропивницький, Херсонський державний університет – до Івана-Франківська тощо. Але, навіть, не зважаючи на такі зусилля, довелося повноцінно зануритись у дистанційну форму управління і викладання.

Багато міжнародних корпорацій не залишилось осторонь від такої трагедії і активно долучились з допомогою. Так, наприклад, такі корпорації як Google, Microsoft, ZOOM надали доступ до своїх ліцензійних програм. Велика кількість вітчизняних науковців схвально оцінили можливості використання таких платформ для онлайн-освіти, наприклад, М. Андрос, В. Харченко, О. Бондарчук [1, с. 6-10], Г. Германсон [4, с. 114-117], В. Ілляхова [6, с. 77-79], Г. Козлакова [7, с. 57-63], Л. Лондар [8, с. 36-41], І. Поцелуйко [12, с. 71-74], В. Різник [14, с. 64-69], О. Спирін та С. Касьян [16, с. 93-96] писали про цілком позитивний досвід розгортання та адміністрування сервісів цифрових платформ Google Workspace for Education, ZOOM, MOODLE, ChstGPT в університеті разом із наявними на сьогоднішній день технологіями онлайн-освіти.

У власних роздумах О. Харасман та С. Стівба виділяють перелік проблем в цифровізації сучасності, які постали перед навчальними закладами: підвищення кваліфікації педагогічного складу щодо використання цифрових технологій в онлайн-освіті; реалізація цифрових технологій в освітньому процесі; надання можливості для колективного користування цифровими ресурсами; забезпечення мотивації до використання цифрових платформ; створення сучасного простору для впровадження онлайн-навчання; забезпечення матеріально-технічною базою [17, с. 152-156]. Так, цілком можливо з частиною тверджень погодитись. Проте, щодо забезпечення підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників варто відмітити, що в сучасних умовах вирішення цього питання не є складним. Існує велика кількість заходів, спрямованих на підвищення кваліфікації, що

місяць різні формати проведення. Щодо забезпечення мотивації до використання новітніх технологій, то слід зауважити, що у викладачів переміщених закладів вищої освіти така проблема не виникає, оскільки 100% в цих навчальних закладах і навчання, і управління відбувається виключно на базі цифрових платформ. Єдине, що потребує постійного удосконалення – це рівень знань у науково-педагогічних працівників щодо програмного забезпечення, оскільки цифровий світ оновлюється надзвичайно швидко і необхідно вчасно орієнтуватися у змінах щодо використання цифрових ресурсів. А в умовах переміщених вищих навчальних закладах проблема відірваності від власної матеріально-технічної бази залишається актуальною і тут без підтримки держави не обійтись.

Наявність доступу до ресурсів вище перелічених міжнародних корпорацій дозволила підтримати і розвинути навчальний процес у стабільному і безперервному стані, а студенти не були позбавлені можливості отримати якісну освіту. Водночас, практика довготривалого освітнього процесу онлайн показала і негативні наслідки, наприклад, у науково-педагогічного складу почастишали проблеми зі здоров'ям, особливо з зором, а у здобувачів після довготривалого використання однакових програм почала втрачатись інтерес до навчання. Це змусило науково-педагогічний склад перебувати у постійному пошуку і використовувати різне програмне забезпечення, що надало змогу повернути до освітнього процесу і зацікавити їх навчанням. Цими заходами вдалось підтримати і урізноманітнити навчання, але повноцінно все одно не задовольнило практику онлайн освіти. Доводилося шукати нові підходи і програмне забезпечення. Так, додатково, окрім платформ ZOOM, Google Workspace, Moodle та інші, на власному досвіді вдалось ввести до практичного забезпечення навчання та апробувати такі новітні досягнення як: E-UNIVERSITY, ChatGPT.

Проблеми психологічного і фізичного здоров'я учасників освітнього процесу вже піднімались у вітчизняній історіографії. Так, наприклад, О. Бондарчук відзначала, що актуальною проблемою є особливості підтримки психологічного стану освітнього процесу у дистанційній формі отримання освіти. На думку дослідниці, під час військових дій потрібно головну увагу спрямовувати на обмеження негативних впливів зовнішнього середовища на себе і водночас – на працівників, регулярно комунікувати з учасниками навчального процесу, залучати до генерації нових ідей, рішень, поглядів тощо [3, с. 67-68]. Дійсно, увага до психологічного стану учасників освітнього процесу в межах дистанційної освіти періоду військових дій, є однією з головних заporук успішності дистанційної освіти. Спираючись на практичний досвід 100% дистанційної роботи, варто наголосити на доцільності того, щоб ресурси, які використовуються для організації навчання, змінювались і таким чином ані здобувачі вищої освіти, ані науково-педагогічні працівники не втрачали інтересу до навчального процесу, оскільки мали змогу пересвідчитись, що якість навчання не знижується.

Ці заходи надали позитивний ефект і допомогли адекватно перебудувати освітній процес, що позначилося і на мотивації студентського колективу до навчання. У цілому практику використання штучного інтелекту за останні два роки повномасштабної війни цілком справедливо можна відзначити як ефективну. Власний досвід підтверджує ефективність роботи з ним у навчальному процесі, але необхідне чітке розмежування навчальних робіт, де його доцільно використовувати. Він нагадує старанного студента, який виконує всі завдання, поставлені викладачем, але не завжди на високому теоретичному рівні. Штучний інтелект відштовхується від формулювання поставленого завдання і якщо, наприклад, визначити завдання «проаналізувати війну», то він надасть відповідь, що в світовій історії людство знає багато війн і всі він проаналізувати не здатен. Тому потрібно вводити уточнювальні алгоритми на кшталт: яка війна, коли вона відбувалась тощо. Водночас, позитивно себе штучний інтелект проявив під час підготовки наочності для теоретичних відповідей, а також для створення невеликих відеофрагментів. Натомість, не здатен мислити та виводити фундаментальні аналітичні висновки, на що здатен, поки що, тільки людський мозок.

Також, слід відмітити, що з позитивної точки зору проявила себе цифрова платформа Mozaik Education для дистанційного навчання, що є корисною для педагогічних спеціальностей, оскільки саме на них навчаються майбутні шкільні вчителі і її алгоритми, здебільшого, пристосовані для навчального процесу в закладах. Така цифрова платформа має, на нашу думку, вагомі переваги у підвищенні якості освіти. Особливо це стосується переміщених або тимчасово окупованих вищих навчальних закладів. Тобто саме тих закладів, в яких повністю відбувається онлайн-навчання. Не дивлячись на те, що ця платформа розробляється вже більше ніж 16 років, вона майже не згадується у дослідженнях попередників і майже не відома в цифровому освітньому середовищі. До платформи доданий контент, який не можливо знайти в інших базах. У системі знаходяться електронні підручники (більш ніж 130), які містять готові матеріали для навчання, включаючи різноманітні симулятори, 3Dсцени, анімації, QR-коди.

Тобто викладач, який проводить заняття, має змогу користуватись вже готовими підручниками і підібраними наочними матеріалами до відповідних тем. Додатковим позитивним аспектом платформи є те, що вона розрахована не на професіоналів у програмуванні, а на звичайних користувачів, яким достатньо вміти працювати зі звичайними комп'ютерними програмами. Тому, ці

ресурси є досить легкою платформою для демонстрації сучасного цифрового контенту. Також, у цій системі вбудована медіатека і вона доступна будь-якому користувачу. Система не обмежена ні віковими, ні професійними категоріями і доступна для будь-якого зареєстрованого користувача. Відповідно, кожен викладач додатково має змогу підбирати собі той зміст, який йому потрібний на занятті безпосередньо в бібліотеці платформи. Характерною особливістю цієї системи є те, що матеріали не просто є 3D сценами, а повноцінним об'єктом, з яким можна взаємодіяти, оскільки в платформі вбудовані не тільки самі сцени, але й підсцени, які в свою чергу максимально деталізують навчальний матеріал. Також, вбудовані додаткові сцени, наприклад, озвучення диктором, яке відбувається одночасно з переглядом 3D-сцени.

Також, в систему включені контрольні матеріали, наприклад, тести. Їх особливість полягає в тому, що можна вносити правки і корективи відповідно до побажань викладача. Можна додавати, змінювати, редагувати і таким чином отримати той матеріал, який зручний для викладача і може використовуватися під час контрольних заходів. Окрім того, створені викладачем тести одразу можна зберігати і додавати до вже існуючого підручника, оскільки система відкрита для зовнішніх джерел інформації. Кожен викладач має можливість збагачувати вже наявні ресурси, створюючи власні. Відповідно, ці матеріали будуть збережені в особистому кабінеті викладача і він може демонструвати їх студентам. Важливо, що прив'язка йде не до конкретного пристрою, а саме до облікового запису, і це є з ручною умовою мобільності викладача. Водночас, є можливість самостійно створити власні авторські симуляції, швидке опитування. Окрім цього, в системі розміщено багато інструментів (більше 110) і вони є доволі різними за функціями. Наприклад, можна знайти симулятор механіки, в якому викладач має можливість підготувати власний дослід і запустити його, а також обрати вже готові досліди і на базі цих віртуальних досліджень розповісти про предмет лекції. При цьому, будь-який інструмент може налаштовуватись під конкретний експеримент. Таким чином, кожен викладач має змогу розробити собі конспект лекцій або електронний підручник і в подальшому вже не витратити часу на підготовку і отримати необхідну інформацію швидко під час заняття.

Окрім цього, додані різноманітні вікторини, які представлені у формі гейміфікацій, що поєднують науку з навчанням, коли викладач має можливість в ігровій формі, наприклад, показати розв'язання певних прикладів або продивитись логіку вирішення конкретних проблем. Водночас, в системі наявний механізм пересилання завдань для самостійної роботи як на індивідуальному, так і на колективному рівнях. Є інструменти, які дозволяють створювати відповідні завдання. Наприклад, будь-які тести можна створити як 3D-сцену. Редактор тестів нараховує 20 варіантів створення 3D тестів: послідовність, ланцюжки тощо. Можна також обирати собі різний дизайн і розробляти цілу серію подібних тестів.

Не менш важливим аспектом організації дистанційного навчання є система оцінювання. Про підготовку і проведення дистанційного навчання вже піднімав питання М. Андрос, визначивши, що оцінювання є однією з найактуальніших проблем сучасності. Дослідник вважає, що мета оцінювання вже вийшла за рамки оцінювання успішності і перетворилось на інструмент навчання. Водночас, дослідник визначив і основні ідеї цифрового дистанційного тестування: традиційна філософія, інтерактивна філософія, філософія, орієнтована на здобувача освіти [2, с. 72-74]. У цілому можна відзначити, що оцінювання продовжує і в сучасному світі базуватися на індивідуальному прогресі. У свою чергу, відмітимо, що ресурс Mozaik Education цілком може виправдати себе в оцінюванні і зможе забезпечити полегшення процесу як для викладача, так і для здобувача залишивши метою оцінювання фіксацію саме індивідуального прогресу.

У цілому, ця система розроблена для підготовки викладачів освітніх спеціальностей для того, щоб надалі вони як вчителі у загальноосвітніх навчальних закладах могли використовувати ці знання і навички для організації якісного освітнього процесу. Заклади середньої освіти, на нашу думку, виявились менш пристосованими до дистанційної освіти в умовах повномасштабного вторгнення. Маємо багато прикладів за останні два роки як вчителі пересилають завдання лише за допомогою соціальної мережі Viber.

У цілому, заклади середньої освіти зіткнулися з величезною кількістю проблем, серед яких: забезпечення технічними засобами для навчання, доступність освітнього процесу, погіршення психологічного стану, адаптація освітнього процесу до нових викликів сучасності тощо. Тому, використання різноманітних платформ допоможе, якщо не повністю, то принаймні частково ліквідувати прогалини в освітньому процесі і послугує яскравим доповненням для підготовки вчителів у вищих навчальних закладах.

Висновки. Таким чином, у результаті проведеного дослідження слід відзначити, що з початком повномасштабного вторгнення закладам вищої освіти довелось зіткнутись з новими надпотужними викликами сучасності. Особливо сильно військові дії позначилися на університетах, які опинились в зоні тимчасової окупації та вимушені були переїхати в інші міста і відновити роботу за умов розпорошеності науково-педагогічного і студентського колективу, відірваності від власної

матеріально-технічної бази. Наслідком цих процесів стало 100% перехід на дистанційну форму навчання і управління навчальними закладами, що триває вже більше двох років. У результаті, як викладацький так і студентський колективи на основі власного досвіду і рефлексії змогли в повній мірі відчути наслідки онлайн-навчання та скористатися різноманітними технологіями дистанційної освіти. У нагоді стало використання таких цифрових платформ як: Google Workspace for Education, ZOOM, MOODLE, ChstGPT, E-UNIVERSITY, Mozaik Education тощо. Всі вони володіють як сильними, так і слабкими сторонами, а тому постійне використання тільки однієї платформи, здебільшого, є невиправданим. Користуватись новітніми педагогічними технологіями слід комплексно, чергуючи платформи для того, щоб не втрачалась умотивованість до навчального процесу в цілому. Сучасні цифрові платформи і ресурси надають великі можливості в отриманні якісної освіти та, принаймні частково, заповненні прогалин в освітньому процесі. На сьогоднішній день за їх допомогою відбуваються онлайн-семінари, онлайн-конференції, дистанційне підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, симпозиуми, які виходять за межі одного закладу вищої освіти. Поступово університети створюють заявку на формування нової концепції розвитку університетів як цифрових навчальних закладів. У переміщених університетах для цього вже всі необхідні передумови створені: цифрові журнали, цифрові відомості, цифрові підписи, цифрова документація тощо.

У перспективі подальших розвідок в цьому напрямі можливе накопичення досвіду та уточнення суті, значення та результатів використання цифрових платформ під час воєнного часу.

Список використаних джерел

1. Агаджанова С., Агаджанов-Гонзалес К., Харченко В. Структура та перспективи розвитку сучасних систем E-UNIVERSITY. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2024. Том. 12. № 1. С. 6-10.
2. Андрос М. Технологія електронного дистанційного тестування в умовах змішаного навчання. Матеріали III Науково-практичної конференції «Професійний розвиток в умовах цифровізації суспільства: сучасні тренди» 10-11 листопада 2022 р. Київ – Житомир. 2022. С. 72-74.
3. Бондарчук О. Особливості підтримки психологічного благополуччя учасників освітнього процесу у цифровому освітньому середовищі в умовах воєнного стану. Матеріали III Науково-практичної конференції «Професійний розвиток в умовах цифровізації суспільства: сучасні тренди» 10-11 листопада 2022 р. Київ – Житомир. 2022. С. 67-69.
4. Германсон Г. Цифрова культура закладу освіти: інновації та перспективи розвитку. Матеріали III Науково-практичної конференції «Професійний розвиток в умовах цифровізації суспільства: сучасні тренди» 10-11 листопада 2022 р. Київ – Житомир. 2022. С. 114-117.
5. Звіт ректора Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького Фалько Наталі Миколаївни за 2023 рік. URL: https://mdpu.org.ua/wp-content/uploads/2024/02/ZVIT_REKTORA_Natali_FALKO_za_2023_rik-1.pdf.
6. Ілляхова М. Використання цифрових технологій підтримки взаємодії суб'єктів освітнього процесу в умовах дистанційного навчання. Матеріали III Науково-практичної конференції «Професійний розвиток в умовах цифровізації суспільства: сучасні тренди» 10-11 листопада 2022 р. Київ – Житомир. 2022. С. 77-79.
7. Козлакова Г. Організація науково-освітніх закладів в умовах дистанційних комунікацій. *Вища освіта України*. 2022. № 1-2. 2022. С. 57-63.
8. Лондар Л.П. Щодо забезпечення дистанційного навчання в Україні в умовах війни. *Освіта України в умовах воєнного стану: управління, цифровізація, євроінтеграційні аспекти* : збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції (наукове електронне видання), 25 жовт. 2022 р. Київ : ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2022. С. 36-41.
9. Маланюк Н.М. Інноваційні педагогічні технології у професійній освіті. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. Вип. №70. Т.3. С. 113-118.
10. Освіта України в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичний збірник. Київ. 2022. 358 с.
11. Педагогічні технології у професійній підготовці кваліфікованих робітників: довідник / Романова Г.М., Артюшина М.В., Слатвінська О.А. Київ: Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2015. 87 с.
12. Поцелуйко І.В. Новітні технології у навчально-виховному процесі. *Сучасні напрями вдосконалення педагогічної майстерності викладачів*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Чернігів: Академія ДПТС, 2023. С. 71-74.
13. Проблеми і перспективи розвитку онлайн-освіти: монографія / за заг ред Т.А. Васильєвої, С.І. Котенка. Суми: Сумський державний університет, 2023. 125 с.
14. Різник В. Методологічні засади розвитку критичного мислення майбутніх економістів в процесі їх професійної підготовки. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2024. Том. 12. № 3. С. 64-69.
15. Сисоева С. Педагогічні технології і професійний розвиток особистості. *Pedagogika*. 2001. № 10. С. 741-754.
16. Спірін О., Касьян С. Розгортання та адміністрування сервісів цифрової платформи Google Workspace for Education в університеті. Матеріали III Науково-практичної конференції «Професійний розвиток в умовах цифровізації суспільства: сучасні тренди» 10-11 листопада 2022 р. Київ – Житомир. 2022. С. 93-96.
17. Хараман О., Стовба С. Інформаційно-цифрова трансформація в закладі: виклики сьогодення. *Актуальні питання забезпечення стійкості системи управління освітою в умовах воєнного стану*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ-Краматорськ, 22 лютого 2024 р. / редкол.: Ю.О. Бурцева, М.О. Кириченко, Д.В. Малеев. Донецький обласний інститут післядипломної освіти. Київ. 2024. С. 152-156.

References

1. Ahadzhanova S., Ahadzhanov-Honzales K., Kharchenko V. Struktura ta perspektyvy rozvytku suchasnykh system E-UNIVERSITY. *Osvita. Innovatyka. Praktyka*, 2024. Tom. 12. № 1. S. 6-10.
2. Andros M. Tekhnolohiia elektronnoho dystantsiinoho testuvannia v umovakh zmishanoho navchannia. Materialy III Naukovo-praktychnoi konferentsii «Profesiiny rozvytok v umovakh tsyfrovizatsii suspilstva: suchasni trendy» 10-11 lystopada 2022 r. Kyiv – Zhytomyr. 2022. S. 72-74.
3. Bondarchuk O. Osoblyvosti pidtrymky psykhologichnogo blahopoluchchia uchasnykiv osvitnoho protsesu u tsyfrovomu osvitnomu seredovyschi v umovakh voiennoho stanu. Materialy III Naukovo-praktychnoi konferentsii «Profesiiny rozvytok v umovakh tsyfrovizatsii suspilstva: suchasni trendy» 10-11 lystopada 2022 r. Kyiv – Zhytomyr. 2022. S. 67-69.
4. Hermanson H. Tsyfrova kultura zakladu osvity: innovatsii ta perspektyvy rozvytku. Materialy III Naukovo-praktychnoi konferentsii «Profesiiny rozvytok v umovakh tsyfrovizatsii suspilstva: suchasni trendy» 10-11 lystopada 2022 r. Kyiv – Zhytomyr. 2022. S. 114-117.
5. Zvit rektora Melitopolskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho Falko Natali Mykolaivny za 2023 rik. URL: https://mdpu.org.ua/wp-content/uploads/2024/02/ZVIT_REKTORA_Natali_FALKO_za_2023_rik-1.pdf.
6. Illiakhova M. Vykorystannia tsyfrovyykh tekhnolohii pidtrymky vzaiemodii subiektiv osvitnoho protsesu v umovakh dystantsiinoho navchannia. Materialy III Naukovo-praktychnoi konferentsii «Profesiiny rozvytok v umovakh tsyfrovizatsii suspilstva: suchasni trendy» 10-11 lystopada 2022 r. Kyiv – Zhytomyr. 2022. S. 77-79.
7. Kozlakova H. Orhanizatsiia naukovo-osvitnykh zakladiv v umovakh dystantsiinykh komunikatsii. *Vyshcha osvita Ukrainy*. 2022. № 1-2. 2022. S. 57-63.
8. Londar L.P. Shchodo zabezpechennia dystantsiinoho navchannia v Ukraini v umovakh viiny. *Osvita Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: upravlinnia, tsyfrovizatsiia, yevrointehratsiini aspekty* : zbirnyk tez dopovidei IV Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (naukove elektronne vydannia), 25 zhovt. 2022 r. Kyiv : DNU «Instytut osvitnoi analityky», 2022. S. 36-41.
9. Malaniuk N.M. Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii u profesiinii osviti. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*. 2020. Vyp. №70. T.3. S. 113-118.
10. Osvita Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: informatsiino-analitychnyi zbirnyk. Kyiv. 2022. 358 s.
11. Pedahohichni tekhnolohii u profesiinii pidhotovtsi kvalifikovanykh robitnykiv: dovidnyk / Romanova H.M., Artiushyna M.V., Slatvinska O.A. Kyiv: Instytut profesiino-tekhnicnoi osvity NAPN Ukrainy, 2015. 87 s.
12. Potseluiiko I.V. Novitni tekhnolohii u navchalno-vykhovnomu protsesi. *Suchasni napriamy vdoskonalennia pedahohichnoi maisternosti vykladachiv*: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Chernihiv: Akademiia DPtS, 2023. S. 71-74.
13. Problemy i perspektyvy rozvytku onlain-osvity: monohrafiia / za zah red T.A. Vasylievoi, S.I. Kotenka. Sumy: Sumskyi derzhavnyi universytet, 2023. 125 s.
14. Riznyk V. Metodolohichni zasady rozvytku krytychnoho myslennia maibutnykh ekonomistiv v protsesi yikh profesiinoi pidhotovky. *Osvita. Innovatyka. Praktyka*, 2024. Tom. 12. № 3. S. 64-69.
15. Sysoieva S. Pedahohichni tekhnolohii i profesiinyi rozvytok osobystosti. *Pedagogika*. 2001. № 10. S. 741-754.
16. Spirin O., Kasian S. Rozghortannia ta administruvannia servisiv tsyfrovoi platformy Google Workspace for Education v universyteti. Materialy III Naukovo-praktychnoi konferentsii «Profesiiny rozvytok v umovakh tsyfrovizatsii suspilstva: suchasni trendy» 10-11 lystopada 2022 r. Kyiv – Zhytomyr. 2022. S. 93-96.
17. Kharaman O., Stovba S. Informatsiino-tyfrova transformatsiia v zakladi: vyklyky sohodennia. *Aktualni pytannia zabezpechennia stiikosti systemy upravlinnia osvitoiu v umovakh voiennoho stanu*: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Kyiv-Kramatorsk, 22 liutoho 2024 r. / redkol.: Yu.O. Burtseva, M.O. Kyrychenko, D.V. Malieiev. Donetskyi oblasnyi instytut pisladyplomnoi osvity. Kyiv. 2024. S. 152-156.

Грабовський П. Алгоритм добору цифрового засобу для реалізації інтерактивного робочого аркушу педагогічним працівником закладу загальної середньої освіти. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2024. Том 12, № 5. С. 19-25. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-003>.

Hrabovskiy P. Alhorytm doboru tsyfrovoho zasobu dlia realizatsii interaktyvnoho robochoho arkuhu pedahohichnym pratsivnykom zakladu zahalnoi serednoi osvity [Algorithm for the selection of a digital application for the construction an interactive worksheet by a secondary school teacher]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2024. Vol.12, No 5. S. 19-25. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-003>.

УДК 37.018

DOI: 10.31110/2616-650X-vol12i5-003

Петро ГРАБОВСЬКИЙ

Комунальний заклад «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»
Житомирської обласної ради, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-2555-3678>
grabovskyp@gmail.com

АЛГОРИТМ ДОБОРУ ЦИФРОВОГО ЗАСОБУ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕРАКТИВНОГО РОБОЧОГО АРКУШУ ПЕДАГОГІЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація. Ця стаття стосується актуальної проблеми сьогодення – побудови екосистеми цифрових засобів у закладі загальної середньої освіти та здатності педагогічного працівника здійснювати добір необхідних електронних освітніх ресурсів. Зокрема, програмного додатку для реалізації такого дидактичного ресурсу як інтерактивний робочий аркуш. Аналіз відповідних нормативних документів, наукових та методичних літературних джерел, а також використання експертного оцінювання та методів математичної статистики дозволило уточнити послідовність відповідних дій, що в сукупності забезпечують здійснення ефективного добору педагогічним працівником програмного засобу для реалізації інтерактивного робочого аркушу. Зокрема, на основі досліджень автора та з застосуванням методу ранжування визначено коефіцієнти вагомості експлуатаційного та функціонального критеріїв та їх показників добору необхідного цифрового застосування; з'ясовано, що функціональний критерій є більш вагомим ніж експлуатаційний; за допомогою обчислених коефіцієнта конкордації та χ -критерію Пірсона обґрунтовано достовірність отриманих відповідних числових значень коефіцієнтів вагомості із довірливою ймовірністю 95%; уточнено формулу для обчислення вчителем інтегральної оцінки програмного засобу призначеного для розробки такого поліфункціонального дидактичного ресурсу; представлено шкалу оцінювання показників зазначених вище критеріїв та самого цифрового застосування, щодо доцільності його використання педагогом; детально описано відповідний алгоритм добору вчителем розглядуваних програмних засобів, що включає в себе чотири етапи дій. Перспективи подальших досліджень можуть стосуватися практичної перевірки ефективності запропонованого алгоритму здійснення добору педагогічним працівником закладу загальної середньої освіти цифрового засобу для реалізації інтерактивного робочого аркушу та модернізації описаної послідовності дій за необхідності.

Ключові слова: алгоритм; інтерактивний робочий аркуш; цифровий засіб; електронне навчання; заклад загальної середньої освіти.

Petro HRABOVSKYI

Communal Institution «Zhytomyr Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education»
of Zhytomyr Regional Council, Zhytomyr, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-2555-3678>
grabovskyp@gmail.com

ALGORITHM FOR THE SELECTION OF A DIGITAL APPLICATION FOR THE CONSTRUCTION AN INTERACTIVE WORKSHEET BY A SECONDARY SCHOOL TEACHER

Abstract. This article concerns an urgent problem of today - building an ecosystem of digital tools in an institution of general secondary education and the ability of a teacher to select the necessary electronic educational resources. In particular, a software application for implementing such a didactic resource as an interactive worksheet. The analysis of relevant regulatory documents, scientific and methodological literary sources, as well as the use of expert assessment and methods of mathematical statistics, made it possible to clarify the sequence of appropriate actions that together ensure the effective selection by a teacher of a software tool for the implementation of an interactive worksheet. In particular, based on the author's research and using the ranking method, the significance coefficients of operational and functional criteria and their indicators for selecting the required digital application were determined; it was found that the functional criterion is more important than the operational one; using the calculated concordance coefficient and Pearson's χ -criterion, the reliability of the obtained corresponding numerical values of the weight coefficients with a confidence probability of 95% is substantiated; the formula for calculating the integral assessment of a software tool intended for the development of such a multifunctional didactic resource by a teacher has been clarified; a scale is presented for assessing the indicators of the above criteria and the digital application itself regarding the appropriateness of its use by a teacher; the corresponding algorithm for the teacher's selection of the software tools in question, which includes four stages of action, is described in detail. Prospects for further research may concern the practical testing of the effectiveness of the proposed algorithm for selecting a digital tool for the implementation of an interactive worksheet by a teacher at a general education institution of secondary education and modernizing the described sequence of actions if necessary.

Keywords: algorithm; interactive worksheet; digital application; E-learning; institution of general secondary education.

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси, що відбуваються в сфері освіти і обумовлені цифровізацією цієї галузі, передбачають зокрема побудову відповідної екосистеми цифрових засобів у закладі загальної середньої освіти (ЗЗСО) для створення безпечного електронного освітнього

середовища [9, 10]. Водночас, в умовах воєнного стану найбільш безпечним визнано електронне дистанційне навчання (E-learning) учнів у асинхронному та синхронному режимах [7]. Для реалізації такої форми навчання педагогічними працівниками ЗЗСО застосовується комплекс відповідних електронних освітніх ресурсів (EOR), серед яких можна виділити інтерактивні робочі аркуші – цифрові поліфункціональні дидактичні ресурси, що відображають навчальні матеріали (текст, зображення, гіперпосилання, відео, тестові завдання тощо), які стосуються відповідної освітньої галузі, та забезпечують індивідуальну або групову взаємодію вчителя та учнів за дистанційною формою у асинхронному режимі [1].

Необхідно зазначити, що наразі доступно до використання значна кількість відповідних цифрових засобів (Blendspace, ExeLearning, Ourboox, Live Worksheets, Classkick, Playbuzz, Teacher Made, Wizer.me та інші) призначених для розробки вказаних вище дидактичних матеріалів. Тому, відповідно до діючого професійного стандарту [8] вчитель закладу загальної середньої освіти має бути здатним здійснювати добір найбільш ефективного цифрового застосунку для реалізації інтерактивного робочого аркушу або зошиту (певна сукупність таких аркушів) для забезпечення досягнення освітніх цілей з огляду на наявні умови навчання.

Зокрема, аналіз останніх досліджень і публікацій [2, 3, 4, 5, 6], що стосуються розглядуваної проблематики, дозволяє зробити висновок про доцільність застосування інтерактивного робочого аркушу в процесі організації навчального процесу вчителем закладу загальної середньої освіти на уроках різних освітніх галузей: від мовно-літературної до фізичної культури. Наприклад, авторами роботи [6: 137] зазначається, що "використання можливостей інтерактивних сервісів сприяє оптимізації ресурсозатрат вчителя без зниження рівня пізнавального інтересу та мотивації, а також активності взаємодії учасників освітнього процесу"; а "дидактичний потенціал інтерактивних ресурсів також має вплив на формування якостей та умінь особистості, що становлять основу інформаційної компетентності майбутнього педагога Нової української школи, вчителя сучасної цифрової школи та роботу із сучасним поколінням цифрових дітей".

Разом з тим, у роботі [1] автором визначено сукупність критеріїв (експлуатаційного –1 і функціонального –2) та відповідних їм показників необхідних для здійснення педагогічним працівником ЗЗСО ефективного добору цифрових застосунків для реалізації інтерактивного робочого аркушу. Зокрема, за допомогою експертного оцінювання та методів математичної статистики (критерію Пірсона) обґрунтовано важливість таких характеристик: 1.1) мова інтерфейсу; 1.2) якість довідкових матеріалів; 1.3) доступна шкала оцінювання учнів; 1.4) можливості сповіщення вчителя, учнів; 1.5) наявні тарифні плани; 2.1) кількість особистих інтерактивних робочих аркушів; 2.2) кількість робочих зошитів; 2.3) допустима кількість учнів; 2.4) кількість робочих груп учнів (класів); 2.5) обмеження щодо завантажуваних допоміжних файлів; 2.6) види запитань у тестових завданнях; 2.7) встановлення часу обмеження виконання тестових завдань; 2.8) можливість коментування вчителем результатів діяльності учня; 2.9) моніторинг діяльності учня; 2.10) інтеграція інтерактивного аркушу із цифровими застосунками сторонніх розробників.

Водночас, існує нагальна потреба деталізації відповідної процедури оцінювання вчителем закладу загальної середньої освіти за допомогою визначених критеріїв та їх показників цифрових засобів, що забезпечують підготовку описаного вище електронного дидактичних ресурсу.

Тому метою цього дослідження є уточнення послідовності відповідних дій (алгоритму), що в сукупності мають забезпечити здійснення ефективного добору педагогом цифрового застосунку для реалізації інтерактивного робочого аркушу.

Методи дослідження. Автором використовувалися як теоретичні так і емпіричні методи дослідження: аналіз відповідних інформаційних джерел та цифрових засобів; пряме та побічне спостереження за організацією навчального процесу за дистанційною формою у ЗЗСО; бесіди з вчителями; експертне оцінювання та засоби математичної статистики для аналізу отриманих результатів (детальний опис організації представлено у роботі [1]).

Крім того, застосували метод ранжування для обчислення коефіцієнтів вагомості (k_v) визначених у роботі [1] критеріїв та показників добору цифрового засобу для реалізації інтерактивного робочого аркушу педагогічним працівником закладу загальної середньої освіти. Зокрема, це передбачає розташування експертами розглядуваних критеріїв чи показників від найбільш значущого до найменш значущого. Чим менша сума рангів визначених експертами для певного критерію чи показника (S_i) тим більш вагомим він є, а відповідний коефіцієнт вагомості обчислюється за формулою (1), де n – кількість критеріїв (показників):

$$k_{vi} = 1 - \frac{S_i}{\sum_{i=1}^n S_i} \quad (1)$$

Коефіцієнт конкордації Кендела (W) використовували для оцінювання узгодженості думок експертів та обчислювали за формулою (2) [11: 20]:

$$W = \frac{12 \sum_{i=1}^K A_i^2}{N^2(K^3 - K)} \quad (2)$$

де $-N_E$ кількість експертів; $\sum_{i=1}^K \Delta_i^2$ – сума квадратів відхилень суми рангів кожного критерію (показника) від загальної середньої суми рангів; K – кількість критеріїв (показників).

Для оцінювання статистичної значущості коефіцієнта конкордації Кендела використовували критерій Пірсона (χ^2), який обчислювали за формулою (3) [11: 22]:

$$\chi^2 = N_E^2(K - 1)W \quad (3)$$

Отримане значення величини (χ) порівнювали із табличним, якщо $\chi \geq \chi_{\text{таб}}$ то узгодженість думок експертів є статистично значущою і визначений за формулою (1) k_v відповідного критерію чи показника оцінювання цифрового засобу для реалізації інтерактивного робочого аркушу є достовірним.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загалом алгоритм здійснення ефективного добору педагогом ЗЗСО цифрового застосунку для реалізації інтерактивного робочого аркушу передбачає необхідність визначення інтегральної оцінки (на основі уточнених критеріїв і їх показників, що описані у роботі автора [1]) кожного такого програмного додатку із відомих для вчителя, що утворюють відповідну сукупності з n елементів. І як наслідок – педагог має обрати цифровий застосунок, що має найбільше значення інтегральної оцінки. Ця оцінка обчислюється як сума оцінок, за певною шкалою, кожного показника (P_i), що помножені на їх коефіцієнти вагомості (k_{vp_i}) та на коефіцієнт вагомості відповідного критерію (k_{vk_1} –експлуатаційного, k_{vk_2} –функціонального) складовими якого вони є (див. формулу (4)).

$$I = k_{vk_1} \sum_{i=1}^5 k_{vp_i} P_i + k_{vk_2} \sum_{i=1}^{10} k_{vp_i} P_i \quad (4)$$

Застосовуючи метод ранжування та формулу (1), (2), (3) що описані вище, отримали відповідні значення коефіцієнтів вагомості експлуатаційного $k_{vk_1} \approx 0,4$ та функціонального $k_{vk_2} \approx 0,6$ критеріїв (див. таблицю 1); коефіцієнт конкордації $W = 0,64$, що вказує на достатню узгодженість думок експертів; та величину $\chi = 16$, що є більшою за табличне значення $\chi_{\text{таб}}(0,05; 1) = 3,8$. Зазначене обґрунтовує статистичну значущість величини W . Таким чином, з довірливою ймовірністю 95% за результатами експертного оцінювання вагомості експлуатаційного та функціонального критеріїв один відносно одного визначено, що останній є приблизно на 50% вагомийший ніж перший.

Таблиця 1.

Експертне ранжування критеріїв добору цифрового засобу для реалізації інтерактивного робочого аркушу

Критерій Експерти	Експлуатаційний	Функціональний
1	2	1
2	2	1
3	1	2
4	2	1
5	2	1
6	2	1
7	2	1
8	2	1
9	1	2
10	2	1
11	2	1
12	2	1
13	2	1
14	2	1
15	2	1
16	2	1
17	2	1
18	2	1
19	2	1
20	2	1

У таблиці 2 представлено результати ранжування експертами показників експлуатаційного критерію добору цифрового засобу для реалізації інтерактивного робочого аркушу. На основі формули (1) визначено, що найбільший коефіцієнт вагомості має показник "наявні тарифні плани" (порядковий номер 1.5), значення якого $\approx 0,9$. Разом з тим, коефіцієнти вагомості таких показників як "якість довідкових матеріалів" (порядковий номер 1.2) та "можливість сповіщення вчителя, учнів" (порядковий номер 1.4) рівні між собою $k_{vp_{1.2}} = k_{vp_{1.4}} \approx 0,7$; аналогічно для показників "мова інтерфейсу" (порядковий номер 1.1) та "доступна шкала оцінювання учнів" (порядковий номер 1.3), проте значення коефіцієнту вагомості для них є $k_{vp_{1.1}} = k_{vp_{1.3}} \approx 0,8$. Відповідно до здійснених обчислень коефіцієнт конкордації $W = 0,78$, що вказує на достатню узгодженість думок експертів;

величина $\chi = 35,4$, що є більшою за табличне значення $\chi_{\text{таб}}(0,05; 4) = 9,5$. Це дозволяє обґрунтувати статистичну значущість величини W . Таким чином, зазначені вище коефіцієнти вагомості показників експлуатаційного критерію є достовірними з довірливою ймовірністю 95%.

Таблиця 2.

Експертне ранжування показників експлуатаційного критерію добору цифрового засобу для реалізації інтерактивного робочого аркушу

Номер показника Експерти	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5
1	2	3	4	5	1
2	3	2	4	5	1
3	1	4	3	5	2
4	3	4	2	5	1
5	3	2	4	5	1
6	2	3	4	5	1
7	4	3	2	5	1
8	1	5	3	4	2
9	3	4	2	5	1
10	3	5	2	4	1
11	2	4	3	5	1
12	3	4	2	5	1
13	2	4	3	5	1
14	2	4	3	5	1
15	3	5	2	4	1
16	2	4	3	5	1
17	2	5	3	4	1
18	2	4	3	5	1
19	1	4	3	5	2
20	3	4	2	5	1

У таблиці 3 представлено результати ранжування експертами показників функціонального критерію добору цифрового засобу для реалізації інтерактивного робочого аркушу.

Таблиця 3.

Експертне ранжування показників функціонального критерію добору цифрового засобу для реалізації інтерактивного робочого аркушу

Номер показника Експерти	2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	2.6	2.7	2.8	2.9	2.10
1	4	3	5	6	10	1	2	7	9	8
2	3	4	2	5	10	1	6	9	8	7
3	4	3	1	5	9	2	10	8	6	7
4	1	2	3	4	10	5	6	7	8	9
5	3	7	2	9	10	1	8	6	4	5
6	4	6	8	9	5	3	10	7	1	2
7	3	9	4	8	7	5	10	6	2	1
8	1	3	2	7	5	6	8	10	4	9
9	1	4	2	5	3	6	10	9	7	8
10	3	2	1	6	5	7	8	10	9	4
11	6	3	2	1	5	7	8	10	9	4
12	1	3	2	5	4	6	7	10	8	9
13	3	1	2	6	5	4	8	7	9	10
14	6	2	1	3	7	4	5	10	8	9
15	8	3	2	4	10	1	5	9	6	7
16	9	4	7	3	8	6	10	2	1	5
17	10	5	8	3	6	2	4	9	7	1
18	9	6	5	4	3	1	2	7	8	10
19	10	8	6	7	9	1	2	5	4	3
20	8	6	3	5	4	1	9	10	7	2

У результаті обчислень коефіцієнтів вагомості відповідних показників розглядуваного критерію виявлено, що вони приблизно рівні між собою: $k_{vp_{2.1}} = k_{vp_{2.2}} = k_{vp_{2.3}} = k_{vp_{2.4}} = k_{vp_{2.5}} = k_{vp_{2.6}} = k_{vp_{2.7}} = k_{vp_{2.8}} = k_{vp_{2.9}} = k_{vp_{2.10}} \approx 0,9$. Коефіцієнт конкордації, обчислений за формулою (2) $W = 0,25$; критерій Пірсона, визначений за формулою (3) $\chi = 30$, що більше за $\chi_{\text{таб}}(0,05; 4) = 18,3$. Це обумовлює статистичну значущість W , а отримане значення цієї величини вказує на не узгодженість думок експертів щодо більшої вагомості певного показника із розглядуваних по

відношенню до іншого. Тому, з довірливою ймовірністю 95 %, можна стверджувати, що за результатами експертного оцінювання коефіцієнти вагомості досліджуваних показників функціонального критерію добору цифрового засобу для реалізації інтерактивного робочого аркушу є однаковими.

Використовуючи визначені коефіцієнти вагомості експлуатаційного та функціонального критеріїв та їх відповідних показників, а також математичні дії для спрощення виразу формулу (4) можна записати таким чином: $I = 0,28(1,14P_{1.1} + P_{1.2} + 1,14P_{1.3} + P_{1.4} + 1,29P_{1.5}) + 0,54 \sum_{i=1}^{10} P_{2.i}$. Оскільки, значення величини I є оціночним, то для полегшення розрахунків можемо позбавитися коефіцієнта 0,28. Таким чином, обчислення інтегральної оцінки можна здійснювати за допомогою формули (5):

$$I = 1,14P_{1.1} + P_{1.2} + 1,14P_{1.3} + P_{1.4} + 1,29P_{1.5} + 2 \sum_{i=1}^{10} P_{2.i}. \quad (5)$$

Показники експлуатаційного та функціонального критеріїв добору для певного цифрового засобу призначеного для реалізації інтерактивного робочого аркушу педагогу пропонується оцінювати на основі шкали представленої у таблиці 4.

Таблиця 4.

Шкала оцінювання показників

Відповідність показника потребам педагога	Оцінка
однозначно так	3
більш так, ніж ні	2
більш ні, ніж так	1
однозначно ні	0

Сукупність відповідних оцінок, за цією шкалою, описаних вище показників і визначатиме доцільність використання певного цифрового засобу для реалізації інтерактивного робочого аркушу вчителем. Використання представленої вище шкали обумовлює необхідність зміни формули (5) – внаслідок додавання множника $\frac{1}{26}$, що дозволить здійснювати оцінку числового значення величини I , обчисленої за формулою (6), у межах шкали, що представлена у таблиці 4.

$$I = \frac{1}{26} (1,14(P_{1.1} + P_{1.3}) + P_{1.2} + P_{1.4} + 1,29P_{1.5} + 2 \sum_{i=1}^{10} P_{2.i}). \quad (6)$$

Тому, якщо значення величини I є більшим рівним двох, то відповідний розглядуваний педагогом цифровий засіб доцільно використовувати для реалізації на його основі інтерактивного робочого аркушу та організації освітньої взаємодії з учнями за дистанційною формою у асинхронному режимі.

Беручи до уваги вище зазначене уточнимо опис послідовності необхідних дій педагогом закладу загальної середньої освіти для здійснення ефективного вибору цифрового застосунку для реалізації з його допомогою інтерактивного робочого аркушу.

Перша дія передбачає формування множини відповідних програмних засобів з n елементів шляхом самостійного обрання педагогом (або внаслідок консультування з колегами, які мають вищий рівень цифрової компетентності) з доступних для нього цифрових застосунків, що забезпечують реалізацію інтерактивного робочого аркушу. Цю множину слід розглядати як сукупність вхідних даних у алгоритмі добору необхідного програмного засобу.

Друга дія передбачає, що вчитель ЗЗСО здійснює почергове оцінювання відібраних на першому етапі цифрових застосунків за допомогою описаних вище показників експлуатаційного та функціонального критеріїв на основі шкали представленої у таблиці 4; та обчислює для кожного програмного засобу значення інтегральної оцінки I за допомогою формули (6).

Третя дія – аналіз педагогом отриманих значень величини I : якщо воно більше рівне двох, то це обумовлює внесення відповідного цифрового засобу і його інтегральної оцінки у перелік таких, що доцільно використовувати вчителю для реалізації з їх допомогою інтерактивного робочого аркушу.

Заключна дія передбачає сортування вчителем сформованої на попередньому етапі множини значень величини I від максимальної до мінімальної з наявних. Це дозволить впорядкувати відповідний перелік цифрових засобів від найбільш рекомендованого до використання до найменш з урахуванням потреб і можливостей педагога ЗЗСО, щодо реалізації такого поліфункціонального дидактичного ресурсу як інтерактивний робочий аркуш. Отриманий відсортований перелік і є результатом описаного вище алгоритму добору вчителем необхідного програмного засобу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналіз нормативних документів, наукових та методичних літературних джерел, що стосуються побудову відповідної екосистеми цифрових засобів у закладі загальної середньої освіти і використання електронних освітніх ресурсів вчителем, а також застосування експертного оцінювання та методів математичної статистики дозволили уточнити послідовність відповідних дій, що в сукупності мають забезпечити здійснення ефективного добору педагогічним працівником програмного засобу для реалізації інтерактивного робочого

аркушу. Зокрема, на основі досліджень автора та з застосуванням методу ранжування визначено коефіцієнти вагомості експлуатаційного та функціонального критеріїв та їх показників добору необхідного цифрового застосунку; з'ясовано, що функціональний критерій є більш вагомим ніж експлуатаційний; за допомогою обчислених коефіцієнта конкордації Кендела та χ -критерію Пірсона обґрунтовано достовірність отриманих відповідних числових значень коефіцієнтів вагомості із довірливою ймовірністю 95%; уточнено формулу для обчислення вчителем інтегральної оцінки програмного засобу призначеного для розробки відповідного поліфункціонального дидактичного ресурсу; представлено шкалу оцінювання показників зазначених вище критеріїв та самого цифрового застосунку, щодо доцільності його використання педагогом; детально описано відповідний алгоритм добору вчителем досліджуваних програмних засобів, що включає в себе чотири етапи дій.

Подальші дослідження можуть стосуватися практичної перевірки ефективності запропонованого алгоритму здійснення добору педагогічним працівником закладу загальної середньої освіти цифрового засобу для реалізації інтерактивного робочого аркушу та модернізації описаної вище послідовності дій за необхідності.

Список використаних джерел

1. Грабовський П. Критерії та показники добору цифрового застосунку реалізації інтерактивного робочого аркушу педагогічним працівником закладу загальної середньої освіти. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2023. Том 11. № 9. С. 15-20. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol11i9-002>.
2. Даниско О. Використання інтерактивних робочих аркушів як засобу підвищення ефективності процесу професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. «Проблеми та перспективи розвитку фізичного виховання, спорту і здоров'я людини»: матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. м. Полтава, 23-24 квітня 2020 р. Полтава, 2020. С. 34-37. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/14078>.
3. Зінченко І., Турка Т. Використання вебсервіса Liveworksheets для створення та перевірки домашніх завдань з математики. *Технології електронного навчання*. 2022. №6, С. 79-85. <https://doi.org/10.31865/2709-840062022270271>
4. Криворучко І. Он-лайн конструктори для створення інтерактивних робочих аркушів. «Інноваційні педагогічні технології в цифровій школі»: матеріали IV Всеукр. (з міжн. участю) наук.-практ. конф. молодих вчених, м. Харків, 11-12 травня 2022 р. Харків, 2022. С. 135-137. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/15079>.
5. Курас В. Особливості застосування інтерактивних робочих аркушів Wizer.me в освітньому процесі НУШ. «Innovative trends in science, practice and education»: The VII International Scientific and Practical Conference Munich, 20-25 February 2022. International Science Group, Munich, Germany, 2022. P. 328-330.
6. Паршукова Л., Паршуков С. Можливості інтерактивних сервісів для вдосконалення підготовки майбутніх вчителів інформатики Нової української школи. *Věda a perspektivy*. 2022. №4(11). С. 128-138. [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-4\(11\)-128-138](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-4(11)-128-138).
7. Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні: Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.03.2022 р. №274. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/624/200/1c5/6242001c570a8380605603.pdf>.
8. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 р. № 2736-20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>.
9. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. №67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>.
10. Цифрова трансформація освіти і науки: Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/cifrova-transformaciya-osviti-ta-nauki>.
11. Ярошук Л. Інтелектуальні системи управління: курс лекцій. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2017. 40 с.

References

1. Hrabovskiy P. Kryterii ta pokaznyky doboru tsyfrovoho zastosunku realizatsii interaktyvnoho robochoho arkushu pedahohichnym pratsivnykom zakladu zahalnoi serednoi osvity. *Osvita. Innovatyka. Praktyka*. 2023. Tom 11. № 9. S. 15-20. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol11i9-002>.
2. Danysko O. Vykorystannia interaktyvnykh robochykh arkushiv yak zasobu pidvyshchennia efektyvnosti protsesu profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchytelev fizychnoi kultury. «Problemy ta perspektivy rozvytku fizychnoho vykhovannia, sportu i zdorovia liudyny»: materialy V Vseukr. nauk.-prakt. konf. m. Poltava, 23-24 kvitnia 2020 r. Poltava, 2020. S. 34-37. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/14078>.
3. Zinchenko I., Turka T. Vykorystannia vebservisa Liveworksheets dlia stvorennia ta perevirky domashnikh zavdan z matematyky. *Tekhnologii elektronnoho navchannia*. 2022. №6, S. 79-85. <https://doi.org/10.31865/2709-840062022270271>
4. Kryvoruchko I. On-lain konstruktory dlia stvorennia interaktyvnykh robochykh arkushiv. «Innovatsiini pedahohichni tekhnologii v tsyfrovii shkoli»: materialy IV Vseukr. (z mizhn. uchastiu) nauk.-prakt. konf. molodykh vchenykh, m. Kharkiv, 11-12 travnia 2022 r. Kharkiv, 2022. S. 135-137. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/15079>.

5. Kuras V. Osoblyvosti zastosuvannya interaktyvnykh robochykh arkushiv Wizer.me v osvitnomu protsesi NUSh. «*Innovative trends in science, practice and education*»: The VII International Scientific and Practical Conference Munich, 20-25 February 2022. International Science Group, Munich, Germany, 2022. P. 328-330.
6. Parshukova L., Parshukov S. Mozhlyvosti interaktyvnykh servisiv dlia vdoskonalennia pidhotovky maibutnikh vchyteliv informatyky Novoi ukrainskoi shkoly. *Věda a perspektivy*. 2022. №4(11). S. 128-138. [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-4\(11\)-128-138](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-4(11)-128-138).
7. Pro deiaci pytannia orhanizatsii zdobuttia zahalnoi serednoi osvity ta osvitnoho protsesu v umovakh voiennoho stanu v Ukraini: Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 28.03.2022 r. №274. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/624/200/1c5/6242001c570a8380605603.pdf>.
8. Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu za profesiiamy «Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel z pochatkovoї osvity (z dyplomom molodshoho spetsialista)»: Nakaz Ministerstva rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy vid 23.12.2020 r. № 2736-20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>.
9. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovoi ekonomiky ta suspilstva Ukrainy na 2018-2020 roky ta zatverdzhennia planu zakhodiv shchodo yii realizatsii: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17.01.2018 r. №67-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>.
10. Tsyfrova transformatsiia osvity i nauky: Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/cifrova-transformaciya-osviti-ta-nauki>.
11. Iaroshchuk L. Intelktualni systemy upravlinnia : kurs leksii. Kyiv : KPI im. Ihoria Sikorskoho, 2017. 40 s.

” Гудз М. Медіазасіб як інструмент формування медіаграмотності учнів на уроках української літератури у 5-6 класах. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2024. Том 12, № 5. С. 26-30. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-004>.

Hudz M. Mediazasib yak instrument formuvannya mediahramotnosti uchniv na urokakh ukrainiskoi literatury u 5-6 klasakh [Media tool as a tool for the formation of media literacy of students in the lessons of Ukrainian literature in the 5th – 6th classes]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2024. Vol. 12, No 5. S. 26-30. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-004>.

DOI: 10.31110/2616-650X-vol12i5-004

Марія ГУДЗ

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна
<https://orcid.org/0009-0004-5597-5590>
 mgub0711@ukr.net

МЕДІАЗАСІБ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У 5-6 КЛАСАХ

Анотація. У статті розглянуто медіазасіб як один із головних інструментів формування медіаграмотності учнів 5-6 класів. Наголошено на його ключовій ролі у системі впровадження медіаосвіти загалом та в освітньому закладі, зокрема на уроках української літератури. Вслід за науковцями-методистами І. Гуріненко, Л. Петрик і О. Семенов розкрито значення понять «медіазасіб», «медіатехнологія» і «сучасний учитель-словесник». Проаналізовано дослідження класифікацій медіазасобів О. Бесової, І. Дичківської, Г. Онкович, О. Парфьонової, Л. Петрик. Акцентовано увагу на тих, які будуть актуальними для роботи вчителів-словесників на уроці української літератури у 5-6 класах під час формування медіаграмотності учнів. Перелічено функції медіазасобів у навчально-виховному процесі. Визначено способи їх застосування на уроці української літератури та усіх його етапах для формування компетентностей, передбачених Концепцією Нової української школи. Наголошено на перспективності їх поєднання і використання як елементів медіатехнологій, про доцільність впровадження яких під час формування медіаграмотного учня теж підкреслено у статті на основі дослідження наукових розвідок В. Деренко, О. Кальної, Л. Козак, Д. Козлітіна, Н. Лашук, Г. Онкович, П. Саваріна, Н. Череповської, Л. Шульги. Обґрунтовано потребу переосмислення ролі сучасного педагога та його рис характеру, морально-етичного виховання, професійних навичок та умінь у контексті освіти XXI століття і викликів, які стоять перед нею. Визначено багатоплановість педагогічної професії під час освітньої діяльності. Підкреслено ключове місце підготовки вчителя-філолога до уроку, його компетентності у роботі з інформацією, її джерелами, технічними засобами, мультимедією та мережею Інтернет. Доведено, що головним завданням навчального процесу в 5-6 класах закладу середньої освіти на сьогодні є цілеспрямоване формування і становлення медіакультурної особистості за допомогою медіазасобів та медіатехнологій.

Ключові слова: медіаосвіта; медіаграмотність; медіакультура; медіанавичка; медіазасіб; медіатехнології; учитель української літератури; урок української літератури.

Maria HUDZ

Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0004-5597-5590>
 mgub0711@ukr.net

MEDIA TOOL AS A TOOL FOR THE FORMATION OF MEDIA LITERACY OF STUDENTS IN THE LESSONS OF UKRAINIAN LITERATURE IN THE 5th – 6th CLASSES

Abstract. The article discusses the media as one of the main tools for developing media literacy among students 5-6 grades. The author emphasizes its key role in the media education system and educational institutions, particularly in Ukrainian literature lessons. Following methodologists, I. Gurinenko, L. Petryk, and O. Semenov, the meaning of the concepts of "media tool," "media technology," and "modern teacher of literature" is revealed. The research of media classifications by O. Besova, I. Dychkivska, H. Onkovych, O. Parfenova, and L. Petryk is analyzed. Attention is focused on those relevant to the work of language teachers in the Ukrainian literature class in grades 5-6 in forming students' media literacy. The functions of media in the educational process are listed. The ways of their application to the Ukrainian literature lesson and all its stages for forming competencies provided by the Concept of the New Ukrainian School are determined. The article emphasizes the prospects of their combination and use as elements of media technologies. The practicality of the formation of a media-literate student is also stressed based on research by V. Derenko, O. Kalna, L. Kozak, D. Kozlitina, N. Lashuk, H. Onkovych, P. Savarin, N. Cherepovska, L. Shulga. The need to rethink the role of the modern teacher and their character traits, moral and ethical education, professional skills, and abilities in the context of education of the XXI century and its challenges is substantiated. The versatility of the teaching profession in educational activities is determined. The key place of preparation of a philologist teacher for the lesson, their competence in working with information, its sources, technical means, multimedia, and the Internet is emphasized. It is proved that the main task of the educational process in grades 5-6 of a secondary education institution today is the purposeful formation and development of a media-cultural personality with the help of media and media technologies.

Keywords: media education; media literacy; media culture; media skill; media tool; media technologies; Ukrainian literature teacher; Ukrainian literature lesson.

Постановка проблеми. Від далекого минулого й до сьогодні зберігається потреба у правильній роботі з інформацією. А стрімкий розвиток суспільства вимагає цілеспрямованої підготовки свідомої, всебічно розвиненої людини, здатної до аналізу. Ширшими стають можливості засобів масової інформації. Взаємодія учнів з найрізноманітнішими мас-медіа (преса, радіо, кіно, телебачення, особливо Інтернет) забирає все більше їх вільного часу. Споживаючи недоброякісну

медіапродукцію, сучасне покоління спотворює своє уявлення про світ, норми і моральні засади взаємодії людей, розвиває різні форми медіазалежності. Так, «на початку XXI століття понад 200 організацій і провідних компаній світу (Adobe Systems Incorporated, Apple, Bell South Foundation, Cableinthe Classroom, Cisco Systems, Inc., DellInc., Ford Motor Company Fund, Intel Foundation, Microsoft Corporation, Oracle Education Foundation та інші) запропонували перелік навичок, які знадобляться молодим людям для того, щоб стати успішними. Інформаційні навички й медіаграмотність увійшли до цього переліку» [15]. Цілком логічно, що розвиток окреслених умінь посідає одне з ключових місць в освітній сфері, яка ставить собі за мету підготовку конкурентоспроможного випускника. На допомогу приходить медіаосвіта як освіта XXI століття. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні, яка була створена у 2016 році, визначає медіаграмотність як «частину освітнього процесу, спрямовану на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою масмедіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій» [7; с. 7]. У цьому контексті слушним є твердження О. Коневщинської, яка «основним завданням медіаосвіти розглядає формування медіакультурної особистості, для якої будуть притаманні медіаобізнаність, медіаграмотність та медіаосвіченість» [6]. Розуміємо, що формування медіаграмотності відбувається за допомогою медіазасобів, оскільки вони давно стали провідним джерелом отримання знань для дітей.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. На сьогодні ґрунтовні дослідження медіаосвіти провели в Україні Н. Грона, М. Друшляк, Т. Іванова, А. Литвин, О. Мурзіна, І. Огороднійчук, Г. Онкович, Н. Пономаренко, О. Семеніхіна, О. Семеног та інші, а за кордоном — Б. Бахмайер, Д. Букінгем, К. Ворсноп, Ж. Гонне, Б. Дункан, Д. Консідайн, Г. Маклюен, Л. Мастерман, К. Тайнер, Е. Харт, С. фон Файлітзен та інші. Тему медіаграмотності в освітньому процесі активно досліджують В. Гуменюк, Л. Зайко, М. Зацерківна, М. Захаров, О. Ісаєва, І. Мороз, Л. Петрик, О. Пометун, О. Рекун, О. Шуневич та інші. Медіазасоби як інструменти формування медіанавичок учнів розглядають Л. Баженова, І. Гуріненко, С. Іць, В. Мантуленко, Г. Онкович, І. Сахневич, Т. Хижняк та ін. Так, проаналізувавши наукові праці, розуміємо, що досі нема єдино прийнятого тлумачення поняття «медіазасіб», оскільки зустрічаємо синонімічне використання слів «медіа», «засіб мас-медіа», «засіб масової комунікації», «засіб медіаосвіти» тощо.

Підготовка вчителя-філолога до формування медіаграмотності на уроці української літератури, безперечно, вимагає розуміння дефініції «медіазасіб». Серед досліджень увагу привертають напрацювання І. Гуріненко, яка стверджує, що поняття «медіазасоби» є синкретичним, оскільки у його основі покладено різноманітні значення («педагогічні засоби навчання» та «медіа» (засоби масової інформації)). Дослідниця тлумачить його «як групу матеріальних об'єктів, спеціально створених або відібраних з оприлюднених у засобах масової інформації матеріалів, призначених для використання в навчально-виховному процесі» [2]. Слушними для нашої розвідки вважаємо погляди Л. Петрик, яка трактує термін «медіазасоби» як «предмети, обладнання та матеріали, які забезпечують функціонування медіа-інформаційного простору у формі аудіальних, візуальних, аудіо-візуальних повідомлень» [11, с. 114]. Вслід за вченою визначаємо ключову роль медіазасобів у формуванні медіанавичок учнів як інструментів та матеріалів для організації навчально-виховного процесу у сучасному закладі середньої освіти. На наш погляд, актуальним залишається дослідження використання їх на уроках української літератури у 5-6 класах.

Мета та завдання дослідження – обґрунтувати роль медіазасобів у процесі формування медіаграмотності на уроках української літератури у 5-6 класах.

Методологія проведеного дослідження передбачала використання загальнонаукових методів: синтезу, аналізу, порівняння та методів описання.

Результати дослідження. Сучасна молодь – зовсім не схожа на попередню, бо вивчає світ не лише через реальне оточення чи навчальний заклад, а під впливом інформаційно-комунікаційних засобів, а тому її часто називають цифровим поколінням. Це вимагає створення специфічних алгоритмів виховання та навчання на усіх рівнях для ефективної взаємодії із соціумом. Освітня сфера при цьому має прерогативу, оскільки діти найдовше перебувають у дошкільних закладах, закладах середньої освіти, позашкільних установах. Тому створення комфортного медіасередовища для розвитку та становлення учнів, застосування сучасних засобів навчання, медіазасобів, медіатехнологій – це обов'язкова вимога до організаторів навчального процесу. Не виняток урок української літератури, який повинен стати сприятливою платформою для формування медіаграмотної особистості.

Одним із основних інструментів освіти XXI століття є медіазасоби. За словами О. Кальної, І. Колесніченко та Л. Шульги саме вони «реалізують в освітньому процесі такі основні функції: інформаційну; активізації навчальної діяльності; стимулювання розвитку мотивації щодо поліпшення

навчальних досягнень; забезпечення інтерактивності навчання; здійснення моніторингу перебігу й результатів освітнього процесу; підвищення ефективності навчальної діяльності; спонукання до

творчої діяльності, зокрема шляхом підготовки відео- та мультимедійних презентацій на основі застосування комп'ютерних технологій тощо» [4]. Безперервний технічний розвиток і цифровізація створили велику кількість і різноманітність медіазасобів, що зумовлює потребу їх класифікації. До цього питання звертались О. Бесова, І. Гуріненко, І. Дичківська, О. Кабанська, Г. Онкович, О. Парфьонова, Л. Петрик.

Так, І. Дичківська розділяє медіазасоби на традиційні (друковані видання (газети, журнали), радіо, кіно, телебачення, відео) та інноваційні (що містять інформацію на програмно-апаратних засобах і пристроях (серверах) і функціонують на базі обчислювальної техніки) [3]. Розмірковуючи про роль медіазасобів у навчально-виховному процесі Г. Онкович сформулировала соціально-педагогічну класифікацію, у якій їх розділила на шість груп: «за типом основного засобу медіа (преса, радіо, кіно, телебачення, відео, комп'ютерні мережі тощо); за каналом сприйняття (аудіо, відео, аудіовізуальні, знакові – текстові, графічні); за місцем використання (індивідуальне, групове, масове, домашнє, робоче, транспортне тощо); за змістом інформації, напрямку соціалізації (ідеологічне, політичне, морально-виховне, пізнавально-навчальне, естетичне, екологічне, економічне); за функціями та цілями використання (одержання інформації, освіта, спілкування, розв'язання проблем, розвага, соціальне управління); за результатом впливу на особистість (розвиток світогляду, самопізнання, самовиховання, самонавчання, самоствердження, самовизначення, регуляція стану, соціалізація)» [9]. У свою чергу вчена О. Бесова ділить медіазасоби на апаратні та програмні. Так, до апаратних засобів медіаосвітніх технологій належать: «1) основні: комп'ютер, мультимедіа-проектор, маніпулятори (миша, клавіатура тощо); 2) додаткові: пристрої CD і DVD, відео плеєри, аудіо плеєри, відео-та аудіо-записуючі пристрої, акустичні системи. До програмних засобів, застосування яких є актуальним і доступним у викладанні філологічних дисциплін, віднесемо мультимедійні додатки і засоби створення мультимедійних медіа-продуктів» [1]. Також для специфіки нашої роботи вважаємо актуальною класифікацію Л. Петрика, яка стверджує, що побутують традиційні ЗМІ (преса, радіо, телебачення, кіно, відео, фотографії) та новітні (комп'ютер, Інтернет, мобільна телефонія) [10; с. 145]. Слід зауважити, що сьогодні найпопулярнішими медіазасобами, які використовуються на уроках української літератури, є ті, що безпосередньо пов'язані з Інтернетом. Із власного досвіду можемо говорити про їхні ключові характеристики, а саме: швидкість роботи, доступність у використанні, мобільність, багатофункціональність тощо. Саме ці риси дають можливість широко застосовувати в освітньому процесі, зокрема, на уроках української літератури. Виникає популярність нових джерел інформації, таких як блоги, інтернет-видання, електронні платформи, мобільні додатки, соціальні мережі, супутникове телебачення тощо.

Треба сказати, що класифікація медіазасобів Л. Петрика буде зручною для вчителя-філолога у роботі з учнями, зокрема при формуванні медіаграмотності. Доречним буде застосування їх як засобів наочності та демонстрації, для формування фонетичних, лексичних та граматичних навичок, для розвитку соціокультурної лінії, та як способу перевірки чи самоперевірки успішності учня, для формування критичного, абстрактного та логічного мислення, здійснення творчих проєктів, розвитку всіх інших компетентностей, передбачених Концепцією НУШ тощо.

Використання різних медіазасобів під час освітнього процесу, правильне їх поєднання і методичне обґрунтування дає підстави розуміти їх як елементи педагогічних технологій навчання, а саме: комп'ютерні технології, проєктне навчання, інтерактивні технології, ігрові технології, мобільне навчання, дистанційне навчання, змішане навчання, проблемне навчання тощо [12]. Таким чином, наше дослідження вимагає тлумачення ще одного поняття – «медіатехнологія».

Роль медіатехнологій у контексті медіаосвіти, зокрема формування медіаграмотності досліджували О. Бігунко, Н. Духаніна, О. Кальна, Л. Козак, Д. Козлітін, І. Колесніченко, Н. Лашук, Г. Онкович, П. Саварін, Н. Череповська, Л. Шульга та інші. Так, Л. Козак та Д. Козлітін, поняття «медіатехнологія» тлумачать як «інтеграцію різних засобів передачі інформації (тексту, звуку, графіки, зображень) на спільній основі. До них належать як дидактичні засоби, наукова підтримка, так і засоби масової інформації» [5].

Привертає увагу твердження П. Саваріна, який визначає це поняття як сукупність способів, спрямованих на організацію навчального процесу на основі багатоканальності сприйняття інформації, інтерактивності та застосування мультимедійних апаратних і програмних засобів [13; с. 20].

Слушною вважаємо думку І. Червінської та В. Деренко: «медійні технології навчання – це способи побудови освітньої діяльності із застосуванням медіа для досягнення педагогічно-окреслених цілей. Вони поєднують інформаційні технології навчання, сучасну комп'ютерну та медійну техніку, засоби телекомунікаційного зв'язку, інструментальні програмні продукти, що забезпечують інтерактивний програмно-методичний супровід сучасних медіаосвітніх технологій навчання [18].

Методично близьким для нас є твердження Н. Лашук про те, що «медіатехнології – це сукупність форм, методів, прийомів створення педагогічних умов, що забезпечують ефективну медіаосвіту [8; ст. 73]. Розмірковуючи про місце застосування медіатехнологій на уроках української літератури, розуміємо вагому роль його на кожному етапі, зокрема у процесі вивчення нового матеріалу, систематизації та узагальнення, перевірки рівня засвоєння інформації тощо.

Необхідно врахувати той факт, що в умовах зро стання впливів медіаінформації на навчально-виховний процес виникає потреба переосмислення ролі сучасного педагога, його компетентності та педагогічної майстерності. Так, слідуючи за науковою позицією М. Ячменик, викладеною у статті «Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до застосування засобів медіаосвіти у професійній діяльності: методологічні підходи», про сучасну «модель фахівця», підкреслимо важливість підготовки вчителів-словесників до використання медіазасобів у педагогічній діяльності, а окрім цього розвитку та формування комплексу вмінь роботи з інформацією, її інтерпретацією, критичним осмисленням та створенням власного медіапродукту. Професійна діяльність вчителя української літератури передбачає виконання кількох ролей під час освітнього процесу, серед них: вчитель-предметник, вихователь, педагог-організатор, класний керівник, керівник гуртка, заступник директора школи, директор школи. Та попри це, прикметно, що усі вони передбачають єдину мету: виховання та становлення всебічно розвиненої медіакультурної особистості, яка матиме систему розвинених медіанавичок, які сприятимуть ефективно функціонувати у соціумі. У цьому контексті для нас вагомого значення набуває твердження О. Семеног, про те, що «сучасний учитель-словесник - це вчитель-професіонал, котрий займає активну педагогічну позицію, має філологічно-педагогічний світогляд, відзначається інформаційною і дослідницькою культурою, ерудований, творчий майстер-комунікатор» [14; с. 22]. Відтак, можемо стверджувати, що професійна підготовка вчителя української літератури повинна ґрунтуватись на методологічних засадах і бути цілеспрямованою стосовно формування здатності до діяльності за допомогою засобів медіаосвіти.

Висновки. Формування медіаграмотності під час вивчення літератури в Новій українській школі – це процес розвитку навичок сприйняття медіатекстів, креативних та практичних навичок на матеріалах медіа, розвитку мислення (критичного, інтуїтивного, логічного і т.д), створення медіатекстів, ефективної комунікації з однолітками й не тільки, тому використання медіазасобів та медіатехнологій є ефективним шляхом для досягнення усіх поставлених цілей.

Перспективи подальших досліджень спрямовані на дослідження ролі медіазасобів у формуванні медіаграмотності учнів 7–8 класів.

Список використаних джерел

1. Бесова О. Г. Медіаосвітні технології у формуванні інформаційної компетентності майбутніх учителів математики. URL: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp18/besova_o.g-tezi.pdf.
2. Гуріненко І. Сутність терміна «медіазасоби навчання». *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя, 2009. Вип. 3 (56). С. 178–184. URL: <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2009/3/33.pdf>.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: [навч. посібник]. Київ : Академвидав. 2004. 352 с.
4. Кальна О. В., Колесніченко І. А., Шульга Л. В. Особливості застосування медіаосвіти у закладах вищої освіти. *Сучасний підхід до викладання навчальних дисциплін в контексті підвищення якості вищої освіти* : матер. 50-ї наук.-метод. конф. виклад. і аспір. (Полтава, 26-27 лютого 2019 року). Полтава : РВВ ПДАА, 2019. С. 102-105.
5. Козак Л., Козлітін Д. Місце і роль медіа-технологій у підготовці майбутніх педагогів дошкільної та початкової освіти. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2019. № 1 (324). [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-1\(324\)-2-242-248](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-1(324)-2-242-248).
6. Коневщинська О. Розвиток медіаосвіти і медіакультури в умовах сучасного інформаційного суспільства. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2016. Т. 54. Вип. 4. С. 32-41. <https://doi.org/10.33407/itlt.v54i4.1481>.
7. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) / за ред. Л. А. Найдюнової, М. М. Слюсаревського. Київ. 2016. 16 с.
8. Лашук Н. Роль технологій та стратегій медіаосвіти для формування медіакомпетентності майбутніх маркетологів. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка* : зб. наук. праць. 2018. Вип. 1(36). С. 73-79.
9. Онкович Г. Медіаосвіта (Загальний курс): програма навчального курсу для студентів вищих навчальних закладів. Київ : ІВО НАПН України. 2010. 24 с. URL: <https://edu.of.ru/attach/17/82979.doc>.
10. Петрик Л. Класифікація медіа-засобів у науково-педагогічній літературі. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2015. С. 143–150. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/10929/1/L_Petrik_05_11_2015_konf_PI.pdf.
11. Петрик Л. Медіадидактичний супровід іншомовної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Освітологічний дискурс. 2021, № 1 (32). С. 112-128. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/35387/1/Petryk%20L.V._MSIPMYPH.pdf.
12. Петрик Л. *Медіазасоби у підготовці майбутніх учителів початкової школи: поняття та сутність*. Materials of the V – the International Science Conference on Emerging Trends in Science and Education «Theoretical and scientific bases of development of scientific thought». 2021. С. 444-447.

13. Саварін П. Підготовка майбутнього викладача технічних дисциплін до застосування медіатехнологій у професійній діяльності: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 теорія і методика професійної освіти. Луцьк. 2017. 270 с.
14. Семенов О. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури : монографія. Суми : ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2005. 404 с.
15. Скрипка Г. Формування в учнів навичок XXI століття засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2016. Т. 54, Вип. 4. С. 99–107. <https://doi.org/10.33407/itlt.v54i4.1410>.
16. Тригуб Т. Формування ціннісної сфери школярів під впливом різних медіазасобів та різного медіаконтенту. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2013. Вип. 33. С. 207 — 214. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsspp_2013_33_25.
17. Ячменик М. Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до застосування засобів медіаосвіти у професійній діяльності: методологічні підходи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. № 5. С. 281-293. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2018_5_28.
18. Chervinska I., Derenko V., Prytulyak O. Integration of media technologies into the content and tasks of inclusive education. The XXXIV International Scientific and Practical Conference «*Problems of the development of modern science*». 2022. № 2 (55), 236-238.

References

1. Biesova O. H. Mediaosvitni tekhnolohii u formuvanni informatsiinoi kompetentnosti maibutnix uchyteliv matematyky. URL: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp18/besova_o.g-tezi.pdf.
2. Hurinenko I. Sutnist termina «mediazasoby navchannia». *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*. Zaporizhzhia, 2009. Vyp. 3 (56). S. 178–184. URL: <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2009/3/33.pdf>.
3. Dychkivska I. M. Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii: [navch. posibnyk]. Kyiv : Akademvydav. 2004. 352 s.
4. Kalna O. V., Kolesnichenko I. A., Shulha L. V. Osoblyvosti zastosuvannia mediaosvity u zakladakh vyshchoi osvity. *Suchasnyi pidkhd do vykladannia navchalnykh dystsyplin v konteksti pidvyshchennia yakosti vyshchoi osvity* : mater. 50-yi nauk.-metod. konf. vyklad. i aspir. (Poltava, 26-27 liutoho 2019 roku). Poltava : RVV PDAA, 2019. S. 102-105
5. Kozak L., Kozlitin D. Mistse i rol media-tekhnolohii u pidhotovtsi maibutnix pedahohiv doshkilnoi ta pochatkovoї osvity. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka*. 2019. № 1 (324). [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-1\(324\)-2-242-248](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-1(324)-2-242-248).
6. Konevshchynska O. Rozvytok mediaosvity i mediakultury v umovakh suchasnoho informatsiinoho suspilstva. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*. 2016. Т. 54. Vyp. 4. S. 32-41. <https://doi.org/10.33407/itlt.v54i4.1481>.
7. Kontseptsiia vprovadzhennia mediaosvity v Ukraini (nova redaktsiia) / za red. L. A. Naidonovoi, M. M. Sliusarevskoho. Kyiv. 2016. 16 s.
8. Lashuk N. Rol tekhnolohii ta stratehii mediaosvity dlia formuvannia mediakompetentnosti maibutnix marketolohiv. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. O. Dovzhenka* : zb. nauk. prats. 2018. Vyp. 1(36). S. 73-79.
9. Onkovych H. Mediaosvita (Zahalnyi kurs): prohrama navchalnoho kursu dlia studentiv vyshchikh navchalnykh zakladiv. Kyiv : IVO NAPN Ukrainy. 2010. 24 s. URL: <https://edu.of.ru/attach/17/82979.doc>.
10. Petryk L. Klasyfikatsiia media-zasobiv u naukovopedahohichnii literaturi. Materialy Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii. Kyiv, 2015. S. 143–150. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/10929/1/L_Petryk_05_11_2015_konf_PI.pdf.
11. Petryk L. Mediadyaktychnyi suprovod inshomovnoi pidhotovky maibutnix uchyteliv pochatkovoї shkoly. *Osvitolohichni dyskurs*. 2021, № 1 (32). S. 112-128. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/35387/1/Petryk%20L.V._MSIPMYPH.pdf.
12. Petryk L. Mediazasoby u pidhotovtsi maibutnix uchyteliv pochatkovoї shkoly: poniattia ta sutnist. Materials of the V – the International Science Conference on Emerging Trends in Science and Education «*Theoretical and scientific bases of development of scientific thought*». 2021. S. 444-447.
13. Savarin P. Pidhotovka maibutnoho vykladacha tekhnichnykh dystsyplin do zastosuvannia mediatekhnolohii u profesiinii diialnosti: dys. kand. ped. nauk: 13.00.04 teoriia i metodyka profesiinoi osvity. Lutsk. 2017. 270 s.
14. Semenov O. Profesiina pidhotovka maibutnix uchyteliv ukrainskoi movy i literatury : monohrafiia. Sumy : VVP «Mria-1» TOV, 2005. 404 s.
15. Skrypka H. Formuvannia v uchniv navychok KhKhI stolittia zasobamy informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*. 2016. Т. 54, Vyp. 4. С. 99-107. <https://doi.org/10.33407/itlt.v54i4.1410>.
16. Tryhub T. Formuvannia tsinnisnoi sfery shkoliariv pid vplyvom riznykh mediazasobiv ta riznoho mediakontentu. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii*. 2013. Vyp. 33. S. 207-214. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsspp_2013_33_25.
17. Yachmenyk M. Pidhotovka maibutnix uchyteliv ukrainskoi movy i literatury do zastosuvannia zasobiv mediaosvity u profesiinii diialnosti: metodolohichni pidkhody. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*. 2018. № 5. S. 281-293. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2018_5_28.
18. Chervinska I., Derenko V., Prytulyak O. Integration of media technologies into the content and tasks of inclusive education. The KhKhXIV International Scientific and Practical Conference «*Problems of the development of modern science*». 2022. № 2 (55), 236-238.

” Іващенко О., Ненько Ю. Шляхи формування мотивації вивчення іноземної мови у закладах вищої освіти ДСНС України. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2024. Том 12, № 5. С. 31-36. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-005>.

Ivashchenko O., Nenko Yu. Shliakhy formuvannya motyvatsii vyvchennia inozemnoi movy u zakladakh vyshchoi osvity DSNS Ukrainy [Ways of forming motivation for learning a foreign language in higher educational institutions of SES of Ukraine]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2024. Vol. 12, No 5. S. 31-36. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-005>.

УДК 378.147

DOI: 10.31110/2616-650X-vol12i5-005

Оксана ІВАЩЕНКО

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-0978-3075>
catfanya@gmail.com

Юлія НЕНЬКО

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-7868-0155>
julia18016@ukr.net

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДСНС УКРАЇНИ

Анотація. Стаття присвячена проблемі формування мотивації вивчення іноземної мови у профільних вищих закладах освіти ДСНС України. Проведений аналіз публікацій, присвячених проблемі мотивації, її видів та різних аспектів проблеми формування навчальної мотивації під час вивчення іноземних мов. Представлені результати опитування здобувачів вищої освіти I курсу різних спеціальностей Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України стосовно мотивів вивчення іноземної мови та основних труднощів, які виникають під час цього процесу. Зроблений висновок, що складна проблема підвищення мотивації вирішується комплексно, з акцентом на зміст навчання, методику викладання мови та психологічну складову навчання. Авторами підкреслюється роль викладача, його особистості та професійної підготовки, володіння ним сучасними методами навчання іноземними мовами. Враховуючи дефіцит часу на вивчення іноземних мов у профільних закладах ДСНС України, звертається особлива увага на зміст навчання та вибір навчального матеріалу, беручи до уваги індивідуальні та професійні інтереси здобувачів вищої освіти. Авторами виокремлені такі методи інноваційної навчальної діяльності як освітні платформи та інтерактивні програми, які можна використовувати з метою урізноманітнення процесу навчання, адаптації навчальних матеріалів до рівня знань студентів та курсантів, надання персоналізованих завдань та підбору оптимальних методів навчання. Авторами наголошується необхідність враховувати психологічну складову процесу опанування іноземної мови, формування позитивного ставлення до навчальної дисципліни та нівелювання минулого негативного досвіду. На основі аналізу результатів опитування надані рекомендації стосовно формування позитивної мотивації вивчення іноземної мови в немовних вищих закладах освіти.

Ключові слова: мотивація; іноземна мова; навчальний процес; зміст навчання; методи викладання; професійна підготовка викладача.

Oksana IVASHCHENKO

Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chornobyl Heroes of NUCD of Ukraine, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-0978-3075>
catfanya@gmail.com

Yuliia NENKO

Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chornobyl Heroes of NUCD of Ukraine, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-7868-0155>
julia18016@ukr.net

WAYS OF FORMING MOTIVATION FOR LEARNING A FOREIGN LANGUAGE IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF SES OF UKRAINE

Abstract. The article is devoted to the problem of the formation of motivation for learning a foreign language in specialized higher educational institutions of the State Emergency Service of Ukraine. An analysis of publications devoted to the motivation problem, its types, and various aspects of the formation of educational motivation during foreign language learning was carried out. The results of a survey of the first-year students of higher education in multiple specialties of Cherkasy Institute of Fire Safety, named after Chornobyl Heroes of the National University of Civil Defense of Ukraine, regarding the motives for learning a foreign language and the main difficulties that arise during this process are presented. The complex problem of increasing motivation is solved comprehensively, emphasizing learning content, language teaching methods, and the psychological component of learning. The authors emphasize the role of the teacher, his personality and professional training, and his mastery of modern methods of teaching foreign languages. Taking into account the shortage of time for learning foreign languages in specialized institutions of the State Emergency Service of Ukraine, special attention is paid to the content of education and the choice of educational material, taking into account the individual and professional interests of students of higher education. The authors single out innovative educational activities such as educational platforms and interactive programs that can diversify the learning process, adapt educational materials to the level of knowledge of students and cadets, provide personalized tasks, and select optimal learning methods. The authors emphasize the need to consider the psychological component of mastering a foreign language, forming a positive attitude towards the subject, and leveling past negative experiences. Based on the analysis of the survey results, recommendations are given regarding the formation of positive motivation for learning a foreign language in non-language higher educational institutions.

Keywords: motivation; foreign language; educational process; content of education; educational techniques; professional training of teacher.

Постановка проблеми. Суспільство неспроможне жити, не користуючись мовою, яка є найважливішим засобом людського спілкування. Немає жодного виду діяльності людей, в якому не застосовувалася б мова для висловлювання їх думок, почуттів, для досягнення взаєморозуміння між ними. Мова входить у соціальний досвід людства, розвивається разом із людським суспільством і засвоюється кожною окремою людиною лише завдяки спілкуванню з іншими людьми. Іноземна мова, як і рідна, не існує ізольовано в суспільстві й не може жити своїм власним життям. Вона тісно пов'язана з усіма сферами життєдіяльності суспільства: економікою, політикою, мистецтвом, освітою, військовою сферою тощо, уособлюючи менталітет, культуру країни, яку представляє. Проте відмінність полягає у тому, що іноземна мова служить засобом як міжособистісного, так і міжнаціонального, міждержавного, міжнародного спілкування.

Комунікаційні та технологічні перетворення в суспільстві залучили як у безпосереднє, так і в опосередковане спілкування (наприклад, через систему Інтернет) досить велику кількість людей різних професій, різного віку та з різними інтересами. Відповідно зросли потреби у використанні іноземної мови. Іноземна мова об'єктивно стає суспільною цінністю, тому її включення до програми вищої освіти – соціальне замовлення суспільства. Нові завдання передбачають зміни у вимогах до рівня володіння іноземною мовою, визначення нових підходів до відбору змісту матеріалу та організації навчання, підвищення рівня мотивації тих, хто навчається. Особливо гостро означені вище питання піднімаються у немовних закладах вищої освіти, де іноземна мова не є профільною дисципліною, на вивчення якої відводиться досить обмежений час. Тому актуальною стає проблема мотивації вивчення іноземної мови як основного чинника ефективності процесу навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські та закордонні науковці досліджували різні аспекти проблеми формування навчальної мотивації під час вивчення іноземних мов. Красногорова І.Б. у своїй роботі розглядає проблему формування мотивів учіння англійської мови у студентському віці, встановлює оптимальну структуру мотиваційної сфери студента при вивченні англійської мови як профільної навчальної дисципліни, визначає зміст мотиваційного синдрому учіння на основі таких критеріїв: дієвості мотиву, його відповідності провідній діяльності та віковим особливостям суб'єкта учіння, зв'язку з позитивними емоційними переживаннями [4]. Арістова Н.О. представляє організаційно-дидактичну модель формування мотивації вивчення іноземної мови, що спрямована на забезпечення ефективного опанування студентами знаннями та вміннями з іноземної мови. Особлива роль в представленій моделі відводиться психолого-педагогічним факторам та технологіям формування мотивації вивчення іноземної мови [1]. Пророк Н.В. презентує результати дослідження особливостей мотивації до навчання сучасних здобувачів освіти в інформаційному суспільстві [6]. 10 ключових сфер, в яких викладач впливає на мотивацію студентів, виокремлено у роботі вчених Z.Dornyei та K.Csizer [8]. У фокусі уваги Gardner R.C. вплив індивідуальних особливостей студентів на їх мотивацію та відмінності у стратегіях навчання з урахуванням цих особливостей [9]. Довгань Л.І., Малінка О.О., Тимошук Н.В. зосереджують свою увагу на формуванні мотивації до вивчення іноземних мов студентами нелінгвістичних закладів освіти. Тимошук Н.М. обґрунтовує доцільність впровадження комунікативного підходу викладання іноземних мов, що, на її думку, значно підвищує мотивацію і якість знань студентів [7]. Довгань Л.І. виокремлює основні умови розвитку пізнавального інтересу до вивчення іноземної мови як основи мотивації навчання [3]. Малінка О.О. робить акцент на нейтралізації негативного ставлення до вивчення іноземної мови в немовному закладі освіти та спрямуванні зусиль на формування позитивної мотивації в навчанні [5].

Мета дослідження. Метою статті є проаналізувати науково-педагогічні джерела та узагальнити інформацію стосовно проблеми формування мотивації вивчення іноземної мови у немовних вищих закладах світу; на основі аналізу результатів анкетування серед курсантів та студентів виокремити основні мотиви вивчення іноземної мови, труднощі в опануванні іноземної мови та надати рекомендації щодо формування мотивації для її вивчення в профільних вищих закладах освіти ДСНС України.

Методи дослідження. Аналіз та узагальнення інформації по проблемі формування мотивації вивчення іноземної мови в немовних вищих закладах освіти, анкетування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Іноземна мова – одна із найскладніших дисциплін, оскільки будь-яка мова – це і знання і навички, на формування яких необхідно витратити багато часу та зусиль. Щоб опанувати певний рівень мови потрібно близько 4-5 місяців регулярних, усвідомлених занять. І тут постає головне питання: «Для чого?» Якщо людина не може відповісти на це питання, не слід очікувати значних результатів, навчання навряд чи буде ефективним. Як наслідок, людина опускає руки, здається, отримує негативний досвід і негативну установку, що вона не має здібностей, їй це не дано, або що мову взагалі на належному рівні опанувати неможливо. Бажаного результату можна досягти, якщо мова для чогось потрібна у житті, або людині просто цікаво, це для неї

певний виклик, людина бажає розвиватися, задовольнити свої амбіції. Це і є мотивація – і бажання і готовність вивчати мову, те, що рухає людиною.

Мотивація є одним із найважливіших компонентів структури навчальної діяльності. Український педагогічний словник містить таку дефініцію аналізованого терміну: мотивація – це система мотивів, або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки [2, с. 217]. Розглядають два види мотивації: зовнішню і внутрішню. Внутрішня мотивація виникає з потреб та інтересів самої особистості. Вона веде до задоволення від самого процесу виконання дії та до саморозвитку. Особистість сама відчуває необхідність виконати дію, щоб задовольнити свої потреби. Зовнішня мотивація, навпаки, виникає під впливом зовнішніх факторів, таких як нагороди, покарання, зовнішній тиск, очікування інших людей, а не свої власні. Основна різниця між цими двома видами мотивації в тому, що внутрішні мотиви виникають зсередини особистості, тоді як зовнішні під впливом зовнішніх стимулів. Внутрішня мотивація сприяє більш продуктивному і задовільному процесу виконання дії, тоді як зовнішня може бути менш ефективною та призводити до менш вираженого задоволення від виконання дії.

Також розрізняють негативну і позитивну мотивацію. Негативна мотивація – виникає в результаті страху втрати чогось важливого, покарання або іншого небажаного наслідку. Особа може виконувати дії не для досягнення певної мети або задоволення, а для того, щоб уникнути певного негативного ефекту. Наприклад, деякі курсанти та студенти навчаються не для того, щоб отримати знання, а для того, щоб уникнути поганих оцінок або критики від батьків, викладачів чи командирів. Це може призвести до недостатнього розвитку здібностей та навичок, оскільки справжньої мотивації до навчання немає. Негативна мотивація може також стати причиною появи стресу, тривоги та невпевненості, оскільки особа постійно переживає страх перед можливими небажаними наслідками. Тому важливо розвивати позитивну мотивацію, щоб досягати більш задовільних та продуктивних результатів.

Для того, щоб зрозуміти переважний вид мотивації до вивчення іноземної мови, зокрема англійської, та наявні труднощі, ми провели опитування серед курсантів та студентів 1 курсу різних спеціальностей Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України: «Пожежна безпека», «Цивільний захист», «Психологія», «Охорона праці», «Право». В опитуванні взяли участь 176 осіб. Діагностика проводилася за допомогою анкети, розробленої на основі опитувальника з метою оцінки мотивації до вивчення іноземної мови (Attitude/Motivation Test Battery) Р. Гарднера [9]. Автори дослідження ставили за мету визначити рівень інтересу тих, хто навчається, до іноземних мов загалом та ставлення до вивчення англійської мови зокрема, провідні мотиви студентів та курсантів, а також наявність складнощів, що виникають при вивченні іноземної мови.

Загалом, більшість опитаних (67 %) відповіли, що іноземна мова є важливим та необхідним предметом, хотіли б нею володіти та вивчали б її, навіть якби вона була не обов'язковою дисципліною. У навчальному закладі вивчають англійську мову. Переважна більшість респондентів (73%) вважають, що англійська мова знадобиться їм у подорожах та для спілкування з носіями мови. Понад 400 млн людей використовують англійську мову як рідну. Неможливо знати всі мови світу, в якості мови міжнародного спілкування у всіх туристичних локаціях використовується англійська. Знання іноземних мов дає можливість більш повноцінно насолоджуватися подорожами, зрозуміти культуру та звичаї країн, уникати можливих побутових проблем та ефективно справлятися з ними в разі їх виникнення, розширювати коло знайомих та друзів. Знання мови дозволяє легше спілкуватися з незнайомцями, полегшує комунікацію в разі появи в сім'ї іноземця, дозволяє не втрачати родинні та дружні зв'язки, у випадку коли частина родини переїжджає жити за кордон, що є зараз досить актуальною проблемою для українців.

Навколишній світ стрімко розвивається, кожного дня з'являється нова інформація стосовно різних сфер життя, видається велика кількість науково-технічної, науково-популярної літератури, з'являється можливість отримувати дані з альтернативних джерел і порівнювати з уже наявними для аналізу і формулювання власної думки. 24% опитаних назвали доступ до різноманітної інформації англійською мовою як мотиваційний фактор. Майже ніхто не відповів, що мова потрібна для читання газет та журналів.

Приблизно третина опитаних вивчають мову з цікавості, для задоволення, через бажання розвивати інтелектуальні здібності, тренувати пам'ять, задовольняти власні амбіції. 13% зазначили, що використовують мову, граючи в комп'ютерні ігри, 15% хотіли б розуміти пісні, дивитися серіали й фільми в оригіналі та вільно користуватися соціальними мережами. 5% хочуть отримати можливість насолодитися творами мистецтва в оригіналі, оскільки переклад – це завжди інтерпретація.

На жаль, тільки незначна частина здобувачів вищої освіти (10%) бачать перспективи використання іноземної мови у подальшій навчальній та професійній діяльності. Курсанти та студенти першого курсу ще не усвідомлюють необхідності іноземної мови для навчання або для дослідницької роботи у галузі науки, стажування, написання та публікації наукових статей. Але не заперечують той

факт, що у майбутньому знання мови може збільшити шанси на отримання кращої роботи або підвищення по посаді. Опитані погоджуються, що працівник зі знанням мови цінується більше, у нього збільшуються шанси працевлаштуватися в іноземній компанії з вищою оплатою праці або поїхати працювати, навчатися чи підвищувати кваліфікацію за кордон.

Не можна ігнорувати також наявність певної категорії здобувачів вищої освіти, основною мотивацією яких є лише отримання позитивної оцінки з дисципліни для отримання диплома. Їх частка складає близько 15 %. Вони особливо не зацікавлені в навчальній дисципліні, не надають значення іноземній мові та на цьому етапі свого життя не усвідомлюють її важливості та необхідності. Не зважаючи на викладене вище, такі курсанти та студенти непогано навчаються, оскільки все ж таки мають певну мотивацію, хоча і негативну.

Підсумовуючи результати анкетування можна стверджувати, що серед представників сучасної молоді іноземна мова переважно сприймається як засіб спілкування, застосування мови в професійній та науковій діяльності не є основною метою опанування іноземної мови. Деякі респонденти вивчають мову виходячи з певних прагматичних мотивів: більш престижна робота, самоствердження, щоб уникнути покарань та неприємностей, не отримати негативну оцінку, тому що не зможуть отримати диплом. З викладеного вище можна зробити висновок, що у курсантів та студентів I курсу переважає внутрішня мотивація до вивчення іноземних мов. Але слід відзначити наявність негативної мотивації.

Найскладнішими видами іншомовної діяльності, на думку переважної більшості опитаних (82%), є аудіювання і говоріння. Ці види мовленнєвої діяльності потребують опанування різних навичок, таких як розуміння вимови, виразність мовлення, реакція на зміст висловлювання інших осіб тощо. Під час аудіювання необхідно розрізняти окремі звуки, слова та фрази, підлаштовуючись під темп мовлення носіїв та особливості їх артикуляції. Також потрібно вміти реагувати на те, що ви чуєте, наприклад, розуміти інформацію, виконувати інструкції чи відповідати на питання. При говорінні потрібно чітко та зрозуміло висловлювати свої думки. Це вимагає вміння обирати правильні слова, використовувати правильну граматику та інтонацію. Оволодіння цими навичками передбачає багато практики та взаємодії з мовою в реальних ситуаціях, щоб стати впевненим і вправним у володінні нею, а це може бути складним для багатьох людей. Часто навички аудіювання та говоріння розвиваються краще, коли ви знаходитесь у справжньому мовному середовищі та спілкуєтеся з носіями мови.

Вирішити складну проблему підвищення мотивації можна тільки комплексно. Треба звертати увагу і на зміст навчання, і на методику викладання мови, і на психологічну складову навчання. Розглянемо різні способи впливу на мотивацію курсантів та студентів щодо вивчення іноземних мов.

Найголовніше – щоб вчитися було цікаво і корисно. Якщо на думку людини вивчення мови є захоплюючим процесом, вона буде більш мотивованою до навчання. Навпаки, якщо предмет вважається складним та нудним, мотивація суттєво зменшується. Задля заохочення до навчання треба використовувати інтереси курсантів та студентів, обирати цікаві теми, пов'язані з реальним життям, які можуть знадобитися або в професійному, або особистому житті. Слід сформулювати позитивне ставлення до іноземної мови, яке б нівелювало весь негативний досвід, який має переважна більшість тих, хто хоча б один раз спробував опанувати якусь іноземну мову. Перебування серед людей, які високо цінують мову та розуміють важливість її вивчення, буде підвищувати мотивацію до її опанування.

Викладачу слід потурбуватися про створення позитивних очікувань від навчання: якщо особа вірить, що може досягти своєї мети, то вона буде більш мотивованою. У тих, хто навчається, має бути визначена зрозуміла мета та чіткі терміни: коли мета правильно сформульована, особа знає, чого вона хоче досягти, і за який час це можливо зробити, тому може краще зосередитись на досягненні цієї мети. Викладач має давати чіткі та доступно сформульовані інструкції; зазначати мету та передбачувану користь від кожного завдання, оскільки в умовах обмеженої кількості навчальних годин, відведених на вивчення іноземної мови, слід дотримуватися принципу доцільності у виборі навчального матеріалу та методів навчання. Здобувачі вищої освіти мають також добре розуміти, яким чином буде оцінений їх прогрес з іноземної мови. Тому викладач повинен потурбуватися про чіткі, зрозумілі та справедливі критерії оцінювання знань та умінь курсантів та студентів, які б корелювали з загальною метою вивчення дисципліни та конкретними завданнями. Ці критерії слід прописати в робочій програмі та силабусі навчальної дисципліни, щоб з ними можна було завчасно ознайомитися.

Після кожного заняття викладачу слід давати feedback, який би містив аналіз помилок, але разом із тим виокремлювати позитивні моменти стосовно того, що вдалося найкраще. Треба впевнитися, що студенти та курсанти відчують свій прогрес та успіх, приймають свої помилки як природне явище під час навчання, через які не потрібно занадто засмучуватись, а використовувати їх виключно як досвід [10]. Відчуття прогресу, вдосконалення, руху вперед, задоволення від досягнення мети можуть збільшити мотивацію до подальших зусиль в опануванні мовою. Викладач – це та людина, яка в змозі допомогти здобувачам вищої освіти усунути непродуктивні стереотипи, замінивши їх на

позитивно орієнтовані, зосередитись на конкретних цілях та змінах, які відбуваються, помічати навіть незначний прогрес і стимулювати подальший прогрес.

Дотримання регулярності є важливою умовою підтримання мотивації тих, хто навчається, на належному рівні. Регулярне виконання дій допомагає зберегти мотивацію, оскільки особа бачить результат своїх зусиль. У цьому контексті значну роль відіграє самодисципліна та наполегливість, оскільки мова – це навичка, і яким би досвідченим не був викладач, основну роботу має зробити саме людина, яка вивчає мову. Отримавши певні знання, студенти та курсанти мають зрозуміти, як використовувати їх на практиці, і потім поступово відпрацьовуючи навички, довести їх до автоматизму. Це вимагає часу, зосередженості та докладання певних зусиль. Особистість, яка може змусити себе вчитися і досягати мети, стовідсотково буде більш мотивованою, оскільки засвоєння нових навичок допомагає зрозуміти, що вона здатна на щось нове. В цьому і полягає закон переходу кількості в якість – розвиток здійснюється шляхом накопичення кількісних змін, що призводить до стрибкоподібного переходу до нової якості.

Звичайно, дуже багато залежить від особистості та професійної підготовки викладача, володіння ним сучасними методами навчання іноземним мовам. Враховуючи, що мова йде про немовні вищі заклади освіти, першочергове завдання викладача полягає у виборі змісту та найефективніших методів і способів навчання, які були б дієвими в умовах дефіциту часу. Однак слід враховувати індивідуальні, особистісно значущі мотиви тих, хто навчається, а також підтримувати й розвивати пізнавальний та комунікативний мотиви, що визначають прагнення студента та курсанта до отримання знань із наступним обміном ними з партнерами.

Відбираючи навчальний матеріал слід в першу чергу замислитись над тим, що він має бути посилюючим та відповідати наявному рівню знань. Якщо людині буде занадто складно, це може спричинити хвилювання, відчуття поза зоною комфорту, порівняння себе з оточенням і, як наслідок, стрес і зменшення мотивації. Якщо людині буде занадто легко, це призведе до нудьги на заняттях і знову ж таки зниженню мотивації.

Крім традиційних форм та методів навчання, які добре себе зарекомендували за багато років, можна використовувати інноваційні сучасні методи. Одним із таких методів є інтерактивні програми для смартфонів та планшетів, що надають інтерактивні заняття та завдання для навчання мови в ігровій формі, та онлайн-платформи. Використання спеціалізованих освітніх платформ, де студенти та курсанти можуть навчатися за допомогою відеоуроків, тестів, зворотного зв'язку від викладачів, є зараз дуже популярним і корисним способом адаптації курсів до рівня знань здобувача вищої освіти, надання персоналізованих завдань та підбору оптимальних методів навчання. Інтеграція аудіо, відео та інтерактивних текстів урізноманітнюють сприйняття мови та створюють більш повноцінний досвід навчання. Використання онлайн-платформ також можливе для обміну мовними навичками з носіями мови або іншими студентами з різних країн. Ці методи забезпечують більш ефективне та захопливе навчання іноземним мовам з урахуванням сучасних технологічних можливостей і, як наслідок, підвищують внутрішню мотивацію тих, хто навчається, до їх опанування.

Підсумовуючи, можна сказати, що для здобувачів вищої освіти немовних спеціальностей необхідні такі психолого-педагогічні умови, які позитивно впливають на мотивацію вивчення іноземної мови та стимулюють її розвиток: особистий або професійний інтерес і відповідно усвідомлення практичної та теоретичної значущості отримуваних знань для майбутньої професійної діяльності та життя загалом; викладач, його особистісні характеристики, методична грамотність, усвідомлення викладачем тих цілей, які ставлять собі студенти, вивчаючи іноземну мову, комунікабельність, відкритість, емпатійність, недирективність організації процесу навчання; емоційна насиченість занять, що сприяє кращому засвоєнню знань та здійснюється через активні методи навчання, створення ситуації успіху, змагальність занять, комунікативну спрямованість занять; організація процесу навчання (відбір навчального матеріалу, критерії оцінювання та зворотний зв'язок із викладачем, інноваційні методи).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Вивчення іноземної мови – це непростий і довготривалий процес, який вимагає від людини значних зусиль та належної мотивації. Мотивація грає важливу роль, оскільки вона безпосередньо впливає на ефективність та продуктивність навчання. Необхідно знайти та розвивати внутрішню мотивацію, яка буде відповідати потребам та інтересам кожної особистості. Мотив повинен стати ключовим елементом, на якому базується увесь зміст навчання. Вплив на мотивацію – це також дуже складний процес, оскільки кожна людина має свої власні мотиви та потреби. Проте, система певних заходів може допомогти підвищити мотивацію та досягти поставленої мети. І головне, пам'ятати, що мотивація – це потужний психологічний інструмент, бо саме вона допомагає не припиняти рух уперед, а наполегливо просуватись до своєї мети й долати всі труднощі у вивченні іноземної мови.

Отримані результати можуть використовуватися для оптимізації навчального процесу та ефективного навчання студентів та курсантів немовних спеціальностей англійської мови.

Перспективним напрямом подальших наукових розвідок вважаємо дослідження психолого-педагогічних умов, спрямованих на підвищення рівня мотивації до вивчення іноземних мов, та розробку і впровадження в освітній процес підготовки майбутніх фахівців ДСНС України різноманітних форм і методів аудиторної й позааудиторної роботи, які мають на меті формування та розвиток позитивної мотивації вивчення іноземних мов в умовах дефіциту часу.

Список використаних джерел

1. Арістова Н. О. Формування мотивації вивчення іноземної мови у студентів вищих навчальних закладів: монографія. К. : ТОВ «ГЛІФМЕДІА», 2015. 240 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 375 с.
3. Довгань Л. І. Формування мотивації вивчення іноземної мови студентів немовного вищого навчального закладу. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія*. Вип. 26. Вінниця, 2009. С. 95-98.
4. Красногорова І. Б. Формування мотивів учіння студентів у процесі викладання англійської мови : авто-реф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1999. 20 с.
5. Малінка О. О. Особливості формування мотивації до вивчення іноземних мов студентами нелінгвістичних освітніх закладів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. Вип. 26. Вінниця, 2009. С. 115-118.
6. Психологічна діагностика мотивації особистості до навчання в умовах інформаційного суспільства : монографія / Н. В. Пророк та ін. ; за ред. Н. В. Пророк. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2020. 131 с.
7. Тимошук Н. М. Комунікативний підхід до викладання іноземних мов у вищих аграрних закладах освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Вип. 43. Житомир, 2009. С. 92-95.
8. Dornyei Z., Csizer K. Motivational Dynamics in Second Language Acquisition: Results of a Longitudinal Nationwide Survey. *Applied Linguistics*, 23, 2002. Pp. 421-462. <https://doi.org/10.1093/applin/23.4.421>
9. Gardner R. C., Lambert W. E. *Attitudes and Motivation in Second Language Learning*. Rowley: Newbury House, 2012. 451 p.
10. Kocha, I., Baidiuk, N., Stepanova, N., & Nenko, Y. Remote Assessment in Ukrainian Higher Education Institutions: Case study. *Human Sciences Journal - RCH*, 16(1). v16.n1.a933, 2023. <https://doi.org/10.32813/2179-1120.2023>.

References

1. Aristova N. O. Formuvannia motyvatsii vyvchennia inozemnoi movy u studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv: monohrafiia. K. : TOV «HLIFMEDIIA», 2015. 240 s.
2. Honcharenko S. U. Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk. Kyiv : Lybid, 1997. 375 s.
3. Dovhan L. I. Formuvannia motyvatsii vyvchennia inozemnoi movy studentiv nemovnoho vyshchoho navchalnoho zakladu. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Seriiia : Pedahohika i psykholohiia*. Vyp. 26. Vinnytsia, 2009. S. 95-98.
4. Krasnolohova I. B. Formuvannia motyviv uchinnia studentiv u protsesi vykladannia anhliiskoi movy : avto-ref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.01. Kyiv, 1999. 20 s.
5. Malinka O. O. Osoblyvosti formuvannia motyvatsii do vyvchennia inozemnykh mov studentamy nelinhvistychnykh osvitnikh zakladiv. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Seriiia: Pedahohika i psykholohiia*. Vyp. 26. Vinnytsia, 2009. S. 115-118.
6. Psykholohichna diahnostryka motyvatsii osobystosti do navchannia v umovakh informatsiinoho suspilstva : monohrafiia / N. V. Prorok ta in. ; za red. N. V. Prorok. Kyiv : Vydavnychi Dim «Slovo», 2020. 131 s.
7. Tymoshchuk N. M. Komunikatyvnyi pidkhid do vykladannia inozemnykh mov u vyshchych ahrarnykh zakladakh osvity. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*. Vyp. 43. Zhytomyr, 2009. S. 92-95.
8. Dornyei Z., Csizer K. Motivational Dynamics in Second Language Acquisition: Results of a Longitudinal Nationwide Survey. *Applied Linguistics*, 23, 2002. Pp. 421-462. <https://doi.org/10.1093/applin/23.4.421>
9. Gardner R. C., Lambert W. E. *Attitudes and Motivation in Second Language Learning*. Rowley: Newbury House, 2012. 451 p.
10. Kocha, I., Baidiuk, N., Stepanova, N., & Nenko, Y. Remote Assessment in Ukrainian Higher Education Institutions: Case study. *Human Sciences Journal - RCH*, 16(1). v16.n1.a933, 2023. <https://doi.org/10.32813/2179-1120.2023>.

” Мінаєв П., Шищенко І. Розвиток емоційного інтелекту майбутніх бакалаврів середньої освіти засобами цифрових технологій. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2024. Том 12, № 5. С. 37-42. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-006>.

Minaiev P., Shyshenko I. Rozvytok emotsiinoho intelektu maibutnix bakalavriv serednoi osvity zasobamy tsyfrovyykh tekhnolohii [Development of emotional intelligence of future bachelor of secondary education using digital technologies]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2024. Vol. 12, No 5. S. 37-42. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-006>.

УДК 378.147

DOI: 10.31110/2616-650X-vol12i5-006

Павло МІНАЄВ

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-5365-5014>

minaevp9595@gmail.com

Інна ШИШЕНКО

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-1026-5315>

shiinna@ukr.net

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Анотація. Навчальні моделі глибоко трансформуються із розвитком цифровізації. У сучасних реаліях України студенти мають емоціогенний характер діяльності, викликаний високим ступенем відповідальності, стресогенністю, що вимагає ефективної емоційно-вольової регуляції. Тому важливо використовувати цифрові технології у системі професійної підготовки не лише для якісного формування теоретичних знань та практичних умінь, але й для підтримки емоційного здоров'я студентів у сучасних кризових умовах. Наші розробки включають роботу за допомогою цифрових технологій, яка дозволяє студенту опанувати способи розвитку емоційного інтелекту. Це передбачає гальмування неефективних форм емоційної поведінки, оволодіння прийомами саморегуляції та навичками самоконтролю, акцент на довільних способах управління емоціями та експресивного реагування в кризових ситуаціях, поліпшення навичок міжособистісного спілкування. Дослідження впливу цифрових технологій на емоційне здоров'я студентів під час вивчення математичних дисциплін у кризовому та дистанційному навчанні може допомогти розробити стратегії для оптимізації процесу навчання та підтримки емоційного інтелекту студентів. Для цього представлено використання соціальних мереж для набуття навичок командної співпраці, мобільних додатків для аналізу реальних даних навчальних проєктів, інструментів візуалізації та обчислення, веб-платформ для розв'язування прикладних задач, штучний інтелект для наведення контрприкладів, розв'язування задач на ілюстрацію математичних положень, спеціальних програм тестування для оцінювання студентів. Цифрові технології дозволяють у нових кризових умовах створити комфортне середовище, щоб сприяти збереженню емоційного здоров'я та створенню умов безпеки у процесі вивчення фахових дисциплін. Цифрові технології забезпечують швидкий і легкий доступ до освітніх ресурсів, що дозволяє знизити рівень стресу, пов'язаного з отриманням необхідної інформації.

Ключові слова: цифрові технології; емоційний інтелект; заклади вищої освіти; професійна підготовка; майбутні бакалаври середньої освіти.

Pavlo MINAIEV

Oles Honchar Dnipro National University, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-5365-5014>

minaevp9595@gmail.com

Inna SHYSHENKO

Makarenko Sumy State Pedagogical University, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-1026-5315>

shiinna@ukr.net

DEVELOPMENT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE OF FUTURE BACHELOR OF SECONDARY EDUCATION USING DIGITAL TECHNOLOGIES

Abstract. Educational models are profoundly transformed with the development of digitalization. In the modern realities of Ukraine, students have an emotogenic nature of activity caused by a high degree of responsibility and stressogenicity, which requires effective emotional and voluntary regulation. Therefore, it is essential to use digital technologies in the system of professional training not only for the qualitative formation of theoretical knowledge and practical skills but also to support the emotional health of students in modern crisis conditions. Our developments include work with the help of digital technologies, which allows the student to learn ways to develop emotional intelligence. This involves inhibiting inefficient forms of emotional behavior, mastering self-regulation techniques and self-control skills, emphasizing arbitrary ways of managing emotions and expressive responses in crises, and improving interpersonal communication skills. Investigating the impact of digital technologies on students' emotional health while learning mathematics disciplines in crisis and distance learning can help develop strategies to optimize the learning process and support students' emotional intelligence. For this, the use of social networks for acquiring team cooperation skills, mobile applications for analyzing accurate data of educational projects, visualization, and calculation tools, web platforms for solving applied problems, artificial intelligence for providing counterexamples, and solving problems to illustrate mathematical statements are presented. Special testing programs for evaluating students and other digital means make it possible to create a comfortable environment in new crisis conditions to help maintain emotional health and create safety conditions when studying professional disciplines. Digital technologies provide quick and easy access to educational resources, reducing the stress associated with

obtaining the necessary information. These advancements reassure students and educators, promising a more comfortable and supportive learning environment.

Keywords: digital technologies; emotional intelligence; higher education institutions; professional training; bachelor of secondary education.

Постановка проблеми. Сучасні умови життя та проведення освітньої діяльності в Україні призвели до постановки питань, пов'язаних із соціальним та емоційним здоров'ям учасників освітнього процесу. У сучасному світі самоконтроль, саморегуляція та емпатія стають важливою складовою стабільного та щасливого суспільства. Тому навчальний процес покликаний виховувати емоційну стійкість, сприяти тому, щоб студенти ставали більш свідомими, відповідальними, мотивованими, готовими діяти в різноманітних непередбачуваних ситуаціях, долати стреси та налагоджувати стосунки з іншими членами колективу. Це особливо важливо в сучасних реаліях України, коли діяльність студентів має емоційний характер, зумовлений високим ступенем відповідальності, стресогенністю військових подій навколо них.

Тривалий час у системі професійної підготовки студентів ЗВО домінувала пізнавальна спрямованість, яка характеризується ігноруванням емоцій. Проте оволодіння навчальним матеріалом може викликати різні емоції, від відчуття труднощів до радості від вирішення складних завдань. Розвиток емоційного інтелекту допомагає студентам краще розуміти та ефективно керувати своїми емоціями, сприяє ефективності та ефективності міжособистісної взаємодії у майбутній професійній діяльності, ранній профілактиці власного емоційного здоров'я. Розвинений емоційний інтелект стимулює студентів розглядати проблеми з різних точок зору, переносити набуті навички в практичну діяльність, де критичне мислення та емоційна стійкість можуть бути ключовими факторами. Ці аспекти свідчать про актуальність проблеми розвитку емоційного інтелекту майбутніх бакалаврів середньої освіти у процесі їх професійної підготовки.

Державна політика у сфері розвитку освіти націлює освітні організації на системний підхід до забезпечення якісної підготовки студентів як компетентних користувачів інформаційних пристроїв і технологій, здатних зробити швидкий ривок нашої країни в «цифрове» майбутнє. Крім того, цифрові інновації у професійній підготовці майбутнього фахівця мають бути спрямовані на усвідомлення важливості знань, умінь, методів та формування в них здатності реалізувати свій творчий потенціал у майбутній професійній діяльності. Важливо зазначити, що формування та розвиток емоційного інтелекту студентів, особливо в умовах дистанційної освіти, потребує використання цифрових технологій.

Таким чином, наше дослідження спрямоване на виявлення можливостей цифрових технологій для подолання впливу кризових умов навчання на емоційний стан, збереження емоційного здоров'я студентів у складних кризових умовах, з одного боку, та в умовах дистанційної освіти з іншого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін «емоційний інтелект» вперше ввели П. Селовий і Дж. Мейер у 1990 році. Під емоційним інтелектом вони розуміють набір індивідуальних здібностей або рис, які відповідають за те, наскільки конструктивним або деструктивним буде вплив емоційних феноменів на людину. поведінка. Українські дослідники визначають емоційний інтелект як динамічне інтегральне психологічне утворення, що визначає успішність міжособистісної взаємодії, адекватну самооцінку, позитивне мислення, а також лідерські здібності, що ґрунтуються на усвідомленні важливості емоцій та вмінні ними керувати [5].

У працях вчених емоційний інтелект згадується в тому ж контексті, що й професійний та особистий успіх. Дж. Готтман і Дж. Деклер активно популяризують емоційний інтелект та його місце у вихованні підростаючого покоління. Вчені зазначають, що виховання емоційного інтелекту – це процес і результат розуміння почуттів дітей, уміння співпереживати, заспокоювати, спрямовувати ці почуття на формування поведінки, а не обмежувати емоційну сферу дитини [1].

Д. Гоулман доводить, що найбільш успішні у своїй діяльності ті люди, які вмело поєднують розум і почуття. Саме люди з високим емоційним інтелектом швидше приймають рішення, ефективніше діють у критичних ситуаціях, краще керують своїми підлеглими, що відповідно сприяє їх кар'єрному зростанню [3]. На думку наукового журналіста і психолога Д. Гоулмана, поняття «емоційний інтелект» містить 5 компонентів.

1. Самосвідомість – це здатність людини правильно розуміти власні емоції та мотивацію, оцінювати свої слабкі та сильні сторони, визначати свою мету та життєві цінності. Це означає наявність когнітивних знань про різні емоційні стани. Це важливо для особистості, коли вона стикається з новою інформацією, спілкується з колегами або змінює оточення.

2. Саморегуляція – це здатність контролювати власні емоції. Коли людина починає краще усвідомлювати значення своїх емоцій у певних ситуаціях, вона дозволяє собі правильно ними керувати.

3. Мотивація – здатність прагнути до мети заради її досягнення.

4. Емпатія – це здатність розуміти емоції оточуючих людей, а також співпереживати іншим людям.

5. Соціальні навички – це вміння будувати стосунки з людьми та спрямовувати їх поведінку в бажане русло.

Зрозуміло, що розвиток емоційного інтелекту у молодого покоління в XXI столітті стає одним із головних завдань системи освіти. Для реалізації цього завдання у процесі професійної підготовки майбутніх бакалаврів середньої освіти важливо володіти певним комплексом теоретичних і практичних знань з проблеми розвитку емоційного інтелекту в освітньому середовищі в умовах стресових ситуацій та дистанційного навчання.

Метою дослідження є виявлення можливостей цифрових технологій для подолання впливу кризових умов навчання на емоційний стан студентів у складних кризових умовах та в умовах дистанційної освіти.

Методи дослідження. Системний аналіз наукової, навчальної та методичної літератури, порівняння та синтез теоретичних положень та узагальнення власного педагогічного досвіду і досвіду колег з інших закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що емоційний стан активно впливає на процеси мислення. Враховуючи кризові умови, в яких відбувається освітній процес в Україні, ми розглядаємо такі базові емоції, як страх і сум. Страх, перш за все, блокує процеси пам'яті, що впливає на здатність мозку зберігати інформацію, необхідну для виконання певного завдання. Через емоцію страху або смутку блокується пошук необхідних властивостей або даних, необхідних для вирішення проблеми. Студенти, які перебувають у такому стані, часто кажуть: «Я заплутався» або «Я не можу згадати цю властивість». Звичайно, це шкодить здатності вивчати важливі розділи фахових дисциплін, і важливо позбутися цієї емоції, яка є важливою для раціонального мислення. Для цього в освітньому процесі ми виділяємо потрібну структуру: думку, супутню їй емоцію та спонукання до діяльності. Якщо ми прагнемо змінити емоцію студента, ми повинні визначити та змінити думку, яка призводить до цієї емоції, а також мотиви діяльності. Саме мислення визначає стратегії поведінки в різних ситуаціях і визначає відповідну емоційну підтримку.

Для цього виділяємо емоційні потреби різних груп студентів у процесі професійної підготовки. Дослідження рівня емоційного інтелекту студентів під час занять показало, що лише невеликий відсоток студентів (5,6%) має високий рівень емоційного інтелекту, а більше третини (43%) – низький, що визначався за даними самооцінки студентами за методикою Н. Холла. Виявлено, що більшість студентів не розуміють емоцій за зовнішніми проявами та відчують значні труднощі в управлінні власними емоціями, дуже песимістично оцінюють власні можливості впливати на емоційні стани та змінювати їх. Найбільш проблемними складовими власного емоційного інтелекту студенти визнали вміння, а точніше невміння керувати власними емоціями, невміння здійснювати емоційну саморегуляцію [7]. Тому ми виділяємо дві групи студентів за рівнем емоційного інтелекту: «студенти, поглинені емоціями» (низький та середній рівень за тестом Холла) та «самосвідомі студенти» (високий рівень за тестом Холла).

Студенти першої групи часто відчують, що їх поглинають емоції, і тому вони не можуть протистояти цьому, тому що почуття беруть контроль над собою. Таких студентів не можна назвати емоційно стійкими, і вони не зовсім усвідомлюють свої почуття, тому часто розчиняються в них замість того, щоб рухатися вперед. Вони майже не намагаються боротися зі своїм поганим настроєм. Їм важливо відчувати себе захищеними, відчувати, що тобі довіряють, співчують, підтримують і розуміють. Студенти другої групи усвідомлюють настрої, що виникають у них, і бачать цілісну картину свого емоційного стану. Чітке розуміння емоцій також підсилює інші характерні риси їхньої особистості: вони автономні та добре розуміють межі особистого простору; мають хороше психологічне здоров'я; вони дивляться на життя з позитивом. У той же час самосвідомість допомагає їм керувати своїми емоціями. Усвідомлення своїх емоцій дозволяє спостерігати за цими процесами на відстані, тобто самоусвідомлення допомагає уявити свої можливі дії під впливом конкретних емоцій. Це узгоджується з дослідженнями, які виявляють взаємозв'язок між емоційним інтелектом і стресом, а також між емоційним інтелектом і соціальною тривожністю [6; 11].

У складних, емоційно напружених ситуаціях на заняттях допомагає розуміння особливостей власної сфери емоцій, уміння здійснювати емоційний обмін під час спілкування. Вибір викладачем напрямів і завдань для самостійної роботи, гнучка система організації навчального процесу з урахуванням нахилів студентів, можливість самореалізуватися в обраній діяльності є головною умовою формування емоційної стійкості та стресостійкості. І саме цифрові технології дають змогу врахувати ці особливості різних груп студентів.

Емоційний інтелект спрямований на наявність певних якостей, формуванню та розвитку яких сприяють певні стратегії діяльності. Головна з них – відкритість до нового досвіду. Педагогічною стратегією на заняттях, що забезпечує формування такої риси, є постійне розширення рольового простору кожного студента. Важливо залучати студентів до різних комфортних для них видів діяльності. Це створює можливості для творчої самореалізації та накопичення досвіду соціальних

відносин. Для його формування необхідно постійно створювати ситуації вибору для студентів у навчальній діяльності. Ситуація вибору стимулює пізнавальний інтерес, почуття відповідальності та власної гідності. Важливим чинником, що впливає на успішність навчальної діяльності студента, є формування адекватної позитивної самооцінки або, іншими словами, позитивного мислення [4; 8].

Володіння цифровими технологіями дозволяє викладачу індивідуалізувати процес моделювання траєкторії розвитку емоційного інтелекту студентів на різних етапах навчання (від вивчення нового матеріалу до контролю індивідуальних результатів), про що йдеться у дослідженні [9; 10]. Це дасть змогу певною мірою подолати обмеженість лекційно-практичної системи з єдиним планом і набором навчально-методичних комплектів для кожного. Цифровізація освіти включає створення відкритого інформаційного простору та інформаційно насиченого освітнього середовища, активний розвиток і застосування в освітній практиці цифрових технологій, нових форм і методів навчання тощо. Це складний і тривалий процес, який має як переваги, так і недоліки, але завжди спрямована на підвищення якості та ефективності освіти на всіх рівнях.

Серед наших розробок – робота за допомогою цифрових технологій на заняттях з математичного аналізу, що дозволяє студентам навчитися розвивати емоційний інтелект. Це гальмування неефективних форм емоційної поведінки, оволодіння технікою саморегуляції та навичок самоконтролю, акцент на довільних способах управління емоціями та експресивного реагування в кризових ситуаціях, вдосконалення навичок міжособистісного спілкування. З цією метою використання соціальних мереж для набуття навичок командної співпраці, мобільних додатків для аналізу реальних даних освітніх проектів, засобів візуалізації та розрахунків, веб-платформ для вирішення прикладних задач, штучного інтелекту для надання контрприкладів, розв'язування задач для ілюстрації математичних положень, представлені спеціальні тестові програми для оцінювання студентів.

Особливу увагу рекомендуємо звернути на планування роботи в системі Moodle для студентів І групи «Поглинені емоціями». Спочатку студент знайомиться зі змістом навчального курсу, текстами лекцій та завданнями для практичних занять з презентаціями, різноманітними методичними матеріалами. У системі Moodle студент може надати результати виконання завдань, пройти тестування, контролювати рівень своїх навчальних досягнень. Цим студентам ми даємо завдання визначити пріоритетність вивчення курсу за допомогою технологій тайм-менеджменту ABC-analysis: біля кожного завдання ставимо літеру А, Б, С..., де А – завдання, яке необхідно виконати. перший, Б – другий і т.д., і зафіксувати виконання плану за допомогою персонального органайзера Google Calendar. Це дозволяє підтримувати стабільний ритм роботи і не втрачати робочий темп, а також знижує ризики виникнення стресових ситуацій через форс-мажорні обставини.

Одним із засобів боротьби зі стресом є зниження робочого навантаження. Проте в умовах значного скорочення аудиторних годин виникає необхідність ефективного використання лекційного часу, тому вважаємо за доцільне при складанні робочих програм математичних дисциплін поділити навчальний матеріал лекцій на дві частини: буде викладатися безпосередньо на лекції, а той, який може бути опрацьований студентами самостійно до або після лекції. У сучасних умовах лекції та практичні заняття з математичного аналізу проводяться переважно у формі відеоконференцій з використанням можливостей програм Zoom або Google Meet. Подання лекційного матеріалу у вигляді презентації чи інтерактивної сторінки має свої переваги для підвищення емоційної складової. Стислість і структурованість такої форми дозволяють підкреслити ключові моменти лекції, що полегшує орієнтацію студентів у поточній темі та взаємозв'язку різних понять. Сучасні студенти звикли до використання цифрових технологій, тому використання електронних ресурсів може позитивно вплинути на їх емоційний стан та участь у навчальному процесі. Це дає можливість створити систему відеолекцій для підтримки навчального курсу. Відповідно, під час розподілу змісту лекційного матеріалу, при створенні чи вдосконаленні робочої програми, ми визначаємо систему відеолекцій, до якої студенти, зокрема, мають доступ через Інтернет. Так, при вивченні окремих тем основні означення, формулювання властивостей і правил, наведення прикладів доцільно проводити на аудиторних заняттях, а доведення сформульованих тверджень і розв'язування задач вищого рівня складності пропонувати на відеолекціях. Цей розподіл дозволяє опанувати матеріал на 20% повільніше. А фізичне уповільнення дає мозку можливість подумати та знайти способи впоратися зі стресом і труднощами.

Ефективним є і використання таких методів навчання, як заохочення та зворотний зв'язок; надання можливості студентам продемонструвати свої знання та вміння різними способами; підтримка самостійного та критичного мислення студентів; створення атмосфери діалогу та зацікавленості; створення месенджера «викликів» у навчанні та прояв індивідуальної уваги до кожного студента [2].

Ефективним інструментом розвитку емоційного інтелекту учнів під час навчання математичних дисциплін є онлайн-тести. Вони сприяють зниженню рівня стресу та підвищенню

самооцінки, оскільки надають можливість вибору індивідуальних параметрів тестів, розгорнутих пояснень відповідей та підказок. Тестові завдання можуть включати ситуації з реального життя, спрямовані на розуміння та обробку емоційно насиченої інформації. Тестування, яке проводиться в умовах змагання або в обмеженому часі, допомагає розвинути навички стійкості до стресу. Додавання інтерактивних елементів, таких як візуальні ресурси, анімація та ігрові компоненти, робить онлайн-тести більш привабливими та цікавими. А обговорення тестових відповідей сприяє розвитку комунікативних навичок та взаєморозуміння між студентами та викладачами.

Для розвитку емоційного інтелекту на заняттях з математичних дисциплін важливо сформувати таку здатність, як гнучкість до нових і непередбачуваних ситуацій. Для цього ми пропонуємо студентам вільно використовувати будь-які інструменти візуалізації та розрахунків, спеціальні програми або штучний інтелект на вибір студента при розв'язуванні задач. При цьому студент, який переконався у своїй спроможності виконати нове поставлене перед ним завдання, засвоює новий матеріал набагато швидше і продуктивніше, ніж той, хто зневірився у своїх силах.

Звісно, наведені шляхи залучення цифрових технологій до створення комфортного освітнього середовища в нових кризових умовах не вичерпуються. Щоб сприяти збереженню емоційного здоров'я та створенню умов безпеки в процесі професійної підготовки майбутніх бакалаврів середньої освіти, слід продовжувати пошук. Проте, як показують результати дослідження, реалізовані способи діяльності дозволяють студенту оволодіти методами розвитку емоційного інтелекту.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Основними показниками високого емоційного інтелекту є вміння вносити корективи у власні емоції та емоції оточуючих; мистецтво знаходити та підтримувати спілкування та співпрацю; вміння відстоювати особисту думку та поважати кордони людей; гнучкість до нових і непередбачуваних ситуацій; стабільний емоційний фон. Використання цифрових технологій дозволяє викладачу фахових дисциплін персоналізувати моделювання освітньої траєкторії кожного студента та впливати на різні етапи навчання від вивчення нового матеріалу до моніторингу індивідуальної успішності на розвиток емоційного інтелекту кожного студента. Ця проблема набуває особливої актуальності в сучасних реаліях України, коли внаслідок високої відповідальності та напруги студенти стають емоційними, що потребує ефективної емоційно-вольової регуляції.

Дослідження впливу цифрових технологій на емоційне здоров'я студентів під час вивчення математичних дисциплін у кризовому та дистанційному навчанні може допомогти розробити стратегії для оптимізації процесу навчання та підтримки емоційного інтелекту студентів. Цифрові технології забезпечують швидкий і легкий доступ до освітніх ресурсів, що дозволяє знизити рівень стресу, пов'язаного з отриманням необхідної інформації. Використання інтерактивних онлайн-інструментів може зробити навчання цікавішим і привернути увагу студентів, сприяючи позитивним емоціям. Використання цифрових платформ для спілкування та співпраці може допомогти подолати відчуття соціальної ізоляції, яке може виникнути в середовищі дистанційного навчання.

Список використаних джерел

1. Борисенко К. Сутність поняття «емоційний інтелект» у психологопедагогічній літературі. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2021. № 1(1). С. 83–90.
2. Василівський І. П. Виховання емоційного інтелекту учнів середнього шкільного віку : дис... доктора філософії 011 – освітні, педагогічні науки. Київ : Національний університет біоресурсів і природокористування України, 2021. 361 с.
3. Гоулман Д. Емоційний інтелект / пер з англ. С.-Л. Гумецької. Харків : Віват, 2020. 512 с.
4. Котик Т., Кежковська І. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів як обов'язковий освітній результат Нової української школи. *Освітні обрії*. 2020. № 2. С. 20–26.
5. Чебикін О. Емоційний інтелект, його пізнавально-мисленнєві ознаки та функції. *Наука і освіта*. 2020. № 1. С. 19–28.
6. Cejudo J., Rodrigo-Ruiz D., López-Delgado M.L., Losada L. Emotional intelligence and its relationship with levels of social anxiety and stress in adolescents. *Int. J. Environ. Res. Public Health*. 2018. № 15. Pp. 1073. doi: 10.3390/ijerph15061073
7. Diagnostics of "emotional intelligence" (N. Hall). Table book of a practical psychologist. Psychologist's work with adults. URL: https://stud.com.ua/17625/psihologiya/diagnostika_emotsiynogo_intelektu_holl
8. Georgiou E. The multidimensional self and its interplay with emotion processing across the life span. Open Access Repository of Universität Ulm. Dissertation. 2019. doi: 10.18725/OPARU-17573.
9. Kamei A., Harriott W. Social emotional learning in virtual settings: Intervention strategies. *International Electronic Journal of Elementary Education*. 2020. № 13. Pp. 365–71. <https://www.iejee.com/index.php/IEJEE/article/view/1487/517>
10. Maoulida H., Madhukar M., Celume M.-P. A Case Study of 21st Century Cognitive, Social and Emotional Competencies Using Online-Learning. *J. Intell.* 2023. № 11. Pp. 116. <https://doi.org/10.3390/jintelligence11060116>
11. Sánchez-Álvarez N., Extremera N., Fernández-Berrocal P. The relation between emotional intelligence and subjective well-being: A meta-analytic investigation. *J. Posit. Psychol.* 2016. № 11. Pp. 276–285. <https://doi.org/10.1080/17439760.2015.1058968>

References

1. Borysenko K. Sutnist poniattia «emotsiinyi intelekt» u psykholohopedahohichnii literaturi. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky*. 2021. № 1(1). S. 83–90.
2. Vasylyvskyi I. P. Vykhovannia emotsiinoho intelektu uchniv serednoho shkilnoho viku : dys... doktora filosofii 011 – osvritni, pedahohichni nauky. Kyiv : Natsionalnyi universytet bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy, 2021. 361 s.
3. Houlman D. Emotsiinyi intelekt / per z anhl. S.-L. Humetskoï. Kharkiv : Vivat, 2020. 512 s.
4. Kotyk T., Kiezhkovska I. Rozvytok emotsiinoho intelektu molodshykh shkolariv yak oboviazkovyï osvritnii rezultat Novoi ukrainskoi shkoly. *Osvitni obrii*. 2020. № 2. S. 20–26.
5. Chebykin O. Emotsiinyi intelekt, yoho piznavalno-myslennievi oznaky ta funktsii. *Nauka i osvita*. 2020. № 1. S. 19–28.
6. Cejudo J., Rodrigo-Ruiz D., López-Delgado M.L., Losada L. Emotional intelligence and its relationship with levels of social anxiety and stress in adolescents. *Int. J. Environ. Res. Public Health*. 2018. № 15. Rr. 1073. doi: 10.3390/ijerph15061073
7. Diagnostics of "emotional intelligence" (N. Hall). Table book of a practical psychologist. Psychologists work with adults. URL: https://stud.com.ua/17625/psihologiya/diagnostika_emotsiynogo_intelektu_holl
8. Georgiou E. The multidimensional self and its interplay with emotion processing across the life span. Open Access Repositorium der Universität Ulm. Dissertation. 2019. doi: 10.18725/OPARU-17573.
9. Kamei A., Harriott W. Social emotional learning in virtual settings: Intervention strategies. *International Electronic Journal of Elementary Education*. 2020. № 13. Rr. 365–71. <https://www.iejee.com/index.php/IEJEE/article/view/1487/517>
10. Maoulida H., Madhukar M., Celume M.-P. A Case Study of 21st Century Cognitive, Social and Emotional Competencies Using Online-Learning. *J. Intell.* 2023. № 11. Rr. 116. <https://doi.org/10.3390/jintelligence11060116>
11. Sánchez-Álvarez N., Extremera N., Fernández-Berrocal P. The relation between emotional intelligence and subjective well-being: A meta-analytic investigation. *J. Posit. Psychol.* 2016. № 11. Rr. 276–285. <https://doi.org/10.1080/17439760.2015.1058968>

” Назаренко О. Русифікація освіти в Україні та розвиток наукових пошуків у педагогічній науці XX – початку XXI століття. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2024. Том 12, № 5. С. 43-49. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-007>.

Nazarenko O. Rusyfikatsiia osvity v Ukraini ta rozvytok naukovykh poshukiv u pedahohichnii nauksi XX – pochatku XXI stolittia [Russification of Ukraine's education and the development of pedagogical research in the XX – at the beginning of the XXI century]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2024. Vol. 12, No 5. S. 43-49. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-007>.

УДК 37: 93(744)

DOI: 10.31110/2616-650X-vol12i5-007

Олена НАЗАРЕНКО

Київський університет імені Бориса Грінченка, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-5372-848X>

elena-nazarenko@ukr.net

РУСИФІКАЦІЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА РОЗВИТОК НАУКОВИХ ПОШУКІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ XX – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

Анотація. У статті прослідковано розвиток наукових пошуків українських вчених-педагогів впродовж XX – початку XXI століття у взаємозв'язку з суспільними процесами, спрямованими на зросійщення української освітньої галузі. Українська освіта й наука формувалась у складних умовах через зміни в суспільному житті та численні реформи. Після повалення царського уряду на початку XX століття спостерігалось піднесення національної свідомості українців, що сприяло розробці питань національного виховання та появі важливих експериментальних досліджень. Але подальші наукові пошуки стали неможливими через процес ідеологізації суспільного життя, що розпочався у 30-х роках та був спрямований на поширення ідеї панівної ролі російської мови та культури. Скорочується кількість українських шкіл, відбуваються репресії національно свідомих педагогів. Дослідження вже не мають експериментального характеру, під забороною опиняються теми розвитку особистості дитини, національного виховання, впливу народної педагогіки, висвітлення досвіду світової науки, здобутки видатних українських педагогів. Праці науковців спрямовані на звеличення досягнень російської педагогіки, особливо радянського періоду. Після нетривалого періоду «відлиги» 60-х років зросійщення освітньої галузі відновлюється на декілька десятиліть, й наукові пошуки зосереджуються переважно на вивченні ідей марксизму-ленінізму в педагогіці, критиці педагогічних ідей так званих «буржуазних країн» Заходу. Акцентовано, що після 1991 року русифікація суспільного життя й освіти зокрема не зупинилась, а лише уповільнилась, оскільки при владі залишились проросійські політики, які не ставили за мету національне відродження. Проблеми національної освіти порушувались більше на сторінках наукових видань, ніж на практиці. Тому зараз питання звільнення від російського впливу в освітній галузі й звернення до здобутків національної педагогіки є пріоритетним.

Ключові слова: русифікація; педагогічні дослідження; вчені-педагоги; українізація; національна освіта

Olena NAZARENKO

Kyiv Boris Grinchenko University, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-5372-848X>

elena-nazarenko@ukr.net

RUSSIFICATION OF UKRAINE'S EDUCATION AND THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL RESEARCH IN THE XX – AT THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY

Abstract. The article traces the development of scientific research of Ukrainian scholars and teachers in the twentieth and early twenty-first centuries about social processes aimed at the russification of the Ukrainian education sector. Ukrainian education and science were formed under challenging conditions due to changes in social life and numerous reforms. After overthrowing the tsarist government in the early twentieth century, the rise of the national consciousness of Ukrainians was observed, contributing to the development of national education and crucial experimental research. However, further scientific research became impossible due to the process of ideologization of public life that began in the 1930s and was aimed at spreading the idea of the dominant role of the Russian language and culture. The number of Ukrainian schools is being reduced, and nationally conscious teachers are being repressed. Research is no longer experimental, and topics such as child personality development, national education, the influence of folk pedagogy, coverage of the experience of world science, and the achievements of prominent Ukrainian teachers are banned. The works of scholars are aimed at glorifying the achievements of Russian pedagogy, especially of the Soviet period. After a short period of "thaw" in the 1960s, the russification of the educational sector resumed for several decades, and research focused mainly on the study of Marxism-Leninism in pedagogy and criticism of pedagogical ideas of the so-called "bourgeois countries" of the West. It is emphasized that after 1991, public life and education russification did not stop. This process only slowed down, as pro-Russian politicians remained in power and did not aim at national revival. The problems of national education were raised more on the pages of academic publications than in practice. Therefore, the issue of getting rid of Russian influence in the educational sector and turning to the achievements of national pedagogy is now a priority.

Keywords: Russification; pedagogical research; pedagogical scientists; Ukrainization; national education

Постановка проблеми. Українська педагогічна наука й освіта XX століття розвивалась в складний та суперечливий історичний період. Неодноразова зміна влади й пов'язані з цим численні реформи та педагогічні експериментування не давали змоги для належної апробації результатів вітчизняних наукових досліджень та ґрунтовного впровадження нововведень. Негативно вплинула на формування української науки зміна ідеологічного курсу країни після входження до складу СРСР. Але найбільш руйнівного впливу вона зазнала через політику русифікації, запроваджену радянською владою в усіх союзних республіках, а особливо в УРСР.

Освіта України впродовж минулого пережила кілька періодів короткотривалого національного відродження, що змінювалися періодом посилення русифікації та репресій українських освітян, проте більшість часу вона перебувала під тиском радянської ідеології. З відновленням незалежності нашої держави після 1991 року процес зросійщення не був зупинений повністю, й освітня галузь все ще мала низку недоліків. Недостатня дерусифікація освіти у 2000-х–2010-х роках (а в деяких регіонах впродовж трьох останніх десятиліть), збереження елементів радянської системи навчання та виховання, недооцінка значення розвитку критичного мислення у молодого покоління, недостатня увага до вивчення української історії, наявність досить значної частини навчального матеріалу з російської культури (зокрема російської літератури) в шкільних програмах, викладання російською мовою у вишах. Все це сприяло підтримці в молоді проросійських настроїв, що зрештою призвело до вкрай негативних наслідків.

Педагогічна наука відіграє важливу роль у формуванні суспільної думки та безпосередньо впливає на розвиток системи освіти і виховання, тому відродження та подальший успішний розвиток української національної освіти потребує як вивчення новітніх вітчизняних та світових тенденцій, так і глибокого осмислення й аналізу досвіду минулих поколінь.

Аналіз досліджень та публікацій. Розвиток школи й педагогічної думки України у різні історичні періоди представлено дослідженнями провідних вітчизняних науковців. Так, праці Л. Артемової, М. Ярмаченка висвітлюють історичні закономірності становлення та розвитку педагогіки в Україні, М. Грищенка – проблеми шкільної освіти та педагогічної науки в радянський період, науковий доробок С. Литвинова, В. Смаля та О. Сухомлинської репрезентують персоніфікований напрям історико-педагогічних досліджень та загальні тенденції розвитку вітчизняної освіти. Аналіз формування української педагогіки на засадах національної культури здійснено в дослідженнях О. Любаря та М. Стельмаховича.

Проблеми розвитку педагогічних досліджень у ХХ столітті проаналізовано у працях О. Адаменко (системний аналіз розвитку педагогічної науки другої половини ХХ століття), Н. Гупана (українська педагогічна історіографія), В. Майбороди (розвиток вищої педагогічної освіти в Україні). Вивчення педагогічних ідей учених окремих закладів вищої освіти відображено в працях Л. Коваленко (діяльність вчених педагогічного відділу Харківського університету), Л. Король (педагогічні дослідження науковців Полтавського педагогічного інституту).

Процеси формування української національної системи освіти, етнопедагогіки, українознавчої педагогічної думки висвітлено у дослідженнях Л. Березівської, В. Євтуха, Т. Усатенко. Вплив суспільно-політичної ситуації на освіту в Україні, зокрема тривалого процесу її русифікації розкрито переважно у працях істориків, тому ця проблема потребує ґрунтовнішого розгляду саме з точки зору педагогіки, оскільки педагогічна наука має велике значення у становленні суспільної свідомості. Тема розвитку педагогічних досліджень українських вчених в умовах політики русифікації варта більшої уваги й важлива для прискорення процесу розбудови національної освіти, особливо зважаючи на те, що проблема російського впливу останнім часом набуває особливої актуальності.

Мета дослідження – розглянути педагогічні дослідження українських вчених у взаємозв'язку з суспільними процесами ХХ – початку ХХІ століття, а саме процесами, спрямованими на зросійщення української освітньої галузі.

Методи дослідження: аналіз наукових джерел вітчизняних авторів, архівних матеріалів, систематизація, узагальнення отриманої інформації з метою визначення впливу процесу русифікації на зміст та характер наукових пошуків українських вчених-педагогів.

Виклад основного матеріалу. Формування української національної освіти відбувалось в умовах численних перешкод, про що свідчать історичні та історико-педагогічні джерела. Так, на початку ХХ століття освітня галузь України, яка тоді входила до Російської імперії, перебувала під впливом русифікаторської політики царського уряду, розпочатої ще в попередньому столітті, що була спрямована на заборону викладання української мови, видання україномовної літератури, зменшення кількості українських шкіл. Водночас цей період характерний піднесенням суспільно-політичної активності та зростанням національної свідомості українців. Зі зміною влади українська освіта на деякий час зазнала позитивних трансформацій. У 1910-х роках, а особливо після 1917 року активізувався національно-визвольний рух. Українізація школи передбачала повернення до навчання рідною мовою, запровадження українознавчих предметів, створення підручників та відповідну підготовку вчителів.

У 20-х роках, після захоплення влади більшовиками, новий (радянський) уряд з метою закріплення на українських територіях розпочав офіційну політику українізації, видавши постанови, що сприяли поширенню української мови в освітніх закладах, зокрема «Про введення української мови в школах і радянських установах» (1920), «Про заходи у справі українізації шкільно-виховних і культурно-освітніх установ» (1923). Це спонукало науковців-педагогів провідних вишів до активнішої розробки питань національної освіти. Важливий внесок належить вченим Київського інституту

народної освіти. Зокрема, Я. Чепіга неодноразово порушував такі питання ще в умовах антиукраїнської політики царського уряду. Він визначив поняття «національне виховання» та підкреслював, що його основою мають бути традиції, звичаї, культура народу. Г. Іваниця та Д. Ніколенко зосередились на питанні українізації різних типів шкіл, наголошуючи на важливості викладання української мови тільки у взаємозв'язку з українською культурою, проведенні українознавчої роботи з дітьми у позашкільній діяльності, особливостях відповідної підготовки учителів, забезпеченні закладів україномовними підручниками. Особливу увагу вони приділяли українізації професійної школи, яка мала найбільш проблем з цим, оскільки була найбільш зросійщеною [11].

Через русифікаторську політику попередніх років методичне забезпечення шкіл було на низькому рівні, бракувало програм українознавчих дисциплін. Тому викладачі педагогічних вишів активно їх розробляли та вдосконалювали наявні програми з української мови. Так, Д. Ніколенко намагався змістити акцент з теоретичної на практичну частину, спрямовану на розвиток вмінь висловлювати думки усно та письмово, а також закликав глибше вивчати фразеологію. О. Музиченко рекомендував викладати українську мову як прикладну науку, формуючи вміння говорити та думати українською. Він вважав, що українізація школи неможлива без вивчення краєзнавства, що необхідно для формування національної самосвідомості молоді. Г. Іваниця не підтримував поширений на той час стереотип про службову роль української мови, тобто для використання переважно у професійній діяльності, адже це не сприятиме відродженню національної культури. Вчений критикував також принцип підбору літературних творів для вивчення у школах за ідеологічним критерієм, за що згодом сам зазнав жорсткої критики та репресій.

Оскільки в закладах вищої освіти початку ХХ століття російська мова була панівною, вважаємо за важливе виокремити українізаційну діяльність викладачів педагогічних дисциплін Київського інституту народної освіти. Це не лише повний перехід на українську мову викладання та робота над створенням україномовних підручників, а й діяльність, спрямована на усвідомлення студентами своєї національної ідентичності, зокрема через залучення до науково-пошукової роботи в галузі україністики. В інституті організовано гурток культурного українського слова, де студенти під керівництвом педагогів займались збиранням фольклорного матеріалу, перекладами, редагуванням, складанням словників, поглибленням знань з стилістики й діалектології. Керівником гуртка був відомий літературознавець, поет, професор М. Зеров [11].

Подоланню наслідків антиукраїнської освітньої політики сприяли видані вченими вишів підручники та педагогічна література українською мовою: букварі, читанки, хрестоматії з української літератури О. Астряба, В. Доги, Г. Іваниці, Я. Чепіги. Вони містили фольклорний матеріал, твори українських письменників й сприяли вихованню національної самосвідомості школярів. Важливими були й підручники для майбутніх педагогів, наприклад, книги В. Роднікова з історії педагогіки, які містили результати досліджень саме української педагогічної думки [10]. Він один з небагатьох, хто на той час вивчав історію української педагогіки, зокрема спадщину К. Ушинського та Г. Сковороди, підтримуючи ідею народності та національності школи.

Отже, період 20-х років ХХ століття відомий значними успіхами в українізації освіти: активізувалось вивчення українознавчих дисциплін, видано значну кількість навчальної літератури українською мовою, проведено важливі наукові дослідження з проблем національної освіти. Викладання українською мовою відбувалось у понад 80 % шкіл та 30 % вишів. Але вже наприкінці десятиліття українізаційні процеси в усіх сферах життя та в освіті зокрема поступово згортались. З 1929 року розпочато масові арешти національно свідомих освітян, і надалі більшовицька влада посилювала геноцид українців, особливу увагу приділяючи знищенню інтелектуальної еліти [2].

Кількість закладів з українською мовою викладання відтепер швидко зменшується. Всі надбання української національної освіти опинились під забороною, натомість молоде покоління почало виховувати в душі «інтернаціоналізму», що насправді означало позбавлення школи й педагогіки української ідентичності та ствердження ідеї домінування російської культури над культурами інших народів, що входили до складу СРСР. Для втілення своєї ідеології тоталітарний режим створив так звану «радянську педагогіку». Її завданням було виховати покірних членів суспільства, ігноруючи розвиток особистості, викорінюючи з молодого покоління рідну мову та культуру [1, 13].

Все це змусило науковців припинити пошукову діяльність та змінити зміст педагогічних досліджень, піддати критиці дослідження попередніх років, присвячувати свої праці тематиці «викриття педологічної псевдонауки». Радянській педагогіці була протиставлена педагогіка передових країн Заходу, науковці вимушені були підкреслювати хибність їхніх педагогічних ідей. У зв'язку з цим з'являлись такі статті як, наприклад, «Американська школа виховує гангстерів» С. Литвинова. Педагогічні дослідження мали вже не експериментальний, а описовий характер [1, 3]. Замість вивчення інноваційних педагогічних ідей вчені узагальнювали та звеличували нетривалий досвід років радянської влади, або країн з соціалістичним устроєм, яким протиставлялась педагогіка капіталізму як негативне явище.

Політика русифікації української освіти негативно вплинула на розвиток досліджень з проблем сімейного виховання. Тоталітарний режим не міг допустити родинного впливу на формування особистості, оскільки сім'я була основним носієм національних традицій. Тому її роль нівелювалась, натомість основою виховання визнано дитячий будинок, тобто провідним фактором у формуванні особистості стало суспільство. Оскільки духовні цінності у родині передавались через релігійне виховання та фольклор, все це опинилось під забороною, що призвело до появи численних публікацій педагогів на тему антирелігійного виховання. Автентичний фольклорний матеріал у підручниках спотворювався. Так, до усної народної творчості відносили афоризми типу "Бий націоналіста, бо він з фашистського тіста" [5, С. 48–52]. Казку, як джерело народної педагогіки, піддано осуду й надовго вилучено з виховного процесу. Замість неї діти читали «реалістичні» оповіданнями про класову боротьбу [2]. Народні свята замінено революційними, українську народну ляльку – на ляльку-піонера, ляльку-робітника тощо. Курс на так зване «інтернаціональне виховання» змусив багатьох дослідників публікувати статті з обґрунтуванням необхідності формування комуністичного світогляду й різкою критикою форм та засобів етнопедагогіки, звинуваченнями проукраїнських педагогів та їх досліджень в «націонал-фашизмі». Голодомор в українських селах був спрямований на остаточне руйнування сім'ї та національних традицій виховання, так як сільські родини менше піддавались впливу ідеологізації освіти, порівняно з містянами.

Таким чином, після 20-х років ХХ століття дослідження питань родинного виховання значно скоротились. У 40-х–50-х роках цю тематику досить ґрунтовно розробляли вчені кафедри педагогіки Київського педагогічного інституту, але про питання національного виховання в родині, про традиції та звичаї українського народу як виховний чинник вже не йшлося. Основа увага була приділена трудовій та моральній складовій у формуванні особистості [6]. Лише з 60-х років ситуація покращилась: розпочато дослідження в галузі народної педагогіки, педагоги-гуманісти в своїх працях все більше звертались до значення родини, народна казка поступово відновлювалася як засіб виховання.

Отже, через потужну русифікацію та репресії в освіті, що розпочались у 30-х роках, українська мова та культура набуває в освітніх закладах другорядного значення, а педагогічні дослідження більше не мають національно орієнтованого спрямування. Після війни радянський уряд проводить нову хвилю з витіснення української мови російською, яку у вишах України репрезентують як мову високої культури. Так, викладачами Київського педінституту 50-х років опубліковано низку наукових праць, де розроблялась ідея зближення російської та української культур, «благотворного» впливу російської мови на українську. У зв'язку з цим публікувались статті в галузі методики, де йшлося про взаємозв'язок та схожість «двох братніх мов» та акцентувалось на спільних рисах у їх викладанні [7].

Все це звужувало наукові пошуки, сприяло недооцінці значення рідної мови в освіті. Закон 1958 року, згідно якого батьки могли обирати мову навчання в школі, ще більше прискорив русифікацію освіти, яка тривала кілька десятиліть і проявлялась у наступному: скороченні кількості годин на вивчення української мови, зменшенні кількості українських шкіл, наданні російським школам більше привілей та кращого матеріально-технічного забезпечення. Окрім того, в суспільстві поширювалась думка, що з російською мовою легше здобути подальшу освіту й працевлаштуватись. З розростанням міст з'явилась міська культура, у якій домінувала російська мова. Українська мова перетворювалась на мову села, що формувало зневагу до неї у молоді. Майже повністю було зросійщено професійно-технічні навчальні заклади в Україні, як і заклади вищої освіти, і спроби відновити там викладання національною мовою були відхилені московським керівництвом як «ідеологічно шкідливі» [8, 12].

Історико-педагогічний напрям досліджень українських вчених в радянський період також зазнав впливу політичних процесів у суспільстві. Питання розвитку освіти в Україні не були пріоритетом, порівняно з вивченням ідей марксизму-ленінізму в педагогіці. Ґрунтовно аналізували педагогічні погляди Н. Крупської, звеличували «педагогічні ідеї» партійних лідерів, російських письменників та громадських діячів (Л. Толстого, М. Калініна, М. Пирогова, О. Пушкіна, М. Чернишевського та ін.) [1]. Після приєднання у 1939 році західноукраїнських земель до Радянської України вчені звернулись до вивчення розвитку шкільництва в регіоні, що дало змогу отримати важливі відомості про стан освіти й шукати шляхи його покращання. Але невід'ємною частиною таких праць був надмірний акцент на позитивному впливі радянської влади на освіту регіону. Узагальнені дослідження питань розвитку освіти в Україні також концентрувались на радянському періоді (М. Грищенко, С. Литвинов, М. Даденков та ін.). Пильний ідеологічний контроль влади не давав змоги науковцям об'єктивно оцінити освітні процеси в Україні, згадувати про існування УНР та її вплив на освіту, досліджувати спадщину українських педагогів початку ХХ століття. Праці хоч і мали цінні історичні матеріали, але містили численні посилання на партійних діячів. Дореволюційний період розвитку освіти піддавався критиці, педагогічна думка в попередніх століттях досліджувалась мало, переважно освіта середини ХІХ століття або ХVІ–ХVІІ століття (в контексті «возз'єднання українського

народу з російським народом», з акцентом на «споконвічне прагнення українського народу до возз'єднання»). Період Київської Русі розглядали переважно як частину російської історії. У книгах та в університетських курсах з історії педагогіки значну частину займали питання розвитку освіти в Росії. До явищ російської педагогіки відносили навіть братські школи (які є унікальними й характерними лише для України), Києво-Могилянську академію тощо [3, с. 95–98]. Розділи про видатних радянських педагогів містили переважно матеріали про внесок російських педагогів, що підкреслювало вищість саме російської педагогічної думки.

Намагання українських науковців ґрунтовніше висвітлити історію освіти в Україні не схвалювались вищим керівництвом. Наприклад, рукопис відомого дослідника М. Грищенка «Освіта і педагогічна думка українського народу», поданий до багатотомника, присвяченого історії педагогіки народів СРСР, був відхилений московськими рецензентами у 1960-х роках й тому не увійшов до видання [9, с. 67–79].

Серед педагогічних поглядів відомих українських персоналій найбільш досліджуваними були А. Макаренко, Т. Шевченко, Г. Сковорода, К. Ушинський, при цьому на їх українському походженні не акцентувалось. К. Ушинського репрезентували як російського педагога, Г. Сковороду розглядали як борця проти церковного та феодального виховання, Т. Шевченка – як революціонера-демократа. Творчість великого Кобзаря розглядалась однобоко, суто з позицій марксистсько-ленінської теорії, а його педагогічні ідеї, особливо щодо родинного виховання, досліджувались мало. Ідеологічний контроль також негативно вплинув на розробки в галузі методики мови і літератури: літературні явища рекомендували вивчати на зразках робіт В. Леніна й Й. Сталіна, а українських письменників рекомендували до розгляду лише після детального вивчення вищезгаданих персоналій. У зв'язку з таким підходом багато талановитих українських письменників та педагогів тривалий час залишались невідомими.

В період 60-х та першої половини 70-х років, коли в українському суспільстві відбувались процеси часткової демократизації, науковці мали змогу глибше вивчати українську педагогічну думку, звертатись до спадщини прогресивних педагогів початку ХХ століття, про яких довго замовчували (Я. Чепіги, Т. Лубенця, В. Роднікова, О. Музиченка та ін.) та розпочали дослідження з народної педагогіки [3]. Проте це тривало недовго: вже наприкінці 70-х пропагандистський напрямок в освіті знову посилювався, як і процес стрімкого «зближення та злиття націй». Репресії проти національно свідомої інтелігенції, закриття українських шкіл, введення доплат учителям російської мови, зменшення видавництва україномовних підручників, панування російської мови в наукових виданнях призвело до тотального її поширення в освітній сфері, що тривало до 1991 року. Російську мову пропагували як джерело збагачення української мови, та насправді продовжувались розпочаті ще у 30-х роках спроби ліквідувати українську самобутність. Заклади освіти все ще були осередками ідеологічної роботи, і публікації вчених-педагогів загалом не відрізнялись новизною та різноманітністю тематики, яка обмежувалась спрямованістю на виховання людини без національності, висвітленням освітніх «здобутків» радянської доби, критикою «буржуазних педагогічних ідей», тобто науки капіталістичних країн.

Відновлення Україною незалежності активізували демократичні процеси в суспільному житті й в освіті зокрема. В галузі педагогіки спостерігалось пожвавлення наукових пошуків на тему відродження національної освіти та культури, звернення до історичного минулого нашого народу, народної педагогіки, дослідження української педагогічної спадщини, особливо тривалий час замовчуваного періоду експериментальних досліджень 20-х років. Українські дослідники вже не мали обмежень у аналізі світових досягнень педагогічної науки, висвітленні тенденцій розвитку освіти, намагаючись вивчати шляхи впровадження кращого закордонного педагогічного досвіду. Але, як показав досвід, суттєвих зрушень в процесі дерусифікації після 90-х років не відбулось: роки тоталітаризму віддалили українське суспільство від європейських цінностей, старе партійне керівництво трансформувалось і знову отримало більшість у владі. Його політичний курс, у тому числі й освітній, не мав пріоритетом демократизацію суспільства, тому освітні реформи й офіційна спрямованість на входження в європейський освітній простір багато в чому залишались формальними [4, 8].

Національне відродження відбувалось більше на сторінках наукових видань та навчальної літератури. Українською мовою користувались у школах, наукових установах, видавались україномовні підручники, але у побуті, засобах масової інформації, культурному середовищі все ще панувала російська. У вишах, особливо технічного профілю, значну кількість занять продовжували проводити російською мовою. Іноземні студенти в українських вишах донедавна української мови взагалі не вивчали, для них створювались російськомовні освітні програми. У багатьох закладах замість англійської, німецької чи французької їм викладали російську мову як іноземну. У науковому середовищі російська мова теж була поширена: назви наукових праць, що подавались до друку, ключові слова до них та анотації обов'язково потрібно було дублювати російською.

Все це свідчить проте, що керівництво країни не ставило мету зупинити русифікацію освіти, й становище української мови можна було назвати критичним. У суверенній Україні кандидати в президенти давали передвиборчі обіцянки надати російській мові статус другої державної, а проникнення російської культури в усі сфери життя сприяв розколу українців за мовною ознакою. Ухвалений у 2012 році закон, який уможливив використання регіональної мови як державної, фактично сприяв подальшому зросійщенню. Фактор російськомовного культурного середовища залишався панівним, тому заходи з розбудови національної освіти впродовж трьох десятиліть не змогли його переважити. На превеликий жаль, зупинка цього процесу стала можливою лише з початком російсько-української війни, що призвела до змін у масовій свідомості, ухвалення важливих урядових рішень щодо українізації суспільного життя й освіти зокрема.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, історичний шлях українського суспільства засвідчує, що Україна впродовж тривалого періоду перебувала у зоні потужного впливу російської цивілізації, тому закономірним є бажання звільнитись від нього, викоринити з масової свідомості багаторічну залежність від сусідньої держави. Для цього важливо глибше розуміти процеси, що відбувались у минулому, зокрема й у галузі освіти та педагогічної науки. Українську мову поступово вилучали з навчального процесу, замінюючи її російською, паралельно вживаючи заходи зі зниження її престижності. Особливо відчутним був процес зросійщення у вишах та наукових установах. Тиск на українських вчених та репресії зумовили збіднення їх наукових пошуків впродовж десятиліть. Під забороною опинилися експериментальні дослідження, теми розвитку особистості дитини, національного виховання, впливу народної педагогіки, висвітлення досвіду світової науки, здобутки видатних українських педагогів. Праці науковців набули описового характеру, будучи спрямованими на звеличення досягнень російської педагогіки, особливо радянського періоду. Такий стан освіти та науки відображав тривалий процес знищення національної ідентичності молодого покоління.

Після проголошення незалежності України русифікаційний процес послабився, проте продовжувався при формальному відродженні національної освіти. Це зрештою призвело до прихильності частини українців до російської культури, до схвалення ними ідеї відновлення імперської спільноти, що й дало змогу Росії втрутитись у внутрішні справи нашої держави, анексувати частину території й розпочати повномасштабну війну. Тому на теперішньому етапі питання звільнення від російського впливу в освітній галузі й звернення до здобутків національної педагогіки набуває провідного значення й потребує глибшого розгляду з метою недопущення подібних помилок у майбутньому.

Перспективними вважаємо ґрунтовне вивчення досвіду минулого в розробці проблем національного виховання, а також пошук ефективних шляхів прискорення українізації освітньої галузі.

Список використаних джерел

1. Адаменко О. В. Українська педагогічна наука в другій половині ХХ століття. Луганськ : Альма Матер, 2005. 704 с.
2. Артемова Л. В. Історія педагогіки України: Підручник. К. : Либідь, 2006. 424 с.
3. Гупан Н. М. Історіографія розвитку історико-педагогічної науки в Україні. Київ.: Ін-т внутр. справ при Нац. Акад. внутр. справ України., 2000. 252 с.
4. Дехтієвський В. Російська мова в Україні – чинник протистояння, сепаратизму та російської агресії. URL: <https://language-policy.info/2015/11/rosijska-mova-v-ukrajini-chynnyk-protystoyannya-separatyzmu-ta-rosijskoji-ahresiji/>.
5. Етнопедагогіка : Навч. посібник. Ч. I / Євтух В.Б. та ін., Київ: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2003. 149 с.
6. Звіт про науково-дослідну роботу інституту за 1947/48 н. рік. Держ. архів м. Києва. Ф. Р-346. Оп. 2. Спр. 222.
7. Звітні картки професорсько-викладацького складу про виконання науково-дослідної роботи за 1949 рік. Держ. архів м. Києва. Ф. Р-346. Оп.2. Спр. 410.
8. Крамар О. Успадкована дискримінація. URL: <https://tyzhden.ua/uspadvkovana-dyskryminatsiia-nosii-ukrainskoj-tovny-prodovzhuiut-zaznavaty-utyskiv-u-vlasnij-derzhavi/>.
9. Майборода В. К., Тимченко А. А. М. М. Грищенко – Учений, Педагог, Наставник: Монографія. Миколаїв: МДУ ім. В. О. Сухомлинського, 2008. 163 с.
10. Матеріали про видання підручників дитячої літератури та комплектування науково-педагогічних і дитячих бібліотек. 5.07.24.–24.10.24 р. ЦДАВО України (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 166. Оп. 4. Спр. 343.
11. Назаренко О. В. Репресовані вчені Київського інституту народної освіти та їхня роль у розвитку української педагогічної науки. Педагогічні науки: теорія та практика. 2022. № 1 (41). С. 17–22. URL: <http://journalsofznu.zp.ua/index.php/pedagogics/issue/view/143>
12. Новородовська Н. О. Вплив радянської політики русифікації на соціокультурний та мовний простір УРСР у 1964–1985 рр. *Молодий вчений*. 2018. № 11 (63), С. 30–35.
13. Сухомлинська О. Радянська педагогіка як ідеологія: спроба історичної реконструкції. Історико-педагогічний альманах. 2014. Вип. 1., С. 4–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ipa_2014_1_3.

References

1. Adamenko O. V. *Ukrainska pedahohichna nauka v druhii polovyni KhKh stolittia*. Luhansk : Alma Mater, 2005. 704 s.
2. Artemova L. V. *Istoriia pedahohiky Ukrainy: Pidruchnyk*. K. : Lybid, 2006. 424 s.
3. Hupan N. M. *Istoriografii rozvytku istoryko-pedahohichnoi nauky v Ukraini*. Kyiv.: In-t vnutr. sprav pry Nats. Akad. vnutr. sprav Ukrainy., 2000. 252 s.
4. Dekhtiiievskiy V. *Rosiiska mova v Ukraini – chynnyk protystoiannia, separatyizmu ta rosiiskoi ahresii*. URL: <https://language-policy.info/2015/11/rosijska-mova-v-ukrajini-chynnyk-protystoyannya-separatyizmu-ta-rosijskoji-ahresiji/>
5. *Etnopedahohika : Navch. posibnyk*. Ch. I / Yevtukh V.B. ta in., Kyiv: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr “Kyivskiy universytet”, 2003. 149 s.
6. *Zvit pro naukovo-doslidnu robotu instytutu za 1947/48 n. rik*. Derzh. arkhiv m. Kyieva. F. R–346. Op. 2. Spr. 222.
7. *Zvitni kartky profesorsko-vykladatskoho skladu pro vykonannia naukovo-doslidnoi roboty za 1949 rik*. Derzh. arkhiv m. Kyieva. F. R–346. Op.2. Spr. 410.
8. Kramar O. *Uspadkovana dyskryminatsiia*. URL: <https://tyzhden.ua/uspadkovana-dyskryminatsiia-nosii-ukrainskoi-movy-prodovzhuiut-zaznavaty-utyskiv-u-vlasnij-derzhavi/>
9. Maiboroda V. K., Tymchenko A. A. M. M. *Hryshchenko – Uchenyi, Pedahoh, Nastavnyk: Monohrafiia*. Mykolaiv: MDU im. V. O. Sukhomlynskoho, 2008. 163 s.
10. *Materialy pro vydannya pidruchnykiv dytyachoyi literatury ta komplektuvannya naukovo-pedagogichnyh i dytyachyh bibliotek*. 5.07.24.–24.10.24. TsDAVO Ukrainy (Tsentr. derzh. arkhiv vyshch. orhaniv vlady ta upr. Ukrainy). F. 166. Op. 4. Spr. 343.
11. Nazarenko O. V. *Represovani vcheni Kyivskoho instytutu narodnoi osvity ta yikhnia rol u rozvytku ukrainskoi pedahohichnoi nauky*. *Pedahohichni nauky: teoriia ta praktyka*. 2022. № 1 (41). S. 17–22. URL: <http://journalsofznu.zp.ua/index.php/pedagogics/issue/view/143>
12. Novorodovska N. O. *Vplyv radianskoi polityky rusyfikatsii na sotsiokulturnyi ta movnyi prostir URSR u 1964-1985 rr. Molodyi vchenyi*. 2018. № 11 (63), S. 30–35.
13. Sukhomlynska O. *Radianska pedahohika yak ideolohiia: sproba istorychnoi rekonstruktsii*. *Istoryko-pedahohichniy almanakh*. 2014. Vyp. 1., S. 4–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lpa_2014_1_3

” Орлова О. Формування умінь і навичок говоріння українською мовою у процесі публічного мовлення здобувачів вищої освіти. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2024. Том 12, № 5. С. 50-57. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-008>.

Orlova O. Formuvannya umin i navychok hovorinnya ukrainskoju movoju u protsesi publichnoho movlennia zdobuvachiv vyshchoi osvity [Formation of abilities and skills of speaking in ukrainian in the process of public broadcasting recipients of higher education]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2024. Vol. 12, No 5. S. 50-57. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-008>.

УДК 373.5.016:811.161.2'367

DOI: 10.31110/2616-650X-vol12i5-008

Оксана ОРЛОВА

Дубенська філія ЗВО «Відкритий міжнародний університет

розвитку людини «Україна», Україна

<https://orcid.org/0000-0002-2925-7729>

dubno2009@ukr.net

ФОРМУВАННЯ УМІНЬ І НАВИЧОК ГОВОРІННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ У ПРОЦЕСІ ПУБЛІЧНОГО МОВЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті висвітлено актуальну проблему формування умінь і навичок правильного говоріння українською мовою студентів-нефілологів, зумовлену прогалинами методики навчання української мови в закладах вищої освіти і соціальними потребами активної мовленнєвої особистості у підготовці до вимог сучасного суспільства. Запропоновано методику формування умінь і навичок правильного говоріння українською мовою у здобувачів закладів вищої освіти, що забезпечується знаннями мовних норм, правилами текстотворення, навичками говоріння в різних ситуаціях спілкування під час продукування публічних висловлювань. Зосереджено увагу на вдосконаленні мовних норм (орфоепічних, акцентних, лексичних, словотвірних, граматичних, стилістичних), важливих для продукування умінь і навичок говоріння в умовах публічного (монолог, діалог, полілог) висловлювання думок мовця. Вказано шляхи ознайомлення студентів із текстотворчими особливостями і практичним умінням формування умінь і навичок продукування висловлювань, якими мають оволодіти оратори під час створення монологічного тексту, та співрозмовники діалогічного (полілогічного) спілкування, що позитивно впливають на якість продукування говоріння здобувачів вищої освіти. Досліджено й доведено, що бар'єрами якісної комунікації залишається неправильне слухання й розуміння почутого партнером, нерозуміння мети та завдань говоріння, прогнозованих результатів, предмета спілкування тощо. Запропоновано систему вправ для формування умінь і навичок говоріння у процесі вивчення української мови за професійним спрямуванням студентів-нефілологів. Система вправ для формування умінь і навичок говоріння стосується удосконалення умінь продукування монологічного діалогічного (полілогічного) мовлення. Основними з них є: мовно-мовленнєві вправи (спрямовані на вдосконалення мовних норм у процесі продукування говоріння); умовно-мовленнєві; власне мовленнєві, націлені на продукування говоріння під час створення публічних текстів.

Ключові слова: говоріння; норми української мови; монолог; діалог; полілог; уміння і навички; вправи.

Oksana ORLOVA

The Dubno branch of the Open International University

of human development "Ukraine", Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-2925-7729>

dubno2009@ukr.net

FORMATION OF ABILITIES AND SKILLS OF SPEAKING IN UKRAINIAN IN THE PROCESS OF PUBLIC BROADCASTING RECIPIENTS OF HIGHER EDUCATION

Abstract. The article highlights the urgent problem of forming the abilities and skills of correct speaking in Ukrainian of students of non-philology, caused by the gaps in the methodology of teaching the Ukrainian language in higher education institutions and the social needs of an active linguistic personality's preparation through the requirements of modern society. The method of forming skills of correct speaking in Ukrainian for students of higher education institutions is proposed, which is provided by knowledge of language norms, rules of text creation, and speaking skills in different communication situations during the production of public statements. The attention is focused on improving language norms (orthoepic, accentual, lexical, word-formation, grammatical, stylistic) necessary for developing speaking skills in public (monologue, dialogue, polylogue) and expressing the speaker's thoughts. The ways of familiarizing students with the textual features and practical skills of forming the abilities and skills of producing statements that speakers should master when creating a monologue text and interlocutors of dialogic (polylogic) communication, which positively affect the quality of speaking of higher education students, are indicated. The barriers to quality communication are incorrect listening and understanding of what the partner has heard, misunderstanding of the purpose and tasks of speaking, predictable results, the subject of communication, etc. The system of exercises is proposed to develop speaking skills in studying the Ukrainian language for the professional purpose of non-philology students. The system of exercises for forming speaking skills aims to improve the skills of producing monologue dialogic (polylogic) speech. The main ones are linguistic and speech exercises (aimed at enhancing language norms in producing speaking), conditional speech exercises, and actual speech exercises aimed at producing speaking while creating public texts.

Keywords: speaking; norms of the Ukrainian language; monologue; dialog; polylogue; skills; exercises.

Постановка проблеми. Ще в Стародавній Греції відомий культ народного усного слова, де особливо цінилося говоріння, усне звертання до колективу (воїнів, ремісників, містян) із відповідними закличками. Відомо, що упродовж усіх століть у всіх куточках світу уміння правильно, доладно

спілкуватися, виголошувати свої думки перед аудиторією, зачаровувати словом із метою переконання та впливу на слухачів мало і має велике значення в досягненні успіхів у процесі навчання. Уміння насолоджувати слухачів правильністю мовлення, приємними тональними вібраціями звучання голосу з дотриманням відповідної інтонації, використанням мовленнєвого етикету, доречних паралінгвістичних засобів сприяє здобуванню професійної освіти, досягненню успіхів у кар'єрному зростанні і прагненні досягнути заслуженого визнання.

Будь-яке спілкування (в діалозі, полілозі) чи виголошення монологічного тексту (промови, доповіді, міні-лекції, виступу на науковій конференції, пояснення, відповіді на заняттях тощо) відбувається за допомогою говоріння – одного із видів мовленнєвої діяльності, що здійснюється в умовах, спрямованих на слухачів. Усномовленнєву діяльність забезпечують говоріння і слухання (аудіювання – слухання й розуміння почутого), що вимагають постійного удосконалення під час вивчення української мови в закладах загальної і професійної вищої освіти.

Актуальність наукового дослідження, що стосується формування умінь і навичок правильного говоріння українською мовою у здобувачів вищої освіти, зумовлена: *прогалинами* у методиці навчання української мови у вищій школі під час опрацювання усного мовлення на практичних заняттях з української мови за професійним спрямуванням; *потребами* обґрунтування теоретичних основ нормативного мовлення, шляхів текстотворення з використанням формул мовленнєвого етикету, логіко-емоційної виразності, паралінгвістичних засобів; *недостатнім* рівнем умінь і навичок говоріння у процесі висловлювання вголос своїх думок із логічним їх укладанням і якісним виголошенням; *відсутністю* методичної підготовки до забезпечення говоріння тропами й риторичними фігурами; незабезпеченістю системою вправ як важливого компонента ефективної методики формування умінь і навичок продукування публічного говоріння.

Наукова новизна статті полягає в тому, що вперше в українській лінгвометодиці досліджено теоретичні основи засвоєння комунікаційних умінь говоріння у процесі створення й виголошення монологічних, діалогічних і полілогічних висловлювань; запропоновано комунікаційні вправи для поетапного формування говоріння під час продукування й виголошення монологічних текстів та висловлювань у процесі активної усномовленнєвої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аспекти досліджуваної теми висвітлювалися у низці доробок українських лінгводидактів – Н. Б. Голуб [1], О. М. Горошкіної [3], О. П. Орлової [10], Е. Я. Палихати [12], О. І. Петришиної [15], Л. О. Штафірної [19] та інших.

Лінгводидактичні дослідження Н. Б. Голуб стосуються навчання риторичних умінь і навичок студентів, а також самостійної роботи студентів із риторики.

О. М. Горошкіна спрямувала свої дослідження на формування усного мовлення здобувачів освіти, навчання української мови у вимірах сьогодення [1].

О. П. Орлова студювала актуальну проблему, що стосується формування культури усного діалогічного мовлення студентів-нефілологів на заняттях з української мови за професійним спрямуванням [10].

Е. Я. Палихата опрацювала проблему системи навчання усного діалогічного мовлення учнів основної школи; методику вивчення риторики в старших класах і в педагогічних закладах вищої освіти [11, 12].

О. І. Петришина зосередила увагу на методиці навчання усного мовлення в умовах нової української школи – теорія і практика [15].

Л. О. Штафірна дослідила проблему формування умінь і навичок продукування й виголошення публічного мовлення учнів старших класів закладів загальної середньої освіти [19].

Тема наукового дослідження пов'язана з методикою підвищення ефективності навчання української мови у вищих освітніх закладах України.

Мета дослідження полягає у виробленні окремих шляхів методики формування умінь і навичок правильного говоріння українською мовою здобувачів закладів вищої освіти.

Досягнення мети дослідження реалізується за допомогою розв'язання таких завдань:

- 1) висвітлення лінгвістичних основ формування правильного говоріння українською мовою;
- 2) з'ясування характерних текстотворчих чинників, спрямованих на формування умінь продукування публічного говоріння у здобувачів вищої освіти;
- 3) розроблення системи вправ для формування умінь і навичок говоріння під час вивчення української мови за професійним спрямуванням студентами-нефілологами.

Для розв'язання сформульованих завдань і досягнення поставленої мети статті, було використано такі **методи дослідження**: аналіз лінгвістичної, лінгвометодичної, психологічної, педагогічної літератури, навчальних посібників із риторики, статей з формування публічного мовлення студентів-нефілологічних спеціальностей; синтез вимог дотримання мовних норм, мовленнєвого етикету, засобів логіко-емоційної виразності, що регулюють процес формування комунікаційної компетентності за допомогою відповідної системи вправ; спостереження за

мовленнєвою діяльністю студентів, особливостями сприймання, продукування й виголошення ними публічних текстів різних стилів та жанрів; відбір і структурування навчального матеріалу з публічної комунікації; визначення методів, прийомів і засобів формування говоріння студентів на заняттях із риторики під час вивчення української мови за професійним спрямуванням.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Мовленнєва діяльність – це слухання й говоріння, якими послуговуються у процесі усномовленнєвого спілкування, та читання й письмо, що пов'язані з читанням і письмом. Спілкування – це «один із виявів соціальної взаємодії людини» [16, с. 14], в якому беруть участь співрозмовники – мовець (адресант) і слухач (адресат), які почергово міняються ролями.

Важливу роль посідає говоріння у процесі публічного мовлення. Публічне мовлення тлумачиться, як «особливий вид тексту, створюваний за законами риторики, орієнтований на переконання, що реалізується в усній формі перед певною кількістю людей» [11, с. 269].

Говоріння, як і слухання, відноситься до видів мовленнєвої діяльності, що забезпечують усну комунікацію в різних сферах і ситуаціях спілкування. Це означає, що ефективна комунікація можлива лише в тому випадку, коли досягається повне взаєморозуміння.

У процесі говоріння звертається увага на реакцію слухачів, досягнення необхідного зв'язку, що виражається вербальними й невербальними засобами, щоби можна бути впевненим в успішності або неуспішності спілкування. Для створення ситуації, яку можна назвати комунікаційно-мовленнєвою, необхідно саме наявність слухача, без якого функціонування монологічного, діалогічного чи полілогічного мовлення не має сенсу.

Говоріння визначається, як «один із чотирьох видів продуктивної мовленнєвої діяльності, активний процес здійснення спілкування, зовнішнє вираження способу формування та формулювання думки засобами мови. У процесі говоріння думка мовця кодується за допомогою акустичних комплексів – слів, словосполучень і речень, які вимовляються і звучать» [5, с. 86–87].

Говоріння як вид усномовленнєвої комунікації пов'язаний з передачею усних повідомлень адресанта адресатові, воно зумовлене мовленнєвим звуковим вираженням думок і почуттів під час реакції на чийсь мовленнєву діяльність, подію чи ситуацію. Вищим рівнем говоріння є динамічне, спонтанне, ініціативне мовлення. Говоріння адресанта вважається продуктивним явищем у процесі спілкування, воно виконує такі функції: передає слухачам інформацію, повідомляє про своє ставлення до неї, впливає на сприймання слухачем певної інформації, доповнюючи її своїми думками, що виражають переживання мовця. Основна одиниця говоріння – це створення конкретного слова, речення в монологічному мовленні, продукування діалогічної єдності, діалогічної репліки під час мовленнєвого акту – обміну продуктами мовленнєвої діяльності між адресантом і адресатом. Необхідною умовою реалізації мовленнєвої ситуації є пара осіб – мовець і слухач.

Однією з головних проблем спілкування завжди залишається досягнення взаєморозуміння. Бар'єри комунікації в основному пов'язані зі слуханням партнера – неправильним розумінням сказаного, із розумінням сказаного не так, як цього хотів адресант тощо. Крім цього, щоби позбавитися помилок у спілкуванні, потрібно чітко знати мету, завдання, прогнозовані результати, комунікаційну інтенцію учасників спілкування, предмет мовлення тощо.

Процес говоріння спостерігається під час використання філософського (сократівського) методу спілкування «запитання–відповідь» у таких випадках:

1) у побутових розмовах між членами родини, членами групи, колективу, інших видах і формах міжособистісного спілкування;

2) у процесі навчання, в діалогуванні (інакше – реплікуванні) між викладачем і студентами, під час проведення педагогом пізнавальних бесід на семінарському (практичному) занятті, навчальних консультацій, обговорення актуальних питань, що стосуються навчального процесу студентів за допомогою бесіди (евристичної, фронтальної, підсумкової), обміну інформацією за почутим, прочитаним, побаченим, пережитим, вивченим матеріалом, що потребує обговорення;

3) під час повторення вивченого, узагальнення і систематизації засвоєного мовно-мовленнєвого матеріалу;

4) у процесі проведення попередніх бесід перед роботою над оформленням ділових паперів як засобів писемної професійної комунікації, документації з кадрово-контрактних питань, довідково-інформаційних документів під керівництвом педагога;

5) для проектування усного висловлювання – знаходження істини за допомогою монологічного мовлення, для правильного вираження реплік-запитань під час діалогічного (полілогічного) мовлення (бесіди, інтерв'ю, суперечки, обговорення; дискусій, диспутів, полеміки, дебатів).

Процес говоріння передбачає дотримання норм української мови: орфоепічних, акцентних, лексико-фразеологічних, граматичних, стилістичних, які студенти удосконалюють під практичних занять з української мови за професійним спрямуванням.

Орфоепічні норми стосуються літературної вимови голосних, приголосних звуків і звукосполучень. Сумнівними в усному мовленні є вимова ненаголошених голосних звуків, що вимовляються невиразно і потребують мовленнєвого опрацювання, якщо вимовляють *висна, чикати, виликий, зелений, чисати* замість *весна, чекати, великий, зелений, чесати*, а також *зема, періг, песати, бреніти, тривожно, кепіти, кесіль*, замість *зима, пиріг, бриніти, тривожно, кипіти, кисіль*.

Не завжди правильно вимовляють дзвінки приголосні звуки перед глухими і глухі – перед дзвінками. Префікси *роз-, без-* потребують повторення вивченого, практичного опрацювання правильної вимови дзвінких приголосних на кінці префіксів.

Обов'язковою вимогою є тренування вимови шиплячих звуків, що позначаються буквами *ж, ч, ш, щ*, які у зв'язку із запозиченням з іншої мови вимовляються надто м'яко, що не властиво українській мові і вимові, в якій шиплячі звуки вимовляються твердо [*ш'ч'юка – шч'юка*], [*ч'юти – ч'юти*], що в усному мовленні звучить, як: *щюка, чюти*.

Вимагає уваги вимова звукосполучень *дж, дз*, якщо вони розміщені у слові не на межі його частин (*кукурудза – надзвичайний, джміль – піджмурки*), які вимовляються по-різному [12].

Акцентні норми стосуються правильного наголошення слів. Різномісність і рухомість українського наголосу значною мірою ускладнюють засвоєння акцентних норм. Робота над акцентними нормами вимагає вправлення передусім за словниками: орфоепічним, словником правильного наголошення, орфографічним словником, у яких вказується не тільки правильне написання але й наголошення кожного слова.

Під час говоріння важливо, щоби здобувачі вищої освіти не тільки бездоганно володіли лексикологічним матеріалом (пряме і переносне значення, синоніми, омоніми, антоніми, пароніми, канцеляризми, діалектизми, архаїзми, неологізми тощо), але й збагачували свій словниковий запас лінгвістичними термінами, професійною чи науковою лексикою для здійснення його переходу від пасивної до активної лексики студента.

Багатство говоріння забезпечується також використанням фразеологізмів, так званих стійких сполучень слів, що характеризуються семантичною злитістю компонентів, наприклад: *збити з пантелику, біла ворона, крутити хвостом, знати на зубок, стріляний горобець*. Опрацювання фразеології забезпечується активною роботою із фразеологічним словником (у двох томах), омонімічними та антонімічними фразеологічними словниками, у яких пропонуються не тільки фразеологізми, але і їх тлумачення.

Правильне говоріння забезпечується знаннями із дотримання правил словотвору і словозміни, наприклад, творення слів за допомогою суфіксів: *Кагарлик – кагарлицький, Збараж – збараський, Донецьк – Донеччина, німецький – Німеччина* [12].

Важливим чинником високої культури говоріння є дотримання синтаксичних норм, що спостерігається у правильній побудові синтаксичних конструкцій – словосполучень і речень. Наприклад, нормативними є словосполучення: *поїхати по гриби, за рішенням комісії, запобігти помилок, а не помилкам, за бажанням, з ініціативи, за ініціативою* (замість ненормативного *по ініціативі*), *з вини, в міру, дякувати матері, вибачити йому, у зв'язку з, відповідно до* тощо [12].

Для правильного говоріння потрібно вміти послуговуватися реченнями з урахуванням: 1) координації присудка з підметом за допомогою узгодження, 2) уживання приєднаних конструкцій українською мовою; 3) попередження помилок у побудові простих речень (порядок слів у реченні, вживання однорідних членів, дієприкметникових та дієприслівникових зворотів тощо).

Важливо зосередити увагу на роботі з типовими недоліками, пов'язаними з побудовою речень, градаційними сполучниками, що об'єднують однорідні члени у двочленну замкнену групу. Синтаксичні норми вимагають заміни або значної трансформації речення, що викликано потребами сполучуваності слів, бажанням уникнути тавтології тощо.

У процесі говоріння для роботи зі стилістикою важливими є питання про співвідношення мови і мовлення. Під час удосконалення говоріння викладач приділяє увагу:

а) граматичним синонімам – морфологічним і синтаксичним,
б) мовленнєвим помилкам як порушенням відповідної норми, незнанням правил у продукуванні текстів певного стилю;

в) стилістичним помилкам (неправильне вживання слів із переносним значенням, недоцільне вживання діалектизмів, неправильне використання емоційно забарвлених слів, недоцільне використання мовних штампів, уживання слів-паразитів тощо) [11].

Потребує зосередження уваги на узагальненні та систематизації знань зі стилістики, що пов'язані з використанням під час говоріння словосполучень, простих і складних речень. При цьому здійснюється робота викладача і студентів над: стилістичними можливостями словосполучень, стилістичними значеннями порядку слів, стилістичними особливостями двоскладних, однокладних речень, уживанням неповних речень у різних стилях і жанрах мовлення, стилістичними особливостями речень з однорідними членами, речень зі звертаннями та вставними словами, відокремленими членами речення.

Формування умінь і навичок продукування говоріння на практичних заняттях з української мови за професійним спрямуванням відбувається за допомогою системи вправ, що передбачають організацію роботи за допомогою *мовно-мовленневих вправ*, спрямованих на повторення, узагальнення і систематизацію знань мовних норм і чинників текстотворення. *Умовно-мовленнєві вправи* сприяють формуванню умінь продукування одиниць монологічного публічного мовлення (речень, складних синтаксичних цілих, абзаців) та діалогічного (полілогічного) публічного мовлення – діалогічних єдностей і їхніх компонентів – діалогічних реплік, різних за значенням, за обсягом, тематичним спрямуванням [9]. *Власне мовленнєві вправи* спрямовані на формування умінь і навичок продукування і виголошення монологічних (відповідей студентів на практичних заняттях, на наукових конференціях, зборах – промова, доповідь, міні-лекція тощо) та діалогічних (обговорення, бесіда, інтерв'ю, суперечка тощо), полілогічних (дискусія, диспут, полеміка, дебати) висловлювань [10].

Відзначимо, що формування умінь усномовленнєвої діяльності тісно пов'язано з розвитком психологічних особливостей осіб юнацького віку та пов'язаних із ними мовленневих механізмів. Усвідомлення предмета комунікації, смислового змісту спілкування можливе за наявності у студентів низки відповідних умінь: 1) усвідомлення вихідного задуму висловлювання, що продукується або сприймається, 2) утримування в пам'яті і попередження основної думки кожної змістової частини тексту і визначення структурної єдності окремих частин, 3) об'єднання смислових частин тексту за допомогою підпорядкування їх темі висловлювання [19].

Важливу роль у процесі говоріння відіграє пам'ять, зокрема довгострокова, з якої мовець «черпає» мовні форми, та операційна, що відповідає за сам процес мовленнєвої діяльності. Рівень сформованості перерахованих умінь у того чи іншого здобувача залежить від таких факторів [19]:

- соціально-культурного – історичних традицій, норм і правил;
- індивідуально-психологічного – індивідуальних особливостей мовців;
- рольового, що стосується особливостей виконання рольових стосунків.

Щодо психолінгвістичних особливостей говоріння відзначимо, що будь-яка мовленнєва діяльність складається з трьох основних фаз: мотиваційно-спонукальної, орієнтовно-дослідної та виконавчої. *Мотиваційно-спонукальну фазу* можна назвати інтенційним рівнем мовленнєвої діяльності, оскільки саме тут виникає інтенція, намір висловити свої думки.

За умови проходження шляху від думки до слова відповідає *орієнтовно-дослідна фаза* мовленнєвої діяльності. Вона складається з двох рівнів – семантичного (розуміння значення уживаних лексем), до якого належить діяльність глибинної лексики, та синтаксичного, до якого відноситься глибинний синтаксис. За допомогою орієнтовно-дослідної фази мовленнєвої діяльності створюється своєрідна матриця майбутнього висловлювання; вербально-синтаксичний шлях продукування висловлювання реалізується, коли в матрицю висловлювання записуються відповідні повні та реальні мовні форми. *Виконавчу фазу* говоріння можна назвати артикуляційним рівнем, оскільки тут здійснюється перехід укладеного плану у звуковий код, коли висловлювання промовляється у зовнішньому мовленні [2].

Для студентів актуальною є сформованість навчальних мовних умінь, які багато в чому визначають успіхи процесів у діалоговому навчанні, тобто спілкуванні типу: студент – викладач – студент.

Формуванню усного висловлювання сприяє перелік умінь, що ґрунтуються на основі різних видів мовленнєвої діяльності, а саме [19]:

1) *на основі врахування слухання* формуються уміння, актуальні для процесу говоріння (висловлювання, до яких належать:

- а) запам'ятати та утримати в пам'яті зміст усної інформації,
- б) відтворити у нормальному темпі отриману інформацію з пам'яті,
- в) відтворити у заданий час засвоєну інформацію з елементарними змінами, доповненнями,
- г) узагальнити інформацію, що сприймається в діалозі, і передати її в іншому висловлюванні;

2) *із опорою на читання* формуються такі уміння говоріння:

а) розуміти та відтворювати усно зміст прочитаного тексту (або його частини),

б) запам'ятати зміст прочитаного тексту для використання його в іншому висловлюванні (діалогічному чи монологічному) [17],

в) поповнювати, конкретизувати чиесь висловлювання з опорою на прочитаний текст;

3) *на базі письма можна* формувати такі уміння говоріння:

а) на основі написаного створити монолог чи діалог,

б) написане стає фундаментом для продукування публічного висловлювання – продукування текстів дискусії чи диспуту,

в) здійснити усний коментар щодо описаних ситуацій із використанням, наприклад, цитат, прислів'їв, фразеологізмів тощо [17].

Зазвичай мовець виступає ініціатором спілкування, який спочатку програмує хід розмови та прогнозує мовленнєві дії слухача, що можуть бути передбачуваними або непередбачуваними. Спонтанне спілкування переважно не має плану, він є у попередньо підготовленому спілкуванні. Тому студентів слід готувати до передбаченого спілкування, елементи якого частково можуть використовуватися у непередбаченому спілкуванні на рівні діалогів (полілогів). Так само відбувається підготовка до підготовленого чи спонтанного публічного мовлення.

Щоб бути почутим і зрозумілим, потрібно вчити студентів дотримуватися приблизного алгоритму мовленнєвих дій, з яким ознайомлюються студенти:

- 1) визначення мети говоріння: відповідати на запитання, викладати певні факти чи висловлювати власну думку;
- 2) продумування способу викладу інформації;
- 3) з'ясування ступеня володіння предметом утримання в пам'яті сказаного співрозмовником;
- 4) здійснення тренування використання окремих лексико-фразеологічних та граматичних конструкцій;
- 5) продумування питань, спрямованих до слухача чи аудиторії;
- 6) передбачення приблизних відповідей співрозмовників і підготовка до реагування на них тощо [17].

Чим краще мовець зуміє усвідомити та врахувати всю безліч мовних, мовленнєвих та позамовних факторів та обставин, від яких залежить враження, що отримає слухач від сказаного, тим більша вірогідність досягнення мети мовлення, адекватної реалізації намірів.

Саме вміння орієнтуватися і складає вміння говоріння як здатності будувати оптимальні висловлювання, виходячи з ситуації спілкування та його мети. В основі вмінь говоріння як здібностей орієнтуватися та будувати оптимальні висловлювання відповідно до результатів орієнтації лежать мовленнєві навички (фонологічні, граматичні, лексичні тощо). Вони дають можливість оформляти висловлювання, що задовольняють мовні норми, включаючи соціокультурні вимоги, які стосуються мовно-мовленнєвої форми висловлювань та існують у відповідній мовно-культурній спільноті.

У мовленнєвій поведінці співрозмовників виділяються помилки, до яких належать: неточність висловлювань; недоречне використання понять, термінів, покликань, цитат; надмірне використання іноземних слів; високий темп викладу інформації; наявність логічного протиріччя; неадекватні інтонація та кінесика (міміка та жести), що не збігаються зі значеннями слів, змістом тексту, не відповідають меті висловлювання і часто не можуть її досягнути.

Поняття мовленнєвого, або комунікаційного, акту є базовим під час розгляду говоріння з позиції навчання студентів, досягнення успішності, формування умінь висловлювати думки у різних академічних ситуаціях і побутового міжособистісного спілкування. Мовленнєвий акт є найменшою одиницею мовленнєвої комунікації, одиницею двосторонньою, в якій беруть участь співрозмовники – адресант і адресат. Ця мовленнєва одиниця називається діалогічною єдністю, що складається з діалогічних реплік, різних за значенням, за обсягом (будовою), за мовленнєвоетикетним навантаженням [16].

Говоріння відрізняється за стилістичною диференційністю, залежить від виконання стилістичного навантаження, що пов'язано з вибором того чи іншого стилю мовлення, конкретної ситуації спілкування, стосунків співрозмовників та низки інших позамовних факторів.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Формування умінь говоріння як одного із видів мовленнєвої діяльності, що забезпечує функціонування усного монологічного, діалогічного (полілогічного) мовлення, відбуватися на заняттях з української мови за професійним спрямуванням під час опрацювання основ культури української мови, зокрема: мовних норм – орфоепічних, лексико-фразеологічних, граматичних, стилістичних; стилів (підстилів) української мови; засобів логіко-емоційної виразності: інтонації, темпу, тембру тощо; комунікаційних якостей мовлення: правильності, виразності, образності тощо; паралінгвістичних засобів: жестів, міміки, погляду, постави тощо; видів спілкування як інструментів майбутньої професійної діяльності; форм колективного обговорення професійних проблем. Прикладом для формування умінь і навичок говоріння є використання: фрагментів відеовиступів, відеопрезентацій, актуальних публічних виступів відомих людей, дискусій з метою подальшого їх обговорення тощо.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у спрямуванні дослідної роботи над процесами говоріння під час форумів, дискусій, диспутів, дебатів із дотриманням мовленнєвого етикету і культури спілкування.

Список використаних джерел

1. Голуб Н. Б. Самостійна робота студентів з риторики: навчально-методичний посібник. Черкаси: Брама-Україна, 2008. 232 с.

2. Голуб Н. Система вправ з риторики. *Українська мова і література в школі*. 2011. № 6. С. 2–9.
3. Горошкіна О. М. Особливості використання інтерактивних методів на уроках української мови. *Методика навчання української мови і літератури*. 2013. № 3 (105). С. 7–10.
4. Климова А. Я. Теорія і практика формування мовно-комунікативної професійної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів: монографія. Житомир: Рута, 2010. 560 с.
5. Кочан І. М., Захлюпана Н. М. Словник-довідник із методики викладання української мови. Друге видання, виправлене і доповнене. Львів: Видавничий центр МНУ ім. Івана Франка, 2005. 306 с.
6. Кучерук О. А. Методи формування комунікативної компетентності в процесі дидактичного дискурсу. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2010. № 53. С. 77–81.
7. Кучерук О. А. Інтеграція методів у навчанні мови. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2010. № 52. С. 66–70.
8. Мацько Л. І. Текст як об'єкт лінгводидактики в аспекті проблем мовної освіти. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2004. Вип. 54. С. 10–14.
9. Нищета В. А. Методика навчання риторики в школі: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2014. 200 с.
10. Орлова О. П. Формування умінь і навичок текстотворення у студентів-нефілологів. Стратегічні напрями розвитку сучасної української лінгводидактики: монографія / за ред. Е. Палихати, О. Петришиної. Тернопіль: Підручники і посібники, 2021. С. 306–314.
11. Палихата Елеонора. Риторика: підручник для студентів філологічних факультетів педагогічних університетів. Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В., 2023. 304 с.
12. Палихата Е. Я. Українська мова за професійним спрямуванням. Підручник для студентів. Київ: ПП Лідер, 2009. 321 с.
13. Палихата Е., Штафірна Л. Методика формування публічного мовлення старшокласників. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка*. 2023. С. 58–63.
14. Пентиліук М. І. Формуючи риторичну особистість: текст як основа формування риторичних умінь і навичок учнів. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях, колегіумах*. 2008. № 5 (68). С. 84–91.
15. Петришина О. І. Лінгвоаналіз художнього тексту у формуванні професійних компетентностей майбутніх учителів / викладачів-філологів. Стратегічні напрями розвитку сучасної української лінгводидактики: монографія / за ред. Е. Палихати, О. Петришиної. Тернопіль: Підручники і посібники, 2021. С. 228–236.
16. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування. Київ: Т-во «Знання», КОО, 2008. 291 с.
17. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням: підручник. 4-вид., виправ. і доповнен. Київ: Алерта, 2014. 696 с.
18. Шиянюк Л. Текст як основа формування риторичної культури студентів-нефілологів. Методика навчання риторики в школі: навч. посіб. / Нищета В. А. Київ: ЦУЛ, 2014. С. 181–185.
19. Штафірна Л. О. Теоретичні мовно-мовленнєві особливості формування публічного мовлення майбутніх учителів української мови. Стратегічні напрями розвитку сучасної української лінгводидактики: монографія / за ред. Е. Палихати, О. Петришиної. Тернопіль: Підручники і посібники, 2021. С. 266–275.

References

1. Holub N. V. Samostiina robota studentiv z rytoryky: navchalno-metodychnyi posibnyk. Cherkasy: Brama-Ukraina, 2008. 232 s.
2. Holub N. Systema vprav z rytoryky. *Ukrainska mova i literatura v shkoli*. 2011. № 6. S. 2–9.
3. Horoshkina O. M. Osoblyvosti vykorystannia interaktyvnykh metodiv na urokakh ukrainskoi movy. *Metodyka navchannia ukrainskoi movy i literatury*. 2013. № 3 (105). S. 7–10.
4. Klymova A. Ya. Teoriia i praktyka formuvannia movno-komunikatyvnoi profesiinoi kompetentsii studentiv nefilolohichnykh spetsialnostei pedahohichnykh universytetiv: monohrafiia. Zhytomyr: Ruta, 2010. 560 s.
5. Kochan I. M., Zakhliupana N. M. Slovnyk-dovidnyk iz metodyky vykladannia ukrainskoi movy [Dictionary-handbook on the methodology of teaching the Ukrainian language]. Druhe vydannia, vypravlene i dopovnene. Lviv: Vydavnychiy tsentr MNU im. Ivana Franka, 2005. 306 s.
6. Kucheruk O. A. Metody formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti v protsesi dydaktychnoho dyskursu. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*. 2010. № 53. S. 77–81.
7. Kucheruk O. A. Intehratsiia metodiv u navchanni movy. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*. 2010. № 52. S. 66–70.
8. Matsko L. I. Tekst yak obiekt lnhvodydaktyky v aspekti problem movnoi osvity. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriiia «Pedahohichni nauky»*. 2004. Vyp. 54. S. 10–14.
9. Nyshcheta V. A. Metodyka navchannia rytoryky v shkoli: navch. posib. Kyiv: TsUL, 2014. 200 s.
10. Orlova O. P. Formuvannia umin i navychok tekstotvorennia u studentiv-nefilolohiv. Stratehichni napriamy rozvytku sучasnoi ukrainskoi lnhvodydaktyky: monohrafiia / za red. E. Palykhaty, O. Petryshynoi. Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky, 2021. S. 306–314.
11. Palykhata Eleonora. Rytoryka [Rhetoric]: pidruchnyk dlia studentiv filolohichnykh fakultetiv pedahohichnykh universytetiv. Ternopil: FOP Osadtsa Yu. V., 2023. 304 s.
12. Palykhata E. Ya. Ukrainska mova za profesiinym spriamuvanniam. Pidruchnyk dlia studentiv. Kyiv: PP Lider, 2009. 321 s.
13. Palykhata E., Shtafirna L. Metodyka formuvannia publicnogo movlennia starshoklasnykiv. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriiia: pedahohika*. 2023. S. 58–63.
14. Pentyliuk M. I. Formuiuchy rytorychnu osobystist: tekst yak osnova formuvannia rytorychnykh umin i navychok uchniv. *Ukrainska mova y literatura v serednikh shkolakh, himnaziakh, litseiakh, kolehiumakh*. 2008. № 5 (68). S. 84–91.

15. Petryshyna O. I. Lihvoanaliz khudozhnoho tekstu u formuvanni profesiinykh kompetentnosti maibutnikh uchyteliv / vykladachiv-filolohiv. Stratehichni napriamy rozvytku suchasnoi ukrainskoi lnhvodydaktyky: monohrafiia / za red. E. Palykhaty, O. Petryshynoi. Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky, 2021. S. 228–236.
16. Radevych-Vynnytskyi Ya. Etyket i kultura spilkuvannia [Etiquette and culture of communication]. Kyiv: T-vo «Znannia», KOO, 2008. 291 s.
17. Shevchuk S. V., Klymenko I. V. Ukrainska mova za profesiinym spriamuvanniam: pidruchnyk. 4-vyd., vyprav. i dopovnen. Kyiv: Alerta, 2014. 696 s.
18. Shyianiuk L. Tekst yak osnova formuvannia rytorychnoi kultury studentiv-nefilolohiv. Metodyka navchannia rytoryky v shkoli: navch. posib. / Nyshcheta V. A. Kyiv: TsUL, 2014. S. 181–185.
19. Shtafirna L. O. Teoretychni movno-movlennievi osoblyvosti formuvannia publicлноho movlennia maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy. Stratehichni napriamy rozvytku suchasnoi ukrainskoi lnhvodydaktyky: monohrafiia / za red. E. Palykhaty, O. Petryshynoi. Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky, 2021. S. 266–275.

- ” Подрігало Л., Володченко О., Ке Ші. Обґрунтування алгоритму моніторингу стану спортсменів кікбоксингу на початковому етапі підготовки. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2024. Том 12, № 5. С. 58-64. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-009>.
- Podrigalo L., Volodchenko O., Ke Shi. Obhruntuvannia alhorytmu monitorynhu stanu sportsmeniv kikkboksynhu na pochatkovomu etapi pidhotovky [Justification of the algorithm for monitoring the condition of kickboxing athletes at the initial stage of training]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2024. Vol. 12, No 5. S. 58-64. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-009>.

УДК 796.835:796.015

DOI: 10.31110/2616-650X-vol12i5-009

Леонід ПОДРІГАЛО¹, Олександр ВОЛОДЧЕНКО², Ші КЕ³
Харківська державна академія фізичної культури, Україна

¹<https://orcid.org/0000-0002-7893-524X>
leonid.podrigalo@gmail.com

²<https://orcid.org/0000-0002-1189-3524>
kh_alex.kick@ukr.net

³<https://orcid.org/0000-0003-3092-0548>
shike668855@gmail.com

ОБґРУНТУВАННЯ АЛГОРИТМУ МОНІТОРИНГУ СТАНУ СПОРТСМЕНІВ КІКБОКСИНГУ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ПІДГОТОВКИ

Анотація. Моніторинг одночасно є складовою частиною підготовки спортсменів та інструментом впливу на рівень майстерності. Це обумовлює його важливість у підготовці спортсменів. Мета - обґрунтувати алгоритм моніторингу стану спортсменів кікбоксингу на початковому етапі підготовки із використанням показників фізичного розвитку та фізичної підготованості. На підставі аналізу літературних джерел та результатів обстеження спортсменів кікбоксингу з різним терміном тренувань запропоновано алгоритм моніторингу стану кікбоксерів. Алгоритм відповідає основним принципам моніторингу, він є системою поєднаних етапів, що ілюструють збирання та аналіз інформації щодо фізичного розвитку та фізичної підготованості спортсменів. Аналіз інформації максимально уніфікований за рахунок наявності нормативів та оціночних шкал. Відбиттям принципу комплексності є застосування в моніторингу медико-педагогічних підходів щодо застосування показників фізичного розвитку та фізичної підготованості. Специфіка етапу підготовки обумовила неможливість реалізації принципу прогностичності, але складовою частиною моніторингу є методика відбору, що має прогностичну спрямованість. Запропонований алгоритм має достатню оперативність, що стверджується можливістю розробки та впровадження корегувальних заходів. Алгоритм містить можливість оцінки ефективності пропонуванних заходів за рахунок покращання підготованості та зростання спортивної майстерності. Розроблений алгоритм містить в собі риси декількох різновидів моніторингу. Він характеризується конкурентною спрямованістю, оскільки передбачає аналіз стану спортсменів близького рівня. Наявність рис, характерних для порівняльного моніторингу, ілюструється розробкою методики відбору у єдинокористу, у якій використані результати елітних спортсменів.

Ключові слова: кікбоксинг; моніторинг; стан спортсменів; алгоритм; відбір.

Leonid PODRIGALO¹, Olexandr VOLODCHENKO², Shi KE³
Kharkiv State Academy Physical Culture, Ukraine

¹<https://orcid.org/0000-0002-7893-524X>
leonid.podrigalo@gmail.com

²<https://orcid.org/0000-0002-1189-3524>
kh_alex.kick@ukr.net

³<https://orcid.org/0000-0003-3092-0548>
shike668855@gmail.com

JUSTIFICATION OF THE ALGORITHM FOR MONITORING THE CONDITION OF KICKBOXING ATHLETES AT THE INITIAL STAGE OF TRAINING

Abstract. Monitoring is an integral part of training athletes and a tool for influencing their skill level. It determines its importance in the training of athletes. The goal is to substantiate the algorithm for monitoring the condition of kickboxing athletes at the initial stage of training using indicators of physical development and physical fitness. Based on the analysis of literary sources and the study results of kickboxing athletes with different training periods, an algorithm for monitoring the condition of kickboxers is proposed. The algorithm corresponds to the basic monitoring principles: it is a system of combined stages that illustrate the collection and analysis of information on athletes' physical development and physical fitness. Information analysis is maximally unified due to standards and rating scales. The reflection of the complexity principle is used in monitoring medical and pedagogical approaches regarding the use of indicators of physical development and physical fitness. The specifics of the preparation stage caused the impossibility of implementing the principle of prognostication, but a monitoring component is a selection technique with a prognostic orientation. The proposed algorithm has sufficient efficiency, confirmed by the possibility of developing and implementing corrective measures. The algorithm includes evaluating the effectiveness of the proposed measures due to the improvement of preparedness and the growth of sportsmanship. The developed algorithm contains features of several types of monitoring. A competitive orientation characterizes it, as it involves an analysis of the condition of close-level athletes. The traits characteristic of comparative monitoring are illustrated by developing a martial arts selection technique that uses the results of elite athletes.

Keywords: kickboxing; monitoring; condition of athletes; algorithm; selection.

Постановка проблеми. Проблема моніторингу в спорті повинна бути визнана однією з провідних. Моніторинг стану спортсменів одночасно є складовою частиною їх підготовки та інструментом впливу на рівень майстерності. Найбільш загально дефініцію «моніторинг» (від англ. monitor – наставляти, радити, контролювати, перевіряти) можна визначити як «постійне спостереження за якимось процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату або первісним пропозиціям – спостереження, оцінка й прогноз стану довкілля у зв'язку із діяльністю людини» [7, 15, 16].

Згідно довідкового словника з природокористування [11] цей термін визначається як «комплексна система спостережень, оцінки і прогнозу змін стану складних організованих об'єктів (наприклад біосфери)». Дані моніторингу дозволяють визначити допустимі навантаження, вводити обмеження (нормування) для різних дій тощо. Це обумовлює потенційну можливість застосування понятійного апарату моніторингу у спорті та фізичній культурі, адаптації основних термінів до використання у такому контексті.

В роботі [3] моніторинг розглядається як засіб забезпечення ефективного функціонування системи прогнозування. Система побудови прогнозу, яка їм представлена, заснована на систематичному, спеціально організованому опитуванні експертів. При цьому відмічається, що прогнозування не зводиться до безумовних пророкувань, а ставить метою завчасне зважування можливих наслідків рішень, які приймаються за допомогою умовних пророкувань пошукового і нормативного характеру. Постійне удосконалення панельного дослідження призвело його до переходу у нову якість, у якій воно може бути визначено поняттям «моніторинг», що визначається як «систематичне спостереження, оцінка і прогноз стану довкілля, обумовлений господарською діяльністю людини».

Реймерс Н.Ф. [11] відзначає, що моніторинг полягає у виконанні двох взаємопов'язаних функцій – спостереження і попередження. Такий моніторинг націлений на фіксацію негативних наслідків господарчих дій та їх вторинних ефектів і, таким чином, має низький прогностичний потенціал. Заходи, що вживаються, повинні носити характер рятувальних робіт.

В області медицини предметом моніторингу є інтегральний вплив на людину навколишнього середовища [7, 20, 21]. Він здійснюється з метою виявлення та попередження критичних ситуацій, небезпечних для здоров'я людини. Причому саме в медицині, більш ніж у якійсь іншій сфері, отримали розповсюдження різновиди моніторингу, що мають локальний або частковий характер. Крім того, саме в медицині моніторинг використовується для доведення правильності дослідницьких гіпотез при вирішенні наукових завдань. Це поєднує медичний моніторинг із спортивним, оскільки основним завданням останнього є дослідження стану спортсменів та аналіз ситуацій, що виникають у системі «спортсмен – умови тренувань та змагань». Результатом моніторингу у спорті стає можливість прогнозу змін стану спортсмену та (в ідеальному випадку) зростання його майстерності і досягнення успіху.

Початковий етап підготовки у спорті має певні характерні риси, обумовлені, насамперед, анатомо-фізіологічними особливостями організму спортсменів [6, 8]. Початок спортивної діяльності частіше за усе припадає на період дитинства, який характеризується інтенсивними процесами зростання та розвитку. З одного боку, це обумовлює високу пластичність організму дитини, великий адаптаційний потенціал, що дозволяє пристосовуватися до значних обсягів фізичних навантажень. І це повинно бути оцінено як позитивний чинник для занять спортом. З іншого боку, період дитинства характеризується підвищеною вразливістю та чутливістю до несприятливих чинників зовнішнього середовища, факторів ризику повсякденного життя, зокрема й тих, що пов'язані із спортивною підготовкою. Така ситуація підвищує вірогідність формування станів на межі здоров'я та хвороби, які отримали в науковому контексті назву «донозологія» [9]. Основу механізму таких станів складає перехід до напруження адаптації, яке поступово перетворюється у виснаження та зрив адаптаційних механізмів. Як свідчать наявні літературні відомості, найбільш характерними проявами таких станів є тривалість течії, латентний характер на тлі відсутності скарг та самовідчуття людини як здорової [9]. Однак, у екстремальних умовах значно зростає вірогідність переходу виснаження адаптації у її зрив та формування патології. У якості чинників, що сприяють такому переходу, можуть виступати значні обсяги фізичних та психоемоційних навантажень, що є складовою частиною спортивної підготовки. Природно, що формування донозології негативно впливає на рівень підготованості спортсменів та зменшує вірогідність досягнення успіху. Тому, профілактика та корекція таких станів повинна бути визнана важливою складовою спортивної підготовки. А адекватним інструментом для цього виступає саме моніторинг стану спортсменів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Саме поняття «моніторинг» становить інтерес, насамперед, для теоретичного аналізу оскільки не має точного однозначного тлумачення. Це пов'язано з тим, що ця дефініція застосовується і досліджується в межах різноманітних сфер діяльності [5, 7, 21]. Складність формулювання цього поняття пов'язана також із належністю його як до сфери науки, так і

до сфери практики. Він може розглядатися і як засіб дослідження реальності, що використовується у різних науках, і як засіб забезпечення сфери керування різноманітними видами діяльності за допомогою надання своєчасної і якісної інформації.

Тобто, основна сфера практичного застосування моніторингу – це керування, а точніше інформаційне обслуговування керування у різних галузях діяльності. Моніторинг становить досить складне і неоднозначне явище. Він використовується у різних сферах і може мати різні цілі, але при цьому має загальні характеристики і властивості. Однак, різні системи моніторингу, маючи загальні риси, існують і розвиваються досить ізольовано у межах якоїсь науки або області керування. Можна відмітити, що ступінь вивченості і інтенсивність застосування його у різних сферах нерівнозначні.

В спортивному контексті, відповідно до наявних літературних відомостей [17, 22, 23], виділяються наступні різновиди моніторингу:

- динамічний, основу якого становлять відомості про динаміку розвитку спортсмена. Цей вид є найбільш простим та реалізується шляхом повторного визначення певних показників стану спортсменів. Пріоритетними завданнями цього виду є попередження можливих несприятливих чинників, а безпосереднє з'ясування причин носить вторинний характер, оскільки причини досить прозорі і їх основу складають порушення регламентів підготовки, режиму спортсменів;

- конкурентний моніторинг передбачає порівняльний аналіз результатів обстеження різних спортсменів. Такий моніторинг фактично стає аналогом плану підготовки спортсменів із множинними серіями випробувань. Вивчення стану кількох спортсменів проводиться паралельно, у якості інструментарію виступає однакова батарея тестів та функціональних проб. Це надає можливість для висновку щодо виразності ефекту у кожного з учасників. Крім того, такий підхід дозволяє оцінювати величину небезпеки, її критичність для стану спортсменів;

- порівняльний, в якому враховуються результати ідентичного дослідження спортсменів різних рівней майстерності. Такий випадок носить специфічний для спортивного моніторингу характер і дозволяє проводити рандомізацію відомостей, врахувати більшість причин зсувів оцінок. Основною перевагою порівняльного моніторингу є наявність можливості для диференціації спортсменів за рівнем майстерності, тобто він дозволяє перейти від констатації до прогнозування;

- комплексний моніторинг передбачає порівняльний аналіз різних систем підготовки спортсменів, що дозволяє виділити особливості, найбільш значущі для реалізації поставленої мети – досягнення успіху (високого рівня спортивної майстерності). Такий варіант моніторингу передбачає множинність досліджень, комплексність підходів до оцінки функціонального стану спортсменів.

Мета дослідження: обґрунтувати алгоритм моніторингу стану спортсменів кікбоксингу на початковому етапі підготовки із використанням показників фізичного розвитку та фізичної підготованості.

Методи дослідження. В дослідженні використані загальнонаукові методи (аналіз, порівняння, узагальнення, структурний і системний підхід, дедуктивний та індуктивний метод). Для дослідження фізичного розвитку спортсменів застосовано антропометричний метод, метод індексів та регресійний метод. Метод педагогічного тестування передбачав використання батареї тестів та функціональних проб, рекомендованих для визначення фізичної підготованості спортсменів кікбоксингу [14].

Виклад основного матеріалу дослідження. У якості підґрунтя для теоретико-методологічного обґрунтування алгоритму моніторингу виступили результати дослідження стану спортсменів кікбоксингу та інших єдиноборств. Проведений аналіз довів недостатню інформативність антропометричних показників та дозволив запропонувати застосування індексів фізичного розвитку, як інструменту моніторингу стану кікбоксерів [18]. Доведено адекватність використання біомеханічних показників для моніторингу засвоєння технічних навичок [10]. На підставі аналізу стану елітних спортсменів єдиноборств розроблено методику відбору у кікбоксинг, яка побудована на використанні саме індексів фізичного розвитку [19].

Аналіз наведених вище різновидів моніторингу відповідно до поставленої мети дослідження дозволяє зробити висновок, що у спорті можливо використання практично всіх зазначених варіантів. Причому, вони будуть мати як спільні, так і відмінні компоненти. У загальному вигляді алгоритм моніторингу може бути представлений як структура, що складається із наступних етапів [5, 7, 21]:

- Збирання інформації щодо стану спортсменів та особливостей навколишнього середовища, які розуміються як особливості організації тренувального та змагального процесу.

- Аналіз і статистична обробка отриманої інформації.

- Формування гіпотези щодо зв'язків і/або залежностей стану спортсменів та особливостей підготовки.

- Обґрунтування, розробка та апробація заходів, спрямованих на корекцію та оптимізацію підготовки спортсменів тощо.

- Реалізація принципу зворотнього зв'язку – визначення ефективності розроблених заходів та змін стану спортсменів під їх впливом.

Незалежно від різновиду моніторингу, його структура буде характеризуватися наявністю спільних рис, до яких відносяться переважна більшість наведених етапів. Відмінність видів спортивного моніторингу буде обумовлена саме етапом гіпотези, яка розробляється на підставі аналізу зібраної інформації. У випадку динамічного моніторингу, який реалізується переважно на індивідуальному рівні, змістом цієї гіпотези є з'ясування зв'язків між результативністю та особливостями підготовки спортсмена. В межах конкурентного моніторингу здійснюється порівняльний аналіз стану спортсменів близького рівня підготовки. Тому гіпотеза буде спрямована на встановлення чинників, завдяки яким можливо підвищити результативність та успішність. Близький рівень підготовки спортсменів дозволяє наочно оцінити специфіку впливу виду спорту на організм. Порівняльний моніторинг є фактичним розвитком попереднього варіанту. Він, на підставі аналізу стану спортсменів різного рівня (найчастіше елітних та початківців), дозволяє розробити прогноз щодо досягнення спортсменами найвищого рівня майстерності. Щодо комплексного моніторингу, то він певною мірою поєднує у собі всі попередні варіанти. В межах нього здійснюється аналіз різних систем підготовки спортсменів. Саме це і дозволяє виділити найбільш важливі компоненти підготовки, які обумовлюють перемогу, незалежно від особливостей підготовки. Це й буде змістом відповідної гіпотези.

Дефініція «Алгоритм» визначається як набір інструкцій, які описують порядок дій виконавця, щоб досягти результату розв'язання задачі за скінченну кількість дій [1]. Алгоритм є системою правил виконання дискретного процесу, яка досягає поставленої мети за скінченний час. Це поняття є базисним для методології і саме завдяки цьому поняттю можливо забезпечити опис методів. Застосування глосарію методології дозволяє створити якісно нове поняття алгоритму, що визначається як оптимальність з наближенням до ідеального результату, який прогнозується в процесі використання алгоритму. Тобто, дотримуючись умов завдання та виконуючи послідовність закладених у алгоритм дій, дослідник отримує рішення поставленого завдання, найбільш наближене до ідеального [1].

Нами для розробки алгоритму моніторингу стану кікбоксерів на початковому етапі підготовки була обрана таблична форма, яка дозволяє наочно продемонструвати структуру та послідовність операцій виконання алгоритму. Запропонований алгоритм наведений у табл. 1.

Таблиця 1.

Структура та послідовність алгоритму моніторингу стану кікбоксерів на початковому етапі підготовки

Збирання інформації	Джерело інформації			
	Антропометричні показники	Індекси ФР	Біомеханічні показники	Функціональні проби та тести
Аналіз та обробка	Рівень та гармонійність ФР	Розробка методики відбору	Технічна підготованість	Фізична підготованість
Гіпотеза	З'ясування залежностей результативності та особливостей підготовки			
Заходи корекції	Оптимізація загальної фізичної підготовки	Вправи, спрямовані на рівень спеціальних індексів	Вправи, спрямовані на технічну підготовку	Розвиток фізичних якостей, важливих у КБ
Зворотній зв'язок	Покращання підготованості			

Примітка. ФР – фізичний розвиток, КБ – кікбоксинг.

Використана таблична форма алгоритму побудована на тому, що кожен наступний етап є логічним подовженням попереднього і може бути скорегований, виходячи із отриманої на попередньому етапі інформації. Тобто вона ілюструє основні характерні риси системи, як поєднання етапів, пов'язаних між собою. Реалізація принципу зворотнього зв'язку, як було зазначено раніше, досягається шляхом впливу останнього етапу на первинні етапи алгоритму.

Відповідно до зазначених раніше особливостей початкового етапу підготовки у КБ у якості основних джерел інформації для моніторингу були обрані відомості щодо ФР та фізичної підготованості спортсменів-початківців. До них віднесені антропометричні показники та індекси на їх підставі, біомеханічні показники, розраховані відповідно до положень геометрії мас, та результати тестів і функціональних проб, за допомогою яких можливо оцінювати рівень розвитку основних фізичних якостей спортсменів кікбоксингу.

Аналіз отриманої інформації проводиться відповідно до запропонованого алгоритму. Антропометричні показники необхідні для оцінки рівня та гармонійності фізичного розвитку. Відповідно до діючих стандартів фізичного розвитку [12, 13] це робиться методом оціночних регресійних шкал. Фізичний розвиток дозволяє оцінювати стан фізичного здоров'я спортсменів,

причому на початковому етапі підготовки перевага віддається особам, які мають рівень не нижче середнього та гармонійний фізичний розвиток. Як свідчать результати роботи [18], на початковому етапі підготовки доволі важно встановити суттєві відмінності антропометричних показників. Тому аналіз фізичного розвитку слід доповнювати використанням методу індексів.

Інформативність індексів ФР для диференціювання кікбоксерів за рівнем майстерності стверджена результатами, наведеними у роботі [18]. Доведена принципова можливість використання в моніторингу таких індексів як плечовий індекс, індекс Ерісмана, площа поверхні тіла та відносна поверхня тіла, відносна довжина рук і ніг, індекси співвідношення сегментів кінцівок, індекси масивності та умовні моменти сили сегментів. Крім того, отримані результати стали підставою для розробки методики відбору у різні види єдиноборств, яка побудована саме на застосуванні специфічних для цих видів спорту індексів [19]. Статистичною основою методики виступає послідовний аналіз за Вальдом, що визнаний адекватним інструментом вирішення прогностичних завдань у медико-біологічних дослідженнях [2, 4].

Відповідно до положень геометрії мас, на підставі основних антропометричних показників розраховуються біомеханічні показники, такі як маса окремих сегментів тіла, положення центру мас на поздовжній вісі сегменту та головні центральні моменти інерції відносно основних вісей тіла спортсменів кікбоксингу. Як свідчать результати, наведені у роботі [10], аналіз зазначених біомеханічних критеріїв дозволяє оцінювати технічну підготованість спортсменів кікбоксингу, певною мірою судити про рівень техніки спортсменів кікбоксингу. Це також важливо для моніторингу стану спортсменів саме на початковому етапі підготовки, коли відбувається активне засвоєння техніки прийомів.

У якості інструменту оцінки фізичної підготованості спортсменів кікбоксингу виступають тести та функціональні проби, наведені у навчальній програмі з кікбоксингу для ДЮСШ [14]. Простота, зручність виконання, інформативність стверджує можливість використання застосованої батареї тестів і проб для моніторингу стану кікбоксерів. Нами апробовано доповнення тестів простими та інформативними пробами оцінки координації (Яроцького та Ромберга). До переваг використаних проб і тестів повинні бути віднесені простота, інформативність, наявність уніфікованих підходів до оцінки за рахунок наявних нормативів оцінки, наведених у [14]. Тобто, аналіз зібраної інформації щодо ФР та фізичної підготованості кікбоксерів на початковому етапі підготовки наочно доводить відповідність основним принципам моніторингу здоров'я та фізичної підготованості [5, 7].

Наступний етап моніторингу передбачає формування гіпотези щодо взаємозв'язків між особливостями стану спортсменів та підготованістю. Як вже зазначалося, особливість початкового етапу полягає у тому, що ще зарано робити прогноз успішності. Наявна інформація дозволяє оцінювати потенційні зв'язки із майбутньою результативністю, оцінювати особливості підготовки. Проведений аналіз показників ФР та фізичної підготованості кікбоксерів дозволяє висунути гіпотезу, що встановлені особливості фізичного розвитку та фізичної працездатності мають певні залежності з результативністю у цьому виді спорту. Початковий період підготовки ще не дає можливості визначити вірогідність досягнення максимального рівня спортивної майстерності. Але запропонований алгоритм моніторингу дозволяє з'ясувати показники та індекси, які є важливими для підвищення ефективності підготовки у кікбоксингу. Використаний методичний прийом – порівняння спортсменів, які мають відмінності у терміні тренувань, дозволяє встановити, як переваги, так і недоліки у підготовці відповідно до стану досліджених показників. А це, у свою чергу, є підставою для обґрунтування та пропозиції заходів корекції, спрямованих на різні боки фізичного розвитку та фізичної підготованості кікбоксерів. Основні напрямки таких корегувальних заходів, відповідно до груп показників і критеріїв, наведені у табл.1.

Останній етап алгоритму є практичним відбиттям провідного принципу спортивного моніторингу – принципу зворотнього зв'язку. Якщо корегувальні заходи обрані правильно і є адекватними встановленим особливостям, то їх реалізація сприяє покращанню фізичного стану спортсменів і дозволяє вважати запропонований алгоритм таким, що працює.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, проведені дослідження дозволили обґрунтувати та розробити алгоритм моніторингу стану кікбоксерів на етапі початкової підготовки. Алгоритм є системою поєднаних етапів, що ілюструють збирання та аналіз інформації щодо ФР та фізичної підготованості спортсменів. Аналіз інформації максимально уніфікований за рахунок наявності нормативів та оціночних шкал. Відбиттям принципу комплексності є застосування в моніторингу медико-педагогічних підходів щодо застосування показників ФР та фізичної підготованості. Специфіка етапу підготовки обумовила неможливість реалізації принципу прогностичності, але складовою частиною моніторингу є методика відбору, що має прогностичну спрямованість. Запропонований алгоритм має достатню оперативність, що стверджується можливістю розробки та впровадження корегувальних заходів. Алгоритм містить можливість оцінки ефективності пропонованих заходів за рахунок покращання підготованості та зростання спортивної майстерності.

Розроблений алгоритм містить в собі риси декількох різновидів моніторингу, зазначених у попередньому підрозділі. Він характеризується конкурентною спрямованістю, оскільки передбачає аналіз стану спортсменів близького рівня. Наявність рис, характерних для порівняльного моніторингу, ілюструється розробкою методики відбору у єдиноборства, у якій використані результати елітних спортсменів. Саме ця обґрунтування та практичне застосування такої методики і склало завдання наступного етапу дослідження.

Список використаних джерел

1. Алгоритм. Енциклопедія кібернетики. Відповідальний ред. В. Глушков, 1 тт., 1973
2. Антомонов, М.Ю. (2018). Математическая обработка и анализ медико-биологических данных. Киев.
3. Бестужев-Лада, И.В. Наместникова, Г.А. (2002). Социальное прогнозирование: курс лекций. Педагогическое общество России.
4. Гублер, Е.В. (1990). Информативность в патологии, клинической медицине и педиатрии. Ленинград.
5. Изаак, С.И. (2005). Мониторинг физического состояния и физической подготовленности: теория и практика: монография. М.Советский спорт.
6. Костюкевич, В.М. (2007). Теорія і методика тренування спортсменів високої кваліфікації. Вінниця. Планер.
7. Подригалo Л.В., Даниленко Г.М., Пашкевич С.А. (2007). Організація моніторингу здоров'я дітей як складова частина державного соціально-гігієнічного моніторингу. Харків.
8. Платонов, В.Н. (2004). Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практическое приложение. Киев. Олимпийская литература. 808 с.
9. Подригалo, Л.В., Даниленко, Г.Н. (2014). Донозологические состояния у детей, подростков и молодежи: диагностика, прогноз и гигиеническая коррекция. Киев. Генеза. 200 с.
10. Подригалo, Л.В., Ші Ке. Дослідження біомеханічних параметрів кікбоксерів із різним стажем тренувань. Єдиноборства. 2024; 2(32), 71–80, <https://doi.org/10.15391/ed.2024-2.07>.
11. Реймерс, Н.Ф. (1990). Природопользование. Словарь-справочник. М. Мысль. 637 с.
12. Стандарти для оцінки фізичного розвитку школярів (випуск 3) /Під ред. Сердюка А.М. Київ: Казка, 2010. 60 с.
13. Тегако, Л.И., Марфина, О.В. (2003). Практическая антропология. Ростов на Дону. Феникс. 320 с.
14. Шаповалов, Б.Б., Дворецкий, Е.Г. (2010). Кікбоксинг (версія WPKA). Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл (ДЮСШ). К. 110 с.
15. Armstrong, S. (2007, May). Wireless connectivity for health and sports monitoring: A review. *British Journal of Sports Medicine*. <https://doi.org/10.1136/bjism.2006.030015>.
16. Högberg, P., Henriksson, G., Borrell, C., Ciutan, M., Costa, G., Georgiou, I., ... Olsson, G. (2022). Monitoring Health Inequalities in 12 European Countries: Lessons Learned from the Joint Action Health Equity Europe. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(13). <https://doi.org/10.3390/ijerph19137663>.
17. Koschollek, C., Kajikhina, K., Bartig, S., Zeisler, M. L., Schmich, P., Gößwald, A., ... Hövener, C. (2022). Results and Strategies for a Diversity-Oriented Public Health Monitoring in Germany. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(2). <https://doi.org/10.3390/ijerph19020798>.
18. Podrigalo, L, Ke, S, Cynarski, WJ, Perevoznyk, V, Paievskyi, V, Volodchenko, O, Kanunova, L. (2023). Comparative analysis of physical development and body composition of kickboxing athletes with different training experience. *Slobozhanskyi Herald of Science and Sport*. 27(3), 145–152. <https://doi.org/10.15391/snsv.2023-3.005>.
19. Podrigalo, L., Ke, S., Podrihalo, O., Olkhovyi, O., Paievskyi, V., & Kraynik, Ya. (2022). Justification of the Selection Techniques in Martial Arts using Wald's Sequential Analysis. *Physical Education Theory and Methodology*. 22(4): 576-582. <https://doi.org/10.17309/tmfv.2022.4.17>.
20. Schlotheuber, A., & Hosseinpoor, A. R. (2022). Summary Measures of Health Inequality: A Review of Existing Measures and Their Application. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(6). <https://doi.org/10.3390/ijerph19063697>.
21. Velasco, V., Gragnano, A., & Vecchio, L. P. (2021). Health literacy levels among italian students: Monitoring and promotion at school. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(19). <https://doi.org/10.3390/ijerph18199943>.
22. Zhang, J., Qu, Q., An, M., Li, M., Li, K., & Kim, S. (2022). Influence of Sports Biomechanics on Martial Arts Sports and Comprehensive Neuromuscular Control under the Background of Artificial Intelligence. *Contrast Media and Molecular Imaging*, <https://doi.org/10.1155/2022/9228838>.
23. Zhao, X. (2022). Design of Sports Health Monitoring System based on Computer-Aided Virtual Reality Technology. *Computer-Aided Design and Applications*, 20(S1), 97–107. <https://doi.org/10.14733/CADAPS.2023.S1.97-107>.

References

1. Alhorytm. Entsypklopediia kibernetiky. Vidpovidalnyi red. V. Hlushkov, 1 tt., 1973
2. Antomonov, M.Iu. (2018). Matematycheskaia obrabotka y analiz medyko-byolohyeheskykh dannyykh. Kyev.
3. Bestuzhev-Lada, Y.V. Namestnykova, H.A. (2002). Sotsyalnoe prohozyrovanye: kurs lektsyi. Pedahohyeheskoe obshchestvo Rossyy.
4. Hubler, E.V. (1990). Ynformatyvnost v patolohyy, klynyncheskoi medytsyne y pedyatryy. Lenynhrad.
5. Yzaak, S.Y. (2005). Monytorynh fyzycheskoho sostoianya y fyzycheskoi podhotovlennosty: teoriya y praktyka: monohrafyia. M.Sovetskyi sport.
6. Kostiukevych, V.M. (2007). Teoriia i metodyka trenuvannia sportsmeniv vysokoi kvalifikatsii. Vinnytsia. Planer.
7. Podrihalo L.V., Danylenko H.M., Pashkevych S.A. (2007). Orhanizatsiia monitorynhu zdorovia ditei yak skladova chastyna derzhavnoho sotsialno-hihiiienichnoho monitorynhu. Kharkiv.

8. Platonov, V.N. (2004). *Systema podhotovky sportsmenov v olymпыiskom sporte. Obshchaia teoriya y ee praktycheskoe prylozhenye*. Kyev. Olymпыiskaia lyteratura. 808 s.
9. Podryhalo, L.V., Danylenko, H.N. (2014). Donozolohycheskye sostoiانيا u detei, podrostkov y molodezhy: dyahnostyka, prohnoz y hyhyenycheskaia korrektsiia. Kyev. Heneza. 200 s.
10. Podrihalo, L.V., Shi Ke. Doslidzhennia biomekhanichnykh parametriv kikkokseriv iz riznym stazhem trenuvan. *Yedynoborstva*. 2024; 2(32), 71–80, <https://doi.org/10.15391/ed.2024-2.07>.
11. Reimers, N.F. (1990). *Pryrodopolzovanye. Slovar-spravochnyk*. M. Мыsl. 637 s.
12. Standarty dlia otsinky fizychnoho rozvytku shkoliariv (vypusk 3) /Pid red. Serdiuka A.M. Kyiv: Kazka, 2010. 60 s.
13. Tehako, L.Y., Marfyna, O.V. (2003). *Praktycheskaia antropolohiia*. Rostov na Donu. Fenyks. 320 s.
14. Shapovalov, B.B., Dvoretzkyi, E.H. (2010). *Kikkoksynh (versiia WPKA). Navchalna prohrama dlia dytiacho-yunatskykh sportyvnykh shkil (DluSSh)*. K. 110 s.
15. Armstrong, S. (2007, May). Wireless connectivity for health and sports monitoring: A review. *British Journal of Sports Medicine*. <https://doi.org/10.1136/bjism.2006.030015>.
16. Högberg, P., Henriksson, G., Borrell, C., Ciutan, M., Costa, G., Georgiou, I., ... Olsson, G. (2022). Monitoring Health Inequalities in 12 European Countries: Lessons Learned from the Joint Action Health Equity Europe. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(13). <https://doi.org/10.3390/ijerph19137663>.
17. Koschollek, C., Kajikhina, K., Bartig, S., Zeisler, M. L., Schmich, P., Gößwald, A., ... Hövener, C. (2022). Results and Strategies for a Diversity-Oriented Public Health Monitoring in Germany. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(2). <https://doi.org/10.3390/ijerph19020798>.
18. Podrigalo, L, Ke, S, Cynarski, WJ, Perevoznyk, V, Paievskiy, V, Volodchenko, O, Kanunova, L. (2023). Comparative analysis of physical development and body composition of kickboxing athletes with different training experience. *Slobozhanskyi Herald of Science and Sport*. 27(3), 145–152. <https://doi.org/10.15391/snsv.2023-3.005>.
19. Podrigalo, L., Ke, S., Podrihalo, O., Olkhovyi, O., Paievskiy, V., & Kraynik, Ya. (2022). Justification of the Selection Techniques in Martial Arts using Walds Sequential Analysis. *Physical Education Theory and Methodology*. 22(4): 576-582. <https://doi.org/10.17309/tmfv.2022.4.17>.
20. Schlotheuber, A., & Hosseinpoor, A. R. (2022). Summary Measures of Health Inequality: A Review of Existing Measures and Their Application. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(6). <https://doi.org/10.3390/ijerph19063697>.
21. Velasco, V., Gagnano, A., & Vecchio, L. P. (2021). Health literacy levels among italian students: Monitoring and promotion at school. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(19). <https://doi.org/10.3390/ijerph18199943>.
22. Zhang, J., Qu, Q., An, M., Li, M., Li, K., & Kim, S. (2022). Influence of Sports Biomechanics on Martial Arts Sports and Comprehensive Neuromuscular Control under the Background of Artificial Intelligence. *Contrast Media and Molecular Imaging*, <https://doi.org/10.1155/2022/9228838>.
23. Zhao, X. (2022). Design of Sports Health Monitoring System based on Computer-Aided Virtual Reality Technology. *Computer-Aided Design and Applications*, 20(S1), 97–107. <https://doi.org/10.14733/CADAPS.2023.S1.97-107>.

Пятисоцька С., Єфременко А., Подрігало Л., Петренко Ю. Обґрунтування моніторингу у кіберспорті. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2024. Том 12, № 5. С. 65-72. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-010>.

Piatysotska S., Yefremenko A., Podrigalo L., Petrenko Yu. Obgruntuvannya monitorynhu u kibersporti [Justification of the monitoring in cybersports]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2024. Vol. 12, No 5. S. 65-72. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-010>.

УДК 796.07

DOI: 10.31110/2616-650X-vol12i5-010

Світлана ПЯТИСОЦЬКА¹, Андрій ЄФРЕМЕНКО², Леонід ПОДРІГАЛО³, Юлія ПЕТРЕНКО⁴

Харківська державна академія фізичної культури, Україна

¹<https://orcid.org/0000-0002-2246-1444>

piatsvit25@gmail.com

²<https://orcid.org/0000-0003-0924-0281>

pierrobertlef@gmail.com

³<https://orcid.org/0000-0002-7893-524X>

leonid.podrigalo@gmail.com

⁴<https://orcid.org/0000-0002-6549-3729>

horbatenko1604@gmail.com

ОБГРУНТУВАННЯ МОНІТОРИНГУ У КІБЕРСПОРТІ

Анотація. Узагальнено сучасні уявлення про організаційні особливості процесу контролю у підготовці кіберспортсменів. Мета – обґрунтувати та визначити моніторинг у підготовці кіберспортсменів. Методи дослідження: теоретичні методи педагогічного дослідження. Результати дослідження. Наголошується, що ефективний процес підготовки спортсменів у кіберспорті можливий лише за умов побудови ефективної стратегії контролю та обліку, як повноцінного структурного компонента тренувального процесу гравців. Контроль у підготовці кіберспортсменів полягає у визначенні складових, що формують готовність гравців до ефективної змагальної діяльності. Відповідно до них визначають засоби та методи оцінки провідних параметрів спортивної продуктивності та працездатності організму гравців. На індивідуальному та командному рівні контроль у кіберспорті має проводитися взаємопов'язано, а показники, які визначаються, мають бути інформативними для обох рівнів. Обговорення. Контроль у кіберспорті має бути організованим на етапному, поточному та оперативному рівнях. Це потребує визначення стратегії проведення контрольних заходів з урахуванням поточних завдань. Контроль у підготовці кіберспортсменів має бути цілісним і структурованим щодо конкретної одиниці річного макроциклу тренування з урахуванням ключових напрямків підготовки гравців. Провідними напрямками контролю у кіберспорті є безпосередньо ігровий (педагогічний), функціональний (медико-біологічний) та психологічний. Вони складають систему комплексного оцінювання спортивної готовності гравців. Засоби та методи контролю у кіберспорті визначаються їх доцільністю та інформативністю відносно ключових характеристик ігрової готовності спортсменів. Пріоритетом їх застосування є можливість швидкого отримання результатів та їх аналізу для оперативної оцінки, а також можливої корекції тренувального процесу. Виходячи з отриманих результатів була розроблена та обґрунтована схема контролю у кіберспорті. Висновки. Таким чином, контроль у підготовці кіберспортсменів потребує ретельного вивчення. Специфіка цього виду спорту вимагає особливої уваги щодо визначення стратегії контролю на індивідуальному рівні гравців, а також на рівні команди. Система контролю у кіберспорті лише формується, що потребує його подальшого вивчення та емпіричної апробації методології у процесі підготовки гравців у річному циклі тренування.

Ключові слова: електронний спорт; тренування; моніторинг; спортивна підготовка; спортивна готовність; річний макроцикл.

Svitlana PIATYSOTSKA¹, Andrii YEFREMENKO², Leonid PODRIGALO³, Yuliia PETRENKO⁴

Kharkiv State Academy of Physical Culture, Ukraine

¹<https://orcid.org/0000-0002-2246-1444>

piatsvit25@gmail.com

²<https://orcid.org/0000-0003-0924-0281>

pierrobertlef@gmail.com

³<https://orcid.org/0000-0002-7893-524X>

leonid.podrigalo@gmail.com

⁴<https://orcid.org/0000-0002-6549-3729>

horbatenko1604@gmail.com

JUSTIFICATION OF THE MONITORING IN CYBERSPORTS

Abstract. The article summarizes modern ideas about the monitoring process's organizational features in cyber-sportsmen training. The purpose is to substantiate and define monitoring in the training of cyber-sportsmen. Research methods: theoretical methods of pedagogical research. It is emphasized that an effective process of training athletes in esports is possible only if an effective strategy of control and accounting is built as a full-fledged structural component of the training process of players. Control in the training of cyber-sportsmen is to determine the components that form the players' readiness for effective competitive activity. According to them, the means and methods of assessing the leading parameters of sports performance and the performance of the players' bodies are determined. At the individual and team levels, control in cybersports should be carried out interconnectedly, and the indicators determined should be informative for both levels. Control in cybersports should be organized at the stage, current, and operational levels. That requires determining a strategy for control measures and considering current tasks. Control in the training of cyber-sportsmen should be holistic and structured about a specific unit of

the annual macro-cycle of training, considering the key areas of player training. The leading directions of control in esports are game (pedagogical), functional (medical and biological), and psychological. They form a system of comprehensive assessment of players' sports readiness. Means and methods of control in esports are determined by their expediency and informativeness about the key characteristics of athletes' game readiness. The priority of their application is the ability to quickly obtain results and analyze them for prompt assessment, as well as possible correction of the training process. A control scheme in esports was developed and substantiated based on the results obtained. The control system in esports is only being formed, which requires further study and empirical testing of the methodology in training players in the annual training cycle.

Keywords: cybersports; training; monitoring; sports training; sports readiness; annual macrocycle.

Постановка проблеми. Побудова системи підготовки спортсменів – це складний багаторівневий процес, спрямований на досягнення максимально можливого результату. Цілісний процес підготовки передбачає систематичне тренування та не обмежується визначенням результативності спортсменів. При формуванні системи підготовки у нових видах спорту, до яких відноситься кіберспорт, виникає потреба у її деталізації за напрямками впливу на розвиток спортивної готовності атлетів. Відтак, підготовка спортсменів передбачає вирішення ряду завдань та досягнення певних проміжних цілей, що в цілому, є безперервним процесом – від навчання специфічним для виду спорту руховим діям до їх вдосконалення.

Ефективність процесу підготовки у кіберспорті, як і у інших видах спорту, можлива лише за умов побудови дієвої системи контролю показників, які характеризують різні сторони підготовленості спортсменів. Також є необхідність в обліку та аналізі кількісних і якісних показників, що характеризують специфічну спортивну діяльність у тренувальній та змагальній діяльності. Тож у процесі підготовки має проводитися певна оцінка ступеня вирішення поставлених завдань після здійснення певної серії тренувальних впливів, як проміжна або узагальнююча. Таким чином, слід говорити про цілісний процес контролю у підготовці спортсменів, кінцевою точкою якого є спортивний результат.

Система контролю у підготовці спортсменів сприяє своєчасному отриманню інформації про ефективність тренувальних впливів. Багатогранність процесу спортивної підготовки вказує на те, що спортивний результат не буде досягнуто лінійно, оскільки на нього впливає ряд факторів, які знаходять відображення у сторонах підготовки кіберспортсменів [20]. Відповідно, система контролю має враховувати ключові характеристики, які формують результативність або впливають на неї у ході підготовки кіберспортсменів.

Проте, сьогодні стрімкий розвиток кіберспорту випереджає систематизацію відомостей щодо особливостей контролю у підготовці гравців [3]. Відтак, існує проблема формування структури контролю у кіберспорті у зв'язку з активним становленням цього виду спорту [4]. Наразі відсутні дослідження щодо системного розгляду процесу контролю сторін підготовленості кіберспортсменів з урахуванням характеристик, які впливають на результативність гравців.

У найбільш об'ємному вітчизняному дослідженні, присвяченому кіберспорту, важливість моніторингу стану спортсменів зазначається неодноразово, але конкретні практичні рекомендації відсутні [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Якісний зворотній зв'язок є важливим фактором побудови системи підготовки спортсменів. Він є елементом більш широкого поняття з теорії спорту, такого як контроль. Принцип зворотнього зв'язку є одним із провідних у теорії системного підходу. Саме завдяки цьому принципу здійснюється моніторинг стану спортсменів та практично доводиться його ефективність. Контроль у спорті визначають як сукупність способів отримання інформації про напрям і причини морфологічних та тих функціональних змін, що відбуваються в організмі спортсмена, та порівняння його дійсного стану з належним [15].

Фахівці, що досліджують наукову проблему щодо підготовки кіберспортсменів, наголошують на виключно важливому значенні комплексного контролю у системі спортивної підготовки [5]. Визначено, що показники контролю можуть виступати в якості модельних характеристик підготовленості спортсменів [14]. Проте, наразі відсутні подібні дослідження щодо кіберспорту.

Контрольні заходи мають підбиратися з урахуванням специфіки виду спорту, а також за можливістю використання сучасних засобів вимірювання. Також система контролю за ігровими показниками та функціональним станом організму спортсменів має включати характеристики тренувального навантаження [9].

Показники контролю можна використовувати як для оцінки стану спортсмена або команди у поточний період підготовки, так і в якості інформації щодо необхідності корекції системи тренувань відповідно до завдань та модельних характеристик спортивної готовності гравців [14]. Якісно побудована система контролю дозволяє використовувати отримані показники як модельні характеристики спортсменів та застосовувати їх у процесі педагогічного моделювання [13]. Проте, не визначена структура підготовленості кіберспортсменів як на індивідуальному рівні, так і з урахуванням функцій у команді та командній взаємодії [19]. Отже, в умовах активного формування системи підготовки в кіберспорті, поточне дослідження має значну актуальність.

Мета дослідження – обґрунтувати та визначити моніторинг у підготовці кіберспортсменів.

Методи дослідження. Теоретико-методологічний характер дослідження обумовив необхідність застосування у ньому загальнонаукових методів таких як аналіз, синтез, індукція та дедукція. У якості бази для обґрунтування системи контролю застосовано матеріали власних досліджень кіберспортсменів різного рівня підготовленості та існуючі літературні джерела [16, 17, 18, 19].

Виклад основного матеріалу. Сутність контролю у кіберспорті полягає у визначенні факторів, які формують змагальну готовність гравців, з відповідним підбором релевантних засобів та методів фіксації та обліку, а також якісного аналізу зафіксованих показників. Проте, обрані показники мусять бути валідними відносно провідних функціональних характеристик організму гравців, що забезпечують досягнення високого рівня ігрової працездатності [1, 2].

Для побудови системи контролю у кіберспорті важливо визначити її структуру. Така структура може базуватися на сучасних уявленнях про контроль у підготовці атлетів ігрових видів спорту, прийнятих у сучасній теорії та практиці спортивного тренування [8]. Так, контроль у спортивних іграх передбачає застосування засобів та методів, які дозволяють визначити поточний стан спортсмена, а також його потенційні можливості до демонстрації високої спортивної продуктивності у теперішньому часі або відставлено [10]. Тому структура контролю у кіберспорті може складатися з показників, зафіксованих з різною частотою – на етапному, поточному і оперативному рівнях. Така структура дозволяє врахувати варіативність стану гравців та визначити взаємозв'язок характеристик підготовленості кіберспортсменів на різних етапах річного макроциклу.

Щодо видів контролю пропонується схема їх взаємозв'язку із методами та процедурами (рис. 1).

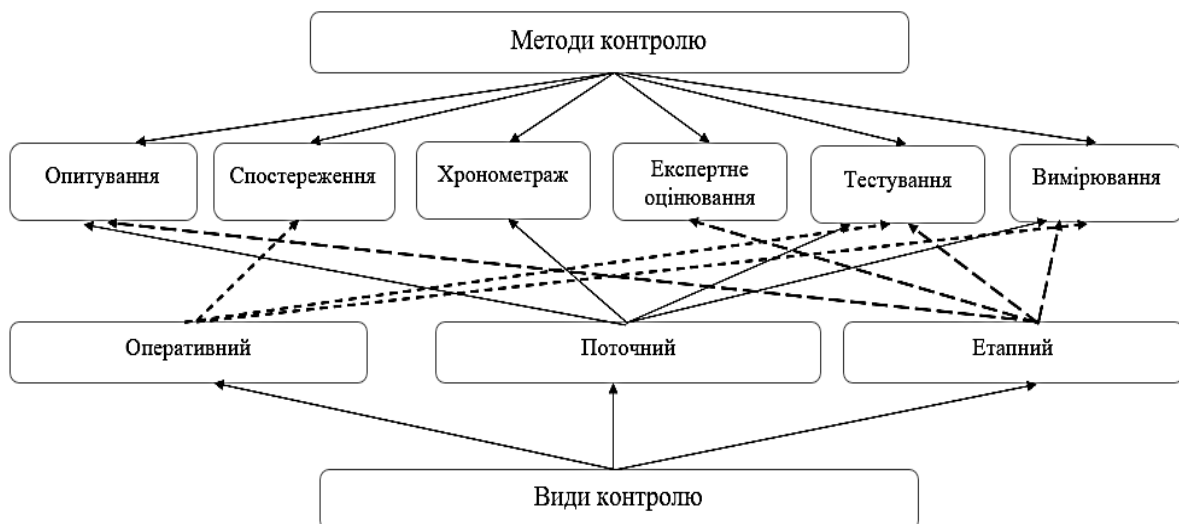

Рис. 1. Схема взаємозв'язку між видами та методами контролю у кіберспорті

Оперативний контроль у підготовці кіберспортсменів вирішує завдання термінового визначення характеристик результативності та працездатності, які дозволяють визначити ступінь впливу одного тренування або серії на гравця або команду. Організація і проведення оперативного контролю мають базуватися на доступних, легковимірюваних та інформативних показниках, що можуть бути швидко оброблені та інтерпретовані. Частота такого контролю та проміжок часу між окремими зрізами залежить від особливостей підготовки у конкретний період річного макроциклу і має визначатися тренером.

Провідною особливістю оперативного або експрес-контролю є можливість застосування у ньому методик, що є скринінг-тестами. Ця дефініція достатньо широко використовується у сучасній науці, зокрема, тоді, коли обговорюється організація та реалізація моніторингу.

Скринінг визначається як передбачувана ідентифікація певної або нерозпізнаної хвороби чи стану за допомогою тестів, різного виду досліджень і здійснюється без значних затрат часу [6]

Скринінг – це виявлення чинників ризику, які можуть впливати на здоров'я. Результати цих досліджень, як правило, ще не дають підстави для встановлення діагнозу, вони лише допомагають виділити з умовно здорового контингенту тих осіб, у яких можливість наявності захворювання найбільш вірогідна.

Для скринінгу застосовують спеціальні методики або тести, які повинні відповідати наступним вимогам:

– вірогідність, забезпечення виміру необхідного показника, що передбачено метою дослідження;

- достатня точність, ступінь якої залежить від потреб дослідження;
- простота, практичність, зручність, економічна прийнятність;
- відсутність травматизму;
- специфічність.

Відтак, найбільш підходящими показниками оперативного контролю у кіберспорті будуть ігрові характеристики, зафіксовані безпосередньо на тренувальних сесіях, та у процесі занять на тренажерах. Щодо психомоторної сфери, то у процесі оперативного контролю потрібно застосовувати засоби оцінювання стану аналізаторів та швидку оцінку когнітивної сфери, а також те, як тренувальне навантаження сприймається кіберспортсменами. Отримані показники дозволяють визначати реакцію гравців на запропоноване навантаження окремих або серії тренувальних сесій, а також частково визначати ефективність тренувальних впливів на результативність процесу підготовки.

Враховуючи значення кардіореспіраторної системи для формування адаптаційного потенціалу людини, контроль стану кіберспортменів повинен включати визначення ЧСС та АТ та розрахунок індексів на їх підставі. Найбільш цінним, на наш погляд, є розрахунок вегетативного індексу Кердо, показника, який дозволяє оцінювати переважання впливу симпатичної або парасимпатичної системи. Цінність цього індексу також обумовлена тим, що завдяки йому можливо диференціювати стани сталої адаптації, її напруження та зриву. Правомірність такого підходу та цінність цього індексу доведена у дослідженнях з участю геймерів [7]. Підвищення ефективності експрес-контролю можливо завдяки впровадженню елементів гейміфікації, застосування спеціальних мобільних додатків для контролю показників стану кіберспортсменів.

Поточний контроль спрямований на оцінку перебігу формування структури підготовленості кіберспортсменів у процесі вирішення проміжних завдань підготовки у річному макроциклі тренування. Частота його проведення залежить від структури підготовки кіберспортсменів. Завдання – визначення поточного стану кіберспортсменів за ключовими напрямками підготовки. Відповідно, показники контролю мають бути деталізовані відносно оцінювання сторін підготовленості спортсмена та у відповідності до завдань, які вирішуються у певному періоді підготовки. Таким чином, засоби та методи поточного контролю у кіберспорті слід підбирати варіативно до конкретних завдань підготовки. Дані поточного контролю є цінними для визначення ефективності серій тренувань кіберспортменів і, за потреби, подальшої корекції процесу підготовки. Тренери можуть варіювати кількість вимірюваних параметрів та частоту їх визначення, що дозволить гнучко регулювати тренувальну програму як на індивідуальному, так і на командному рівнях. Поточний контроль має бути комплексним із використанням різних засобів з огляду на потребу забезпечення варіативності оцінки певного виду підготовленості кіберспортсменів, що дозволяє зробити розгорнутий аналіз.

На етапі поточного моніторингу найбільш важливим є оцінка динаміки реакції організму на тренувальні навантаження для профілактики донозологічних станів. Він включає контроль правильності організації тренувального процесу і, найбільш важливо, відповідності тренувальних навантажень функціональним можливостям спортсменів. Це дозволяє використовувати як традиційні гігієнічні методики (хронометраж, методики оцінки фізичної працездатності), так і лабораторні та інструментальні методи. Результати поточного моніторингу дозволяють уточнити та індивідуалізувати тренувальні навантаження, підвищити їх ефективність та зміцнити здоров'я спортсменів.

Етапний контроль передує головним змаганням певного періоду підготовки і спрямований на комплексне визначення готовності кіберспортсменів до демонстрації запланованого результату на змаганнях або серії ігор. Відтак, мають бути визначені параметри, що ґрунтуються як на безпосередньо ігрових характеристиках кіберспортсмена, так і показниках його психомоторної сфери. Отже, на цьому етапі особливої уваги потребують показники ігрової продуктивності та командної взаємодії, що відносяться до сфери тактико-технічної підготовленості та визначають ключові вміння і навички кіберспортсмена безпосередньо в обраній грі. Для аналізу змагальної готовності кіберспортсменів мають бути використані показники ігрової майстерності та їх прояв у командній взаємодії. Заходами для оцінювання при цьому будуть тренувальні та змагальні ігри, моделювання ігрових ситуацій та використання ігрових тестуючих засобів. Щодо психологічної та моторної сфери, то при етапному контролі мають бути оцінені генеральні показники когнітивної та психомоторної сфери гравців, а також їх психологічний стан (стан вищих нервових функцій, показники психомоторних реакцій, психологічні маркери командної взаємодії). Обстеження на цьому етапі мають бути комплексними та включати ґрунтовний аналіз з наступним моделюванням і прогнозуванням результативності гравців.

Важливою особливістю цього виду контролю, на наш погляд, є необхідність вивчення взаємозв'язків між досліджуваними параметрами. Це дозволить оцінювати інтегральний стан функціональної системи, що формується внаслідок підготовки спортсменів. Залучення для цього кореляційного, регресійного та факторного аналізу фактично дає можливість прогнозування стану кіберспортсменів та динаміки їх успішності.

Кіберспортивні дисципліни класифікуються на індивідуальні та командні. У зв'язку з цим є необхідність у формування окремих підходів до комплексного контролю стану окремих гравців та команди в цілому. На основі проведеного професіографічного аналізу діяльності кіберспортсменів [11] розроблено схему комплексного контролю (рис. 2).

Рис. 2. Схема моніторингу в кіберспорті

В ході комплексного контролю в індивідуальних та командних дисциплінах доцільно проводити педагогічний, психологічний та медико-біологічний види контролю для дослідження індивідуальних показників гравців.

До медико-біологічного контролю відноситься визначення наступних показників:

- показники серцево-судинної системи: частота серцевих скорочень, артеріальний тиск, варіабельність серцевого ритму; *методи дослідження*: пульсометрія, сфігмоманометрія, електрокардіографія, метод індексів стану серцево-судинної системи (визначення динаміки вегетативного індексу Кердо (ВІК) – показника, за допомогою якого певною мірою можна диференціювати напруження, виснаження та зрив адаптації), проби з фізичним навантаженням;

- стан сенсорних аналізаторів (перцептивні показники): значення найближчої точки ясного зору (НТЯЗ), просторова контрастна чутливість, зміни показника критичної частоти злиття світлових миготінь (КЧСМ), показники асиметрії зорової системи; *методи дослідження*: візоконтрастометрія, аудіографія;

- ознаки дозозологічних станів, пов'язаних із особливістю діяльності кіберспортсменів – порушення постави, тунельний синдром, синдром сухого ока, астенопічний стан тощо.

До педагогічного контролю відноситься визначення наступних показників:

- кількісні та якісні показники індивідуальних та командних техніко-тактичних дій – дані ігрової статистики, різнобічність, ефективність та раціональність ТТД;

- показники величини та інтенсивності навантаження – тривалість та інтенсивність ігрових сесій, тривалість перерв між іграми та характер відпочинку;

- показники фізичних якостей, що можна віднести до спеціальних: швидкості, координації, спритності, витривалості.

До психологічного та психофізіологічного контролю відноситься визначення наступних показників:

- час сенсомоторних реакцій: простої реакції, реакції на рухомий об'єкт, реакції розрізнення;
- частота локальних рухів (теппінг-тест), контроль тремору, точності відтворення рухів верхніх кінцівок, показників функціональної асиметрії верхніх кінцівок;

- когнітивні якості: короткочасна зорова пам'ять, довготривала пам'ять, увага, сприйняття, мислення;

- вивчення мотивації гравців;

- визначення психологічної сумісності гравців у команді, визначення ефективності управління з боку лідера команди (капітана);

До основних методів контролю в кіберспорті можна віднести наступні:

- опитування – використовується в ході медико-біологічного та психологічного контролю для визначення психологічних особливостей та суб'єктивних відчуттів щодо стану здоров'я гравців; використання тесту ТПАНС (тривожність–працездатність–активність–настрій–самооцінка) дозволяє отримати відомості щодо змін зазначених параметрів у динаміці гри;

- спостереження та хронометраж – використовується в ході педагогічного контролю для оцінки техніко-тактичних параметрів та величини навантаження; для визначення основних видів діяльності, їх тривалості та характеру;

- метод експертного оцінювання – для визначення показників ефективності ТТД, пошуку шляхів підвищення результативності гравця/гравців та/або команди;

- тестування – використовується в ході педагогічного та функціонального контролю, зокрема фізичних якостей, психологічного контролю – психомоторних реакцій, когнітивних якостей, мотивації тощо;

- вимірювання – використовується в ході всіх видів контролю для оцінки кількісної міри досліджуваних показників.

Провідними напрямками, за якими має здійснюватися організований контроль у підготовці кіберспортсменів, є безпосередньо ігровий, включаючи командну взаємодію, функціональний, психологічний. Ці напрямки передбачають як комплексний контроль на різних етапах тренування у річному макроциклі, так і застосування окремих засобів та методик, спрямованих як на одиничне, так і комплексне оцінювання характеристик, які визначаються. Оцінювання ігрової динаміки та результативності на індивідуальному і командному рівнях зосереджується на визначенні суто показників діяльності кіберспортсмена в ігровій оболонці, а також обсягу та інтенсивності тренування. Такий контроль відбувається безпосередньо під керівництвом та за участі тренерів з кіберспорту.

Функціональний контроль передбачає вибір методів та засобів визначення показових характеристик щодо функціонування систем організму кіберспортсменів. Динаміка провідних систем визначається за допомогою прямих та непрямих показників за змінами параметрів провідних функціональних систем, від належного рівня функціонування яких залежить ігровий результат [17]. Причому, частина показників, що дозволяють визначити загальний стан провідних систем організму використовується у період проведення етапного контролю, тоді як більш лабільні та інформативні показники щодо параметрів функціональних систем, які забезпечують результативність гравців, слід фіксувати у процесі поточного та оперативного контролю для безпосереднього визначення впливу специфічної підготовки на спеціальні якості кіберспортсменів [18]. У процесі функціонального контролю визначають показники провідних функціональних систем гравців, що потребує ретельного визначення ключових характеристик та підбору ефективних засобів та методів контролю. Так, у процесі функціонального контролю у кіберспорті має бути оцінена рухова функція, зокрема ланок, які беруть участь в управлінні ігровим інструментарієм; сенсорних систем; психомоторної сфери.

Психологічний напрям контролю у кіберспорті має вирішальне значення для оцінки можливостей та корекції відхилень від належного рівня функціонування на індивідуальному і, особливо, командному рівні [21]. Оперативність отримання даних контролю дозволяє швидко підбирати відповідні засоби корекції негативних психічних станів гравців, а також при порушенні комунікації та взаємодії у команді. Засоби та методи психологічного контролю мають бути доступними, зрозумілими і з можливістю швидкої організації тестування. Цей напрям контролю передбачає вивчення ґрунтовних психологічних характеристик гравців та команди на етапному рівні, а також оперативне вивчення змін настрою, самопочуття, відношення до процесу підготовки на оперативному рівні. Тоді як поточний психологічний контроль передбачає визначення психологічної реакції на тренувальні навантаження за певний період і передбачає оцінювання ключових психологічних та когнітивних характеристик, які пов'язані з успіхом у кіберспорті.

Проте, залишаються не вирішеними питання щодо співвідношення контрольних заходів залежно від завдань тренування, а також щодо підбору засобів та методів контролю з урахуванням структури підготовленості кіберспортсменів у конкретному періоді тренування в річному макроциклі.

Висновки. Проведене дослідження було зосереджене на визначенні структури контролю у підготовці кіберспортсменів у річному циклі тренування. Сформована структура процесу контролю, яка враховує особливості становлення спортивної готовності гравців до результативних виступів у іграх. Складність здійснення контролю у кіберспорті пов'язана з вимогами як до індивідуальної готовності гравців, так і злагодженості командної діяльності. У результаті вдалося систематично представити актуальні засоби та методики у структурі контролю у кіберспорті. Отримані результати формують основу створення програмної стратегії побудови контролю як повноцінної складової структури багаторічної підготовки у кіберспорті.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці та емпіричній апробації програми контролю ігрової готовності кіберспортсменів на різних етапах річного циклу тренування.

Список використаних джерел

1. Анохін Е. Чинники, що впливають на успішність та результативність гравців у кіберспорті. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2023. №3. С. 3-10. <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2023.3.3-10>
2. Барсукова Т. О., Василенко М. Д., Слатвінська В. М., Чертов І. І. Особливості підготовки кіберспортсменів в закладах вищої освіти. *Lex Sportiva*. 2023. №1. С. 6-11. <https://doi.org/10.32782/lexsportiva/2023.1.2>
3. Бекар С. Кіберспорт у сучасному суспільстві. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2022. №2. С. 64-70. <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2022.2.64-70>
4. Вишневецька В., Гордєєва М. Становлення і розвиток кіберспорту як виду спорту. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура*. 2023. №41. С. 3-7. <https://doi.org/10.15330/fcult.42.3-7>
5. Вишневецька В. П., Гордєєва М. В., Бортнік М. С. Ефективність змагальної діяльності в кіберспорті та чинники, що на неї впливають. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2023. Вип. 4 (163). С. 62-67. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.04\(163\).12](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.04(163).12)
6. Даниленко Г.М., Подрігало Л.В., Бориско Г.О., Меркулова Т.В. Комплексна скринінг-оцінка стану здоров'я дітей та чинників, що на нього впливають в умовах загальноосвітнього навчального закладу. *Методичні рекомендації*. Київ, 2005. 32 с.
7. Кіберспорт: монографія / [Андрєєва О., Анохін Е., Бекар С. та ін. / за заг. ред. Є. В. Імаса, О. В. Борисової, О. А. Шинкарук]. К.: Олімп. л-ра. 2021. 616 с.
8. Костюкевич В. М., Врублевський Є.П., Вознюк Т.В. [та ін.] Теоретико-методичні основи контролю у фізичному вихованні та спорті [монографія]. за заг. ред. В.М. Костюкевича. Вінниця: ТОВ «Планер». 2017. 191 с.
9. Луць Ю., Лук'янцева Г., Федорчук С. Прояв нейродинамічних властивостей кіберспортсменів у зв'язку із рівнем стресу, саморегуляції, адаптивності та інтелекту. *Cherkasy University Bulletin: Biological Sciences Series*. 2023. №2. С. 76-86. <https://doi.org/10.31651/2076-5835-2018-1-2023-2-76-86>
10. Мітова О.О. Уніфікований алгоритм комплексного контролю підготовленості спортсменів у командних спортивних іграх. *Наука в Олімпійському спорті*. 2019. №2. С.16-28. DOI: <https://doi.org/10.32652/olympic2019.2.2>
11. Подрігало Л.В., Пятисоцька С.С. Професіографічний аналіз спортивної діяльності кіберспортсменів, що спеціалізуються у різних ігрових жанрах. *Спортивні ігри*. 2024. 1(31), 51-64. <https://doi.org/10.15391/si.2024-1.05>
12. Шинкарук О. Модель ігрової підготовленості гравців у кіберспорті. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2022. №2. С. 158-168. <https://doi.org/10.32540/2071-1476-2022-2-158>
13. Akyüz B. A Systematic Review Regarding the Importance of Physical Training in E-Sports. *International Online Journal of Education and Teaching*. 2022. № 9(4). P. 1960-1973. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1353994.pdf>
14. Nagorsky E., Wiemeyer J. The structure of performance and training in esports. *PLoS one*. 2020. № 15(8). P. e0237584. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0237584>
15. Karadakis K., Painchaud M. M. Esport Knowledge, Skills, and Abilities: Perspectives from Subject Matter Experts. *Athens Journal of Sports*. 2022. № 9(2). P. 79-100. URL: https://www.researchgate.net/profile/Gregory-T-Papanikos/publication/360600014_The_Athens_Journal_of_Sports_Volume_9_Issue_2_June_2022/links/627fb4ca4f1d90417d6b5fae/The-Athens-Journal-of-Sports-Volume-9-Issue-2-June-2022.pdf#page=31
16. Piatysotska S., Podrigalo L., Olkhovyi O., Yefremenko A., Ashanin V. Priority areas of scientific research in the field of esports: an analytical review based on publications in the scientometric database. *Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe*, 2023. No 6(4). Pp. 109-136. <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2023.04.06>
17. Piatysotska S., Podrigalo L., Romanenko V., Yefremenko A., Petrenko Y., Poltoratska H. A Study of Motor Functional Asymmetry Indicators in Different Sportsmanship Level Esports Athletes. *Physical Education Theory and Methodology*. 2023. № 23(4). P. 628-635. <https://doi.org/10.17309/tmfv.2023.4.19>
18. Piatysotska S., Podrigalo L., Romanenko V., Melnyk A., Halashko V., Koval S. Study of short-term visual memory of athletes in cyclic sports, martial arts and esports. *Pedagogy of Physical Culture and Sports*. 2023. № 27(6). P. 503-514. <https://doi.org/10.15561/26649837.2023.0609>
19. Piatysotska S., Podrigalo L., Olkhovyi O., Yefremenko A., Ashanin V. Priority areas of scientific research in the field of esports: an analytical review based on publications in the scientometric database. *Sport and Tourism Central European Journal*. 2023. № 6(4). P. 109-136. <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2023.04.06>
20. Shynkaruk O., Byshevets N., Iakovenko O., Serhiyenko K., Anokhin E., Yukhno Y., Usychenko V., Yarmolenko M., Stroganov S. Modern Approaches to the Preparation System of Masters in eSports. *Sport Mont Journal*. 2021. №19. P. 69-74. <https://doi.org/10.26773/smj.210912>
21. Toth A. J., Ramsbottom N., Constantin C., Milliet A., Campbell M. J. The effect of expertise, training and neurostimulation on sensory-motor skill in esports. *Computers in Human Behavior*. 2021. №121. P. 106782. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2021.106782>

References

1. Anokhin E. Chynnyky, shcho vplyvaiut na uspishnist ta rezultatyvnist hravtsiv u kibersporti. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu*. 2023. №3. S. 3-10. <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2023.3.3-10>
2. Barsukova T. O., Vasylenko M. D., Slatvinska V. M., Chertov I. I. Osoblyvosti pidhotovky kibersportsmeniv v zakladakh vyshchoi osvity. *Lex Sportiva*. 2023. №1. S. 6-11. <https://doi.org/10.32782/lexsportiva/2023.1.2>
3. Bekar S. Kibersport u suchasnomu suspilstvi. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu*. 2022. №2. S. 64-70. <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2022.2.64-70>

4. Vyshnevetska V., Hordieieva M. Stanovlennia i rozvytok kibersportu yak vydu sportu. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Serii: Fizychna kultura*. 2023. №41. S. 3-7. <https://doi.org/10.15330/fcult.42.3-7>
5. Vyshnevetska V. P., Hordieieva M. V., Bortnik M. S. Efektyvnist zmahalnoi diialnosti v kibersporti ta chynnyky, shcho na nei vplyvaiut. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova*. 2023. Vyp. 4 (163). C. 62-67. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.04\(163\).12](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.04(163).12)
6. Danylenko H.M., Podrihalo L.V., Borysko H.O., Merkulova T.V. Kompleksna skrynih-otsinka stanu zdorovia ditei ta chynnykiv, shcho na noho vplyvaiut v umovakh zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu. *Metodychni rekomendatsii*. Kyiv, 2005. 32 s.
7. Kibersport: monohrafiia / [Andrieieva O., Anokhin E., Bekar S. ta in. / za zah. red. Ye. V. Imasa, O. V. Borysovoi, O. A. Shynkaruk]. K.: Olimp. l-ra. 2021. 616 s.
8. Kostiukevych V. M., Vrublevskiy Ye.P., Vozniuk T.V. [ta in.] Teoretyko-metodychni osnovy kontroliu u fizychnomu vykhovanni ta sporti [monohrafiia]. za zah. red. V.M. Kostiukevycha. Vinnytsia: TOV «Planer». 2017. 191 s.
9. Luts Yu., Lukiantseva H., Fedorchuk S. Proiav neirodynamichnykh vlastyvoitei kibersportsmeniv u zviazku iz rivnem stresu, samorehuliatcii, adaptyvnosti ta intelektu. *Cherkasy University Bulletin: Biological Sciences Series*. 2023. №2. S. 76-86. <https://doi.org/10.31651/2076-5835-2018-1-2023-2-76-86>.
10. Mitova O.O. Unifikovanyi alhorytm kompleksnoho kontroliu pidhotovlenosti sportsmeniv u komandnykh sportyvnykh ihrakh. *Nauka v Olimpiiskomu sporti*. 2019. №2. S.16-28. DOI: https://doi.org/10.32652/olympic2019.2_2
11. Podrihalo L.V., Piatysotska S.S. Profesiografichniy analiz sportyvnoi diialnosti kibersportsmeniv, shcho spetsializuiutsia u riznykh ihrovykh zhanakh. *Sportyvni ihry*. 2024. 1(31), 51–64. <https://doi.org/10.15391/si.2024-1.05>.
12. Shynkaruk O. Model ihrovoi pidhotovlenosti hravtsiv u kibersporti. *Sportyvnyi visnyk Prydniprov'ia*. 2022. №2. C. 158-168. <https://doi.org/10.32540/2071-1476-2022-2-158>
13. Akyüz B. A Systematic Review Regarding the Importance of Physical Training in E-Sports. *International Online Journal of Education and Teaching*. 2022. № 9(4). R. 1960-1973. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1353994.pdf>
14. Nagorsky E., Wiemeyer J. The structure of performance and training in esports. *PloS one*. 2020. № 15(8). R. e0237584. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0237584>.
15. Karadakis K., Painchaud M. M. Esport Knowledge, Skills, and Abilities: Perspectives from Subject Matter Experts. *Athens Journal of Sports*. 2022. № 9(2). R. 79-100. URL: https://www.researchgate.net/profile/Gregory-T-Papanikos/publication/360600014_The_Athens_Journal_of_Sports_Volume_9_Issue_2_June_2022/links/627fb4ca4f1d90417d6b5fae/The-Athens-Journal-of-Sports-Volume-9-Issue-2-June-2022.pdf#page=31
16. Piatysotska S., Podrigalo L., Olkhovyi O., Yefremenko A., Ashanin V. Priority areas of scientific research in the field of esports: an analytical review based on publications in the scientometric database. *Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe*, 2023. No 6(4). Pp. 109–136. <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2023.04.06>.
17. Piatysotska S., Podrigalo L., Romanenko V., Yefremenko A., Petrenko Y., Poltoratska H. A Study of Motor Functional Asymmetry Indicators in Different Sportsmanship Level Esports Athletes. *Physical Education Theory and Methodology*. 2023. № 23(4). R. 628-635. <https://doi.org/10.17309/tmfv.2023.4.19>.
18. Piatysotska S., Podrigalo L., Romanenko V., Melnyk A., Halashko V., Koval S. Study of short-term visual memory of athletes in cyclic sports, martial arts and esports. *Pedagogy of Physical Culture and Sports*. 2023. № 27(6). R. 503-514. <https://doi.org/10.15561/26649837.2023.0609>.
19. Piatysotska S., Podrigalo L., Olkhovyi O., Yefremenko A., Ashanin V. Priority areas of scientific research in the field of esports: an analytical review based on publications in the scientometric database. *Sport and Tourism Central European Journal*. 2023. № 6(4). R. 109-136. <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2023.04.06>.
20. Shynkaruk O., Byshevets N., Iakovenko O., Serhiyenko K., Anokhin E., Yukhno Y., Usychenko V., Yarmolenko M., Stroganov S. Modern Approaches to the Preparation System of Masters in eSports. *Sport Mont Journal*. 2021. №19. R. 69-74. <https://doi.org/10.26773/smj.210912>.
21. Toth A. J., Ramsbottom N., Constantin C., Milliet A., Campbell M. J. The effect of expertise, training and neurostimulation on sensory-motor skill in esports. *Computers in Human Behavior*. 2021. №121. R. 106782. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2021.106782>.

” Сікора Я., Іванова С., Кільченко А. Розвиток цифрової компетентності наукових і науково-педагогічних працівників засобами відкритих освітньо-наукових інформаційних систем: вітчизняний досвід. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2024. Том 12, № 5. С. 73-79. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-011>.

Sikora Ya., Ivanova S., Kilchenko A. Rozvytok tsyfrovoy kompetentnosti naukovykh i naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv zasobamy vidkrytykh osvitno-naukovykh informatsiinykh system: vitchyzniani dosvid [Development of digital competence of researchers' using open education and scientific information systems: domestic experience]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2024. Vol. 12, No 5. S. 73-79. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-011>.

УДК 004.7/.9:378.22

DOI: 10.31110/2616-650X-vol12i5-011

Ярослава СІКОРА¹, Світлана ІВАНОВА², Алла КІЛЬЧЕНКО³

¹Житомирський державний університет імені Івана Франка,
^{1, 2, 3}Інститут цифровізації НАПН України, Україна

¹<https://orcid.org/0000-0003-2621-6638>
iaroslava.sikora@gmail.com

²<https://orcid.org/0000-0002-3613-9202>
iv-svetlana@iitlt.gov.ua

³<https://orcid.org/0000-0003-2699-1722>
kilchenko@iitlt.gov.ua

РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НАУКОВИХ І НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАСОБАМИ ВІДКРИТИХ ОСВІТНЬО-НАУКОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Анотація. Сучасна соціокультурна ситуація вимагає від наукових і науково-педагогічних працівників розуміння загальної стратегії цифрової трансформації освіти, знання нормативно-правової бази, що її регламентує, специфіки умов здійснення освітнього процесу в цифровому середовищі, готовності інтегрувати в професійну діяльність цифрові технології. Використання потенціалу цифрового освітнього середовища потребує вирішення проблеми розвитку цифрової компетентності наукових та науково-педагогічних працівників. Аналізу й узагальненню вітчизняного досвіду використання засобів відкритих освітньо-наукових інформаційних систем для вирішення цієї проблеми присвячена дана стаття. Визначено, що розуміння поняття «цифрова компетентність» не є уніфікованим. Нормативне підґрунтя змісту, рівнів володіння цифровою компетентністю, її розвитку закладено в Рамці цифрової компетентності як для громадян, так і для педагогічних й науково-педагогічних працівників; стандартах вищої освіти галузі 01 Освіта/Педагогіка; професійних стандартах вчителя й викладача; Типовій програмі підвищення кваліфікації педагогічних працівників з розвитку цифрової компетентності. Виокремлено групи цифрових навичок, якими повинні володіти наукові та науково-педагогічні працівники, і напрями розвитку їх цифрової компетентності: збір, обробка, передача, збереження та продукування інформації для використання у професійній діяльності; організація інформаційно-комунікаційної взаємодії між учасниками освітнього процесу, включаючи використання дистанційних платформ, віртуальних класів, електронної пошти, соціальних мереж; використання інтерактивних технічних засобів, медіаресурсів, електронних видань та інформаційних ресурсів освітнього призначення; організація співпраці за допомогою онлайн-інструментів, таких як спільна візуалізація, спільні документи, управління проектами та завданнями; розробка навчальних матеріалів, тестів, опитувальників, вікторин за допомогою онлайн-інструментів, моніторинг успішності тощо.

Ключові слова: цифрова компетентність; відкриті освітньо-наукові інформаційні системи; цифрові технології; цифрове освітнє середовище; наукові працівники; науково-педагогічні працівники.

Yaroslava SIKORA¹, Svitlana IVANOVA², Alla KILCHENKO³

^{1, 2, 3}Zhytomyr Ivan Franko State University,
^{1, 2, 3}Institute for Digitalisation of Education of the NAES of Ukraine, Ukraine

¹<https://orcid.org/0000-0003-2621-6638>
iaroslava.sikora@gmail.com

²<https://orcid.org/0000-0002-3613-9202>
iv-svetlana@iitlt.gov.ua

³<https://orcid.org/0000-0003-2699-1722>
kilchenko@iitlt.gov.ua

DEVELOPMENT OF DIGITAL COMPETENCE OF RESEARCHERS' USING OPEN EDUCATION AND SCIENTIFIC INFORMATION SYSTEMS: DOMESTIC EXPERIENCE

Abstract. The current socio-cultural situation requires researchers to understand the overall strategy of digital transformation of education, knowledge of the regulatory framework that governs it, the specifics of the educational process in the digital environment, and the willingness to integrate digital technologies into their professional activities. Using the potential of the digital educational environment requires solving the problem of developing the digital competence of researchers. This article is devoted to analyzing and generalizing the domestic experience of using the means of open education and scientific information systems to solve this problem. We saw that understanding the «digital competence» concept is not unified. The normative basis for the content, levels of digital competence, and its development is laid down in the Digital Competence Framework for both citizens and teaching and research staff; standards of higher education in the field 01 Education/Pedagogy; professional standards of teachers and lecturers; A typical program of professional development for teachers on the development of digital competence. The groups of digital skills that researchers should possess and the directions of development of their digital

competence are highlighted: collection, processing, transmission, storage, and production of information for use in professional activities; organization of information and communication interaction between participants of the educational process, including the use of distance platforms, virtual classrooms, e-mail, social networks; use of interactive technical means, media resources, electronic publications, and information resources for educational purposes; organizing collaboration using online tools such as shared visualization, shared documents, project, and task management; development of educational materials, tests, questionnaires, quizzes using online tools, monitoring of academic performance, etc.

Keywords: digital competence; open education and scientific information systems; digital technologies; digital educational environment; researchers

Постановка проблеми. У зв'язку зі сучасними тенденціями в Україні, інформаційні технології все швидше проникають у різні сфери життєдіяльності. Це призводить до збільшення потреби у фахівцях, які можуть швидко адаптуватися до постійно зростаючих вимог цифрового суспільства. Підготовка кваліфікованих компетентних кадрів для цифрової економіки є пріоритетним напрямом політики держави у галузі освіти. Це обумовлює необхідність вирішення проблеми модернізації системи освіти, необхідною умовою та обов'язковим елементом якої є готовність наукових та науково-педагогічних працівників до роботи з електронними освітніми ресурсами, цифровим контентом, платформами організації дистанційного навчання тощо. Важливим стимулом є реалізація програми великої трансформації «Освіта 4.0: український світанок». У ній окреслено напрями цифрової трансформації освіти та науки, зокрема, освітянин виступає як наставник та носій цінностей суспільства, а науковець – як генератор нових знань та технологічного прогресу [10]. Для того, щоб мати здатність пристосовуватися до нових інформаційно-комунікаційних технологій та цифрових інструментів, науково-педагогічним працівникам необхідно здобути додаткові знання та вміння. Крім того, для створення цифрового освітнього середовища в закладах освіти та успішного здійснення професійної діяльності потрібно мати високий рівень цифрової компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування та розвитку цифрової компетентності, використання інформаційних технологій в освіті окреслена у низці нормативних документів України (Закони України «Про освіту», «Про Національну програму інформатизації», Концепція «Нова українська школа», Наказ МОН «Про затвердження типової програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників з розвитку цифрової компетентності» [14] тощо) та дослідженнях багатьох вітчизняних науковців. Поняття цифрової компетентності досліджували В. Биков, О. Гончарук, М. Лещенко, Н. Морзе, О. Овчарук, К. Осадча, Д. Пріма, Р. Пріма, О. Спірін, О. Трифонова та ін. Використанню цифрових освітніх технологій у освітньому процесі присвячено праці М. Антонченко, В. Бикова, Г. Генсерук, С. Мартинюк, М. Павленко, О. Пінчук, А. Сбруєвої, О. Семеніхіної, О. Спіріна, А. Юрченка та ін.; застосуванню відкритих електронних науково-освітніх систем у науковій діяльності – В. Бикова, В. Марценюка, А. Семенця, О. Спіріна, А. Яцишин та ін.

Проте не завжди педагогічні та науково-педагогічні працівники, а також нещодавні випускники закладів вищої освіти є цілком компетентними у питаннях організації ефективної цифровізації освітнього процесу, продуктивного застосування цифрових технологій. Про це свідчать результати аналітичного звіту щодо стану розвитку цифрової компетентності наукових та науково-педагогічних кадрів НАПН України [19]. Таким чином, актуальним є розвиток цифрової компетентності у освітян, що дозволить ефективно здійснювати педагогічний процес в умовах цифровізації освіти.

Мета статті – проаналізувати та узагальнити вітчизняний досвід розвитку цифрової компетентності наукових і науково-педагогічних працівників засобами відкритих освітньо-наукових інформаційних систем.

Методи дослідження. Застосовувались різноманітні теоретичні методи, включаючи аналіз нормативно-правових документів щодо формування цифрової компетентності, узагальнення вітчизняного досвіду її розвитку, вивчення практичного застосування відкритих освітньо-наукових інформаційних систем в освітньому процесі та підвищенні кваліфікації наукових та науково-педагогічних працівників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз тематичних вітчизняних досліджень засвідчив, що розуміння змісту феномену «цифрова компетентність» дуже різноманітне. Цифрова компетентність – «це знання, уміння, навички в галузі інформаційних технологій та здатність їх застосування в професійній діяльності» [4, с. 115]; освіті, дозволі, громадській діяльності, що є життєво необхідними для участі у щоденному соціально-економічному житті [18]. Більшість визначень цифрової компетентності включають характеристики діяльності, такі як розуміння значення використання цифрових технологій, критичний аналіз, відповідальність та обґрунтованість дій у цифровому оточенні.

Таким чином, під цифровою компетентністю розумітимемо здатність особистості, засновану на безперервному оволодінні цифровими навичками, впевнено, ефективно, безпечно, критично, творчо та етично обирати та застосовувати цифрові технології в різних сферах професійної діяльності, а також готовність до такої діяльності.

Нормативні засади формування й розвитку цифрової компетентності в Україні закладені в Рамці цифрової компетентності для громадян, стандартах вищої освіти, професійних стандартах, типовій програмі підвищення кваліфікації педагогічних працівників з розвитку цифрової компетентності.

У Рамці цифрових компетентностей для громадян України структурні компоненти цифрової компетентності згруповано у п'ять сфер: основи комп'ютерної грамотності; інформаційна грамотність, уміння працювати з даними; створення цифрового контенту; комунікація та взаємодія у цифровому суспільстві; безпека в цифровому середовищі; розв'язання проблем у цифровому середовищі та навчання впродовж життя [16, с. 8]. Передбачено три рівні її володіння, в кожному з яких виділяється два підрівні.

На її основі було розроблено проєкт концептуально-референтної «Рамки цифрової компетентності педагогічних й науково-педагогічних працівників» [9]. Цифрова компетентність педагогічного й науково-педагогічного працівника визначається як «складне динамічне цілісне інтегративне утворення особистості, яке є його багаторівневою професійно-особистісною характеристикою в сфері цифрових технологій і досвіду їхнього використання, що обумовлене з одного боку потребами та вимогами цифрового суспільства, а з іншого появою цифрового освітнього простору, який змінює освітню (навчально-виховну) взаємодію всіх її учасників, характеризується широким залученням мережі Інтернет, цифрових систем зберігання та первинної систематизації даних, а також автоматизованих цифрових аналітичних систем (на основі нейромереж та штучного інтелекту), що дозволяє ефективніше здійснювати професійну діяльність та водночас вимагає (можливо – стимулює або потребує) постійного професійного саморозвитку» [9, с. 64].

У даному документі визначені критерії оцінювання рівня володіння цифровою компетентністю педагогічними та науково-педагогічними працівниками, а також надано опис різних рівнів цієї компетентності. Рівні володіння цифровою компетентністю поділені на наступні категорії:

- початківець у використанні цифрових технологій (рівень А1),
- користувач у використанні цифрових технологій (рівень А2),
- інтегратор з поглибленого використання цифрових технологій (рівень В1),
- творець-експериментатор з використанням цифрових технологій (рівень В2),
- лідер-новатор у використанні цифрових технологій (рівень С) [9, с. 25-26].

На думку розробників, впровадження рамки дозволить не лише отримати повне усвідомлення структури і опису всіх складових цифрових компетентностей вчителя/викладача, вимог до рівнів володіння, а й допоможе оцінити та виявити власні прогалини та підвищувати рівень володіння цифровими компетентностями більш цілеспрямовано, відповідно до результатів оцінювання, будуючи власну траєкторію підвищення кваліфікації щодо цифрової компетентності [9, с. 47].

На підставі Рамки цифрових компетентностей було створено національний тест «Цифрограм» [20], який дозволяє кожному оцінити свій рівень цифрової грамотності та отримати сертифікат, на якому буде вказано один із шести рівнів володіння цифровими компетентностями.

Стандартами вищої освіти підготовки фахівців галузі знань 01 Освіта/Педагогіка [7], професійним стандартом на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти» [13] передбачено формування загальної компетентності «здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології», що свідчить про важливість знань, умінь і навичок використання інформаційно-комунікаційних технологій для виконання завдань професійної діяльності.

Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти» у переліку професійних компетентностей виокремлює інформаційно-цифрову компетентність: здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, оцінювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності; здатність ефективно використовувати наявні та створювати (за потреби) нові електронні (цифрові) освітні ресурси; здатність використовувати цифрові технології в освітньому процесі [12].

Проаналізувавши зміст розглянутих вітчизняних моделей цифрової компетентності, виділимо наступні групи цифрових навичок, які, на наш погляд, мають бути сформовані у сучасного наукового та науково-педагогічного працівника:

- пов'язані з достовірним пошуком, розумінням, організацією, архівуванням цифрової інформації, її критичним осмисленням;
- для створення освітніх матеріалів та їх спільного використання;
- необхідні для співпраці, онлайн-комунікації у різних формах (веб-конференції, вебінари, електронна пошта, чати, блоги, форуми, соціальні мережі тощо);
- необхідні для організації безпечної діяльності в мережі Інтернет (забезпечення безпеки даних та пристроїв у мережі Інтернет);
- покликані вирішувати за допомогою персонального комп'ютера повсякденні завдання, що передбачають задоволення різних цифрових потреб;

- управляти електронними ресурсами в науковій діяльності;
- здійснювати моніторинг наукової діяльності.

Формування кожної із зазначених груп цифрових навичок неможливе без володіння відповідними інструментами – цифровими технологіями.

Однією із стратегічних цілей, визначених проектом Концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року [15], є створення сучасного та доступного цифрового освітнього середовища у закладі освіти.

Визначальним для інформаційно-освітнього середовища, наголошують В. Биков, О. Спірін, О. Пінчук, є «створення цільового інформаційно-освітнього середовища неперервного розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності педагогічних та науково-педагогічних працівників» [3, с. 194].

На думку науковців [11], формування цифрової компетентності майбутніх вчителів повинно відбуватися в інформаційно-освітньому середовищі, де використовуватимуть сучасні програмні продукти, усвідомлюючи важливість володіння та застосування інформаційно-комунікаційних технологій для розв'язання навчальних та професійних проблем, а мультимедійні технології відкриють їм доступ до електронних підручників, освітніх платформ, систем дистанційного та онлайн навчання, використання яких підвищуватиме ефективність процесу здобуття знань.

Дослідження, проведене В. Саєнко, Н. Куриш, І. Сілютіною [22], засвідчило, що більшість здобувачів вищої освіти має середній рівень цифрової компетентності. На їх думку, важливо підвищити рівень медіаосвіти здобувачів та навчити їх практичним прийомам уникнення маніпулятивних медіатехнологій, які зараз широко використовуються в Інтернеті.

Під час пандемії та військового стану значна кількість закладів загальної середньої освіти використовувала хмарні сервіси Google та Microsoft для створення освітніх середовищ. У закладах вищої освіти спостерігалось збільшення користувачів відкритої системи управління навчанням LMS Moodle [2].

Для розвитку цифрової компетентності майбутніх педагогічних працівників під час навчання необхідно:

- спроектувати зміст навчального матеріалу, враховуючи їх професійні інтереси та міжпредметні зв'язки;
- використовувати під час освітнього процесу сучасні технічні засоби та інформаційні ресурси (інтернету, баз даних, онлайн-середовищ);
- розробити спеціально адаптовані методичні матеріали (підручники, посібники, програми, презентації);
- враховувати індивідуальні особливості кожного здобувача;
- ефективно організувати час, призначений для самостійної роботи здобувачів;
- підвищити мотивацію до навчання.

Одними з ключових напрямів цифровізації освітнього процесу є: використання різноманітних технологій, таких як доповнена, віртуальна та змішана реальність, хмарні технології, мобільні та інтернет-технології; застосування дистанційного навчання та масових відкритих онлайн курсів; гейміфікація освітнього процесу; розвиток цифрових бібліотек. Особливої уваги заслуговує використання цифрових освітніх ресурсів та відкритих цифрових освітніх ресурсів з різних галузей знань (Coursera, Prometheus, edX, MIT OpenCourseWare, FutureLearn, Udemy, UoPeople, OpenLearn та LinkedIn Learning). Ці ресурси надають можливість здобуття знань та навичок з подальшою перевіркою через тестування або виконання завдань [17, с. 333].

Визначення цілей, вибір ресурсів для навчання, планування свого часу, використання реальних завдань, онлайн-спільнот та форумів, наполегливість та відкритість до навчання є тими кроками, що можуть допомогти науково-педагогічному працівнику набути та удосконалити цифрові навички.

Важливу роль у фундаментальному переході від звичайних аудиторних занять до віртуального класу та системи дистанційного навчання відіграло використання таких програмних продуктів, як ZOOM, Google Meet, Cisco Webex Meetings, Schoology, BigBlueButton, Blackboard та ін [8].

Поміж важливих аспектів формування цифрової компетентності є створення та спільне використання цифрового освітнього контенту здобувачами освіти у соціальних мережах. Серед молоді найбільш поширеними є такі платформи, як Viber, Facebook, Instagram, Telegram тощо [21]. Соціальні мережі можуть бути корисним інструментом у навчальному процесі для проведення опитувань та анкетувань щодо питань, пов'язаних із соціально-педагогічними явищами.

Створення дидактичних ігор та гейміфікації освітнього процесу як у форматі інтерактивних презентацій, так і повноцінних комп'ютерних ігор можливе з використанням платформи RPG Maker MV [8]. Науковцями [6] запропоновано використовувати для формування цифрової компетентності майбутніх учителів засоби гейміфікації, зокрема мобільні додатки DuoLingo, Ribbon Hero, ClassDojo, The World Peace Game, Coursera, GoalBook, Mr Pai's Class, Brainscape, Socrative 101.

Важливою структурною складовою цифрового освітнього середовища може бути Центр розвитку цифрової компетентності [5]. У своїй діяльності центр може спиратися на Типову програму підвищення кваліфікації педагогічних працівників з розвитку цифрової компетентності [14], зміст якої складається з п'яти модулів: освіта в цифровому світі; безперервний професійний розвиток; електронні (цифрові) освітні ресурси; навчання та оцінювання здобувачів освіти; розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності. Кожен з модулів включає перелік тем, очікувані результати та орієнтовні етапи розвитку цифрової компетентності за темами модулів.

Виділяють основні напрями розвитку цифрової компетентності педагогічних працівників в умовах післядипломної педагогічної освіти:

- збір, обробка, передача, збереження та продукування інформації для використання у професійній діяльності та поліпшення інформаційно-методичного забезпечення;
- створення та управління базами даних здобувачів освіти та їх успішності (особові справи, електронні журнали успішності, електронний документообіг, автоматичні звіти тощо);
- розробка навчальних матеріалів, включаючи конспекти, презентації, тести, інтерактивні вправи тощо, з використанням онлайн-інструментів;
- проведення навчальної роботи з використанням цифрових технологій, враховуючи особливості конкретних навчальних предметів;
- організація інформаційно-комунікаційної взаємодії між учасниками освітнього процесу через Інтернет, включаючи використання дистанційних платформ, віртуальних класів, електронної пошти, соціальних мереж тощо;
- використання інтерактивних технічних засобів, таких як дошки та проєктори;
- застосування медіаресурсів у навчальному процесі;
- використання електронних видань та інформаційних ресурсів освітнього призначення;
- організація співпраці за допомогою онлайн-інструментів, таких як спільна візуалізація (Canva, Padlet; Linoit, RealtimeBoard; Mural; MindMaps тощо), спільні документи (документи Google; документи Office 365; Wiki; Quip; Concept Inbox тощо), управління проєктами та завданнями (Asana; Jira; Trello тощо);
- створення та використання діагностичних методик для контролю та оцінки рівня знань здобувачів, включаючи тести (Google Form, Form Office 365, Classtime, На Урок), опитувальники, вікторини (Kahoot!, Plickers, Quizalize, Triventy, Mentimeter тощо), моніторинг успішності (електронні журнали) тощо [1].

Інститутом цифровізації НАПН України та ДЗВО «Університет менеджменту освіти» спільно було розроблено програму підвищення рівня цифрової компетентності наукових і науково-педагогічних працівників НАПН України, відповідно до якої було проведено заняття за напрямками: офісні застосунки; сервіс Canva; електронна бібліотека НАПН України: внесення ресурсу, розширений пошук, статистика; профілі вченого в базах даних: ORCID, Scopus, Web of Science; системи перевірки тексту на унікальність; сервіси Google: Forms, організація спільної діяльності; Дія. Освіта; наукові комунікації: ResearchGate; штучний інтелект для наукової діяльності; сервіси бібліографічного опису джерел [19, с. 39]. За підсумками було здійснено сертифікацію за допомогою порталу Дія. Освіта.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Результати аналізу вітчизняного досвіду формування і розвитку цифрової компетентності наукових і науково-педагогічних працівників дали змогу дійти наступних висновків:

- 1) сформоване нормативно-правове забезпечення є підґрунтям до розуміння сутності поняття «цифрова компетентність» та шляхів її формування і розвитку;
- 2) дослідники наголошують на важливості сформованості цифрової компетентності як ключової, проте нині потрібен розвиток насамперед спеціальних цифрових компетентностей, які зможуть сприяти реалізації професійних завдань на високому (просунутому) рівні, що, у свою чергу, забезпечуватиме більшу ефективність роботи наукових та науково-педагогічних працівників;
- 3) необхідно створювати сприятливі умови для роботи у цифровому освітньому просторі, що формується на базі закладу освіти/наукової установи. Для цього потрібно не тільки забезпечити доступ до відкритих освітньо-наукових інформаційних систем, а й здійснювати технічний та консультаційний супровід;
- 4) розвиток цифрової компетентності повинен бути пов'язаний з формуванням знань (поінформованість про цифрові ресурси, процеси, інструменти), умінь (розробка завдань за допомогою цифрових інструментів в інтерактивному режимі) та навичок (проведення навчальних занять з використанням засобів інформаційно-комунікаційних систем).

Перспективами подальшого дослідження є визначення складових цифрової компетентності наукових і науково-педагогічних працівників.

Список використаних джерел

1. Антонченко М. О., Павленко І. М. Онлайн-інструменти як засіб формування цифрової компетентності педагогів. Scientific Collection «InterConf» : with the Proceedings of the 13th International Scientific and Practical Conference «Science and Practice: Implementation to Modern Society» (October 16-18, 2022; Manchester, Great Britain) by the SPC «InterConf». Peal Press Ltd., 2022. № 128. P. 58–64. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/1439>.
2. Бандура З. Л., Кріль Я. Я., Дудник С. В. Аналіз рівня розвитку цифрової компетентності учасників освітнього процесу: виклики воєнного часу. *Академічні візії*. 2023. Вип. 17. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7743238>.
3. Биков В. Ю., Спірін О. М., Пінчук О. П. Проблеми та завдання сучасного етапу інформатизації освіти. *Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні: актуальні проблеми теорії і практики* (до 25-річчя НАПН України) : зб. наук. праць. Київ : Видавничий дім «Сам», 2017. С. 191-198. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/132488157.pdf>.
4. Биков В., Лещенко М. Цифрова гуманістична педагогіка відкритої освіти. *Теорія і практика управління соціальними системами*. Харків, 2016. №4. С. 115–130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipuss_2016_4_13.
5. Генсерук Г. Р., Мартинюк С. В. Розвиток цифрової компетентності майбутніх учителів в умовах цифрового освітнього середовища закладу вищої освіти. *Інноваційна педагогіка*. Херсон, 2020. Вип. 19. Т. 2. С. 158-161. URL: <http://dspace.npnu.edu.ua/handle/123456789/16753>.
6. Жерновникова О. А., Перетяга Л. Є., Ковтун А. В., Кордубан М. В., Наливайко О. О., Наливайко Н. А. Технологія формування цифрової компетентності майбутніх учителів засобами гейміфікації. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Т. 75, №1. С. 170-185. <http://dx.doi.org/10.33407/itlt.v75i1.3036>.
7. Затверджені стандарти вищої освіти. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti>.
8. Кононенко Л. В., Оришака О. В., Селіщева Є. В. Формування цифрової компетентності як основа трансформації вищої освіти в умовах глобалізаційних процесів. *Вісник науки та освіти. Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»*. 2022. № 1(1). С. 169-180. [http://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-1\(1\)-169-180](http://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-1(1)-169-180).
9. Концептуально-референтна Рамка цифрової компетентності педагогічних й науково-педагогічних працівників: проєкт. Міністерство цифрової трансформації України. URL: https://osvita.diia.gov.ua/uploads/0/2900-2629_frame_pedagogical.pdf.
10. Міністр освіти і науки України презентував програму великої трансформації «Освіта 4.0: Український світанок». Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/ministr-osviti-i-nauki-ukrayini-prezentuvav-programu-velikoyi-transformaciyi-osvita-40-ukrayinskij-svitanok>.
11. Пріма Р. М., Гончарук О. В., Пріма Д. А. Формування цифрової компетентності майбутніх педагогів в інформаційно-освітньому середовищі закладу вищої освіти. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2023. №209. С. 81-86. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-209-81-86>.
12. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 р. № 2736. URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/266-nakaz_2736.pdf.
13. Про затвердження професійного стандарту на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти»: наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.03.2021 р. № 610. URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/325-610_vikladaci_zakladiv_visoi_osviti.pdf.
14. Про затвердження типової програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників з розвитку цифрової компетентності : наказ Міністерства освіти і науки України від 10.12.2021 р. № 1340. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-programi-pidvishennya-kvalifikaciyi-pedagogichnih-pracivnikiv-z-rozvitku-cifrovoyi-kompetentnosti>.
15. Проєкт Концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/konceptsiya-cifrovoyi-transformaciyi-osviti-i-nauki-monzaprosuhye-dogromadskogo-obgovorennya>.
16. Рамка цифрової компетентності громадян України. URL: https://osvita.diia.gov.ua/uploads/1/7451-ramka_cifrovoi_kompetentnosti.pdf.
17. Семеніхіна О. В., Юрченко А. О., Сбруєва А. А., Кузьмінський А. І., Кучай О. В., Біда О. А. Відкриті цифрові освітні ресурси в галузі ІТ: Кількісний аналіз. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Т. 75, №1. С. 331-348. <http://dx.doi.org/10.33407/itlt.v75i1.3114>.
18. Спірін О. М., Овчарук О. В. Цифрова компетентність. *Енциклопедія освіти / Нац. акад. пед. наук України: 2-ге вид., допов. та перероб.* Київ: Юрінком Інтер, 2021. С. 1095-1096.
19. Цифрова компетентність наукових та науково-педагогічних працівників НАПН України: аналітичний звіт / О. М. Спірін та ін. Київ: 2024. 66 с.
20. Цифрограм. Дія. Освіта. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/digigram>.
21. Nalyvaiko O. O., Prokopenko A. I., Kabus H. D., Khatuntseva S. M., Zhukova O. A., Nalyvaiko H. A. Project-digital activity as a means of forming digital competence of humanities specialties' students. *Information Technologies and Learning Tools*. 2022. 87(1). P. 218–235. <https://doi.org/10.33407/itlt.v87i1.4748>.
22. Saienko V., Kurysh N., Siliutina I. Digital competence of higher education applicants: new opportunities and challenges for future education. *Futurity Education*. 2022. №2(1). P. 37–46. <https://doi.org/10.57125/FED/2022.10.11.23>.

References

1. Antonchenko M. O., Pavlenko I. M. Onlain-instrumenty yak zasib formuvannia tsyfrovoy kompetentnosti pedahohiv. Scientific Collection «InterConf» : with the Proceedings of the 13th International Scientific and Practical Conference «*Science and Practice: Implementation to Modern Society*» (October 16-18, 2022; Manchester, Great Britain) by the SPC «InterConf». Peal Press Ltd., 2022. № 128. R. 58–64. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/1439>.
2. Bandura Z. L., Kril Ya. Ya., Dudnyk S. V. Analiz rivnia rozvytku tsyfrovoy kompetentnosti uchasnykiv osvitnoho protsesu: vyklyky voiennoho chasu. *Akademichni vizii*. 2023. Vyp. 17. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7743238>.
3. Bykov V. Yu., Spirin O. M., Pinchuk O. P. Problemy ta zavdannia suchasnoho etapu informatyzatsii osvity. *Naukove zabezpechennia rozvytku osvity v Ukraini: aktualni problemy teorii i praktyky* (do 25-richchia NAPN Ukrainy) : zb. nauk. prats. Kyiv : Vydavnychiy dim «Sam», 2017. S. 191-198. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/132488157.pdf>.
4. Bykov V., Leshchenko M. Tsyfrova humanistychna pedahohika vidkrytoi osvity. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnyimi systemamy*. Kharkiv, 2016. №4. S. 115–130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipuss_2016_4_13.
5. Henseruk H. R., Martyniuk S. V. Rozvytok tsyfrovoy kompetentnosti maibutnikh uchyteliv v umovakh tsyfrovoho osvitnoho seredovyschcha zakladu vyshchoi osvity. *Innovatsiina pedahohika*. Kherson, 2020. Vyp. 19. T. 2. S. 158-161. URL: <http://dSPACE.tnpu.edu.ua/handle/123456789/16753>.
6. Zhernovnykova O. A., Peretiaha L. Ye., Kovtun A. V., Korduban M. V., Nalyvaiko O. O., Nalyvaiko N. A. Tekhnolohiia formuvannia tsyfrovoy kompetentnosti maibutnikh uchyteliv zasobamy heimifikatsii. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*. 2020. T. 75, №1. C. 170-185. <http://dx.doi.org/10.33407/itlt.v75i1.3036>.
7. Zatverdzeni standarty vyshchoi osvity. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti>.
8. Kononenko L. V., Oryshaka O. V., Selishcheva Ye. V. Formuvannia tsyfrovoy kompetentnosti yak osnova transformatsii vyshchoi osvity v umovakh hlobalizatsiinykh protsesiv. *Visnyk nauky ta osvity. Seriiia «Filolohiia», Seriiia «Pedahohika», Seriiia «Sotsiolohiia», Seriiia «Kultura i mystetstvo», Seriiia «Istoriia ta arkeolohiia»*. 2022. № 1(1). S. 169-180. [http://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-1\(1\)-169-180](http://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-1(1)-169-180).
9. Kontseptualno-referentna Ramka tsyfrovoy kompetentnosti pedahohichnykh y naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv: proiekt. Ministerstvo tsyfrovoy transformatsii Ukrainy. URL: https://osvita.diia.gov.ua/uploads/0/2900-2629_frame_pedagogical.pdf.
10. Ministr osvity i nauky Ukrainy prezentuvav prohramu velykoi transformatsii «Osvita 4.0: Ukrainyskyi svitanok». Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/ministr-osviti-i-nauki-ukrayini-prezentuvav-prohramu-velikoyi-transformatsii-osvita-40-ukrayinskij-svitanok>.
11. Prima R. M., Honcharuk O. V., Prima D. A. Formuvannia tsyfrovoy kompetentnosti maibutnikh pedahohiv v informatsiino-osvitnomu seredovyschchi zakladu vyshchoi osvity. *Naukovi zapysky. Seriiia: Pedahohichni nauky*. 2023. №209. S. 81-86. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-209-81-86>.
12. Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu za profesiiany «Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel z pochatkovoї osvity (z dyplomom molodshoho spetsialista)» : nakaz Ministerstva rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy vid 23.12.2020 r. № 2736. URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/266-nakaz_2736.pdf.
13. Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu na hrupu profesii «Vykkladachi zakladiv vyshchoi osvity»: nakaz Ministerstva rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy vid 23.03.2021 r. № 610. URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/325-610_vykladaci_zakladiv_visoi_osviti.pdf.
14. Pro zatverdzhennia typovoi prohramy pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh pratsivnykiv z rozvytku tsyfrovoy kompetentnosti : nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 10.12.2021 r. № 1340. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-programi-pidvishchennya-kvalifikatsii-pedagogichnih-pracivnikiv-z-rozvitku-cifrovoyi-kompetentnosti>.
15. Proiekt Kontseptsii tsyfrovoy transformatsii osvity i nauky na period do 2026 roku. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/koncepciya-cifrovoyi-transformatsii-osviti-i-nauki-monzaproschuye-dogromadskogo-obgovorennya>.
16. Ramka tsyfrovoy kompetentnosti hromadian Ukrainy. URL: https://osvita.diia.gov.ua/uploads/1/7451-ramka_cifrovoy_kompetentnosti.pdf.
17. Semenikhina O. V., Yurchenko A. O., Sbruieva A. A., Kuzminskyi A. I., Kuchai O. V., Bida O. A. Vidkryti tsyfrovi osvitni resursy v haluzi IT: Kilkisnyi analiz. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*. 2020. T. 75, №1. S. 331-348. <http://dx.doi.org/10.33407/itlt.v75i1.3114>.
18. Spirin O. M., Ovcharuk O. V. Tsyfrova kompetentnist. *Entsyklopediia osvity / Nats. akad. ped. nauk Ukrainy: 2- he vyd., dopov. ta pererob.* Kyiv: Yurinkom Inter, 2021. S. 1095-1096.
19. Tsyfrova kompetentnist naukovykh ta naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv NAPN Ukrainy: analitychnyi zvit / O. M. Spirin ta in. Kyiv: 2024. 66 s.
20. Tsyfroham. Diia. Osvita. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/digigram>.
21. Nalyvaiko O. O., Prokopenko A. I., Kabus N. D., Khatuntseva S. M., Zhukova O. A., Nalyvaiko N. A. Project-digital activity as a means of forming digital competence of humanities specialties students. *Information Technologies and Learning Tools*. 2022. 87(1). R. 218–235. <https://doi.org/10.33407/itlt.v87i1.4748>.
22. Saienko V., Kurysh N., Siliutina I. Digital competence of higher education applicants: new opportunities and challenges for future education. *Futurity Education*. 2022. №2(1). P. 37–46. <https://doi.org/10.57125/FED/2022.10.11.23>.

” Сорочан Л. Передумови розробки інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою»: результати анкетування студентів 1 курсу. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2024. Том 12, № 5. С. 80-86. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-012>.

Sorochan L. Peredumovi rozrobky intehratyvnoho elektyvnoho kursu «Istoriia Ukrainy anhliiskoiu movoiu»: rezultaty anketuvannia studentiv 1 kursu [Prerequisites for the development of the integrative elective course "History of Ukraine in English": results of a survey of the 1st year students]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2024. Vol. 12, No 5. S. 80-86. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-012>.

УДК 378.091.313:[94(477):811.111]: 303.62

DOI: 10.31110/2616-650X-vol12i5-012

Лілія СОРОЧАН

Криворізький державний педагогічний університет, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-1753-4055>
Lsorohcan458@gmail.com

ПЕРЕДУМОВИ РОЗРОБКИ ІНТЕГРАТИВНОГО ЕЛЕКТИВНОГО КУРСУ «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ»: РЕЗУЛЬТАТИ АНКЕТУВАННЯ СТУДЕНТІВ 1 КУРСУ

Анотація. Стаття присвячена проблемі визначення передумов інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою». Проаналізовано результати анкетування студентів 1 курсу ЗВО, в якому взяли участь 269 осіб. Результати національного мультипредметного тесту (НМТ) у 2023 році з двох предметів на вибір, а саме «Історія України» та «Іноземна мова» вказують на вищий рівень досягнень з іноземної мови (англійської) порівняно з результатами з історії України. Підкреслюється, що ефективним засобом підвищення рівня досягнень випускників при складанні блоку НМТ «Історія України» наступних років за наявності буде інтеграція цих двох предметів в старшій школі. Схарактеризовано труднощі, які здобувачі середньої освіти мали при складанні блоку НМТ 2023 року «Історія України». Проаналізовано питання, які є найскладнішими для засвоєння під час підготовки до НМТ з «Історії України». Вказано, що найважчими є питання, пов'язані з розвитком культури України, а саме візуальним впізнанням культурної спадщини, діяльністю видатних діячів освіти, науки, літератури, мистецтва, архітектури, особливостями культурного та духовного життя України в різні історичні періоди. Зазначено, що інтегративний елективний курс «Історія України англійською мовою» допоміг би у підготовці до складання блоків НМТ «Історія України» та «Іноземна мова». Рекомендовано при розробці елективного курсу на вибір «Історія України англійською мовою» зробити основними лінгвістичними аспектами у фокусі уваги лексичний матеріал та граматичні особливості історичних текстів. Зазначений елективний курс допоможе здобувачам освіти підвищити рівень як іноземної комунікативної компетентності, так і рівень предметної історичної компетентності.

Ключові слова: старша школа; НМТ; іноземні мови; елективні курси; «Історія України»; анкетування.

Liliia SOROCHAN

Kryvyi Rih State Pedagogical University, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-1753-4055>
Lsorohcan458@gmail.com

PREREQUISITES FOR THE DEVELOPMENT OF THE INTEGRATIVE ELECTIVE COURSE "HISTORY OF UKRAINE IN ENGLISH": RESULTS OF A SURVEY OF THE 1ST YEAR STUDENTS

Abstract. The article is devoted to the problem of determining the prerequisites of the integrative elective course "History of Ukraine in English." The survey of 1st-year students in higher education institutions (in which 269 people participated) is described and analyzed. The results of the national multi-subject test (MST) in 2023 concerning two optional subjects, namely "History of Ukraine" and "Foreign language," indicate a higher level of achievement in a foreign language (English) compared to the results in the History of Ukraine. One effective means of improving the school leavers' level of achievement in completing the unit "History of Ukraine" is the integration of the mentioned subjects in high school. School-leavers' difficulties while sitting the 2023 MST "History of Ukraine" are characterized. The most difficult questions to master during preparation for the MST "History of Ukraine" were analyzed. It is indicated that the most challenging aspects are related to the culture of Ukraine in different periods of its development: the visual recognition of cultural heritage, the activities of outstanding personalities in education, science, literature, arts, architecture, etc. It is noted that the integrative elective course "History of Ukraine in English" could help in preparing for MST "History of Ukraine" and "Foreign Language." It is recommended that the elective course "History of Ukraine in English" be designed to focus on general and subject vocabulary and grammatical features of historical texts. The elective course will help students improve their knowledge of foreign languages, communication skills, and subject-historical competencies.

Keywords: high school; NMT; foreign languages; elective courses; "History of Ukraine"; survey.

Постановка проблеми. У профільній старшій школі впровадження міжпредметних зв'язків має бути не тільки завдяки використанню змісту різних навчальних дисциплін, а насамперед через різноманітні інтегративні елективні курси (курси на вибір). Метою елективного курсу є розширення діапазону підготовки учнів, поглиблення та доповнення профільного навчання [8]. Саме тому наразі активно продовжується процес оновлення навчально-методичного забезпечення навчання іноземних мов у старшій школі, розробляються та впроваджуються різноманітні курси на вибір. На сучасному етапі становлення профільного навчання успішно і широко впроваджуються такі елективні курси, як «Лінгвокраїнознавство», «Ділова іноземна мова», «Гід-перекладач», «Іноземна мова та економіка», «Іноземна мова та література» та інші. Разом з тим, результати опитування серед учнів старших шкіл

м. Кривий Ріг, проведеного нами у жовтні 2020 року, свідчать, що елективні курси наявні лише в 50,7% шкіл. Наше опитування вказує, що лише 36,6% респондентів задоволені кількістю елективних курсів, при цьому 46,5% респондентів вказують на доцільність розширення спектра курсів на вибір. Разом з тим, для 16,9% респондентів було важко вибрати курс із розроблених курсів на вибір [18]. Отже, дослідження з цієї проблеми вказує на потребу пошуку шляхів інтеграції навчальних предметів та розробки додаткових елективних курсів для старшої школи. У разі розширення елективних курсів потреби тих, хто не може визначитися із вибором (а це 16,9% здобувачів освіти), також можуть бути частково або повністю задоволені.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень вказує, що інтегративний підхід до навчання є предметом низки наукових досліджень. Різні положення та особливості інтеграції навчальних предметів в закладах загальної середньої освіти аналізуються у працях таких дослідників, як Н. Басай [8], В. Власов [16], Н. Гупан [2], Т. Засекіна [4], Л. Калініна [5], І. Мороз [7], Т. Полонська [13], О. Пометун [14, 15, 16], Н. Прокопчук [5], В. Редько [8] та інші.

Стосовно розробки та впровадження елективних курсів слід вказати дослідження таких науковців, як В. Басай [1], Є. Долинський [3], І. Палагнюк [3], М. Палагнюк [3], О. Пасічник [10], Т. Полонська [8], В. Редько [8] та інші. Зокрема, Т. Полонська та ін. визначають науково-теоретичні підходи до побудови елективних курсів як базового компонента профільного навчання іноземної мови та добір автентичних текстів до навчальних посібників елективних курсів з іноземної мови для учнів старшої школи, роль іншомовних елективних курсів у підвищенні ефективності навчання учнів старших класів [13]. Л. В. Калініна та Н. Р. Прокопчук розкривають ефективність та переваги інтегрованого підходу у старшій школі, описують та деталізують інтегровані вміння навчання іноземної мови та культури у старшій школі, розкривають суть інтегрованого підходу у старших класах філологічного профілю [5]. Т. Засекіна досліджує поняття «інтегративний підхід» та моделі реалізації цього підходу в школі [4]. Є. В. Долинський, І. Д. Палагнюк, М. Г. Палагнюк та ін. надають узагальнений аналіз наповнення посібників з елективних курсів [3]. І. Мороз розглядає сутність інтегративного підходу навчання історії у школі [7]. Н. П. Басай обґрунтовує необхідність створення навчальних посібників елективних курсів на прикладі навчання німецької мови здобувачів освіти в старшій школі [1]. Концепції навчальних посібників елективних курсів з іноземної мови для учнів 10–11 класів профільної школи та навчальна програма елективних курсів для старшої школи є у фокусі уваги таких науковців, як Н. Басай [8], Є. Долинський [3], О. Пасічник [10], Т. Полонська [8], В. Редько [8] та ін.

Певні аспекти реалізації інтеграції історії та англійської мови висвітлено у працях таких дослідників, як О. О. Пасічник [10], О. С. Пасічник [10], Л. Ф. Сорочан [18], А. А. Кізлова [6] та інших.

Аналіз наукових праць дає змогу стверджувати, що інтегративний підхід до навчання історії та англійської мови є актуальним та може здійснюватися в різних класах середньої загальноосвітньої школи.

Аналіз літератури та практичного досвіду закладів загальної середньої освіти дозволяє нам зробити висновок, що потенціал інтегрованого навчання історії України та англійської мови недостатньо досліджений, вказує на відсутність елективного курсу «Історія України англійською мовою» для старшої школи та спонукає нас звернутись до дослідження цієї проблеми.

Мета дослідження полягає у визначенні передумов впровадження інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» та визначення змісту зазначеного курсу на основі результатів анкетування студентів 1 курсу ЗВО.

Методи дослідження. Задля реалізації мети дослідження нами були застосовані різноманітні методи: аналіз наукової та методичної літератури, вивчення та узагальнення педагогічного досвіду, анкетування, аналіз, синтез.

Виклад основного матеріалу дослідження. У 2023 році МОН складниками НМТ для випускників закладів середньої освіти було визначено українську мову (обов'язково), математику (обов'язково) та 1 предмет на вибір («Історія України», «Іноземна мова», «Біологія», «Фізика» та «Хімія»). Із загальної кількості зареєстрованих на НМТ 2023 (243 тисячі учасників), понад 109 тис. випускників обрали «Історію України» [9], 68 тис.- «Іноземну мову», понад 27 тис.- «Біологію», 4 тис.- «Фізика», приблизно 2,7 тис.-«Хімію» [11]. В нашому дослідженні основна увага приділяється результатам складання двох предметів на вибір, а саме «Історія України» та «Іноземна мова», як тих, що посідають перше та друге місце в пріоритетності вибору відповідно.

Український центр оцінювання якості освіти (УЦОЯО) офіційно оприлюднив дані про кількість вступників, які не змогли отримати навіть мінімальний бал з обов'язкових предметів, а саме 253 випускники з української мови та понад 10 тисяч з математики. Стосовно предметів за вибором, а саме «Історія України», то попередні результати сесій з цього блоку НМТ, які проходили з 5 до 23 червня 2023 року (основна сесія) та з 11 по 24 липня 2023 року (додаткова сесія), вказують на найнижчий показник серед усіх предметів НМТ. Зазначимо, що серед учасників, які обрали для складання історію України, а це понад 149,5 тисяч, лише 273 учасники отримали найвищий результат (200 балів), що

становить 0,18%. При цьому, учасники, які склали іноземну мову, а це понад 87 тисяч, найвищий результат (200 балів) показали 774 учасники, що становить приблизно 0,89% [17]. Отже, серед запропонованих на вибір предметів («Історія України» або «Іноземна мова») випускники закладів середньої освіти, за результатами НМТ 2023, показали вищий рівень досягнень саме з іноземної мови (англійської). Щодо предмета «Історія України», якому, як було зазначено вище, більшість випускників віддають перевагу, випускники закладів середньої освіти показали нижчий рівень досягнень. На нашу думку, це свідчить про певні труднощі при підготовці випускників до предмета «Історія України», які негативно впливають на результати тестування та вказують на необхідність удосконалення процесу підготовки до складання цього блоку НМТ.

Вважаємо, що іноземна мова, а саме, англійська, може бути тим інструментом, який при правильній інтеграції з вивченням «Історії України», буде ефективним засобом підвищення рівня досягнень випускників при складанні блоку НМТ «Історія України» наступних років за наявності.

Відомо, що при складанні НМТ зміст завдань з предмета «Історія України» у 2023 відповідав чинній програмі ЗНО 2018 року та включав історичний період «Історія України (друга половина XVI – початок XXI ст.)».

Згідно з чинною програмою (2018 року) метою блоку НМТ з «Історії України» є виявлення рівня сформованості насамперед історичної компетентності випускників школи [12].

Пометун О.І. зазначає, що історична предметна компетентність – це здатність учня до самостійного осмислення історії та культури України в контексті світового історичного процесу та адекватної оцінки соціального та морального досвіду минулих поколінь. Вона має сприяти формуванню (розвитку, розкриттю потенціалу) учня як громадянина України, соціально адаптованої та відповідальної особистості [16]. За чинною програмою 2018 року до елементів історичної компетентності належать хронологічна, просторова, інформаційна, логічна та аксіологічна компетентності [12]. При цьому вказується, що предметна чи галузева компетентність учня - це особистісна комплексна характеристика, що містить декілька складових: когнітивну (знання, уявлення, способи пізнавальної діяльності), мотиваційно-ціннісну (мотиви, інтереси, орієнтації, пов'язані із пізнавальною діяльністю і самостійним застосуванням відповідних знань і умінь), процесуально діяльнісну чи операційно-технологічну (складні узагальнені уміння, пов'язані із пошуком інформації, застосуванням знань у тій чи іншій ситуації, прийняттям та обґрунтуванням рішень, оцінкою і самооцінкою дій тощо). Маючи розвинену предметну історичну компетентність, успішні учні вмотивовані в її використанні, знаходячи коли і як це можна зробити і чому [16].

Для нашого дослідження було важливим з'ясувати, які труднощі мали здобувачі освіти при складанні блоку НМТ 2023 з «Історії України». З цією метою у форматі Google форми у травні 2023 було проведено анкетування студентів 1 курсу Криворізького державного педагогічного університету, які для вступу до закладу вищої освіти склали НМТ/ЗНО. В анкетуванні взяли участь 269 студентів 1 курсу КДПУ всіх факультетів, як-от: факультету географії, туризму та історії, психолого-педагогічного факультету, факультету дошкільної та технологічної освіти, природничого факультету, факультету української філології, факультету іноземних мов, фізико-математичного факультету та факультету мистецтв. Студентам було запропоновано відповісти на 13 запитань анкети. Зазначимо, що майже всі респонденти, а саме 95,9%, склали НМТ/ЗНО з «Історії України», що вказує на пріоритетність предмета «Історія України» порівняно з іншими предметами на вибір, запропонованими МОН України у 2023 році.

Першим запитанням анкети було: «Чи є знання з історії України важливими/необхідними для Вашої майбутньої професії/спеціальності?». Відповіді на це запитання розподілилися наступним чином: «так» - 39,4%, «ні» - 32,7%, «важко відповісти» - 27,9%.

Наступним запитанням анкети було «Чи важливо будь-якому сучасному українцю/сучасній українці знати історію України незалежно від майбутньої професії або спеціалізації?». Результати відповідей свідчать, що 83,3% респондентів вважають важливим знати історію України, а 12,6% важко відповісти на це запитання, в той час, як лише 4,1% респондентів відповіли на це запитання негативно. Таким чином, стає зрозумілою така популярність саме історії України серед інших предметів на вибір серед запропонованих предметів для складання цього блоку НМТ.

Запитання анкети: «Чи є підготовка до складання НМТ з «Історії України» успішною та достатньою?» мало на меті з'ясувати потребу в удосконаленні процесу підготовки здобувачів освіти до складання блоку з «Історії України» за межами шкільної програми. Було запропоновано обрати один варіант відповіді серед наступних:

1. Підготовка до складання блоку НМТ «Історія України» є успішною та достатньою виключно в рамках шкільної програми.
2. Підготовка до складання блоку НМТ «Історія України» потребує додаткової самостійної роботи.

3. Підготовка до складання блоку НМТ «Історія України» потребує додаткової підготовки з досвідченим фахівцем (учителем або репетитором).

Результати відповідей на це запитання показують, що для 20,1% студентів підготовка до складання блоку тестових завдань з «Історії України» є успішною та достатньою виключно в рамках шкільної програми. Зазначимо, що 39,4% респондентів вказують на необхідність додаткової індивідуальної підготовки з фахівцем, а 40,5% вказують на потребу додаткового самостійного опрацювання пройдених тем. Тобто, додаткову підготовку (індивідуальну чи з фахівцем) потребують 79,9%, що становить більшість респондентів. Високий відсоток тих, кому потрібна додаткова підготовка поза межами шкільної програми свідчить про необхідність удосконалення процесу шкільної підготовки до блоку питань НМТ з «Історії України». Це, на нашу думку, дасть змогу уникнути труднощів під час підготовки до тестування, серед яких вважаємо великий обсяг матеріалу, недостатню кількість годин для опрацювання окремих тем, різноманітність матеріалу тощо. Серед проблем сьогодення, які негативно впливають на якість освітнього процесу, маємо зазначити психологічний стан випускників шкіл, а саме, підвищений рівень тривожності та стресу, і як наслідок зниження рівня пізнавальної діяльності та мотивації до навчання; велику кількість повітряних тривог; недостатні умови для ефективного навчання у разі довготривалого перебування в укриттях під час повітряної тривоги; відсутність доступу до якісного інтернету в бомбосховищах/укриттях та інше.

Наступним запитанням анкети було «Чи важко було, на Вашу думку, скласти блок НМТ з «Історії України»?». Відповіді розподілилися так: «так» - 30,5%, «ні» - 16,7%, «складними є лише окремі питання» - 52,8%. Тобто, для більшості респондентів (83,3%) НМТ з «Історії України» виявилось не легким для складання. Тому, завдання учителя старшої школи є пошук шляхів підвищення рівня підготовки здобувачів середньої освіти для складання блоку НМТ «Історія України», тобто підвищення рівня сформованості історичної компетентності.

Задля з'ясування найважливішого для засвоєння періоду розвитку історії України респондентам було запропоновано запитання «Яким є на Вашу думку найважчий для засвоєння період розвитку історії України?». Для вибору були запропоновані 4 періоди, які зазначені в програмі підготовки до блоку НМТ з історії України, а саме: Стародавня історія України, Середньовічна історія України, Нова історія України та Новітня історія України. До варіантів відповідей також було додано: «Всі періоди для мене важкі» та «Важко відповісти». За результатами відповідей 24,5% найскладнішим вважають період «Стародавня історія України», 23% - «Середньовічна історія України», 10,4% - «Нова історія України». При цьому, 20,4%, тобто кожен п'ятий респондент, відповіли, що всі періоди розвитку історії України є складними для засвоєння, а 18,6% вибрали відповідь «важко відповісти».

Під час опитування для визначення найскладніших питань для студентів з кожного періоду історії України було запропоновано 10 можливих труднощів, серед яких вони мали змогу обрати декілька, але не більше 4. Отже, на запитання «На Вашу думку, складними в блоці НМТ «Історія України» є питання, пов'язані з ...» відповіді розподілилися так:

- 1) датами історичних періодів/подій (56,1%);
- 2) завданнями на візуальне впізнання (архітектура, скульптура, пам'ятники, художні роботи, діячі культури освіти і науки, громадсько-політичні та військові діячі та ін. (52,4%);
- 3) визначенням територій з використанням карт (48%);
- 4) аналізом причин та поясненням наслідків історичних подій, явищ, процесів, договорів тощо (39%);
- 5) діяльністю видатних персоналів освіти, науки, літератури, мистецтва, архітектури тощо (37,5%);
- 6) особливостями соціально-економічного життя України в різні історичні періоди (33,5%);
- 7) особливостями суспільно-політичного життя України в різні історичні періоди (28,3%);
- 8) знанням основних історичних понять та термінів (25,7%);
- 9) особливостями культурного та духовного життя України в різні історичні періоди (освіта, релігія, література, мистецтво, архітектура, народні ремесла тощо) (22,7%);
- 10) визначенням територій з використанням карт/мап (7,4%).

Зауважимо, що більшість респондентів вважають складними питання, пов'язані з розвитком культури України, а саме візуальним впізнанням культурної спадщини та історичних персоналів, діяльністю видатних діячів освіти, науки, літератури, мистецтва, архітектури, особливостями культурного та духовного життя України в різні історичні періоди.

Наступне запитання анкети мало на меті з'ясувати, чи допоможе, на думку респондентів, новий елективний курс «Історія України англійською мовою» краще підготуватися до складання блоку НМТ з «Історії України» та «Іноземної мови (англійської)». Результати вказують, що більшість з них (24,5%) вважають введення цього елективного курсу корисним для опанування обох предметів. Кожен п'ятий (10,4%) вказує, що цей курс допоможе переважно в опануванні англійської мови. 3,4% вважають цей курс корисним для опанування лише «Історії України». Отже, 38,3% респондентів вважають, що курс

на вибір «Історія України англійською мовою» допоміг би у підготовці до складання блоків НМТ «Історія України» та «Іноземна мова». Негативну відповідь обрали 29,4% респондентів, а 32,3% було важко відповісти на це запитання.

З метою нашого дослідження в анкету було додано запитання про найскладніші, на думку респондентів, аспекти при вивченні курсу "Історія України англійською мовою" (можна було вибрати декілька варіантів відповіді). Аналіз відповідей на це запитання свідчить, що 79,6% респондентів вважають найскладнішим недостатній рівень володіння лексику загального значення англійською мовою. Решта відповідей розподілилися так: 63,2% - «недостатній рівень володіння англійською мовою для спілкування», 43,5% - «граматичний аспект історичних текстів», 30,9% - «історичні терміни». Отже, при розробці елективного курсу на вибір "Історія України англійською мовою" основними лінгвістичними аспектами у фокусі уваги мають бути лексичний матеріал та граматичні особливості історичних текстів. Зазначений елективний курс допоможе здобувачам освіти підвищити рівень як іншомовної комунікативної компетентності, так і рівень предметної історичної компетентності.

Серед відповідей на відкриту форму запитання онлайн анкети «Що, на Вашу думку, треба обов'язково врахувати при визначенні змісту нового елективного курсу "Історія України англійською мовою" (теми, навички/вміння, види завдань, форми проведення уроків та ін.)?» серед найбільш важливих аспектів респонденти вказали: форми подачі матеріалу, види завдань, тестові завдання різних видів після опрацювання кожної теми, більш лаконічний зміст для кращого сприймання та відтворення матеріалу, використання умовних знаків при роботі з новим матеріалом та виконанні вправ до нього.

З метою нашого дослідження в онлайн опитування студентів 1 курсу КДПУ було також додано запитання: «Які предмети шкільної програми, на Вашу думку, краще викладати англійською мовою (як курс на вибір у старшій школі). Назвіть 2-3 предмети.» Серед відповідей є багато шкільних предметів, в основному зарубіжна література, географія, біологія, історія України, математика та фізика для профільних класів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Анкетування, проведене нами серед студентів 1 курсу ЗВО для визначення проблем випускників старшої школи, які склали НМТ, дало змогу визначити доцільність впровадження інтегративного навчання англійської мови та «Історії України» в старшій школі. Отримані результати демонструють бажання здобувачів освіти складати НМТ саме з іноземної мови та «Історії України», тому слід вести мову про доцільність розширення інтегрованого навчання англійської мови та «Історії України».

Зазначимо той факт, що у відповідях здобувачів освіти найскладнішими під час складання НМТ виявилися питання стосовно культури України, а саме візуального впізнання культурної спадщини та історичних персоналій, діяльності видатних діячів освіти, науки, літератури, мистецтва, архітектури, особливостей культурного та духовного життя України в різні історичні періоди.

Респонденти висловили позитивне ставлення до впровадження інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» та виявили бажання обрати зазначений інтегративний курс при наявності.

Проаналізовані результати анкетування можуть слугувати підґрунтям для розробки інтегративного елективного курсу «Історія України англійською мовою» з акцентом на факти та особливості розвитку культури України. Зміст інтегрованого курсу забезпечує максимальне включення здобувачів освіти в культурний контекст розвитку України та допоможе підвищити рівень як іншомовної комунікативної компетентності, так і предметної історичної компетентності. Курс може стати одним з ефективних засобів підвищення результатів досягнень здобувачів освіти у старшій школі.

Список використаних джерел

1. Басай Н. П. Навчальний посібник елективного курсу «Німецькомовні країни» як засіб профільного навчання іноземної мови учнів старшої школи. 2015. С. 27-34 URL: <https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/441/449>.
2. Гупан Н. Принципи інтеграції змісту історії та громадянської освіти у контексті вимог державного стандарту базової середньої освіти. Проблеми сучасного підручника: тези Міжнар. наук.-практ. конф., 2022р. С.122-123. URL: https://lib.iitta.gov.ua/731930/1/%D0%93%D1%83%D0%BF%D0%B0%D0%BD_PSP_tezu_2022.pdf.
3. Долинський Є. В., Палагнюк М. Г., Палагнюк І. Д. Елективні курси з іноземних мов у профільній школі: технологія визначення тематики. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер.: Педагогічні та психологічні науки.* 2014. № 4. С. 132-143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnarpv_ppn_2014_4_14.
4. Засекіна Т. М. Інтеграція в шкільній природничій освіті: теорія і практика: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2020. 400 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/722404/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_%D0%97%D0%B0%D1%81%D1%94%D0%BA%D1%96%D0%BD%D0%B0.pdf

5. Калініна Л. В., Прокопчук Н. Р. Можливості інтегрованого навчання іноземної мови та культури учнів старшої школи філологічного профілю. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія пед.науки: реалії та перспективи*. Київ, 2020. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/31212/>.
6. Кізлова А. А. Конспекти інтегрованих/бінарних уроків англійської мови та історії для закладів середньої освіти України у мережі інтернет. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 11(17). С. 886-900. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11\(17\)-886-900](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11(17)-886-900).
7. Мороз І. Сутність інтегративного підходу навчання історії. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/tezy_internet_konf_29_03_2021.pdf#page=137.
8. Навчальна програма елективних курсів з іноземних мов для старшої школи ЗНЗ. 2015./ В. Г. Редько, Т. К. Полонська, Н. П. Басай та ін.; за наук. ред. В. Г. Редька. Київ: Педагогічна думка, 2015. 42 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/9555/1/programs.pdf>.
9. Осадча Я. У МОН розповіли, скільки абітурієнтів обрали історію України третім предметом на НМТ. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/04/26/254014/>.
10. Пасічник О. О., Пасічник О. С. Чинники визначення змісту навчання іноземних мов у закладах загальної середньої освіти України. *Український педагогічний журнал*. 2020. № 4. С. 129-140. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2020-4-129-140>.
11. Перші дні реєстрації на НМТ: більшість абітурієнтів обирають третім предметом історію України. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/nmt-2023-pershi-rezultati-reyestraciji-shcho-vidomo-novini-ukrajini-50316287.html>.
12. Програма ЗНО з Історії України. URL: <https://testportal.gov.ua/progist/>.
13. Полонська Т. К. Профільне навчання іноземної мови учнів старшої школи: метод. рек. Київ: Педагогічна думка, 2014. 80 с.
14. Пометун О. І. Навчання історії і громадянської освіти: окремі чи інтегровані курси. *Компетентнісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи: збірник тез III Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., м. Київ, 29 берез. 2021 р.* Київ, 2021. С.180-183. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/724554/>.
15. Пометун О. І., Гупан Н. М. Методологія створення інтегрованого курсу з історії та громадянської освіти для 5-го класу (на прикладі модельної програми й підручника «Досліджуємо історію і суспільство»). *Проблеми сучасного підручника*. Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України. Київ, 2022. №28. С.115-132. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2022-28-115-132>.
16. Пометун О. І., Гупан Н. М., Власов В. С. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі: метод. посіб. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 2018. 208 с.
17. Результати НМТ: найменше двохсотбальників з історії України. URL: <https://osvita.ua/test/89483>.
18. Сорочан Л. Ф. Необхідність розширення вибору інтегративних елективних курсів у старшій школі. *International scientific and practical conference «Philological sciences, intercultural communication and translation studies: theoretical and practical aspects»: conference proceedings. Venice, 26-27 Febr. 2021. Venice: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2021. P. 170 - 172. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/106/2939/6225-1>.*

References

1. Basai N. P. Navchalnyi posibnyk elektyvnoho kursu «Nimetskomovni krainy» yak zasib profilnoho navchannia inozemnoi movy uchniv starshoi shkoly. 2015. S.27-34 URL: <https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/441/449>.
2. Hupan N. Prynysyuy intehratsii zmistu istorii ta hromadianskoi osvity u konteksti vymoh derzhavnoho standartu bazovoi serednoi osvity. *Problemy suchasnoho pidruchnyka: tezy Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 2022r.* S.122-123. URL: https://lib.iitta.gov.ua/731930/1/%D0%93%D1%83%D0%BF%D0%B0%D0%BD_PSP_tezy_2022.pdf.
3. Dolynskiy Ye. V, Palahniuk M. H., Palahniuk I. D. Elektyvni kursy z inozemnykh mov u profilniy shkoly: tekhnolohiia vyznachennia tematyky. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Ser.: Pedahohichni ta psykhohohichni nauky*. 2014. № 4. S.132-143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnapv_ppn_2014_4_14.
4. Zasiakina T. M. Intehratsiia v shkilnii pryrodnychii osviti: teoriia i praktyka: monohrafiia. Kyiv: Pedahohichna dumka, 2020. 400 s. URL: https://lib.iitta.gov.ua/722404/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_%D0%97%D0%B0%D1%81%D1%94%D0%BA%D1%96%D0%BD%D0%B0.pdf
5. Kalinina L. V., Prokopchuk N. R. Mozhlyvosti intehrovanoho navchannia inozemnoi movy ta kultury uchniv starshoi shkoly filolohichnoho profiliiu. *Naukovyi chasopys NPU im. M.P. Drahomanova. Seriiia ped.nauky: realii ta perspektyvy*. Kyiv, 2020. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/31212/>.
6. Kizlova A. A. Konspekty intehrovanykh/binarnykh urovik anhliskoi movy ta istorii dlia zakladiv serednoi osvity Ukrainy u merezhi internet. *Aktualni pytannia u suchasniy nauksi*. 2023. № 11(17). S.886-900. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11\(17\)-886-900](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-11(17)-886-900).
7. Moroz I. Sutnist intehratyvnoho pidkhdou navchannia istorii. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/tezy_internet_konf_29_03_2021.pdf#page=137.
8. Navchalna prohrama elektyvnykh kursiv z inozemnykh mov dlia starshoi shkoly ZNZ. 2015./ V. H. Redko, T. K. Polonska, N. P. Basai ta in.; za nauk. red. V. H. Redka. Kyiv: Pedahohichna dumka, 2015. 42 s. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/9555/1/programs.pdf>.
9. Osadcha Ya. U MON rozpovily, skilky abituriiientiv obraly istoriiu Ukrainy tretim predmetom na NMT. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/04/26/254014/>.
10. Pasichnyk O. O., Pasichnyk O. S. Chynnyky vyznachennia zmistu navchannia inozemnykh mov u zakladakh zahalnoi serednoi osvity Ukrainy. *Ukrainskyi pedahohichniy zhurnal*. 2020. № 4. S.129-140. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2020-4-129-140>.

11. Pershi dni reiestratsii na NMT: bilshist abiturientiv obyraiut tretim predmetom istoriiu Ukrainy. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/nmt-2023-pershi-rezultati-reyestracii-shcho-vidomo-novini-ukrajini-50316287.html>.
12. Prohrama ZNO z Istorii Ukrainy. URL: <https://testportal.gov.ua/progist/>.
13. Polonska T. K. Profilne navchannia inozemnoi movy uchniv starshoi shkoly: metod. rek. Kyiv: Pedahohichna dumka, 2014. 80 s.
14. Pometun O. I. Navchannia istorii i hromadianskoi osvity: okremi chy intehrovani kursy. *Kompetentnisno oriientovane navchannia: vyklyky ta perspektyvy*: zbirnyk tez III Vseukr. nauk.-prakt. internet-konf., m. Kyiv, 29 berez. 2021 r. Kyiv, 2021. S.180–183. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/724554/>.
15. Pometun O. I., Hupan N. M. Metodolohiia stvorennia intehrovanoho kursu z istorii ta hromadianskoi osvity dlia 5-ho klasu (na prykladi modelnoi prohramy y pidruchnyka «Doslidzhuemo istoriiu i suspilstvo»). *Problemy suchasnoho pidruchnyka*. Instytut pedahohiky Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy. Kyiv, 2022. №28. S.115–132. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2022-28-115-132>.
16. Pometun O. I., Hupan N. M., Vlasov V. S. Kompetentnisno oriientovana metodyka navchannia istorii v osnovnii shkoli: metod. posib. Kyiv: TOV «KONVI PRINT», 2018. 208 s.
17. Rezultaty NMT: naimenshe dvokhsotbalnykiv z istorii Ukrainy. URL: <https://osvita.ua/test/89483>.
18. Sorochan L. F. Neobkhdnist rozshyrennia vyboru intehratyvnykh elektyvnykh kursiv u starshii shkoli. International scientific and practical conference «Philological sciences, intercultural communication and translation studies: theoretical and practical aspects»: conference proceedings. Venice, 26–27 Febr. 2021. Venice: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2021. P. 170 - 172. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/106/2939/6225-1>.

Степанова Н. Роль засобів народознавства у збереженні ментального здоров'я здобувачів освіти. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2024. Том 12, № 5. С. 87-91. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-013>.

Stepanova N. The role of ethnographic tools in preserving students' mental health. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2024. Vol. 12, No 5. S. 87-91. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-013>.

УДК 373.2.091.3:39(=161.2):613.86-053.2(045)
DOI: 10.31110/2616-650X-vol12i5-013

Наталія СТЕПАНОВА

Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-6842-629X>
Stepanova76@ukr.net

РОЛЬ ЗАСОБІВ НАРОДОЗНАВСТВА У ЗБЕРЕЖЕННІ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Анотація. У статті визначено, з якими викликами зустрілася українська громадськість за останні кілька років. Найбільше, що підриває ментальне здоров'я людини – це є війна. Молоді люди, майбутні педагоги, мають навчитися берегти як власне ментальне здоров'я, так і мати в особистому педагогічному арсеналі набір практик для його збереження своїх майбутніх вихованців. Ця навичка є, як інтегрованою, так і особистісно орієнтованою, адже поєднує елементи особистісних якостей особи, її ключових компетентностей та гнучких навичок (soft skills). Мета статті – розкрити роль засобів народознавства у збереженні ментального здоров'я молодих людей (на прикладі здобувачів освіти спеціальності «012 Дошкільна освіта» Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького). Авторка зазначає, що засоби народознавства складають вагомий частку української етнопедагогічної спадщини. Для підняття настрою, створення атмосфери зацікавленості досить дієво використовувати українські народні пісні, серед яких веселі забавлянки, потішки, приспівки. «Лідером» українських пісень для збереження ментального здоров'я названо колицкову, яка виконується тихо, мелодійно, що надає як мамі, так і дитині, відчуття спокою, захищеності, умиротворення. Значна увага в статті присвячена практичній частині виготовлення українських оберегів та народних символів, що має на меті зняти емоційну напругу та стрес. Адже малювання, ліплення, аплікація, квілінг дозволяє не тільки займатися творчістю, а й розвиває дрібну моторику рук, а ще «переключає» увагу здобувачів освіти на інше – креативне, безтурботне життя. У ході практик здобувачі освіти навчаються малювати калину пальчиком, мотати ляльку-мотанку, в техніці квілінгу виготовляють писанки та паперові вишиванки, з різних круп «висипають» підкови-обереги тощо. Зроблено висновки, що практична частина навчального курсу «Народознавство», є надзвичайно багата засобами, які мають педагогічний потенціал ефективного впливу на збереження ментального здоров'я молодих людей. Елементи народної арт- та музичної терапії не лише збагачують знання здобувачів освіти, а й розвивають їх всебічно, сприяють фантазії, креативному розвитку, а, головне, знижують рівень тривожності, стресу, хвилювань, що в комплексі позитивно впливає на їх ментальне здоров'я.

Ключові слова: ментальне здоров'я, українська народна колицкова, українські народні обереги.

Nataliia STEPANOVA

Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytskyi, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-6842-629X>
Stepanova76@ukr.net

THE ROLE OF ETHNOGRAPHIC TOOLS IN PRESERVING STUDENTS' MENTAL HEALTH

Abstract. The article defines the challenges faced by the Ukrainian community in the last few years. A war is a fact that undermines a person's mental health. Young people, the future teachers, should learn to protect their mental health and have a set of methods for its preservation in their pedagogical arsenal for their future pupils. This skill is both integrated and personally oriented because it combines elements of personal qualities, his(her) key competencies, and flexible skills (soft skills). The purpose of the article is to reveal the role of ethnographic tools in the preservation of the mental health of young people (the example is the students of specialty "012 Preschool education" at Cherkasy National University, named after Bohdan Khmelnytskyi). We used analysis, systematization, and data generalization to outline the essence of the "mental health" concept and analyzed potential tools for preserving young people's mental health. Ethnological tools make up a significant part of the Ukrainian ethnopedagogical heritage. Using Ukrainian folk songs, such as funny jokes, potishky, and choruses, is quite effective in raising a mood and creating an interesting atmosphere. A lullaby is considered a "leader" of Ukrainian songs for maintaining mental health (performed quietly, melodiously). That gives both a mother and a child the feeling of peace, security, and pacification. In the article, considerable attention is dedicated to the practical part of making Ukrainian amulets and folk symbols, which aim to relieve emotional tension and stress: drawing, sculpting, appliqué, and quilling allow students to practice creativity, develop fine motor skills with their hands, and "switch" students' attention. During practical sessions, students learn to draw a guelder rose with a finger, wind a doll-motanka, and make Easter eggs and paper-embroidered shirts using the quilling technique; they can even "pour out" horseshoe talismans of various bowls of cereal. We concluded that the practical part of the educational course "Ethnology" is extremely rich in means that have the pedagogical potential to influence young people's mental health preservation effectively. The elements of folk art and music therapy enrich the students' knowledge, develop their outlook, and promote imagination and creative development.

Keywords: mental health, Ukrainian folk lullaby, Ukrainian folk amulets and symbols.

Вступ. За останні кілька років українська громадськість, як і світова, зіткнулася з великою кількістю викликів, серед яких чільне місце займає пандемія Covid-19. Глобальна проблема підсилася ще й повномасштабним вторгненням росії в Україну, що внесло значні деструкції в усі, без виключень, сфери життя. Війна завжди супроводжується втратою життя. Проте не менш складним

явищем є її «похідна» – руйнівний вплив на ментальне здоров'я громадян. Найуразливішими категоріями тут виступають діти та молоді люди, люди похилого віку, жінки. Тривога, стрес, емоційний біль, страх – все це в комплексі підриває ментальне здоров'я людини, тримаючи її психіку в постійній напрузі.

Освітньо-науковий простір сучасного ЗВО перебуває в постійному пошуці оптимальних умов для професійного зросту здобувачів освіти. Молоді люди, здобуваючи вищий ступінь освіти, мають навчитися берегти як власне ментальне здоров'я, так і мати у власному педагогічному арсеналі набір практик для його збереження своїх майбутніх вихованців. Ця навичка є, як інтегрованою, так і особистісно орієнтованою, адже поєднує елементи особистісних якостей особи, її ключових компетентностей та гнучких навичок (soft skills).

Аналіз основних досліджень і публікацій з порушеної проблеми. Проблема ментального здоров'я є не новою серед дослідників. Вона більше висвітлена в працях психологів, де у фокусі з'являлися різні аспекти порушеної теми. Від досліджень К. Роджерса, який започаткував «теорію особистості» (Personal power), до наукових висновків Ч. Карвера, К. Кіза, Б. Рендалла, М. Шейера та ін., які стосуються різних поведінкових зразків вироблення стресостійкості особи, можна з'ясувати які уразливі сторони є в кожного з нас так як можна подолати різні страхи, попередити емоційні переживання, зняти напругу й стрес. Вітчизняні дослідження теми представлені розвідками Ю. Борець, Т. Дзюби, Н. Діомідової, Л. Карамушки, І. Шлімакової та ін.

Відмітимо, що ці дослідження, по суті, стосуються не стільки ментального здоров'я, як соціокультурного чинника в житті людини, скільки описують медичні проблеми та способи їх подолання (сфера психіатрії). У багатьох працях психічне й психологічне здоров'я є взаємодоповнюваними частинами загальної цінності «здоров'я» й наукові розвідки більше стосуються збереження здоров'я як необхідної «навички для успішного майбутнього» (І. Бех, Г. Олпорт, В. Франкл, Н. Ярема та ін.).

Із моменту повномасштабної війни в Україні (2022) проблема ментального здоров'я вивчається науковцями з педагогіки та соціальної роботи, де звертається увага на організацію системи заходів щодо реабілітації здобувачів освіти від війни [1; 4].

Проте у фокусі актуальності залишається питання, як можна зберегти ментальне здоров'я молодим людям, якщо немає значних біологічних відхилень, які засоби, особливо в освітньому процесі, можуть бути дієвими.

Мета та завдання дослідження. Розкрити роль засобів народознавства у збереженні ментального здоров'я молодих людей (на прикладі здобувачів освіти спеціальності «012 Дошкільна освіта» Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького).

Завдання: 1) окреслити сутність поняття «ментальне здоров'я» та з'ясувати, які фактори впливають на його збереження;

2) охарактеризувати засоби народознавства як елемент стратегії збереження ментального здоров'я (на прикладі здобувачів освіти спеціальності «012 Дошкільна освіта»).

Матеріали та методи дослідження. Серед методів були використані метод аналізу, систематизації та узагальнення даних для окреслення сутності поняття «ментальне здоров'я». Опрацьовані матеріали нормативно-правових документів, наукових аналізів і статистик, методичні рекомендації, дали змогу визначити, які категорії населення є найуразливішими щодо ментального здоров'я, яка частка серед них належить молодим людям та які фактори є найвпливовішими на стан їх ментального здоров'я. Прес-аналіз наукових досліджень щодо потенціалу засобів народознавства дозволив уточнити їх можливості у розробці стратегії збереження ментального здоров'я молодих людей.

Результати дослідження. Якби не були глобальні проблеми в житті людини, питання здоров'я завжди залишається актуальним. В українській мові серед привітань традиційним є: «Бажаю здоров'я», «Миру Вам», за українським звичаєм новонародженій дитині бажають міцного здоров'я та щастя. Поєднавши ці дві цінності, розуміємо, що щастя без здоров'я не буває, й навпаки, здорова людина завжди відчувається задоволеною та щасливою.

Підтвердження українських етнопедагогічних норм знаходимо в тлумаченні понять від Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВОЗ), де визначено ментальне здоров'я, як стан благополуччя людини [5; 8]. Іншими словами, благополуччя людини зреалізована в різних сферах: гармонійно розвивається, соціалізована, комунікує та будує стосунки з іншими людьми, у неї розвинений емоційний інтелект, вона здатна критично мислити та креативно вирішувати будь-які проблеми. З іншого боку, благополуччя передбачає, що особа живе позитивно сповненим, повноцінним життям, а її заняття та побут є не «золотою кліткою», а складає набір у різноманітних сферах для самореалізації. У разі необхідності, вона вирішує проблеми, стресостійка, здатна подолати стан напруги, тривоги, емоційного збудження.

Міцне ментальне здоров'я необхідне кожній людині. За статистичними даними останніх років українське суспільство надзвичайно потерпає від руйнівних впливів проблем, серед яких першість займає війна [3]. Невизначеність у майбутньому, втрата роботи / місця проживання, змушена міграція; соціальна незахищеність, інфляція; тривоги, блекаути – і це не повний перелік проблем, з якими щодня зіштовхуються тисячі українців.

Відмітимо, що навіть у більш спокійних регіонах України, до яких територіально належить Черкаська область, не все так благополучно, як здається на перший погляд. Черкаська область – центральна за місцем розташування в Україні, з початку повномасштабної війни вважається територією більше захищеною, ніж прикордонні до росії області. Враховуючи безпекову ситуацію в регіоні, у Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького за рішенням ректора освітній процес в 2023/2024 навчальному році проходить у офлайн форматі. Це означає, що взято за основу відвідування всіх навчальних занять у аудиторіях, а відповідно під час тривог – оголошується перерва і всі учасники освітнього процесу переходять у сховище. Як це впливає на ментальне здоров'я самих учасників? Відповідь однозначна: «Негативно».

Відчуття небезпеки, підвищена тривожність, емоційна напруга, подекуди розпач – все це є наслідками тривог. Як показує практика, не всі здобувачі освіти можуть звернутися за допомогою до фахівців. У ЗВО працює психологічна служба підтримки, проте звернення до них від здобувачів освіти Університету швидше рідкість, а ніж традиція. Саме з цих міркувань перед кожним викладачем стоїть завдання: знайти ресурси в тих освітніх компонентах, які викладаються, для забезпечення збереження ментального здоров'я кожного учасника освітнього процесу.

Серед освітніх компонентів для здобувачів освіти спеціальності «012 Дошкільна освіта» основним є навчальний курс із народознавства. На наш погляд, засоби цього предмету є надзвичайно емкими для створення професійної канви навичок майбутніх вихователів. Кілька прикладів для підтвердження. Вихователька – перша педагогиня в житті дітей, не рахуючи батьків. Тому маючи знання сама, вона їх передає дітям – про Батьківщину, звичаї та традиції українського народу, державні та народні символи, обереги тощо [2, с. 295].

Окрім знань важливими є уміння та навички. Любов до Батьківщини – це не просто почуття. Ми маємо сформувані в молодого покоління українців особливу якість характеру – патріотизм, що поєднує уміння та ставлення щодо гордості й поваги, відданості й готовності прийти на допомогу в скрутний час, емпатію тощо. Через українську народну казку, пісню, приказки та прислів'я здобувачі освіти навчаються ідентифікувати власні вчинки, вирізняючи «добре – погане», знайомляться з прикладами героїзму, захисту рідної землі, уявляють та фантазують у частині ідеалізації позитивних вчинків головних героїв тощо.

Компетентнісний та діяльнісний підходи в освіті об'єднані такою складовою, як соціальний досвід. Його формування є надзвичайно важливою частиною освіченості кожної людини, адже окрім самого процесу сприйняття дійсності, кожний із нас доповнює його емоційним переживанням та осмисленням. Засоби народознавства як найкраще можна застосовувати у формуванні соціального досвіду особи. Оцінюючи вчинки різних казкових героїв, діти навчаються розрізняти хороше й погане, добре – зле; класифікують різні дії щодо допомоги, підтримки, співчуття тощо.

Необхідною складовою динамічної комбінації компетентнісного підходу, окрім знань, умінь та навичок, досвіду, є цінності та ставлення. Їх не можна «виміряти», але вчинок чи дію особи, якщо вони негуманні або порушують права людини, визначити можна. Наприклад, в українській народній казці «Котигорошок» порушується питання цінностей: маленький хлопчик не побоявся багатоголового змія й пішов визволяти своїх сестер та братів, захищати рідну землю від ворога.

Також важливо пояснити дітям, що ставлення, по суті, це вибір кожної людини, який виражає власну ідентичність, але не порушує права ближнього. Наприклад, діти дуже люблять розфарбовувати. Давайте підготуємо одяг для головного героя Півника з української народної казки «Круть та Верть». Його можна одягти в будь-яке вбрання, а можна обрати сорочку в жовто-синіх кольорах («Для мене це важливо! Чому?»).

Народознавство – це своєрідний комплекс національних звичаїв, норм, правил, традицій, сформованих народом і які передаються з поколінь у покоління. Скільки б років деякі скептики не заперечували існування української мови, історії, проти звичаїв та традицій практично не залишається байдужих, адже українське справді може вразити.

Першим народознавчим засобом, без перебільшення, назвемо українську колискову. Ця надзвичайна пісня здатна заспокоїти дитину. Мама, співаючи колискову, ніби закликає всі добрі сили, щоб її дитина була щасливою, здоровою, а сон – мирним і спокійним. Немовля, не вмючи розмовляти, навчається через тембр голосу мами сприймати оточуючий світ, відчуваючи, що коли вона поряд, то їй / йому нічого не загрожує. Педагоги й психологи, які впроваджують у практику «Хібуки-терапію», відвідуючи дитячі реабілітаційні центри в Черкасах, доводять, що діти, яким співають колискові, швидше заспокоюються, засинають, їх сон триває довше й є спокійним [7].

Пісенні засоби народознавства такі як, дитячі пісеньки, лічилки, приспівки навчають дітей гратися, веселитися, а також розвивають мовленнєвий запас. Прикметно, що в українській мові всі назви дитинчат тварин у середньому роді, що створює її мелодійність. Наприклад, в українській народній дитячій пісні «Два півники» всі герої названі лагідно: «два півники», «дві курочки-чубарочки», «маленьке козеня», й навіть вовк, у ролі негативного героя, теж названий лагідно-мелодійно: «А вовчок-сірячок з лісу виглядає та на біле козенятко скоса поглядає». Мелодійність мови, а по декуди навіть її «м'якість», вирізняє українців з поміж інших народів, вказуючи на нашу ідентичність.

Напевне найдієвішими засобами народознавства в збереженні ментального здоров'я здобувачів освіти ми назвемо виготовлення різноманітних оберегів чи дидактичних матеріалів для занять у закладах дошкільної освіти.

Намалюємо калину пальчиком. Калина здавна є народним символом України. Напевне важко знайти рослину, яка стільки б була оспівана в народних піснях. Із початком широкомасштабного вторгнення росії в Україну (2022) гімн січових стрільців лунає не тільки в нашій країні, його співає весь світ: «Ой у лузі червона калина похилилася...». Знайомлячи дітей із калиною, її будовою, де росте тощо, можна запропонувати й розмалювати гілочку. Спосіб – пальчикове малювання. Звісно, можна використати олівці чи традиційну техніку малювання фарбами, навіть є техніка використання вушних паличок замість пензлика. Проте, пальчикове малювання – один із найдієвіших способів розвитку дрібної моторики. Вмочаючи пальчик у фарбу, дитина відчуває на дотик, яка ця рідина, як правильно й де поставити відбиток. Таке малювання безпечне для дітей із молодшого дошкільного віку. Окрім цього, такий спосіб малювання розвиває координацію, зір, увагу, навіть посидючість, готує кисть руки дитини до тримання олівців чи ручки. Але, найголовніше, малюючи, дитина відволікається від негативних думок, знижується рівень напруги, тривожності, натомість вона зосереджена на виборі кольорів та отриманні позитивного результату.

Під час проведення такої вправи на практичному занятті з народознавства, тема «Народні обереги українців», ми провели опитування серед учасників: що їм сподобалося / не сподобалося, які враження, емоції? Всі без виключення студенти відзначили (а це 78 осіб, 3-х груп другого, третього та четвертого курсів денної форми навчання спеціальності «012 Дошкільна освіта»), що

- ніколи не малювали пальцем – 34 особи (43,5%) – але, були зацікавлені, яким буде результат та відчували приємність від вмочання пальчика в фарбу;
- наповнені гордістю, що в нас є така прекрасна рослина – 63 особи (80,8%);
- під час малювання переважали спокій, безтурботність, занурення в малюнок, а не в справи – 78 осіб (100%).

Таким чином, поєднання вивчення народознавчих символів та пальчикове малювання позитивно впливає на ментальне здоров'я учасників освітнього процесу, адже під час нього дитина «перемикає» увагу, заспокоєна, урівноважена та отримує прекрасний виріб, зроблений власноруч.

Оберіг «Підкова». Підкова вважається символом удачі й щастя. У багатьох народів світу є повір'я, що цей оберіг є магічним і захищає оселю від злих духів. Підкова повішена над дверима вгору – на удачу, а вниз – на захист. Українці теж вірять, що підкова наділена надзвичайною енергетикою й є важливим атрибутом добробуту оселі.

Виготовлення підкови, використовуючи крупи та насіння, боби, навіть монети – є цікавою й захоплюючою вправою. На картонну заготовку можна секторами на клей висипати різні крупи, боби чи додати монети. Головне, з'ясувати, що вони символізують. Наприклад, насіння маку – від злого ока, а пшениця – на добробут, тілесне й духовне багатство, боби гороху символізують духовне відродження в людині після занепаду, а пшоно – багатство. Насіння гарбуза передбачає гарні врожаї, а соняха – приваблює сонячну енергію. Голівка часнику відганяє злі духи, а монетка – на багатство й достаток.

Під час вправи кожний учасник має право обрати ті символи, які вважає важливими для себе та своїх рідних. Таким чином, кожна підкова є оригінальною та неповторною.

Важливо відмітити, що виготовлення такого оберегу також наповнює учасників позитивними емоціями. Як і в попередній вправі, розвиваються увага, критичне мислення, вміння працювати з різними природними матеріалами, дрібна моторика, що знімає напругу, відволікає від стресу, чим, безперечно, сприяє збереженню ментального здоров'я.

Обговорення результатів. Зазначимо, що практично всі засоби народознавства можна використовувати для збереження ментального здоров'я здобувачів освіти. Починаючи з колискової, пісенних забавлянок, української народної казки, й до виготовлення різних оберегів власноруч – ми навчаємо, розвиваємо, формуємо соціальний досвід та ціннісне ставлення дітей до батьківського, українського, духовного. Під час такої практики виконується також не менш важливе завдання: підтримка та збереження ментального здоров'я. Приємне почуте від мами, рідної людини чи виховательки, виготовлення власноруч оберегів сприяють керуванню власними емоціями, що зміцнює емоційний інтелект дитини. Нові знання, вміння, отримані в ході практичних вправ, особливо

командна робота сприяють утвердженню самооцінки людини. Вона приймає себе такою, яка є станом на «сьогодні й тепер», а також налагоджує позитивні стосунки в команді, сприяє конструктивній комунікації та співпраці.

На перший погляд, відомі з дитинства народні забавлянки – «Сорока-Ворона», «Діду, Діду, де ти там!», «Обіймаки» та інші не тільки навчають бути уважними, добрими, чуйними, люблячими, а й допомагають зняти стрес, урівноважують поведінку дитини (торкаючись до власного тіла дитина відчуває тепло, а з ним і захист, вона заспокоюється, її дихання стає рівним).

Висновки. На сьогодні перед громадянами України постав мегавиклик: вистояти й перемогти у війні та зберегти ресурси для відновлення й розвитку в повоєнному світі. Для збереження ментального здоров'я одними з дієвих є засоби народознавства. Вони не лише навчають звичаєм і традиціям попередніх поколінь, це генетичний ланцюжок із минулим, який наділяє силою, терпінням, варіантами виходів із складних ситуацій. Кожна людина, яка перебуває в стані війни, потребує допомоги в збереженні ментального здоров'я. Саме тому батьки, вихователі та вчителі є тими «провідниками», які допоможуть дитині не лише пережити всі труднощі, завдані війною, а й знайти сили для подолання страхів, стресу, агресії.

Розуміємо, що на цьому вивченні окресленої теми не припиняється. Перспективою подальших досліджень вбачаємо вивчення позитивного впливу таких народознавчих тем, як ліплення з глини, в'язання з лози та соломи, медотерапія тощо в збереженні ментального здоров'я громадян.

Список використаних джерел

1. Кравченко О. Соціально-психологічна підтримка ментального здоров'я учасників освітнього процесу в кризових ситуаціях (практичний досвід). *Соціальна робота та освіта*. 2023. № 1 (10). С. 35–46.
2. Лемко Г. Народознавство як засіб виховання особистості. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 31. Т. 3. С. 294–298.
3. Олена Зеленська: Ментальне здоров'я – один із найбільших глобальних викликів майбутнього. Президент України. Офіційне представництво: URL: <https://www.president.gov.ua/news/olena-zelenska-mentalne-zdorovya-odin-iz-najbilshihglobalni-85665>.
4. Пеша І, Андриученко Т. Збереження психічного здоров'я молоді в умовах повномасштабної війни. *Соціальна робота та освіта*. 2023. № 2 (11). С. 106–113.
5. Про схвалення Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1018-2017-%D1%80#Text>.
6. Ткачишина О. Р. Проблема ментального здоров'я в Україні: психологічний аналіз. *Габітус*. 2023. № 53. С. 207–211.
7. Хібуки-репапія. URL: <https://www.hibukitherapy.com/>.
8. Mental health. World Health Organization. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response>.

References

1. Kravchenko O. Sotsialno-psykholohichna pidtrymka mentalnoho zdorovia uchasykiv osvithnoho protsesu v kryzovykh sytuatsiakh (praktychnyi dosvid). *Sotsialna robota ta osvita*. 2023. № 1 (10). S. 35–46.
2. Lemko H. Narodoznavstvo yak zasib vykhovannia osobystosti. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. 2020. Vyp. 31. T. 3. S. 294–298.
3. Olena Zelenska: Mentalne zdorovia – odyn iz naibilshykh hlobalnykh vyklykiv maibutnoho. Prezydent Ukrainy. Ofitsiine predstavnytstvo: URL: <https://www.president.gov.ua/news/olena-zelenska-mentalne-zdorovya-odin-iz-najbilshihglobalni-85665>.
4. Piesha I., Andriuchenko T. Zberezhennia psykhičnoho zdorovia molodi v umovakh povnomasshtabnoi viiny. *Sotsialna robota ta osvita*. 2023. № 2 (11). S. 106–113.
5. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku okhorony psykhičnoho zdorovia v Ukraini na period do 2030 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1018-2017-%D1%80#Text>.
6. Tkachyshyna O. R. Problema mentalnoho zdorovia v Ukraini: psykholohichniy analiz. *Habitus*. 2023. № 53. S. 207–211.
7. Khibuki-terapiia. URL: <https://www.hibukitherapy.com/>.
8. Mental health. World Health Organization. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response>.

- ” Хіменес Х., Бріскін Ю., Пітин М., Еделєв О., Ковальчук Л. Становлення та розвиток змагань з баскетболу в Італії. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2024. Том 12, № 5. С. 92-98. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-014>.
- Khimenes Kh., Briskin Yu., Pityn M., Edeliiev O., Kovalchuk L. Stanovlennia ta rozvytok zmahany z basketbolu v Italii [Establishment and development of basketball competitions in Italy]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2024. Vol. 12, No 5. S. 92-98. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-014>.

УДК УДК 796.071

DOI: 10.31110/2616-650X-vol12i5-014

Христина ХІМЕНЕС

Львівський державний університет фізичної культури
імені Івана Боберського, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-8677-6701>
kh.khimenes@gmail.com

Юрій БРІСКІН

Львівський державний університет фізичної культури
імені Івана Боберського, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-6375-9872>
y.a.briskin@gmail.com

Мар'ян ПІТИН

Львівський державний університет фізичної культури
імені Івана Боберського, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-3537-4745>
pityn7@gmail.com

Олександр ЕДЕЛЄВ

Херсонський державний університет, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-7866-0282>
edelevalexandr@gmail.com

Лідія КОВАЛЬЧУК

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-2973-8979>
lidia.kovalchuk@pnu.edu.ua

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЗМАГАНЬ З БАСКЕТБОЛУ В ІТАЛІЇ

Анотація. Питання розвитку професійного баскетболу неодноразово ставали предметом наукового обговорення фахівців, проте здебільшого вони зосереджені на вивчення проблематики північноамериканського професійного баскетболу. Значно менше інформації можна знайти з питань розвитку змагань та баскетболу загалом у Європі. Хоча це становить суттєвий та системно відмінний сегмент розвитку баскетболу у світі. Мета: проаналізувати та узагальнити еволюцію змагань з баскетболу в Італії. Дослідження проводилося на основі вивчення наукових та науково-популярних джерел інформації. Важливі дані були почерпнуті з сучасних журналів, котрі індексуються у науко-метричній базі Scopus. Ключовими словами для пошуку у базах були: професійний баскетбол, баскетбольні клуби, історія, системи змагань. Обрані для аналізу матеріали стосувалися формування та розвитку системи змагань з баскетболу, як в історичному контексті, так і по відношенню до сучасного етапу. Розвиток баскетболу в Італії вказує на лідируючі позиції команд та організаційного підходу до формування системи змагань. Сьогодні вона має виражені ознаки професійного спорту. Водночас першим кроком було створення Ліга Баскет Серії А (Italy's Lega Basket Serie A; LBA) у 1920 році. Вже у подальшому (сезон 1936/37 років) появи у структурі італійського баскетболу другого рівня – Серія Б. Проте позиції Серії Б були зміщені внаслідок появи Серії А2, яка була організована у 1974 році і стала другим рівнем в структурі ліг. Сучасний вигляд змагання з баскетболу в Італії набули починаючи з 2014 року. Структура італійського баскетболу отримала три рівні – Серія А1, Серія А2 та Серія Б з визначеними правилами ротації команд в залежності від їх результатів у конкретному сезоні. Загальна кількість команд, що грали в Серії А становить 99 команд, сімнадцять з яких ставали чемпіонами. Станом на сьогодні у Серії А грають 16 команд та лише одна команда за підсумками сезону вилітає до нижчого дивізіону. Варто зазначити, що Lega Basket Serie A вважається третьою за елітністю баскетбольною лігою у світі після Національної баскетбольної асоціації (NBA) та іспанської ліги АСВ. Багатьом італійським командам свого часу вдалося укласти контракти з кращими спортсменами світового баскетболу серед яких Майк Д'Антоні, Тоні Кукоч, Карлтон Майерс, Ману Джінобілі, Джанлука Базіле та інші. Італійські баскетбольні команди також домінували в континентальних чемпіонатах (змагання Euroleague – понад 10 разів).

Ключові слова: професійний спорт; баскетбол; змагання; система; зміни; розвиток.

Khrystyna KHIMENES*Ivan Boberskyi Lviv State University of Physical Culture, Ukraine*
<https://orcid.org/0000-0002-8677-6701>
kh.khimenes@gmail.com**Yuriy BRISKIN***Ivan Boberskyi Lviv State University of Physical Culture, Ukraine*
<https://orcid.org/0000-0001-6375-9872>
y.a.briskin@gmail.com**Maryan PITYN***Ivan Boberskyi Lviv State University of Physical Culture, Ukraine*
<https://orcid.org/0000-0002-3537-4745>
pityn7@gmail.com**Oleksandr EDELIEV***Kherson State University, Ukraine*
<https://orcid.org/0000-0002-7866-0282>
edelevalexandr@gmail.com**Lidiia KOVALCHUK***Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine*
<https://orcid.org/0000-0002-2973-8979>
lidiia.kovalchuk@pnu.edu.ua

ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF BASKETBALL COMPETITIONS IN ITALY

Abstract. *The issues of professional basketball development have been the subject of scientific discussion by experts on several occasions, but they are primarily focused on studying North American professional basketball. Much less information can be found on the development of competitions and basketball in general in Europe. However, this is a significant and systematically different segment of basketball development worldwide. Objective: to analyze and summarize the evolution of basketball competitions in Italy, focusing on the pivotal role of the Lega Basket Serie A. The research was based on studying scientific and popular science sources of information, and they were indexed in the Scopus scientific and metric database. The keywords for the search in the databases were professional basketball, basketball clubs, history, and competition systems. The materials selected for analysis concerned the formation and development of the basketball competition system in historical and current contexts. The basketball development in Italy indicates the leading positions of teams and the organizational approach to forming the competition system. Today, it has pronounced signs of professionalism. The first step was the creation of Italy's Lega Basket Serie A (LBA) in 1920, a milestone that marked the beginning of a new era in Italian basketball. Later (1936/37 season), the second level of Italian basketball - Series B - appeared in the structure of Italian basketball. However, the position of Series B was shifted due to the emergence of Series A2, which was organized in 1974 and became the second level in the structure of leagues. Basketball competitions in Italy have acquired a modern look since 2014. Italian basketball was divided into three levels - Series A1, Series A2, and Series B with specific rules for rotating teams depending on their results in a particular season. The total number of teams that played in Serie A is 99, seventeen of which became champions. Currently, 16 teams play in Serie A, and only one team is relegated to a lower division at the end of the season. It is worth noting that Lega Basket Serie A is considered the third most elite basketball league in the world after the National Basketball Association (NBA) and the Spanish ACB league. Many Italian teams have contracts with the best athletes in world basketball, including Mike D'Antoni, Tony Kukoc, Carlton Myers, Manu Ginobili, Gianluca Basile, and others. Italian basketball teams have also dominated continental championships (Euroleague competitions - more than ten times).*

Keywords: *professional sport; basketball; competition; system; changes; development.*

Постановка проблеми. Баскетбол як вид спорту зародився і розвивався розпочинаючи з кінця XIX ст. [1, 3]. Згідно історичних фактів доктор анатомії та фізіології, інструктор фізичного виховання коледжу. Асоціації молодих християн Джеймс Нейсміт придумав гру за назвою «баскетбол». Основною її метою тоді було підвищення мотивації молодих людей до занять фізичним вихованням [7].

Гра суттєво відрізнялася від сучасної. Фізичний контакт між учасниками був заборонений, також гра не передбачала бігу з м'ячем. Грали по 9 учасників у командах (згодом по 5) футбольним м'ячем, який потрібно було закинути у кошики для персиків, розташовані на висоті 3,05 м (висота корзини досі залишається незмінною). Причому тоді кошики були закритими і м'яч потрібно було діставати після кожного закидання [7, 14].

У 1892 році Джеймсом Нейсмітом була укладена перша книга правил гри.

У 1894 році футбольний м'яч був замінений на баскетбольний м'яч, а в 1906 році кошики для персиків замінили металеві обручі, сітки і щити. Упродовж 1891–1896 років баскетбол почав суттєво популяризуватися серед молоді. Вже у ті роки виникали команди, котрі грали за грошові винагороди. Перша така гра відбулася в 1896 році в м. Трентоне (штат Нью-Джерсі). Місцева команда Християнської асоціації для юнаків зустрілася з такою ж командою з Брукліна. Щоб оплатити оренду храму в якому мав проходити матч, потрібно було брати плату за вхід. Гра проходила у присутності майже 200 глядачів. Після того як оплатили оренду храму, спортсмени отримали по 15 доларів, а капітани Фред Купер – по \$ 16. Команда Трентона перемогла з рахунком 16:1 [12].

Майже одразу баскетбол почав розвиватися і в Європі. Перша баскетбольна гра тут була проведена у 1893 році на Монмартрі (Парижі Франція). Своєю чергою перші баскетбольні асоціації в

Європі формувалися упродовж 1910–1920 років. Варто зазначити, що деякі з баскетбольних клубів, які функціонували в межах цих асоціацій тоді, існують і до сьогодні.

Під час Першої світової війни баскетбол в Європі не припиняв розвиватися [15]. Зокрема так звані Американські експедиційні сили постійно возили із собою баскетбольний інвентар і за будь якої нагоди проводили матчі [16].

Перша велика баскетбольна подія відбулася у 1919 році в Жуанвіль-ле-Пон (Франція). Тоді, під час Міжсоюзницьких ігор команда США добула перемогу над французькою та італійською командами. Італія своєю чергою обіграла Францію. Саме у цих двох європейських країнах баскетбол починав розвиватися. Проте вже згодом розповсюджувався і у інших Європейських країнах. У 1920-х роках починають створюватися перші національні організації баскетболу, які розвивають цей спорт у своїх країнах [9].

По аналогії до європейського футболу саме внутрішні чемпіонати країн з баскетболу були основою клубних змагань до середини 1950-х років.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку професійного баскетболу неодноразово ставали предметом наукового обговорення фахівців [2, 5]. Проте здебільшого вони зосереджені на вивченні проблематики північноамериканського професійного баскетболу [11, 13]. Значно менше інформації можна знайти з питань розвитку змагань та баскетболу загалом у Європі [9, 10]. Хоча це становить суттєвий та системно відмінний сегмент розвитку баскетболу у світі.

Таким чином вивчення становлення національних чемпіонатів з баскетболу та загалом систем змагань є пріоритетним напрямком сучасних досліджень у професійному баскетболі в Європі.

Мета дослідження: проаналізувати та узагальнити еволюцію змагань з баскетболу в Італії.

Матеріал та методи. Дослідження проводилося на основі вивчення наукових та науково-популярних джерел інформації. Важливі дані були почерпнуті з сучасних журналів, котрі індексуються у науко-метричній базі Scopus. Ключовими словами для пошуку у базах були: професійний баскетбол, баскетбольні клуби, історія, системи змагань. Обрані для аналізу матеріали стосувалися формування та розвитку системи змагань з баскетболу, як в історичному контексті, так і по відношенню до сучасного етапу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Першою такою організацією була Ліга Баскет Серії А (Italy's Lega Basket Serie A; LBA) організована у 1920 році. Цікаво те, що перші змагання були організовані Італійською федерацією гімнастики (Italian Gymnastics Federation). Вже наступного року було створено Італійську федерацію баскетболу (Italian Basketball Federation). З цього часу це найвищий рівень в баскетболі Італії [4, 8].

У сезоні 1936/37 років у структурі італійського баскетболу з'явився другий рівень турнірів – Серія Б, коли входили команди з нижчим рівнем. В подальші роки Серія Б ставала на позицію третього рівня баскетболу (періоди 1955–1965, 1974–1986, 2014 – по теперішній час), поверталася на другий рівень (1965–1974). Були періоди в історії італійського баскетболу коли Серія Б була знижена і до четвертого рівня у структурі ліг (1986–2008, 2011–2014).

Варто зазначити, що Серія А2 була організована у 1974 році і стала другим рівнем в структурі ліг, не змінюючи з цього часу своєї позиції.

Сьогодні (починаючи з 2014 року) структура італійського баскетболу має три рівні – Серія А1, Серія А2 та Серія Б. У цій структурі відбувається постійна ротація команд в залежності від їх результатів у конкретному сезоні [9].

Загалом, станом до сьогодні у Серії А грали 99 команд, сімнадцять з яких ставали чемпіонами.

Обговорюючи систему розіграшів, то інформацію про них ми знаходимо починаючи з сезону 1969–70 років. Регулярний сезон тривав з листопада до квітня. У розіграші приймали участь 12 команд, кожна з яких зіграла 22 гри після чого дві кращі команди розігрували Кубок Італії, а дві команди, що програли у півфіналі – третє місце чемпіонату. Найгірші команди у цьому сезоні перейшли у нижчий дивізіон.

У наступному сезоні 1970–71 років після регулярного чемпіонату дві кращі команди розігрували плей-офф за титул, а три гірші команди – плей-офф на виліт. Дві з яких вилетіли до нижчого дивізіону [11].

У наступному сезоні 1971–72 років організаторами турніру було прийнято рішення про розширення Серії А1 до 14 команд, а тому до нижчого дивізіону вилетіла лише одна команда ліги, надалі цей аспект було збережено. Відповідно у 1972–73 роках і в наступних сезонах кількість ігор в регулярному сезоні зростає до 26 для кожної команди. Команди грали по дві гри – одну вдома і одну на виїзді. Остання в рейтингу команда по завершенні сезону вибувала у нижчий дивізіон. Інші три команди, що розташовувалися в кінці рейтингової таблиці за підсумками сезону розігрували плей-офф і одна з них також вилетіла до нижчого дивізіону.

У сезоні 1974–75 років змагання були передані для організації Баскетбольній клубній лізі Серії А1 (Lega Società di Pallacanestro Serie A) або скорочено – Lega Basket (LBA). LBA знаходиться у структурі Італійської федерації баскетболу (FIT). До її складу входять усі професійні баскетбольні клуби Італії.

У регулярному чемпіонаті приймали участь 10 команд, які змагалися за коловою системою у двох матчах (один вдома, один на виїзді). Топ-6 Серії А1 команд при цьому відпочивали і починали свою участь у наступному раунді. Далі дві кращі команди у регулярному чемпіонаті приєднувалися до Топ-6 утворюючи групу Серії А1 (Poule Scudetto).

У другому раунді 8 команд Серії А2 та ще 8 команд (котрі залишилися) Серії А1 розподілялися на дві групи і проводили розіграші знову за коловою системою. У підсумку – перші дві команди в обох групах потрапляли до Серії А1, остання команда в кожній групі – до Серії Б.

У сезоні 1975/76 років кількість команд в Серії скоротилася до 12 (інші проводили розіграші у Серіях А2 та Б). Команди, що у регулярному чемпіонаті посіли 7-12 місця розігрували право залишатися у Серії А. Відповідно команди, котрі посіли 3-12 місця у Серії А2 змагалися за те, щоб потрапити у Серію А [6].

Шість кращих команд Серії А1 та ще дві кращих з Серії А2 розігрували титул чемпіона Італії. Натомість найнижчі шість команд у рейтингу Серії А грали у класифікаційних групах з командами Серії А1, які посіли 3-12 місця в турнірній таблиці Серії А2.

У сезоні 1976/77 років формат проведення Чемпіонату Італії з баскетболу зазнає змін. У регулярному сезоні приймали участь 12 команд, які змагалися за коловою системою в серії домашніх та виїзних матчів. За перемогу команди отримували по 2 бали, за поразку – 0 балів. До другого етапу проходили шість кращих команд Серії А1 та ще дві кращі команди Серії А2. Їх було розподілено на дві групи по 4 команди. Змагання у цих групах відбувалися за коловою системою. По дві кращі у підсумку команди потрапляли до раунду плей-офф, у якому результат визначався способом прямого вибування гіршої команди у півфінальних та фінальних матчах. Слід відзначити, що команди грали не менше двох і не більше трьох ігор у півфіналі та фіналі (до переваги в кількості виграних матчів). Тобто якщо команди після завершення другого матчу мали по одній перемозі, призначався додатковий матч для виявлення переможця [14].

Ця система розіграшу була актуальною деякий час, проте все ж зазнавала деяких коректив. Так, у сезоні 1978/79 років кількість команд Серії А1 зростає до 14. До другого етапу проходили шість кращих команд Серії А1 по завершенні регулярного сезону, а команди, котрі посіли шосте і восьме місця повинні були боротися у додатковому попередньому раунді з командами, котрі посіли перше та друге місця у турнірній таблиці Серії А2. У цьому раунді команди грали лише одну гру між собою і відповідно дві кращі проходили далі.

Починаючи з чвертьфіналу команди грали до трьох ігор між собою для визначення кращої. Варто відзначити, що система розіграшу передбачала своєрідні пільги для команд вищих у рейтингу. Так, згідно позицій в рейтингу розіграші відбувалися між командами: 1–8, 2–7, 3–6, 4–5. По тому ж принципу матчі відбувалися і у півфіналі.

Відбувався також так званий «плей-офф порятунку». Дві команди, котрі у турнірній таблиці регулярного сезону посіли 10 і 11 позицію виборювали право залишитися у Серії А1. Команда, котра прогнала переходила до Серії А2, разом з 12, 13 і 14 командами.

У сезоні 1980–1981 років спостерігаємо ще деякі нововведення до існуючої системи змагань італійського баскетболу. Так, по завершенню регулярного чемпіонату було впроваджено так званий раунд «годинника» (італійською – Fase a orologio). У цьому раунді кожна команда грала додатково три гри на своєму майданчику з трьома командами, які розташувалися після неї у рейтингу і три гри на виїзді з командами, котрі розташовувалися перед нею у рейтингу.

До раунду плей-офф потрапляли вже вісім кращих команд згідно рейтингу Серії А1 і ще чотири кращі команди з Серії А2. Чотири лідери проходили автоматично до чвертьфіналу, тоді як вісім інших розігрували цю можливість у двох групах (по чотири команди, ігри на вибування). Далі ігри відбувалися за звичною схемою.

Команди, котрі у рейтингу посіли 11-14 місця переходили до Серії А2 на наступний сезон.

У сезоні 1981/82 років команди, котрі посідали 9 і 10 місця у рейтингу, залишалися в Серії А1. Ті, котрі посіли 11-ге та 12-ге місця, грали у плей-офф проти 5-го та 6-го місць Серії А2, щоб залишитися в Серії А1. Команди, що були розташовані на 13 і 14 позиціях автоматично вилітають до Серії А2 на наступний ігровий сезон.

У наступному сезоні було збільшено кількість команд-учасниць Серії А1 до 16. Водночас відбулися незначні зміни у форматі проведення, які стосувалися лише заключних позицій рейтингу. Так, команди, котрі розташувалися на позиціях 9–12, залишалися в Серії А1, а команди, що посіли 13–16 місця, вилітали до Серії А2.

У сезоні 1984/85 років вперше було впроваджено тричочковий кидок до правил змагань з італійського баскетболу.

У 1985/86 роках згідно нововведень, у першому раунді плей-офф змагалися уже 16 команд, з яких 12 – кращі у регулярному сезоні Серії А1 і ще чотири – кращі у регулярному сезоні Серії А2. У наступних складових чемпіонату схема зберігалася незмінною.

У наступних сезонах вносилися окремі корективи у формат проведення змагань, які стосувалися здебільшого кількості команд, котрі переходили з однієї Серії в іншу після серії додаткових матчів (плей-аути). Водночас суттєвих змін внесено не було.

У сезоні 1989/90 років було змінено співвідношення команд Серій А1 та А2, котрі проходили до раунду плей-офф. Лише 12 команд потрапляли до 1/8 турніру, з яких 10 кращих Серії А1 і лише дві кращі команди Серії А2. При цьому четвірка лідерів автоматично потрапляла до чвертьфіналу Чемпіонату.

Формат змагань дещо змінюється, починаючи з сезону 1998/99 років. У цей час збільшується до п'яти (з трьох) кількість ігор між командами починаючи з чвертьфінальної частини. Тобто, щоб пройти далі, команді потрібно було здобути три перемоги над суперником.

Вагомі зміни відбулися вже у наступному сезоні (1999/2000) також. З цього часу команди Серії А2 більше не переходять до Серії А1 під час сезону. З повного складу, а це 16 команд, які змагаються у регулярному сезоні, 14 проходять до раунду плей-офф. З них два лідери не змагаються в 1/8 чемпіонату, а потрапляють одразу на найслабші команди у чвертьфіналі. Кількість матчів залишається такою ж – від трьох до п'яти.

Лише команда, що розташувалася на 16-ій позиції в рейтингу вилітає до Серії А2 на наступний сезон.

З наступного сезону 2000/01 років до Серії А1 переходять три, а не одна команда з Серії А2, що збільшує склад першої до 18 команд. За коловою системою команди розігрували регулярний сезон. До раунду плей-офф переходили кращі вісім команд рейтингу, де у п'яти серіях розігрували перемогу. Дві найгірші команди сезону потрапляли до Серії А2.

Значні реформи в італійському клубному баскетболі відбулися у сезоні 2001/02 років, коли замість існуючих змагань з'явилися нові – Серія А (замість Серії А1) та чемпіонат Legadue (замість Серії А2). Це було актуальним до 2013 року після чого назви повернули до старих.

Починаючи з цього сезону кожна з 18 команд грає проти інших 17 дві гри у регулярному чемпіонаті (одну вдома і одну на виїзді). Далі кращі уже 12 команд змагаються у форматі плей-офф (з сезону 2003/04 – повернення до формату з восьми команд), який визначає чемпіона у фінальній серії за кращими із трьох ігор до 1/8 включно і за кращими з п'яти – починаючи із чвертьфіналу. При цьому чотири лідери потрапляють одразу до чвертьфінальних розіграшів.

Цікавим було упровадження wild card у 2010 році в межах італійського клубного баскетболу. Тоді передостання команда турнірної таблиці, щоб уникнути вильоту до чемпіонату Legadue могла сплатити суму близько € 500 тис.

Упродовж кількох сезонів варіювалася кількість команд Серії А від 16 до 18, але згодом їх кількість була обмежена 16 командами [13].

У 2016/17 роках формула Чемпіонату Італії з клубного баскетболу мала наступний вигляд:

1. Регулярний сезон. Кожна з 16 команд грала 30 ігор проти усіх інших двічі (перший і другий раунди)

2. Плей-оф. До нього потрапляли 8 кращих команд, які розпочинали розіграші у чвертьфінальних матчах за найкращими з п'яти, а далі – півфінали і фінали – за кращими з семи матчів.

Команда, котра посідала останню позицію турнірної таблиці вилітала до Серії А2, а в наступному сезоні на її місце приходила команда, котра здобула перемогу у нижчій Серії змагань.

У 2019 році до Серії А додалася ще одна команда (загалом 17). У цьому регулярному чемпіонаті відповідно команди повинні були розіграти уже по 32 гри у двох раундах (в подальшому кількість повернулася до 16 команд і 30 ігор). У сезоні 2019/20 року внаслідок пандемії COVID баскетбольні турніри в Італії були призупинені, тому сезон Серії А1 не відбувся у повній мірі.

Висновки. Розвиток баскетболу в Італії вказує на лідируючі позиції команд та організаційного підходу до формування системи змагань. Сьогодні вона має виражені ознаки професійного спорту. Водночас першим кроком було створення Ліга Баскет Серії А (Italy's Lega Basket Serie A; LBA) у 1920 році. Вже у подальшому (сезон 1936/37 років) появи у структурі італійського баскетболу другого рівня – Серія Б. Проте позиції Серії Б були зміщені внаслідок появи Серії А2, яка була організована у 1974 році і стала другим рівнем в структурі ліг.

Сучасний вигляд змагання з баскетболу в Італії набули починаючи з 2014 року. Структура італійського баскетболу отримала три рівні – Серія А1, Серія А2 та Серія Б з визначеними правилами ротації команд в залежності від їх результатів у конкретному сезоні. Загальна кількість команд, що грали в Серії А становить 99 команд, сімнадцять з яких ставали чемпіонами. Станом на сьогодні у Серії А грають 16 команд та лише одна команда за підсумками сезону вилітає до нижчого дивізіону.

Варто зазначити, що Lega Basket Serie A вважається третьою за елітністю баскетбольною лігою у світі після Національної баскетбольної асоціації (NBA) та іспанської ліги АСВ. Багатьом італійським командам свого часу вдалося укласти контракти з кращими спортсменами світового баскетболу серед яких Майк Д'Антоні, Тоні Кукоч, Карлтон Майерс, Ману Джінобілі, Джанлука Базіле та інші. Італійські баскетбольні команди також домінували в континентальних чемпіонатах (змагання Euroleague – понад 10 разів).

Перспективи подальших досліджень передбачають вивчення особливостей розвитку систем змагань з інших професійних командних ігрових видів спорту.

Список використаних джерел

1. Бріскін Ю., Онопко В., Пітин М. Періодизація розвитку кіберспорту. *Спортивний вісник Придніпров'я*. Дніпропетровськ, 2015. № 3. С. 11–14.
2. Європейський баскетбол продовжує потерпати через пандемію коронавірусу. URL: <https://d1.dp.ua/news-sport/73781-Yevropejskij-basketbol-prodovzhuye-poterpati-cherez-pandemiyu-koronavirusu.html>.
3. Нерода Н. Порівняльний аналіз організаційно-правових засад європейської та американської моделей професійного спорту. *Молода спортивна наука України* : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини. Львів, 2015. Вип. 19, т. 4. С. 60–64.
4. Нерода Н.В. Характеристика європейської моделі професійного спорту та її відмінності від американської. *Спортивна наука України*. 2016. № 2 (72). С. 68–72
5. Сушко Р.О. Розвиток спортивних ігор в умовах глобалізації (на матеріалі баскетболу) [монографія]. Київ: Центр учбової літератури; 2017. 360 с.
6. Хіменес Х. Р., Дмитренко А. В., Пітин М. П. Особливості сучасних систем змагань у баскетболі (на прикладі NBA та професійних турнірів під егідою FIBA). *Спортивні ігри*, 2020. 1(15), 85–94.
7. Basketball : A Biographical Dictionary. Greenwood Press, 2005. P. 1.
8. Doppler-Speranza F., Gasparini W. 'Europe Gets More Game Everyday'. Professional Basketball, Transatlantic Sports Models and European Integration since the 1950s. *JEIH Journal of European Integration History*, 2022, vol. 27 (2). Pp. 303–322. <https://doi.org/10.5771/0947-9511-2021-2-303>.
9. Farrugia S. Basketball in Europe: History, Popularity and Facts. Field Insider <https://fieldinsider.com/basketball-in-europe-history-popularity-and-facts/>
10. García-Unanue J., Godoy A., Show L. V., Sánchez-Sánchez J., Gallardo L. Competitive balance in European basketball leagues and the NBA. *Cultura, Ciencia y Deporte*, 2014. Vol. 9(27), pp. 235-242. <https://doi.org/10.12800/ccd.v9i27.465>.
11. Herzog B. Hoopmania: The Book of Basketball History and Trivia. The Rosen Publishing Group; 2002. 176 p.
12. John G. Historical Dictionary of Basketball. *Scarecrow Press*, 2010. P. 6-7.
13. Lewis, M. It's a hard-knock life: game load, fatigue, and injury risk in the National Basketball Association. *J. Athletic Train.* 2018. Vol. 53, pp. 503–509. <https://doi.org/10.4085/1062-6050-243-17>.
14. Nelson E. Dixieball: Race and Professional Basketball in the Deep South, 1947–1979. *Sport History Review*. 2020. Vol. 51(2). Pp. 306-307. <https://doi.org/10.1123/shr.2020-0009>.
15. Pityn M., Bohuslavskaya V., Khimenes KH., Neroda N., Edeliiev O. Paradigm of theoretical preparation in sports. *Journal of Physical Education and Sport*, 2019. Vol. 19 (Supplement issue 6), Art 338 pp. 2246–2251.
16. Pityn M., Briskin Y., Perederiy A., Galan Y., Tsyhykalo O., Popova I. Sport specialists attitude to structure and contents of theoretical preparation in sport. *Journal of Physical Education and Sport (JPES)*. 2017. 17 (Supplement issue 3). pp. 988–994. <https://doi.org/10.7752/jpes.2017.s3152>.

References

1. Briskin Yu., Onopko V., Pityn M. Periodyzatsiia rozvytku kibersportu. *Sportyvnyi visnyk Prydniprovia*. Dnipropetrovsk, 2015. № 3. S. 11–14.
2. Ievropeyskiy basketbol prodovzhuie poterpaty cherez pandemiiu koronavirusu. URL: <https://d1.dp.ua/news-sport/73781-Yevropejskij-basketbol-prodovzhuye-poterpati-cherez-pandemiyu-koronavirusu.html>.
3. Neroda N. Porivniialnyi analiz orhanizatsiino-pravovykh zasad yevropeiskoi ta amerykanskoii modelei profesiinoho sportu. *Moloda sportyvna nauka Ukrainy* : zb. nauk. pr. z haluzi fiz. vykhovannia, sportu i zdorovia liudyny. Lviv, 2015. Vyp. 19, t. 4. S. 60–64.
4. Neroda N.V. Kharakterystyka yevropeiskoi modeli profesiinoho sportu ta yii vidminnosti vid amerykanskoii. *Sportyvna nauka Ukrainy*. 2016. № 2 (72). S. 68–72
5. Sushko R.O. Rozvytok sportyvnykh ihor v umovakh hlobalizatsii (na materialii basketbolu) [monohrafiia]. Kyiv: Tsentri uchbovoi literatury; 2017. 360 s.
6. Khimenes Kh. R., Dmytrenko A. V., Pityn M. P. Osoblyvosti suchasnykh system zmahan u basketboli (na prykladi NBA ta profesiinykh turniriv pid ehidoiu FIBA). *Sportyvni ihry*, 2020. 1(15), 85–94.
7. Basketball : A Biographical Dictionary. Greenwood Press, 2005. P. 1.
8. Doppler-Speranza F., Gasparini W. 'Europe Gets More Game Everyday. Professional Basketball, Transatlantic Sports Models and European Integration since the 1950s. *JEIH Journal of European Integration History*, 2022, vol. 27 (2). Pp. 303–322. <https://doi.org/10.5771/0947-9511-2021-2-303>.
9. Farrugia S. Basketball in Europe: History, Popularity and Facts. Field Insider <https://fieldinsider.com/basketball-in-europe-history-popularity-and-facts/>
10. García-Unanue J., Godoy A., Show L. V., Sánchez-Sánchez J., Gallardo L. Competitive balance in European basketball leagues and the NBA. *Cultura, Ciencia y Deporte*, 2014. Vol. 9(27), pp. 235-242. <https://doi.org/10.12800/ccd.v9i27.465>.
11. Herzog B. Hoopmania: The Book of Basketball History and Trivia. The Rosen Publishing Group; 2002. 176 p.

12. John G. Historical Dictionary of Basketball. Scarecrow Press, 2010. P. 6-7.
13. Lewis, M. Its a hard-knock life: game load, fatigue, and injury risk in the National Basketball Association. *J. Athletic Train.* 2018. Vol. 53, pp. 503-509. <https://doi.org/10.4085/1062-6050-243-17>.
14. Nelson E. Dixieball: Race and Professional Basketball in the Deep South, 1947-1979. *Sport History Review.* 2020. Vol. 51(2). Pp. 306-307. <https://doi.org/10.1123/shr.2020-0009>.
15. Pityn M., Bohuslavska V., Khimenes KH., Neroda N., Edeliiev O. Paradigm of theoretical preparation in sports. *Journal of Physical Education and Sport*, 2019. Vol. 19 (Supplement issue 6), Art 338 pp. 2246-2251.
16. Pityn M., Briskin Y., Perederiy A., Galan Y., Tsyhykalo O., Popova I. Sport specialists attitude to structure and contents of theoretical preparation in sport. *Journal of Physical Education and Sport (JPES)*. 2017. 17 (Supplement issue 3). pp. 988-994. <https://doi.org/10.7752/jpes.2017.s3152>.

Чистякова І. Професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва у країнах Європейського Союзу: ефективні практики. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2024. Том 12, № 5. С. 99-103. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-015>.

Chystiakova I. Profesiina pidhotovka maibutnih uchyteliv muzychnoho mystetstva u krainakh Yevropeiskoho Soiuzu: efektyvni praktyky [Professional training of future music teachers in the European Union: effective practice]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2024. Vol. 12, No 5. S. 99-103. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-015>.

УДК 378.147:061.1ЄС

DOI: 10.31110/2616-650X-vol12i5-015

Ірина ЧИСТЯКОВА

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-8645-510X>
pedagogyniversitet2017@gmail.com

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ЕФЕКТИВНІ ПРАКТИКИ

Анотація. У статті доведено актуальність теми дослідження професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у країнах Європейського Союзу. Автором з'ясовано ефективні практики професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у країнах Європейського Союзу. Для реалізації мети дослідження використано такі методи: загальнонаукові – аналіз, синтез, абстрагування, порівняння та узагальнення, що дали змогу з'ясувати особливості професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у країнах Європейського Союзу; конкретно-наукові – системно-структурний та системно-функціональний аналіз стали основою для виявлення ефективних практик професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у країнах Європейського Союзу. Ураховуючи важливість практичних, теоретичних і дидактичних знань про навчання музики в підготовці вчителів, пропонуємо нижче ефективні, на наш погляд, європейські практики професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Наведено та проаналізовано їх (аудіювання та практика гри на голосовому інструменті; знання викладання музичної експресії, рефлексивна практика, сучасні методи навчання). Доведено, що професійна підготовка вчителя музики початківця є важливою для того, щоб вони були більш підготовлені до викладання музичної освіти в школі. Іншими словами, переживання під час практикуму; оволодіння знаннями й навичками має вирішальне значення для полегшення викладання; ефективно впроваджуючи музичну навчальну програму, оцінюючи здібності студентів у різних аспектах музики та пояснення й демонстрація музичних концепцій призводить до успішної та ефективної професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва; успішні європейські освітні практики професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва сприяють зміні змістового компоненту такої підготовки. На подальше вивчення потребують нормативні засади професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у країнах Європейського Союзу.

Ключові слова: професійна підготовка; майбутній учитель музичного мистецтва; ЄС; освітні практики.

Iryna CHYSTIAKOVA

Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-8645-510X>
pedagogyniversitet2017@gmail.com

PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE MUSIC TEACHERS IN THE EUROPEAN UNION: EFFECTIVE PRACTICE

Abstract. The article proves the relevance of studying the professional training of future music teachers in the countries of the European Union. The author detected effective professional training practices for future European Union music teachers. We used several methods to realize the purpose of the study: general scientific - analysis, synthesis, abstraction, comparison, and generalization, which made it possible to discover the peculiarities of professional training of future music teachers in the European Union. The scientific-system-structural and system-functional analysis became the basis for identifying effective professional training practices for future musical art teachers in the European Union countries. Considering the importance of practical, theoretical, and didactic knowledge about teaching music in teacher preparation, we describe European professional training practices for future music teachers. They are analyzed (listening and practice of playing a voice instrument, knowledge of teaching musical expression, reflexive practice, and modern teaching methods). We proved that the professional training of a beginner music teacher is essential for them to be more prepared for teaching music education at school. Experiences during a workshop and mastering knowledge and skills are crucial for teaching. We showed that effectively introducing a musical curriculum, assessing students' abilities in various aspects of music, and explaining and demonstrating musical concepts lead to future music teachers' successful and effective professional training. Successful European educational practices of professional training of the future music teacher contribute to changes in the content component of such training. Further study requires the normative principles of professional training of future music teachers in the countries of the European Union.

Keywords: professional training; future music teacher; EU; educational practices.

Постановка проблеми. Музика – це один із найбільш збагачувальних людських проявів, оскільки вона дозволяє нам передавати емоції та відчуття, які не можуть інші мови чи коди. Ми не тільки спілкуємося через музику, але також можемо набувати цінностей і ставлення та навчитися каталізувати почуття, які з'являються в різних ситуаціях нашого життя.

Навчання музиці слід не лише звести до питання інтерналізованого вмісту, але також вимагає підготовлених та спеціалізованих викладачів у кожному з вимірів, які беруть участь у музичному навчанні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва стали предметом спеціального розгляду низки вчени, як-от:

1) розвиток творчості й готовності до творчої самореалізації учителів музичного мистецтва (Л. Ільчук, О. Матвеева, Г. Падалка, О. Ростовський, С. Сисоєва та ін.);

2) підвищення професійно-педагогічної готовності майбутніх педагогів-музикантів (Н. Гуральник, А. Козир, Н. Мозгальова, Т. Смирнова, А. Троцько, Л. Хомич, В. Черкасов та ін.);

3) сутність, склад і зміст професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва (Л. Гаврілова, І. Полубоярина, Т. Пухальский, Т. Пляченко та ін.);

4) питання розвитку музичної освіти в різних країнах (С. Бобраков, В. Брайнин, Р. Нойманн, Я. Кушка, А. Мукашева, Н. Овчаренко, М. Плясова, О. Ростовський, А. Суркина та ін.);

5) зарубіжний досвід професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва (В. Гаснюк, Л. Кокоріна, М. Михаськова, Г. Ніколаї, Т. Смирнова, О. Шашевська та ін.).

Серед закордонних науковців вирізняються такі, як:

– концепція музичного оцінювання (Дж. С. Лейн, Б. Сілвей, М. Моунтмеєр);

– педагогічний змістовий контент навчання майбутніх учителів музичного мистецтва (Дж. Белентайн, Дж. Пекер);

– компоненти викладання у процесі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва (В. Хестон, Дж. С. Міллікен та ін.).

Мета статті – з'ясувати ефективні практики професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у країнах Європейського Союзу.

Методи дослідження. Для реалізації мети дослідження використано такі методи: загальнонаукові – аналіз, синтез, абстрагування, порівняння та узагальнення, що дали змогу з'ясувати особливості професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у країнах Європейського Союзу; конкретно-наукові – системно-структурний та системно-функціональний аналіз стали основою для виявлення ефективних практик професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у країнах Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Ураховуючи важливість практичних, теоретичних і дидактичних знань про навчання музики в підготовці вчителів, пропонуємо нижче ефективні, на наш погляд, європейські практики професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Наведемо та проаналізуємо їх.

Аудіювання та практика гри на голосовому інструменті.

Навички, які становлять музичну практику, можна згрупувати у дві основні, важливі області: слухання та вправи голосу на інструменті. Д. Еліот зазначає, що навички слухання та створення музики відповідають п'яти типам знань: «знання про процес, вербальне знання, досвідчене знання, інтуїтивне знання та мета-пізнання» [5, с. 133]. Досягнення означених навичок було частиною розробки програм у першій половині ХХ століття, і певним чином було присутнє в мисленні авторів, які пізніше запропонували нові теорії та нові підходи до музичної освіти. У цьому ключі, ґрунтуючись на глибокій теоретичній основі еволюції способів музичного навчання, К. Сунвік стверджував, що «матеріали музики, звуки, вражають нас своєю сенсорною поверхнею. Тоді увага зосереджується на тому, як виробляються ці звуки, як вони маніпулюють, а також на задоволенні, отриманому прямо чи опосередковано від гри на інструментах, досягнення майстерності, яке Піаже назвав *віртуозністю* [16, с. 99].

Насамперед, слухання музики є важливим у теоріях музичної освіти авторів *активних методів* ХХ століття [4]. Так, у даному дослідженні цікавою є думка Е. Віллемса (2001), який проаналізував фактори, пов'язані з прослуховуванням музики у психолого-педагогічному аспекті. У зазначеному контексті привертає увагу, запропонована в даній роботі класифікація елементів музичної освіти у зв'язку з їхнім впливом на людину: «слухова сенсорна сприйнятливості, слухова афективна чутливість і слухове розумове сприйняття» [19, с. 45]. Означені три елементи складають основу теорії автора про музичну освіту з різних сфер музики, як-от: ритму, мелодії та гармонії.

Незаперечним є той факт, що однією з найважливіших навичок слухання музики є визначення її виразного характеру за допомогою певних конвенцій тональної музики, що включає мажорні та мінорні гами. Має бути можливість розрізняти їх за допомогою прослуховування, враховуючи їхні емоційні ролі та присутність музики в житті людей із дитинства. Л. Трейнор і К. Коррігал (2010) стверджують, що дослідження «підтвердили, що відмінність мажор-веселий мінор-сум набувається в дитинстві навіть за відсутності формального музичного навчання» [17, с. 110].

Погоджуємося з думкою низки авторів, що аудіювання є важливою частиною музичної освіти [8]. Ураховуючи важливість аудіювання в загальній музичній підготовці в контексті загальної освіти,

воно також має бути частиною музичної підготовки майбутніх учителів, оскільки є частиною їхніх педагогічних знань та їх особистої музичної культури. Н. Буонвірі [3] у своїх дослідженнях наголошує на недоліках у навчанні цим навичкам аудіювання через навчання мелодії в школах та університетах.

Спів і гра на інструментах традиційно становили основу музичної навчальної діяльності, хоча більш сучасні програми також включають композицію. І в музичному навчанні, що пропонується в консерваторіях, і в загальній музичній освіті музика зазвичай створюється за допомогою голосу (сольфеджіо, пісні, хоровий спів) і гри на інструментах. Ф. Кінтана, Ф. Робейна та М. Мато (2012) переконані, що «музична освіта в основному складається з привчання студентів до впізнаваних музичних традицій. Ось чому таке велике значення надається оволодінню інструментом і навчання шедеврів» [14, с. 108]. Навчальні матеріали та різноманітні методики, які виникли, мають головну мету – точне відтворення, причому найпоширенішими параметрами є стабільний хронометраж і корекція довжини ноти у випадку ритму, а також точна вокальна інтонація та точне виконання інтервалів з точки зору крок.

Розуміння «теорії музики»

Передусім важливо звернути увагу на неоднозначність, яку може мати термін «*теорія музики*» в контексті викладання й навчання. Традиційно означений термін використовувався для позначення набору правил і нотних записів, пов'язаних із загальною кодифікацією музики, яка визначається культурними, географічними чи історичними факторами, іншими словами, «це пов'язано особливо з правилами нотного запису» [16]. Така термінологія дещо суперечить *теоріям музики*, які були створені з філософської, соціологічної, психологічної та педагогічної точок зору, серед іншого, які більше мають справу з визначенням різних значень музики як людського вираження.

Запропоновані новіші моделі музичної освіти, залишаючи поза увагою читання та написання нот, структурне розуміння та засвоєння конкретної термінології на ранніх етапах освіти, не виключають необхідності їх вивчення пізніше. Так, навчальна програма, яка пропонується в більшості країн Європейського Союзу, складається зі звичайного читання та написання музики, вивчення історичної інформації та описового аналізу складових елементів музики. З цього, на думку А. Вернія, випливає, що майбутні вчителі музичної освіти повинні мати набір компетентностей, включаючи базове володіння основними структурними кодами музичної мови разом із розумінням традиційної нотної граматики заходної музики [18].

Іншим «непрактичним» аспектом музики, і, можливо, найбільш корисним для міждисциплінарних і міжкультурних освітніх програм, є історичний і культурний контексти. Так, М. Бернабе (2012) зауважує, що «музика несе в собі картину часу та суспільства, з якого вона походить, це важливе джерело культурної інформації, і через це ідеальний інструмент для міжкультурної роботи в класі» [2, с. 125].

Розрізнення основних характеристик музики різних періодів історії та культури, як і будь-яка мистецька спроба, є не лише частиною всебічної освіти особистості, але також має бути важливим елементом професійних знань викладачів. Елементи, які дозволяють нам зрозуміти історичний і культурний контексти, з яких походить музика, включають формальні структури, мелодичні контури, ритм і текстуру, які, розглядаючи в цілому, мають бути відносно легкими для розуміння майбутніми вчителями, якщо вони добре підготовлені. Це один із способів для вчителів отримати потужний міждисциплінарний навчальний ресурс.

Знання викладання музичної експресії

Крім отримання базових знань з предмету, майбутні вчителі також повинні отримати педагогічні знання, які б дозволили їм, принаймні, використовувати музичну виразність як навчальний ресурс, як у конкретному навчанні елементів музичної мови, так і у використанні цієї мови як міждисциплінарного навчального ресурсу. І тут виникає головна проблема: залежно від змісту навчального плану та враховуючи низький рівень специфічних музичних знань у більшості учнів, технічний зміст має розглядатися через зміст, який справді відображає предмет навчання музичному вираженню [13].

Крім того, для того, щоб задовольнити мінімальні вимоги до викладання музики або використання її як навчального ресурсу в інших предметах, вчителі потребують впевненості, яку забезпечує володіння музичною виразністю, а також її застосування в навчанні. Якщо такої впевненості немає, майбутні вчителі відкидають будь-який зв'язок із музичними проявами у своєму навчанні. А. Вернія (2016) стверджує, що «як учителі загального профілю, самі учні, не маючи музичних знань, демонструють, що вони ніколи не проводили б уроки музики, а якщо б виникла необхідність, вони шукали б інструменти, необхідні для виконання завдання» [18, с. 10]. Схожу думку проголосив і М. Лопес де ла Калле (2008), який зазначає, що вчителі раннього дитинства не є достатньо підготовленими для навчання в таких сферах, як:

- розуміння складових елементів;
- музична мова;

- методи навчання;
- увага до різноманітності;
- використання інформаційно-комунікаційних технологій [10].

У зв'язку із зазначеним вище А. Vernia (2016) пропонує набір знань з викладання музики, які слід ураховувати під час підготовки вчителів, щоб учителі могли протистояти викликам музичної освіти та використовувати музику як міждисциплінарний ресурс. До них учений відносить:

- розуміння основних методологій для набуття музичної компетентності;
- знання ресурсів для навчання в класі;
- знання інструментів для розвитку музичної експресії;
- знання спільного між компетентністю в навчанні музичної експресії та іншими предметами [18].

До запропонованого А. Вернія переліком необхідних знань, якими має володіти майбутній учитель музичного мистецтва Ф. Напал додає ще низку, серед яких:

- уміння застосовувати основні критерії відбору навчального матеріалу;
- володіння широким музичним репертуаром навчання;
- уміння використовувати нові технології, що застосовуються в музичній освіті [13].

Переконані, що це може забезпечити належне використання музичних ресурсів у майбутньому вчителів музичного мистецтва.

Рефлексивна практика.

Велике значення для проведення якісного та ефективного заняття з музичного мистецтва відіграє підготовка до діяльності, а також готовність до здійснення своїх професійних обов'язків. На основі аналізу наукових джерел з досліджуваної проблеми можемо дійти висновку, що для ефективного викладання музичного мистецтва є адекватно підібрані методи навчання, знання історії та теорії музики, а також практичний досвід учителя.

Так, А. О. Мок переконаний, що ефективно викладання здійснюється лише за умов наявності рефлексивної практики [12]. Рефлексивні практики вважаються основою та двигуном хорошого вчення. Іншими словами, майбутній учитель музичного мистецтва має не лише добре розумітися на музиці, але й мати та володіти фізичними, словесними, соціальними, когнітивними та іншими академічними здібностями [17].

Сучасні засоби навчання

Передусім, вважаємо за необхідне наголосити на тому, що вчителі будуть усвідомлювати недоліки своїх занять, які потрібно вирішити, коли вони почнуть самі виконувати професійну діяльність у класі. Не дивлячись на тривалу історію розвитку викладацької професії, постійно відбувається пошук нових та впливових засобів під час здійснення професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в закладах вищої освіти. Як показують спостереження, найбільш поширеним засобом у процесі викладання є презентація навчального матеріалу.

Водночас, наголосимо, що вчитель має бути знайомим з усіма інноваційними та найновішими технологіями в музиці, що дасть їм можливість бути на рівні зі своїми учнями.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Проведене дослідження дозволило дійти таких висновків:

1. Підготовка вчителя музики початківця є важливою для того, щоб вони були більш підготовлені до викладання музичної освіти в школі. Іншими словами, переживання під час практикуму.
2. Оволодіння знаннями й навичками має вирішальне значення для полегшення викладання.
3. Ефективно впроваджуючи музичну навчальну програму, оцінюючи здібності студентів у різних аспектах музики та пояснення й демонстрація музичних концепцій призводить до успішної та ефективної професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.
4. Успішні європейські освітні практики професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва сприяють змінам змістового компоненту такої підготовки.

На подальше вивчення потребують нормативні засади професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у країнах Європейського Союзу.

Список використаних джерел

1. Ballantyne, J., & Packer, J. Effectiveness of preservice music teacher education programs: Perceptions of early-career music teachers. *Music Education Research*. 2004. № 6. P. 299–312. <https://doi.org/10.1080/1461380042000281749>.
2. Bernabé M. Importance of music like way of intercultural communication in the educational process. *Revista Interuniversitaria*. 2012. № 24(2). P. 107–127. <https://doi.org/10.14201/ted.10357>.
3. Buonviri N. Effects of music notation reinforcement on aural memory for melodies. *International Journal of Music Education*. 2015. № 33(4), p. 442–450.
4. Díaz M., Giráldez A. (Coords.). Theoretical and methodological contributions to music education. A selection of relevant authors. Graó, 2007.

5. Eliot D. Musical Understanding, Musical Works, and Emotional Expression: Implications for education. In D. Lines (comp.) *Music Education for the New Millennium*. Morata, 2004, pp. 123–135.
6. Haston W. In-service music teachers' self-perceived sources of pedagogical content knowledge. *Bulletin of the Council for Research in Music Education*, 2018. Vol. 217. No. 4566. <https://doi.org/10.5406/bulcouresmusedu.217.0045>.
7. Hollins E. R. *Teacher Preparation for Quality Teaching*. Journal of Teacher Education. 2017.
8. Jones M., Fay R., Pooper A. *Music perception*. Springer, 2010.
9. Lane J. S. Undergraduate instrumental music education majors' approach to score study in various musical contexts. *Journal of Research in Music Education*. 2006. № 54. C. 215-230. <https://doi.org/10.1177/002242940605400305>
10. López de la Calle M. The training of the early childhood teacher in music and its teaching and its adaptation to the European Higher Education Area. *Innovación Educativa*. 2008. № 18. Pp. 223–237.
11. Millican J. S. *Starting out right: Beginning band pedagogy*. Lanham, MD: Scarecrow Press, 2012...
12. Mok A. O. *A Reflective Journey in Teaching: Pre-Service Music teachers, Action Research*. Australian journal of music Education. 2016.
13. Napal F. R. *The musical training of the future teachers of Primary Education*. Doctoral Thesis. Universidade da Coruña, 2015.
14. Quintana F., Robaina F., Mato M. Musical ability measurement instruments: analysis of methodologies used. *El Guiniguada*. 2012. № 21. P. 105–115.
15. Silvey B. A., Montemayor M., Baumgartner C. M. (2017). An observational study of score study practices among undergraduate instrumental music education majors. *Journal of Research in Music Education*. 2017. № 65. P. 52–71. <https://doi.org/10.1177/0022429416688700>.
16. Swanwick K. *Music, mind and education*. Morata, 1991.
17. Trainor L., Corrigall K. Music acquisition and effects of musical experience. In Jones M., Fay R., Pooper A. (Eds.) *Music perception* (pp. 89–127). Springer, 2010.
18. Vernia A. The generalist teacher as a future teacher in the specialty of music. Reflections on their skills. *Reflexiones sobre sus competencias. Arte y movimiento*. 2016. № 9–17.
19. Willems E. *The musical ear: the child's hearing preparation*. Paidós, 2001.

- ” Шишак А., Жаркова І. Реалізація змістової лінії «Геометричні фігури» шляхом використання цифрових засобів на уроках математики у 1 класі. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2024. Том 12, № 5. С. 104-110. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-016>.
- Shyshak A., Zharkova I. Realizatsiia zmistovoi linii «Heometrychni fihury» shliakhom vykorystannia tsyfrovukh zasobiv na urokakh matematyky u 1 klasi [Implementation of the content line «Geometric figures» through the use of digital tools in mathematics lessons in 1st grade]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2024. Vol. 12, No 5. S. 104-110. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-016>.

УДК 373.3.016:514]:004

DOI: 10.31110/2616-650X-vol12i5-016

Андріана ШИШАК

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-7715-9528>

andrianashyshak@tnpu.edu.ua

Ірина ЖАРКОВА

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-0217-1498>

irynazharkova@gmail.com

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗМІСОВОЇ ЛІНІЇ «ГЕОМЕТРИЧНІ ФІГУРИ» ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ЗАСОБІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ У 1 КЛАСІ

Анотація. Відповідно до чинного Державного стандарту початкової освіти слід сприяти формуванню у молодших школярів математичної компетентності, що забезпечується шляхом реалізації математичної освітньої галузі та навчального предмета «Математика». У Типових освітніх програмах вміщено змістові лінії («Геометричні фігури», «Просторові відношення. Геометричні фігури»), завдання яких полягає у розвитку в здобувачів початкової освіти просторових уявлень; формуванню у них здатності розрізняти геометричні фігури за їх істотними ознаками; оволодінні практичними вміннями побудови, креслення, моделювання та конструювання геометричних фігур від руки та шляхом використання простих креслярських інструментів; тощо. Для досягнення означених результатів навчання корисним є застосування цифрових засобів. У статті обґрунтовано потенціал використання цифрових онлайн-інструментів та програмного забезпечення ПК для реалізації змістової лінії «Геометричні фігури» на уроках математики у 1 класі відповідно до Типової освітньої програми для 1–2 класів, розробленої під керівництвом О. Савченко. Canva дає змогу розробити зображення для унаочнення завдань, спрямованих на розвиток умінь орієнтуватися на площині та в просторі, словесно описувати розміщення предметів; моделювати геометричні фігури. Cokogates пропонує користувачам виконати графічні диктанти у формі онлайн-гри для засвоєння основних категорій змістової лінії; YouTube містить відеофрагменти детального процесу їх створення, а сайт «Розвиток дитини» – шаблони для друку. Wordwall передбачає можливість спродюкувати інтерактивні вправи для засвоєння істотних ознак геометричних фігур; Matific – виконати математичні вправи для формування вміння співвідносити реальні об'єкти з моделями та зображеннями геометричних фігур. Засобами Microsoft PowerPoint можна створити інтерактивну мультимедійну презентацію з тригерами для сприяння усвідомленню молодшими школярами напрямків руху; Paint – навчальні матеріали для вимірювання довжини відрізка та креслення відрізків заданої довжини.

Ключові слова: геометричні фігури; математика; математична компетентність; початкова школа; молодші школярі; цифрові засоби; онлайн-інструменти; програмне забезпечення ПК.

Andriana SHYSHAK

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-7715-9528>

andrianashyshak@tnpu.edu.ua

Iryna ZHARKOVA

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-0217-1498>

irynazharkova@gmail.com

IMPLEMENTATION OF THE CONTENT LINE «GEOMETRIC FIGURES» THROUGH THE USE OF DIGITAL TOOLS IN MATHEMATICS LESSONS IN 1ST GRADE

Abstract. According to the current State Standard of Primary Education, it is necessary to promote the formation of mathematical competence in younger students, which is ensured by implementing the mathematical educational domain and the subject of "Mathematics". Typical educational programs include content lines («Geometric Figures», «Spatial Relations. Geometric Figures»), the tasks of which are aimed at developing spatial concepts in primary education learners; forming their ability to distinguish geometric figures by their essential features; mastering practical skills of drawing, sketching, modeling, and constructing geometric figures by hand and using simple drafting tools, etc. To achieve the specified learning outcomes, the use of digital tools is beneficial. The article substantiates the potential use of digital online tools and PC software for implementing the content line «Geometric Figures» in mathematics lessons for 1st grade according to the Typical Educational Program for 1st-2nd grades, developed under the guidance of O. Savchenko. Canva allows creating images to illustrate tasks aimed at developing skills to orient in a plane and in space, verbally describe the arrangement of objects, and model geometric figures. Cokogames allows users to complete graphic dictations in the form of an online game to master the basic categories of the content line; YouTube contains video fragments of the detailed process of their creation, and the «Child Development» website provides templates for printing them. Wordwall

provides the opportunity to create interactive exercises to master the essential features of geometric figures; Matific – to perform mathematical exercises to develop the ability to correlate real objects with models and images of geometric figures. Using Microsoft PowerPoint, you can create an interactive multimedia presentation with triggers to facilitate younger students' understanding of movement directions; Paint – educational materials for measuring the length of a segment and drawing segments of a specified length.

Keywords: *geometric figures; mathematics; mathematical competence; primary school; elementary students; digital tools; online tools; PC software.*

Постановка проблеми. Відповідно до чинного Державного стандарту початкової освіти слід сприяти становленню у молодших школярів 11 ключових компетентностей, серед яких – математична, що «передбачає виявлення простих математичних залежностей в навколишньому світі, моделювання процесів та ситуацій із застосуванням математичних відношень та вимірювань, усвідомлення ролі математичних знань та вмій в особистому і суспільному житті людини» [1]. Її формування забезпечується реалізацією математичної освітньої галузі та навчального предмета «Математика».

Актуальним для становлення у молодших школярів математичної компетентності є розвиток у них уявлень про геометричні фігури. Це підтверджується тим, що у Типовій освітній програмі, розробленій під керівництвом О. Савченко, вказано змістову лінію «Геометричні фігури», а під керівництвом Р. Шияна – «Просторові відношення. Геометричні фігури» [7; 8].

Формування геометричних уявлень у здобувачів початкової освіти має пропедевтичний характер. Цей процес сприяє розвитку у молодших школярів логічного мислення та дослідницьких здібностей; стимулює оволодіння знаннями та вміннями, необхідними для ведення побуту та навчання впродовж життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування у здобувачів початкової освіти математичної компетентності, зокрема її геометричної складової, аспектно відображені у працях сучасних українських науковців: С. Доценко, О. Жигайло, Н. Листопад, О. Онопрієнко, С. Скворцової. Специфіку та перспективи застосування цифрових засобів на уроках математики у початковій школі вивчають Н. Бахмат, Н. Деньга, Г. Захарова, Н. Миськова, Н. Руденко та ін.

Зважаючи на зміст останніх досліджень, існує необхідність конкретизувати специфіку реалізації змістової лінії «Геометричні фігури» шляхом використання цифрових засобів на уроках математики у початковій школі.

Мета статті – обґрунтувати потенціал використання цифрових засобів на уроках математики у 1 класі для реалізації змістової лінії «Геометричні фігури» відповідно до Типової освітньої програми для 1–2 класів, розробленої під керівництвом О. Савченко.

Методи дослідження: аналіз нормативних документів та науково-педагогічної літератури, узагальнення й конкретизація теоретичної інформації та практичних напрацювань щодо проблеми дослідження, спостереження за освітнім процесом на уроках математики у початковій школі.

Виклад основного матеріалу. Змістова лінія «Геометричні фігури» сприяє розвитку у молодших школярів просторових уявлень; формуванню у них здатності розрізняти геометричні фігури за їх істотними ознаками. Учні початкової школи мають оволодіти практичними вміннями побудови, креслення, моделювання та конструювання геометричних фігур від руки та шляхом використання простих креслярських інструментів [7, с. 36].

Очікувані результати навчання для першокласників у межах вказаної змістової лінії передбачають вміння орієнтуватися «на площині і у просторі, описувати або зображати схематично розміщення, напрямки і рух об'єктів» [7, с. 38]. Для того, щоб формувати окреслені здатності, доцільно використовувати цифрові зображення для демонстрування на цифрових пристроях (комп'ютері, планшеті, смартфоні, проекторі тощо). Зміст малюнків має відображати сутність понять «ліворуч», «між», «праворуч»; «під», «на», «над»; «попереду», «позаду», «поруч»; «вгорі», «по центру», «внизу». Їх можна знайти в інтернеті або розробити самостійно в онлайн-сервісах. Приклад такого інструменту – Canva, що є «платформою графічного дизайну, яка дає змогу користувачам створювати графіку, презентації, афіші та інший візуальний контент для соціальних мереж» [9; 10].

У Canva ми розробили зображення для унаочнення завдань, спрямованих на розвиток умінь орієнтуватися на площині та в просторі, словесно описувати розміщення предметів (див. рис. 1). Робота над цими малюнками передбачає постановку запитань та відповіді на них, а також виконання практичних дій, зокрема:

- Де знаходиться перший (другий, третій) кіт відносно паркану: позаду, попереду чи поблизу?
- Якого кольору яблуко знаходиться праворуч (ліворуч) від зеленого?
- Якого кольору яблуко розміщене між червоним та жовтим яблуками?
- Покажи, яка груша знаходиться над (на, під) столом.
- Де знаходяться яблука (груші, апельсини): вгорі, по центру чи внизу полиці?
- Де знаходяться книги (ножиці, картина, капелюх, окуляри, глобус, вазон тощо): вгорі, по центру чи внизу полиці?

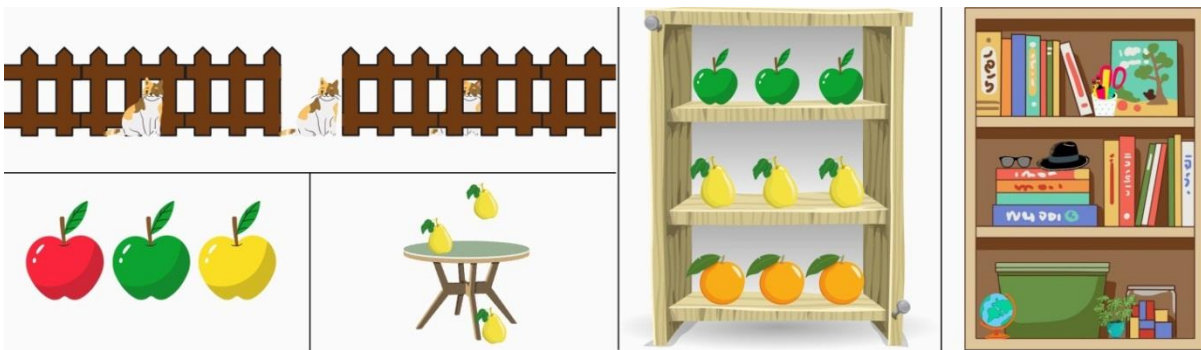

Рис. 1. Завдання для формування у молодших школярів вміння орієнтуватися на площині та у просторі, розроблені у Canva

Для засвоєння зазначених категорій доцільно скористатися графічними диктантами, що є «відображенням різних образів на клітинках шляхом використання підказок у вигляді конкретних алгоритмічних кроків (наприклад, одна клітинка вправо (1→), 2 клітинки вниз (2↓)), у результаті чого створюється малюнок» [2, с. 178]. Графічні диктанти можна будувати на звичайних аркушах паперу на основі вказівок учителя або перегляду детального процесу їх зображення на YouTube, завантажити для друку їх шаблони із сайту «Розвиток дитини» [4]. Зважаючи на повсякчасність використання молодшими школярами цифрових пристроїв, є спеціальні онлайн-інструменти для виконання такого виду діяльності. Ці застосунки забезпечують високий рівень інтерактивності, що реалізується через наявність настільки простого керування, щоб гравець зосереджувався на змісті завдання, яке потрібно виконати, а не на самому процесі управління [2, с. 178–179].

Спеціально розробленим сайтом з інтерактивними завданнями, які дають змогу засвоїти напрямки руху об'єкта та їх схематичне зображення за допомогою стрілок, є Sokogames [11]. Цей сервіс пропонує користувачам виконати графічні диктанти у формі онлайн-гри (див. рис. 2). Тут містяться наочні інструкції, які дають змогу якісно виконати завдання, не зважаючи на те, що інтерфейс вебсторінки є англomовним (для зручності можна скористатися засобами браузера для миттєвого перекладу). Для підтримки мотивації здобувачів початкової освіти здійснювати кроки використано звуковий та музичний супроводи, яскраві зображення та анімації. У доступі є 36 графічних диктантів. Доцільно також супроводжувати виконання графічного диктанту називанням напрямків руху вголос із метою засвоєння змісту понять.

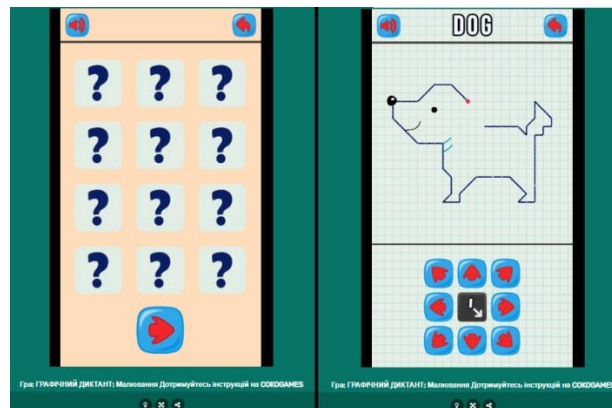

Рис. 2. Інтерфейс онлайн-гри «Graphic Dictation: Drawing Follow Directions» на сайті Cokogames

Для осмислення молодшими школярами напрямків руху можна використати програмне забезпечення ПК, зокрема Microsoft PowerPoint. Цей застосунок дає можливість створити інтерактивну мультимедійну презентацію через використання тригерів. Тригер – це будь-який елемент на слайді, при натисканні на який мишкою, запускається певна дія [5, с. 247].

Для зразка пропонуємо завдання з літаком, який рухається у різних напрямках («вгору», «вниз», «вліво», «вправо») відповідно до кнопок керування (зображення літака та фону взяті з бібліотеки Canva) (див. рис. 3). Вчитель, демонструючи слайд на великому моніторі, може запропонувати завдання для учнів: позначити в зошиті стрілками напрямки руху літака (↑, ↓, ←, →). Після цього педагог по чергово натискає на кнопки, літак виконує дії, а здобувачі освіти схематично зображають їх на аркушах. Останнім кроком буде перевірка правильності виконання завдання. Кнопки

керування можуть бути без текстових та символічних позначень, а завдання для молодших школярів у такому випадку полягатиме в правильному називанні напрямків руху літака.

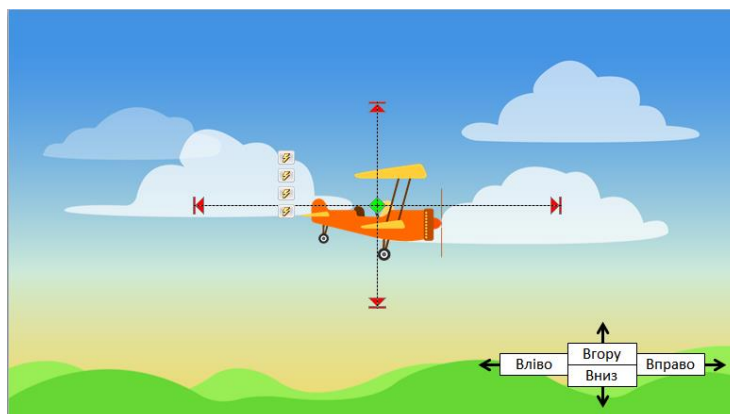

Рис. 3. Слайд з інтерактивної презентації з тригерами, створеної у Microsoft PowerPoint

Навчальний матеріал у межах змістової лінії «Геометричні фігури» для 1 класу охоплює формування уявлень про трикутник, чотирикутник, квадрат, круг; точку, пряму, промінь, відрізок, ламану; куб, кулю, циліндр, конус, піраміду. До очікуваних результатів навчання учнів належить здатність розпізнавати ці геометричні фігури за їх істотними ознаками [7, с. 38]. Для формування такого вміння доцільно використати Wordwall – онлайн-платформу для створення інтерактивних вправ та матеріалів для друку. В онлайн-застосунку є готові вправи, які можна використовувати на уроках математики у початковій школі, а також є їх шаблони, на основі яких педагог може спродукувати власну розробку, що передбачатиме можливість ефективно реалізувати заплановану дидактичну мету [3, с. 191–192; 13]. Такими шаблонами є «Анаграма», «Відповідники», «Відповідні пари», «Флеш-карти», «Кросворд» тощо.

Для прикладу пропонуємо інтерактивну вправу «Геометричні фігури» для засвоєння істотних ознак геометричних фігур, яку розроблено нами на основі шаблону «Ігрова вікторина» (див. рис. 4). Вона передбачає постановку запитання та вибір одного з декількох варіантів відповідей. Є можливість подвоїти кількість балів за відповідь, скористатися підказкою «50 на 50» та отримати додатковий час на виконання завдання. Розрахунок балів відбувається з урахуванням усіх зазначених аспектів, а на його основі створюється рейтинг гравців. Учні початкової школи можуть виконувати таку інтерактивну вправу самостійно на власних гаджетах або фронтально разом із вчителем.

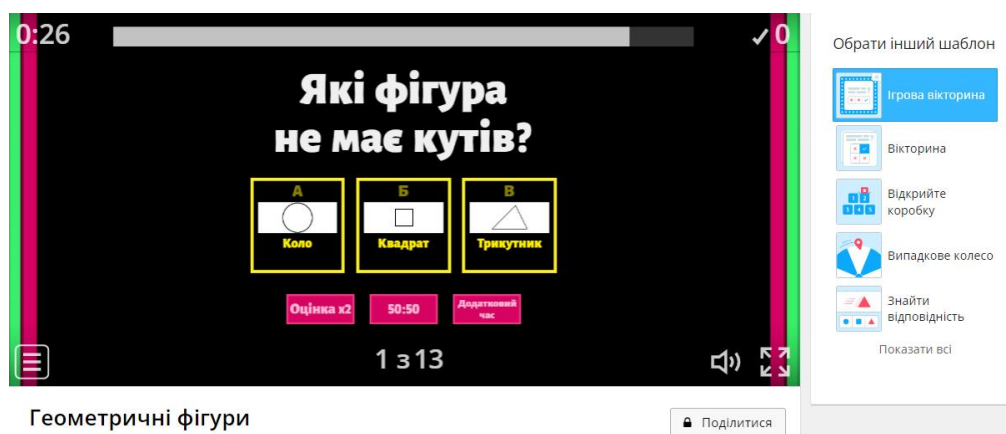

Рис. 4. Фрагмент інтерактивної вправи «Геометричні фігури», створеної на платформі Wordwall

У 1 класі здобувачі освіти мають навчитися також «співвідносити реальні об'єкти з моделями та зображеннями геометричних фігур» [7, с. 38]. Зазвичай зазначене реалізують показом предметів чи їх зображень із називанням тієї геометричної фігури, форму якої вони мають. Засвоїти такі зіставлення можна, використавши цифрові інструменти. Зокрема, доцільно скористатися платформою для вивчення математики від освітніх експертів Matific [12]. На цьому ресурсі розміщені ігрові завдання, які відповідають змісту програмового матеріалу з математики.

На Matific створено вправу «Бачиш фігуру?», яка передбачає засвоєння подібності просторових фігур (куба, кулі, піраміди, циліндра та конуса) з побутовими предметами (святковими ковпаками,

коробками, дитячими пірамідками, кульками тощо) (див. рис. 5). Платформа окреслює тип вправи як епізод, а її мета спрямована на концептуальне розуміння матеріалу. Цей продукт призначений для вивчення матеріалу у 1 класі, а також для повторення вивченого матеріалу за попередній рік у 2 класі.

Рис. 5. Фрагмент математичної вправи «Бачиш фігуру?», розміщеної на платформі Matific

У межах змістової лінії «Геометричні фігури» учні 1 класу мають навчитися моделювати геометричні фігури. Найчастіше для цього використовують підручні матеріали (наприклад, можна зробити трикутник із кольорових олівців, паличок Кюїзенера, лічильного матеріалу тощо). Для урізноманітнення роботи доцільно використовувати цифрові засоби, зокрема вже згадану раніше платформу Canva [9]. Цей вебресурс містить великий банк зображень, що дає широкі можливості для моделювання геометричних фігур.

Слід запропонувати учням створити певні геометричні фігури з елементів графіки у Canva на слайді презентації чи будь-якому іншому шаблоні. Для кращого усвідомлення завдання можна написати, яку фігуру потрібно створити, або представити її візуально (див. рис. 6). Також можна запропонувати першокласникам розглянути розроблені у Canva зразки моделювання геометричних фігур і на їх основі скласти на парті деякі з них із доступних матеріалів.

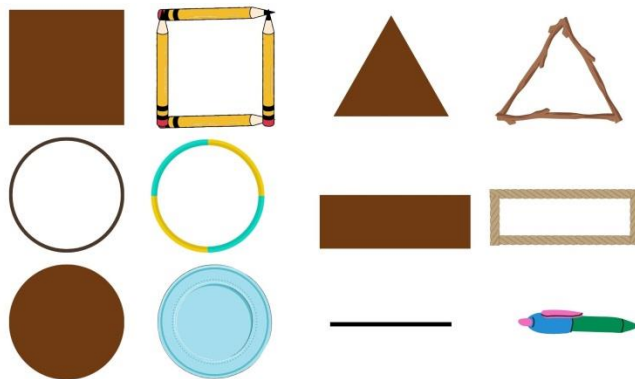

Рис. 6. Зразки моделювання геометричних фігур у Canva

У 1 класі здобувачі початкової освіти працюють над вимірюванням довжини відрізка та кресленням відрізків заданої довжини [7, с. 38]. Щоб побудувати відрізок у зошитах чи на дошці, молодші школярі або креслять пряму, на якій ставлять дві точки, або ставлять дві точки і з'єднують їх між собою. Перед вимірюванням першокласники ототожнюють відрізки зі смужками та порівнюють їх. Продемонструвати такі матеріали можна як фізично (з паперу чи тканини), так і за допомогою цифрових засобів, розробивши попередньо зображення, наприклад, у Paint (рис. 7).

Рис. 7. Смужки-аналоги відрізків, створені у Paint

Важливо звернути увагу на те, що до поданих у цифровій формі об'єктів неможливо застосувати спосіб накладання; діти порівнюють їх «на око». Потрібно продемонструвати, що відрізки можуть бути один відносно одного довші, коротші чи рівні. Для вимірювання довжини відрізків використовують

спеціальний прилад – лінійку, процес користування якою можна показати шляхом виконання практичних дій чи перегляду відеофрагмента з наголошенням на особливостях вимірювання (лінійку слід розмістити під відрізком; початок відрізка має співпадати з цифрою «0») [6, с. 309–310].

Щоб мотивувати першокласників до діяльності, доцільно використовувати цифрові інструменти, які пропонуватимуть завдання в ігровому форматі. Наприклад, на згаданому раніше вебсервісі Wordwall на основі шаблону «Випадкове колесо» ми створили продукт, що передбачає вказування довжини відрізка, який учні мають накреслити в зошиті. Сутність інтерактивної вправи полягає в тому, що користувач «крутить» колесо, на кожному з сегментів якого є позначка з кількістю сантиметрів. У результаті здійснення кількох обертів колесо зупиняється, а на його частині з'являється вказівка щодо довжини відрізка (див. рис. 8). Виконувати вправу можна фронтально, в групах чи індивідуально.

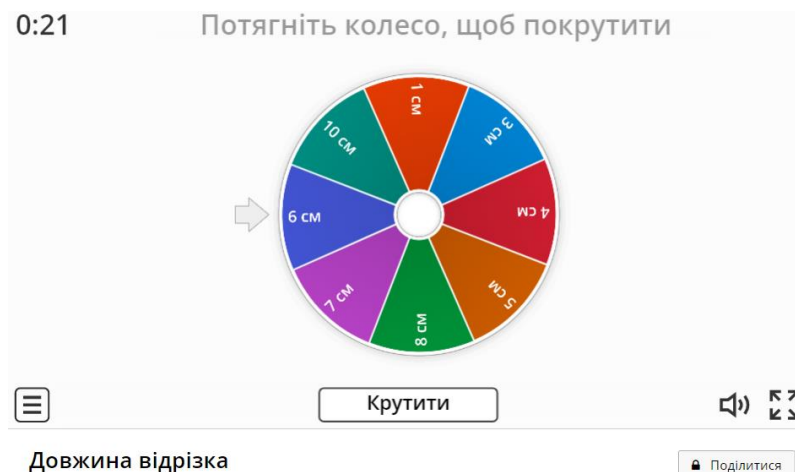

Рис. 8. Фрагмент інтерактивної вправи «Довжина відрізка», створеної на платформі Wordwall

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, реалізація змістової лінії «Геометричні фігури» шляхом використання цифрових засобів на уроках математики у 1 класі відповідно до Типової освітньої програми для 1–2 класів, розробленої під керівництвом О. Савченко, має значний потенціал. Диджитал-інструменти дають змогу урізноманітнити процес оволодіння математичною компетентністю, зокрема: формування здатностей орієнтуватися на площині та у просторі, описувати та схематично зображати розміщення, напрямки та рух об'єктів; розпізнавати геометричні фігури за їх істотними ознаками; співвідносити реальні об'єкти з моделями й зображеннями геометричних фігур; моделювати геометричні фігури; вимірювати довжину відрізка та креслити відрізки заданої довжини. Для досягнення зазначених результатів навчання корисними є цифрові онлайн-інструменти та програмне забезпечення ПК.

Зокрема, Canva дає змогу розробити зображення для унаочнення завдань, спрямованих на розвиток умінь орієнтуватися на площині та в просторі, словесно описувати розміщення предметів; моделювати геометричні фігури. Sokogames пропонує користувачам виконати графічні диктанти у формі онлайн-гри для засвоєння основних категорій змістової лінії; YouTube містить відеофрагменти детального процесу їх створення, а сайт «Розвиток дитини» – їх шаблони для друку. Wordwall передбачає можливість створити інтерактивні вправи для засвоєння істотних ознак геометричних фігур; Matific – виконати математичні вправи для формування вміння співвідносити реальні об'єкти з моделями та зображеннями геометричних фігур. Засобами Microsoft PowerPoint можна створити інтерактивну мультимедійну презентацію з тригерами для осмислення молодшими школярами напрямків руху; Paint – навчальні матеріали для вимірювання довжини відрізка та креслення відрізків заданої довжини.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні можливостей використання цифрових засобів навчання на уроках математики для реалізації змістової лінії «Геометричні фігури» у 2–4 класах відповідно до Типової освітньої програми, розробленої під керівництвом О. Савченко, а також змістової лінії «Просторові відношення. Геометричні фігури» у 1–4 класах згідно з Типовою освітньою програмою, розробленою під керівництвом Р. Шияна.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової освіти. Київ, 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>.
2. Мінів Р. П., Бабюк Н. П. Розробка методу та програмного засобу для реалізації ігрових інтерактивних дій. *Інформаційні технології і автоматизація-2020* : зб. доп. XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 22–23 жовт. 2020 р.). Одеса, 2020. С. 178–179.

3. Міськова Н. М., Усач Д. С. Види медіа-технологій на уроках математики в початковій школі як засобу формування математичної компетентності. *Інноваційні дослідження та перспективи розвитку науки і техніки у XXI столітті* : зб. тез доп. учасн. Міжнар. наук.-практ. конф. до 30-річчя ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янука» (м. Рівне, 19 жовт. 2023 р.). Рівне, 2023. Ч. 1. С. 190–192.
4. Практичні завдання – Графічні диктанти. Розвиток дитини : вебсайт. URL: <https://childdevelop.com.ua/worksheets/tag-drawing-graphicdictation-skills-sortpop/>.
5. Самсоненко Н. В., Сидорина О. Г., Павлович Л. В. Використання тригерів у інтерактивних мультимедійних презентаціях. *Сучасні інноваційно-інвестиційні механізми розвитку національної економіки в умовах євроінтеграції* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., м. Полтава, 1 лист. 2018 р. Полтава : ФОП Пусан А. Ф., 2018. С. 247–248.
6. Скворцова С., Онопрієнко О. Нова українська школа: методика навчання математики у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах інтегративного і компетентнісного підходів : навч.-метод. посіб. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 352 с.
7. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 1–2 клас. Київ, 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Savchenko.pdf>.
8. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 1–2 клас. Київ, 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Shyyan.pdf>.
9. Canva : вебсайт. URL: <https://www.canva.com/>.
10. Canva. Вікіпедія : вебсайт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Canva>.
11. Graphic Dictation: Drawing Follow Directions. Cokogames : вебсайт. URL: <https://www.cokogames.com/graphic-dictation/>.
12. Matific : вебсайт. URL: <https://www.matific.com/ua/uk/home/>.
13. Wordwall : вебсайт. URL: <https://wordwall.net/uk>.

References

1. Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity. Kyiv, 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>.
2. Miniv R. P., Babiuk N. P. Rozrobka metodu ta prohramnoho zasobu dlia realizatsii ihrovykh interaktyvnykh dii. *Informatsiini tekhnolohii i avtomatyzatsiia-2020* : zb. dop. XIII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Odesa, 22–23 zhovt. 2020 r.). Odesa, 2020. S. 178–179.
3. Miskova N. M., Usach D. S. Vidy media-tekhnohohii na urokakh matematyky v pochatkovii shkoli yak zasobu formuvannia matematychnoi kompetentnosti. *Innovatsiini doslidzhennia ta perspektyvy rozvytku nauky i tekhniky u KhKhI stolitti* : zb. tez dop. uchasn. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. do 30-rihchia PVNZ «Mizhnarodnyi ekonomiko-humanitarnyi universytet imeni akademika Stepana Demianchuka» (m. Rivne, 19 zhovt. 2023 r.). Rivne, 2023. Ch 1. S. 190–192.
4. Praktychni zavdannia – Hrafichni dyktanty. Rozvytok dytyny : vebsait. URL: <https://childdevelop.com.ua/worksheets/tag-drawing-graphicdictation-skills-sortpop/>.
5. Samsonenko N.V., Sydoryna O.H., Pavlovykh L.V. Vykorystannia tryheriv u interaktyvnykh multymediinykh prezentatsiiah. *Suchasni innovatsiino-investytsiini mekhanizmy rozvytku natsionalnoi ekonomiky v umovakh yevrointehratsii* : materialy V Mizhnar. nauk.-prakt. konf., m. Poltava, 1 lyst. 2018 r. Poltava: FOP Pusan A.F., 2018. S. 247–248.
6. Skvortsova S., Onoprienko O. Nova ukrainska shkola: metodyka navchannia matematyky u 1–2 klasakh zakladiv zahalnoi serednoi osvity na zasadakh intehrativnoho i kompetentnisnoho pidkhodiv : navch.-metod. posib. Kharkiv : Vyd-vo «Ranok», 2019. 352 s.
7. Typova osvitnia prohrama, rozrobлена pid kerivnytstvom Savchenko O. Ya. 1–2 klas. Kyiv, 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Savchenko.pdf>.
8. Typova osvitnia prohrama, rozrobлена pid kerivnytstvom Shyiana R. B. 1–2 klas. Kyiv, 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Shyyan.pdf>.
9. Canva : vebsait. URL: <https://www.canva.com/>.
10. Canva. Vikipediia : vebsait. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Canva>.
11. Graphic Dictation: Drawing Follow Directions. Cokogames : vebsait. URL: <https://www.cokogames.com/graphic-dictation/>.
12. Matific : vebsait. URL: <https://www.matific.com/ua/uk/home/>.
13. Wordwall : vebsait. URL: <https://wordwall.net/uk>.

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК

БОРИСЕВИЧ Л.	7	НАЗАРЕНКО О.	43
БРІСКІН Ю.	92	НЕНЬКО Ю.	31
ВАРНАВСЬКА І.	12	ОРЛОВА О.	50
ВОЛОДЧЕНКО О.	58	ПЕТРЕНКО Ю.	65
ГРАБОВСЬКИЙ П.	19	ПІТИН М.	92
ГУДЗ М.	26	ПОДРІГАЛО Л.	58, 65
ЕДЕЛЄВ О.	92	ПЯТИСОЦЬКА С.	65
ЄФРЕМЕНКО А.	65	СІКОРА Я.	73
ЖАРКОВА І.	104	СОРОЧАН Л.	80
ІВАНОВА С.	73	СТЕПАНОВА Н.	87
ІВАЩЕНКО О.	31	ХІМЕНЕС Х.	92
КЕ Ші	58	ЧЕПОК Р.	12
КІЛЬЧЕНКО А.	73	ЧИСТЯКОВА І.	99
КОВАЛЬЧУК Л.	92	ШИШАК А.	104
МАРТИНІВ О.	7	ШИШЕНКО І.	37
МІНАЄВ П.	37	ШУКАТКА О.	7

Наукове видання

Освіта. Інноватика. Практика

Науковий журнал

Key title: Education. Innovation. Practice

Abbreviated key title: Ed.Innov.Pr.

Том 12, № 5

2024

Ідентифікатор медіа:

R30-02976

Друкується в авторській редакції
Матеріали подані мовою оригіналу

Відповідальний за випуск

О. В. Семеніхіна

oip-journal.org

Підп. до друку 20.05.2024.

Формат 60x84/8. Гарнітура Cambria.

Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 13,02.

Ум. фарб.-відб. 13,02. Обл.-вид. арк. 12,6. Тираж 50 пр. Вид. №21

Видавець:

СумДПУ імені А. С. Макаренка

40002, м. Суми, вул. Роменська, 87

Свідоцтво ДК № 231 від 02.11.2000 р.

Виготовлювач:

ФОП Цьома С.П. 40002, м. Суми, вул. Роменська, 100.

Тел.: 066-293-34-29.

Зам. № 24

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

серія ДК, № 5050 від 23.02.2016.